

शैक्षिक सूचना

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
२०७१

शैक्षिक सूचना

प्रकाशक	: नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा निरीक्षण महाशाखा शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन शाखा सिंहदरबार, काठमाडौं । फोन नं. ४२००३८७
प्रकाशन मिति	: २०७१
प्रकाशन प्रति	: ७००
सर्वाधिकार	: प्रकाशकमा
मुद्रण	: बाभकटेरी प्रिन्टिङ प्रेस

मन्तव्य

यस वर्ष पनि नवीनतम गतिविधिलाई समावेश गरी शैक्षिक सूचना वर्ष ४ अङ्क ४, २०७१ प्रकाशन गरिएको छ । शैक्षिक सूचना शिक्षा मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूका मुख्य चिनारी र गतिविधि समावेश गरी वार्षिक रूपमा पाठकमाझ पुग्ने वार्षिक प्रकाशन हो । यस प्रकाशनलाई सूचनामूलक र उपयोगी बनाउने उद्देश्यले यसमा समावेश भएका विषय वस्तुको प्रस्तुतीकरण ढाँचालाई नवीनता दिइएको छ । कतिपय सामग्रीको निरन्तरता छ भने केही सामग्री थप गरिएका छन् ।

शैक्षिक सूचनाको यस अङ्कमा मूलतः शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य, शिक्षा मन्त्रालय तथा सम्बन्धित निकायहरूको परिचयात्मक जानकारी, पहिलो प्राथमिकताका योजना, नवीनतम योजना र नीतिहरूको जानकारी समावेश गरिएको छ । शिक्षा मन्त्रालयका गतिविधिको समग्र जानकारी राख्न चाहनेहरूका लागि यस प्रकाशनले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा राखिएको छ ।

यस प्रकाशनका लागि सामग्रीको विकासका सिलसिलामा विषय वस्तु सङ्कलन र संयोजन कार्यमा जिम्मेवारी वहन गर्ने शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन शाखाका कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद छ । विषय वस्तुको सम्पादन कार्यमा संलग्न सम्पादन मण्डलका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा, शैक्षिक सूचनाको आगामी अङ्कलाई अभै परिष्कृत तथा उपयोगी बनाउन यहाँहरूबाट प्राप्त हुने रचनात्मक सुझाव तथा प्रतिक्रियालाई स्वागत गर्दछु ।

सूर्यप्रसाद गौतम

सहसचिव

अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा निरीक्षण महाशाखा
शिक्षा मन्त्रालय, सिंहदरबार

प्रकाशकीय

शैक्षिक सूचना सम्प्रेषणले शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमलाई प्रतिफलमुखी बनाउन सहयोग गर्छ । शिक्षा मन्त्रालय शैक्षिक नीति तथा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने सर्वोच्च निकाय भएकाले आफू र मातहतका निकायबाट भए गरेका गतिविधि, कार्य प्रक्रिया र कार्यविधि, अनुसन्धान र असल अभ्यास जस्ता पक्ष सम्बद्ध सूचना सबै सरोकारवालासमक्ष पुऱ्याई सुसूचित गर्नु यसको दायित्व हो । आफ्नो दायित्वलाई निरन्तरता दिदै शिक्षा मन्त्रालय र मातहत निकायका गतिविधिलाई प्राथमिकता दिदै यस वर्ष पनि शैक्षिक सूचना २०७१ प्रकाशन गरिएको छ । सरोकारवालाका सकारात्मक सुभावलाई सम्बोधन गर्दै यस प्रकाशनमा समेटिएका विषयवस्तु र तिनको संयोजन शैलीमा केही नवीनता थपिएको छ भने कतिपय विषय वस्तुलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

सामग्रीको स्वरूप र प्रकृतिका आधारमा यसमा समावेश भएका विषय वस्तुलाई चार खण्डमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो खण्डमा नेपालको सामान्य जानकारी र नेपालमा शिक्षा विकासका केही तथ्य प्रस्तुत गरिएको छ । दोस्रो खण्डमा शिक्षा मन्त्रालय र मातहतका निकायका चिनारी र कार्यहरुको सङ्क्षिप्त विवरण छ । तेस्रो खण्डमा पहिलो प्राथमिकताका शैक्षिक योजनाहरु समावेश गरिएको छ । चौथो खण्डमा शिक्षा मन्त्रालयले स्वीकृत गरेका नविनतम शैक्षिक योजना तथा नीति राखिएको छ । अन्यत्र प्रकाशन भइसकेका सामग्रीहरुलाई उद्देश्यअनुसार अनुकूलन गरिएको छ भने केही सामग्रीको आवश्यक अंश मात्र राखिएको छ । यसलाई विश्लेषणात्मक भन्दा पनि सूचनामूलक सामग्रीका रूपमा विकास गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

यस प्रकाशनलाई सकेसम्म त्रुटिरहित बनाउने प्रयत्न गरिएको छ । यसको निरन्तरतालाई अझ परिष्कृत र उपयोगी बनाउन सम्बद्ध सरोकारवाला तथा पाठकहरुबाट सल्लाह, सुभाव र प्रतिक्रियाको अपेक्षा गरिएको छ । पाठकहरुबाट प्राप्त हुने रचनात्मक सुभावको सदैव स्वागत गरिने छ । यस प्रकाशनलाई यो रूपमा ल्याउन मिहिनात र प्रयास गर्ने यस शाखाका सहकर्मी श्री लाजवन्ती दाहाल, श्री अमिरा चौधरीलगायत सम्पादन समितिमा रहेर योगदान गर्नुहुने सबैप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शैक्षिक सूचनामा समावेश भएका विषयवस्तु, सूचना, नीति, निर्देशिका तथा अनुसन्धानका दस्तावेजहरुलगायतका सामग्रीहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण निकायहरु धन्यवादका पात्र छन् । त्यसै गरी भाषा सम्पादनमा सहयोग गर्ने श्री गणेशप्रसाद भट्टराईलगायत यस प्रकाशनमा प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

आगामी दिनहरुमा यस प्रकाशनलाई अझै उपयोगी बनाउनका लागि पाठकहरुबाट रचनात्मक सुभाव एवम् सल्लाह प्राप्त हुने अपेक्षा समेत गरिएको छ ।

कर्णबहादुर भुवाजी
उपसचिव

सम्पादन समिति

संयोजक

श्री सूर्यप्रसाद गौतम
(शिक्षा मन्त्रालय)

सदस्यहरु

श्री कर्णबहादुर भुवाजी
(शिक्षा मन्त्रालय)

श्री गणेशप्रसाद भट्टराई
(पाठ्यक्रम विकास केन्द्र)

श्री शङ्करबहादुर थापा
(शिक्षा विभाग)

श्री दिनेश घिमिरे
(अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र)

श्री मनोज कुमार ठकाल
(परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय)

श्री कुष्माकर भट्ट
(प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्)

श्री देवेन्द्र रावल
(विश्व विद्यालय अनुदान आयोग)

श्री ऋषिराम पोखरेल
(केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग)

श्री सुनिता शाक्य
(शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र)

श्री नारायण पोखरेल
(उच्चमाध्यमिक शिक्षा परिषद्)

विषय सूची

सि. नं. विषय

पृष्ठ

खण्ड क

नेपालको सामान्य परिचय

१.	नेपालको सामान्य जानकारी	२
२.	नेपालमा शिक्षा विकासका केही तथ्यहरू	७

खण्ड ख

शिक्षा मन्त्रालय र सम्बद्ध निकायहरूको परिचय

१.	शिक्षा मन्त्रालय	१७
२.	शिक्षा विभाग	२३
३.	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	२७
४.	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	३०
५.	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	३३
६.	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	३५
७.	विद्यालय शिक्षक किताबखाना	३८
८.	शिक्षक सेवा आयोग	४०
९.	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र	४१
१०.	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय	४३
११.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	४६
१२.	स्रोतकेन्द्र	४९
१३.	युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग	५२
१४.	उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्	५६
१५.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्	५७
१६.	जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड	५९
१७.	विश्व विद्यालय अनुदान आयोग	६०
१८.	विश्व विद्यालय तथा प्रतिष्ठानहरू	६२
१९.	नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय	६६

२०.	केसर पुस्तकालय	६८
२१.	डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय	७०
२२.	साभा प्रकाशन	७२
२३.	शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना	७४
२४.	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि (EVENT) परियोजना	७६

खण्ड ग

पहिलो प्राथमिकताका आव. २०७०/७१ मा सञ्चालित शैक्षिक परियोजना तथा कार्यक्रम

१.	द्वन्द्व पिडित परिवार शिक्षा कार्यक्रम	८१
२.	अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता अभियान	८२
३.	दोस्रो उच्च शिक्षा परियोजना	८४
४.	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना	८६
५.	सिप विकास परियोजना	८८
६.	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (केन्द्रस्तर र जिल्लास्तर)	८९

खण्ड घ

नीति तथा योजना

१.	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (विस्तारित योजना) (SCHOOL SECTOR REFORM PROGRAM (EXTENTION PLAN)	९२
२.	तेराँ योजना (आर्थिक वर्ष २०७०।७१—२०७२।७३) मा शिक्षा	१८६
३.	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवं तालिम नीति, २०६९	१९२

अनुसूची

१.	आर्थिक सर्वेक्षण, २०७०।७१मा शिक्षा	२०४
२.	शिक्षा सम्बन्धी अनुसन्धानहरूको सूची	२२५
३.	विभिन्न निकायका वेबसाइट, इमेल तथा फोन नम्बरहरू	२२८
४.	शिक्षा मन्त्रालयका टेलिफोन नम्बरहरू	२३०
५.	क्षेशिनि तथा जिशिकाका टेलिफोन नम्बरहरू	२३१

खण्ड क

नेपालको सामान्य परिचय

१. नेपालको सामान्य जानकारी
२. नेपालमा शिक्षा विकासका केही तथ्यहरू

नेपालको सामान्य जानकारी

क्षेत्रफल र अवस्थिति

दक्षिण पूर्वी एसियामा रहेको नेपाल २६° २२' देखि ३०° २७" उत्तरी अक्षांशसम्म र ८०° ४' देखि ८८° १२' पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ। पूर्व पश्चिम लम्बाइ ८८५ र उत्तर दक्षिण सरदर चौडाइ १९३ कि.मि. रहेको नेपालको क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मि. छ। नेपालले विश्वको कुल भूभागको ०.०३ प्रतिशत र एसिया महादेशको ०.३ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ। नेपालको प्रामाणिक समयग्रिनविच मिनटाइम (GMT) भन्दा ५ घन्टा ४५ मिनेट अगाडि रहेको छ। राजधानी काठमाडौं रहेको नेपाल भौगोलिक तथा सामाजिक विविधतायुक्त देश हो।

भौगोलिक स्थिति

नेपाललाई प्राकृतिक संरचना र भूधरातलीय बनोटको आधारमा हिमाल (१५ प्रतिशत भूभाग), पहाड (६८ प्रतिशत भूभाग) र तराई (१७ प्रतिशत भूभाग) गरी तिन भागमा विभाजन गरिएको छ। विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा (उचाइ ८,८४८ मिटर) लगायतका आठ हजार मिटरभन्दा अग्ला सात ओटा उच्च शिखरहरू र अन्य सयौं शिखरहरू नेपालमा रहेका छन्। नेपालको सबैभन्दा होचो भूभाग भने भ्वापाको केचनाकलनमा (समुद्री सतहबाट ७० मिटर उचाइ) रहेको छ (सूचना विभाग, २०५८)।

राजनीतिक र प्रशासनिक विभाजन

राजनीतिक र प्रशासनिक दृष्टिले नेपाललाई पाँच विकास क्षेत्र (पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रमा १६ जिल्ला, मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रमा १९ जिल्ला, पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा १६ जिल्ला, मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा १५ जिल्ला र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा ९ जिल्ला), १४ अञ्चल, ७५ जिल्लाहरू, एक महानगरपालिका (काठमाडौं), चार उप महानगरपालिका (विराटनगर, वीरगन्ज, ललितपुर र पोखरा), १२५ ओटा नगरपालिकाहरू र ३,६२५ गाउँ विकास समितिहरू रहेका छन्।

नेपाल वि.सं. २०६३ देखि गणतन्त्रमा प्रवेश गरेको छ। नेपालमा गणतन्त्रात्मक संविधान जारी भई सोअनुसार राज्य पुनर्संरचना र शासकीय स्वरूपको निर्धारण भएपछि उल्लिखित राजनीतिक र प्रशासनिक विभाजन परिवर्तन हुने देखिए पनि अहिलेसम्म यसमा परिवर्तन आइसकेको छैन।

जनसाङ्ख्यिक स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ को अन्तिम नतिजाअनुसार नेपालको जनसङ्ख्या स्थिति र यसका अन्य विविध पक्षहरू देहायबमोजिम रहेका छन् :

१. **जनसङ्ख्या** : राष्ट्रिय जनगणना २०६८अनुसार नेपालको जनसङ्ख्या २,६४,९४,५०४ रहेको छ। जसमध्ये पुरुष ४८.५० प्रतिशत (१,२८,४९,०४१) र महिला ५१.५० प्रतिशत १,३६,४५,४६३ रहेका छन्। यसअनुसार लैङ्गिक अनुपात अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको सङ्ख्या ९४.१६ रहेको छ। गत २०५८ सालमा कुल जनसङ्ख्या २,३९,५१,४२३ र लैङ्गिक अनुपात ९९.८० थियो।

२. **वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धि दर** : सालाखाला वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धि दर १.३५ प्रतिशत रहेको छ । जुन २०५८ सालको जनगणनाअनुसार वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धि दर २.२५ प्रतिशत थियो ।
३. **जनघनत्व** : जनघनत्व (प्रतिवर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा रहेको जनसङ्ख्या) १८० जना प्रतिवर्ग किलोमिटर रहेको छ । जुन २०५८ सालमा १५७ मात्र थियो । हाल ग्रामीण क्षेत्रको तुलनामा सहरी क्षेत्रमा जनघनत्व निकै उच्च रहेको देखिन्छ । जसअनुसार सहरी क्षेत्रमा १३८१ जना र ग्रामीण क्षेत्रमा १५३ जनाप्रतिवर्ग किलोमिटर रहेको पाइएको छ । सबै भन्दा धेरै जनघनत्व काठमाडौँ जिल्लामा (४४१६ जना प्रतिवर्ग किलोमिटर) र सबैभन्दा कम मनाङ जिल्लामा (३ तिन जना प्रतिवर्ग किलोमिटर) रहेको देखिन्छ ।
४. **बृहद् उमेर समूहअनुसार जनसङ्ख्या** : देशको कुल जनसङ्ख्याको ५६.९६ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेरका रहेको आँकडा २०६८ सालको जनगणनाले देखाएको छ । गत २०५८ सालमा यो उमेर समूहका जनसङ्ख्या ५४.१५ प्रतिशत मात्र थियो । हाल १४ वर्ष वा सोभन्दा कम उमेरका र ६० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका जनसङ्ख्या क्रमशः ३४.९१ प्रतिशत र ८.१३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।
५. **परिवार सङ्ख्या** : गत २०५८ सालको जनगणनाअनुसार ४२,५३,२२० परिवार सङ्ख्या देखिएकामा हाल उक्त सङ्ख्या करिब २२ प्रतिशतले बढेर ५४,२७,३०२ पुगेको छ । उक्त दस वर्षको अवधिमा ११,७४,०८२ परिवार थप भएका छन् ।
६. **परिवारका सदस्य सङ्ख्या** : हाल प्रतिपरिवार औसत ४.८८ जना सदस्य सङ्ख्या रहेको छ । जुन २०५८ मा ५.४४ जना थियो । परिवारको आकार रौतहट जिल्लामा सबैभन्दा बढी ९६.४४० र कास्की जिल्लामा सबैभन्दा कम ९३.९२० रहेको पाइएको छ ।
७. **सहरी जनसङ्ख्या** : नेपालमा सहरी जनसङ्ख्या करिब १७.०७ प्रतिशत रहेको पाइएको छ । दस वर्ष अघि २०५८ मा १४.२ प्रतिशत थियो ।
८. **सबैभन्दा धेरै र कम जनसङ्ख्या भएका जिल्ला** : यस पटकको जनगणनाअनुसार सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या काठमाडौँ जिल्लामा १७,४४,२४० देखिएको छ । जुन दस वर्षअघि १०,८१,८४५ थियो । काठमाडौँको जनसङ्ख्या दस वर्षमा ६१.२३ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिएको छ र सालाखाला वार्षिक वृद्धि दर ४.७८५ रहेको छ । मनाङ जिल्ला सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको जिल्ला हो जसमा ६५३८ जना मात्र रहेका छन् । यस जिल्लामा सबैभन्दा कम (-३.८३५) वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धि दर रहेको देखिन्छ ।
९. **भौगोलिक क्षेत्रअनुसार जनसङ्ख्या** : राष्ट्रिय जनगणना २०६८अनुसार तराईमा कुल जनसङ्ख्याको ५०.२७ प्रतिशत (१,३३,१८,७०५ जना), पहाडमा ४३.०१ प्रतिशत (१,१३,९४,००७ जना) र हिमाली क्षेत्रमा ६.७३ प्रतिशत (१७,८१,७९२ जना) जनसङ्ख्या रहेको छ । जुन दस वर्षअघि अर्थात् २०५८ मा क्रमशः ४८.४०५ (१,१२,१२,४५२ जना), ४४.३०५ (१,०२,५१,१११ जना) र ७.३०५ (१६,८७,८५९) थियो ।
१०. **घर वा आवासीय एकाइको स्वामित्व** : देशका कुल ५४ लाख २३ हजार २९७ परिवारमध्ये ८५.२६ प्रतिशत परिवारहरू आफ्नै स्वामित्वको घरमा र १२.८१ प्रतिशत परिवारहरू भाडाको घरमा बसोबास गरेको देखिन्छ । विगत २०५८ सालको जनगणनामा आफ्नै स्वामित्वको घर र भाडाको

घरमा क्रमशः ८८.३ प्रतिशत र ८.९ प्रतिशत परिवारहरू बसोबास गरेको पाइएको थियो । हाल सहरी क्षेत्रमा ४०.२२ प्रतिशत परिवारहरू भाडाको घरमा बसोबास गरेको देखिन्छ ।

११. **पिउने पानीको मुख्य स्रोत** : देशका कुल परिवारको ४७.७८ प्रतिशतले परिवारले धारा/पाइपबाट र ३५.०० प्रतिशतले ट्युबवेल/हाते पम्पबाट पिउने पानी आपूर्ति गर्ने देखिएको छ । दस वर्षअघि अर्थात् २०५८ सालमा धारा/पाइप र ट्युबवेल/हाते पम्पबाट पिउने पानीको सुविधा उपभोग गर्ने परिवारहरू क्रमशः ५३.४ प्रतिशत र २८.६० प्रतिशत थिए ।
१२. **खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन** : यस जनगणनाले देशका ६४ प्रतिशत परिवारले खाना पकाउन अक्सर काठ/दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको देखाएको छ जुन दस वर्षअघिको जनगणनामा ६५.२० प्रतिशत थियो । विगत जनगणनामा एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्ने परिवारहरू ७.६७ रहेकामा यस जनगणनामा उल्लेख्य वृद्धि भई २१.०३ प्रतिशत पुगेको छ । हाल खाना पकाउन अक्सर मटितेल, एल.पी.ग्याँस, गुइँठा/गोराहा, गोबर ग्याँस, बिजुली र अन्य इन्धन प्रयोग गर्ने परिवारको हिस्सा क्रमशः १.०५, २१.०५, १०.४५, २.४५, ०.१५ र ०.४५ रहेको छ ।
१३. **बत्ती बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन** : धेरैजसो घरपरिवारहरूले आफू बसोबास गरेको घर/आवासीय इकाइमा बत्ती बाल्नका लागि अक्सर बिजुली प्रयोग गर्ने गरेको देखिएको छ । विगत २०५८ सालको जनगणनामा बिजुली प्रयोग गर्ने परिवार ३९.८ प्रतिशत रहेकामा २०६८ मा ६७.२६ प्रतिशत पुगेको छ । गत जनगणनामा बत्ती बाल्नका लागि अक्सर मटितेल प्रयोग गर्ने परिवार सबैभन्दा धेरै (५७.७० प्रतिशत) रहेकामा हाल १८.२८ प्रतिशत मात्र देखिएको छ ।
१४. **परिवारले उपयोग गरेका साधन र सुविधा** : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार रेडियो, टेलिभिजन, केवल टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल फोन, मोटर, मोटरसाइकल, साइकल, अन्य सवारी साधन र रेफ्रिजेरेटरमध्ये कम्तीमा एक किसिमको सुविधा उपलब्ध भएका परिवार कुल परिवार सङ्ख्याको ८४.५६ प्रतिशत रहेका छन् । जम्माजम्मी १३.६९ प्रतिशत परिवारमा यस्ता कुनै पनि सुविधाहरू उपलब्ध नभएको देखिन्छ ।
१५. **शौचालयको सुविधा** : देशका ३८.१७ प्रतिशत परिवारहरूसँग आफू बस्ने घरमा अझै पनि शौचालयको सुविधा नभएको तथ्याङ्क राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाले देखाएको छ जुन सङ्ख्या विगतको जनगणनामा ५२.५ प्रतिशत थियो । हाल ३३.४५ प्रतिशत परिवारहरूले सेप्टिक ट्याङ्कमा जोडिएको फ्लस भएको शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको पाइएको छ । त्यसै गरी साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने र सार्वजनिक ढलमा जोडिएको फ्लस भएको शौचालय प्रयोग गर्ने परिवारहरूको सङ्ख्या क्रमशः १९.४७ र ८.२७ प्रतिशत देखिएको छ । सहरी क्षेत्रमा ९.०९ प्रतिशत र ग्रामीण क्षेत्रमा ४५.११ प्रतिशत परिवारहरूसँग आफू बस्ने घरमा शौचालय नभएको देखिन्छ ।
१६. **परिवारमा महिलाको नाममा रहेको घरजग्गा** : देशका कुल परिवारको १९.७१ प्रतिशत परिवारहरूमा महिलाको नाममा घर वा जग्गा रहेको देखिएको छ । गत २०५८ सालको जनगणनामा महिलाको नाममा घरजग्गा भएका परिवारहरू ९.११ प्रतिशत मात्र थिए ।

१७. **परिवारमा अनुपस्थित (विदेश गएका) व्यक्ति** : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार देशमा अनुपस्थित (विदेशमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्या १९ लाख २१ हजार ४९४ जना रहेको देखिन्छ । दस वर्षअघि अर्थात् २०५८ सालमा अनुपस्थित (विदेशमा बसोबास गर्ने) सङ्ख्या ७ लाख ६२ हजार १८१ थियो ।
१८. **परिवार मुली** : महिला परिवार मुली रहेका परिवारहरू गत २०५८ सालको जनगणनामा १४.८७ प्रतिशत रहेकामा करिब ११ प्रतिशत बिन्दुले वृद्धि भई २०६८ सालमा २५.७३ प्रतिशत पुगेको छ ।
१९. **जात/जाति** : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा जम्मा १२पाँच ओटा जातजातिहरू रहेको देखिएको छ । यसअनुसार विगत २०५८ सालको जनगणनामा कुल जनसङ्ख्याको १५.८ प्रतिशत रहेको छेत्रीको जनसङ्ख्या यस जनगणनामा केही वृद्धि भई १६.६ प्रतिशत पुगेको छ । पहाडी ब्राह्मणको जनसङ्ख्या २०५८ सालमा १२.७ प्रतिशत रहेकामा हाल १२.२ प्रतिशत देखिएको छ । हाल मगर, थारु, तामाङ, नेवार र कामी क्रमशः ७.१, ६.६ र ५.८ प्रतिशतसहित तेस्रो, चौथो र पाँचौँ प्रमुख जातजातिहरूको स्थानमा रहेका छन् । सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या कुसुन्डा जातिको (२७३ जना मात्र) देखिएको छ ।
२०. **मातृभाषा** : यस गणनामा देशभित्र अक्सर बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले बोल्ने मातृभाषाको सङ्ख्या १२३ ओटा देखिएको छ । विगतको जनगणनामा ९२ ओटा मातृभाषाको सङ्ख्या प्राप्त भएको थियो । गत २०५८ सालको जनगणनामा ४८.६ प्रतिशत व्यक्तिहरूको मातृभाषा नेपाली रहेकामा हाल मातृभाषाको रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ४४.६ प्रतिशत देखिएको छ । नेपालीपछि मातृभाषाको रूपमा बढी बोलिने भाषाहरूमा मैथिली (११.७ प्रतिशत), भोजपुरी (६.० प्रतिशत), थारु (५.८ प्रतिशत), तामाङ (५.१ प्रतिशत) र नेवार (३.२ प्रतिशत) रहेका छन् ।
२१. **धर्म** : यस जनगणनाले देशभित्र विभिन्न १० ओटा धर्म मान्ने व्यक्तिहरू रहेको देखाएको छ । यसअनुसार विगत २०५८ सालको जनगणनामा ८०.८ प्रतिशत रहेका हिन्दुहरूको जनसङ्ख्या यस जनगणनामा आइपुग्दा ८१.३ प्रतिशत पुगेको छ । बौद्ध धर्मावलम्बीहरू कुल जनसङ्ख्याको ९ प्रतिशत रहेका छन् । इस्लाम, किरात, क्रिस्चियन र प्रकृति धर्म मान्नेहरूको जनसङ्ख्या क्रमशः ४.४, ३.०, १.४ र ०.४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।
२२. **वैवाहिक अवस्था** : यस जनगणनाअनुसार १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका कुल जनसङ्ख्याको ३५.६ प्रतिशत व्यक्तिहरू अविवाहित रहेको देखिएको छ । १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका कुल पुरुषहरूको ४०.६ प्रतिशत र महिलाहरूको ३१.१ प्रतिशत अविवाहित रहेको पाइएको छ । त्यस्तै १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूमध्ये ५७.५ प्रतिशतको एक विवाह भएको देखिएको छ । एक विवाह भएका पुरुष र महिलाहरू उनीहरूको कुल जनसङ्ख्याको क्रमशः ५२.७ र ६१.८ प्रतिशत रहेका छन् । एकलमहिलाहरूको जनसङ्ख्या १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका कुल महिलाको ४.६१ प्रतिशत (४ लाख ९८ हजार ६०६) रहेको पाइएको छ ।
२३. **पहिलो विवाह गर्दाको उमेर** : दस वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको सबैभन्दा ठुलो हिस्साको पहिलो विवाह १५ देखि १९ वर्षको उमेरमा भएको देखिन्छ । यो उमेरभित्र ४८.९ प्रतिशत विवाहित व्यक्तिहरूको पहिलो विवाह भएको पाइएको छ । १४ वर्षमुनिको उमेरमा पहिलो

विवाह हुनेहरू ११.५ प्रतिशत रहेका छन् । पचास वर्षको उमेर पार गरिसकेपछि पहिलो विवाह हुनेहरू ५०८६ जना रहेको देखिन्छ ।

२४. **अपाङ्गता** : देशका कुल जनसङ्ख्याको १.९४ प्रतिशत हिस्सामा कुनै एक वा बढी प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिएको छ । विगत २०५८ सालको जनगणनामा अपाङ्गता रहेका व्यक्तिहरू ०.४६ प्रतिशत थिए । शारीरिक तथा मानसिक अपाङ्गता भएका कुल व्यक्तिहरूमध्ये ५४.५६ प्रतिशत पुरुष र बाँकी ४५.४४ प्रतिशत महिला रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूमध्ये ३६.३२ प्रतिशतमा शारीरिक अपाङ्गता, १८.४६ प्रतिशतमा दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता, १५.४५ प्रतिशतमा सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, १.४८ प्रतिशतमा श्रवण दृष्टिविहीनता, ११.४७ प्रतिशतमा स्वर बोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, ६.०४ प्रतिशतमा मानसिक अपाङ्गता र २.९० प्रतिशतमा बौद्धिक अपाङ्गता र ७.५२ प्रतिशतमा बहु अपाङ्गता भएको पाइएको छ ।
२५. **साक्षरता दर** : यसपटकको जनगणनाले देशका पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका कुल २,३९,२६,५४१ जनसङ्ख्यामा ६५.९ प्रतिशत व्यक्तिहरू साक्षर रहेको देखाएको छ । पुरुषको साक्षरता दर ७५.१ प्रतिशत छ भने महिलाको साक्षरता दर ५७.४ प्रतिशत रहेको छ । २०५८ सालको जनगणनामा ६ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको कुल साक्षरता दर ५४.१, पुरुष साक्षरता दर ६५.५ र महिला साक्षरता दर ४२.८ प्रतिशत थियो । (राष्ट्रिय जनगणना, २०६८)
२६. **शैक्षिक स्तर प्राप्ति** : पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका साक्षर जनसङ्ख्याको सबैभन्दा ठुलो हिस्सा अर्थात् ३९.० प्रतिशत व्यक्तिहरूले प्राथमिक तह (कक्षा १ देखि ५ सम्म) उत्तीर्ण गरेको पाइएको छ । निम्न माध्यमिक तह (कक्षा ६ देखि ८ सम्म) उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरू २०.३ प्रतिशत अंशसहित दोस्रो बहु सङ्ख्यामा रहेको देखिन्छ । एसएलसी वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने व्यक्तिहरू कुल जनसङ्ख्याको १०.२ प्रतिशत देखिन्छन् भने एसएलसी भन्दा माथिल्लो तह उत्तीर्ण गर्नेहरू १०.२ प्रतिशत नै देखिएका छन् । जम्माजम्मी ४.२ प्रतिशत व्यक्तिहरूले अनौपचारिक शिक्षा हासिल गरेको देखिएको छ ।

आर्थिक स्थिति

१. तेराँ योजना (२०७०/७१-२०७२/७३) मा उल्लेख भएअनुसार गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्याको प्रतिशत २३.८ प्रतिशत र केन्द्रीय तथ्याङ्कअनुसार गिनी गुणक ०.३२८ रहेको छ । (राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७१, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०७०, युएनडिपी, २०१३) ।
२. मानव संसाधन विकास रिपोर्ट २०१४अनुसार नेपालको मानव विकास सूचकाङ्क ०.५४० छ जसअनुसार मानव विकास सूचकाङ्कका दृष्टिले नेपाल विश्वमा १४५ औँ स्थानमा रहेको छ । (युएनडिपी, २०१४)
३. वि. सं. २०७१ (२०१३/१४) मा प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय ७०३ यु. एस. डलर रहेको छ । साथै, आ.व. २०७०/७१ मा नेपालको आर्थिक वृद्धि दर ५.२ पुगेको छ । (अर्थ मन्त्रालय, २०७१)

नेपालमा शिक्षा विकासका केही तथ्यहरू

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

नेपालमा परम्परागत हिन्दु वैदिक शिक्षाको लामो इतिहास थियो । बौद्ध धर्मदर्शनको प्रारम्भ भएपछि विहार, गुम्बा र बौद्ध शिक्षा केन्द्रहरूमा बौद्ध धर्म दर्शनमा आधारित शिक्षा र हिन्दु वैदिक शिक्षाअन्तर्गत विशेषतः गुरुकुल प्रणालीका शिक्षा सीमित मात्रामा प्रचलित थिए । नेपालको एकीकरण पूर्व र एकीकरण पछि पनि शिक्षालाई राज्यले आफ्नो दायित्वभित्र लिएको देखादैन । त्यस बेला धार्मिक सङ्घ संस्था, गुठी, व्यक्तिको दान, सरकारको अनुदान इत्यादिबाट शिक्षाका लागि खर्चको प्रबन्ध हुन्थ्यो । नेपालमा परम्परागत संस्कृत र बौद्ध शिक्षाको प्रचलन रहिरहेको बेला वि.सं. १९१० मा दरबारस्कूलको स्थापनासँगै नेपालमा अङ्ग्रेजी शिक्षा प्रणालीको सुरुआत भएको थियो । नेपालमा उच्च शिक्षाको औपचारिक सुरुआत भने वि.सं १९७५ मा त्रिभुवन चन्द्र कलेज (त्रिचन्द्र कलेज) को स्थापनाबाट भएको देखिन्छ ।

नेपालमा वि.सं. २००७ भन्दा पहिले शिक्षाको पहुँच ज्यादै सीमित व्यक्ति तथा समुदायमा भएकाले आम जनसमुदाय शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित रहेका थिए । यस तथ्यलाई वि.सं. २००७ को शैक्षिक तथ्याङ्कले पनि स्पष्ट पार्दछ ।

त्यस बेला नेपालको साक्षरता करिब दुई प्रतिशत मात्र थियो भने प्रारम्भिक (प्राथमिक) स्कूल/पाठशालाहरू ३२१, माध्यमिक स्कूलहरू ११ र उच्च शिक्षाअन्तर्गत एउटा कलेज सञ्चालित थियो (राष्ट्रिय शिक्षा आयोग, २०४९) । त्यस बेला एउटा संस्कृत विद्यालयमा औपचारिक रूपमा भए पनि संस्कृतमा उच्च शिक्षा प्रदान गरिएको देखिन्छ, भने एउटा आयुर्वेद विद्यालयमा पनि उच्च तहको अध्यापनको व्यवस्था रहेको थियो (शाही उच्च शिक्षा आयोग, २०४०) ।

वि.सं. २००७ को राजनीतिक परिवर्तनपछि, राज्यले पनि शिक्षा विस्तारमा लगानी गर्‍यो भने आमजनसमुदायहरू विद्यालयहरू खोले र बाल बालिकाहरूलाई शिक्षा दिने कार्यमा सक्रिय रहेका थिए । त्यसबेला शिक्षण संस्था र विद्यार्थी सङ्ख्यामा क्रमिक रूपमा वृद्धि भएको थियो । वि.सं. २००७ सालपछि नेपालमा शिक्षाको विकासका लागि भएका केही प्रयासहरू निम्नानुसार थिए :

- वि.सं. २०११ (सन् १९५४) मा नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोगद्वारा राष्ट्रिय शिक्षा प्रणालीको आधार तयार गरिएको थियो ।
- वि.सं. २०१८ (सन् १९६१) मा सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति गठन गरी शिक्षालाई समयानुकूल परिवर्तन गर्ने प्रयास गरिएको थियो ।
- वि.सं. २०२८ (सन् १९७१) मा राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना कार्यान्वयन गरी नयाँ शिक्षाको सुरुआत भयो ।
- वि.सं. २०३७ (सन् १९८०) देखि हालसम्म विद्यालय र उच्च शिक्षामा पहुँचको विस्तार र गुणस्तरवृद्धि गर्न विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् । यस अवधिमा सञ्चालित विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरूमा ग्रामीण विकासका निम्ति शिक्षा परियोजना, प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना प्रथम र दोस्रो, प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना, माध्यमिक शिक्षा विकास परियोजना, सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम, शिक्षक शिक्षा आयोजना, जनसङ्ख्या शिक्षा परियोजना, माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम, सामुदायिक विद्यालय सहयोग कार्यक्रम, शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना, उच्च शिक्षा परियोजना प्रथम र दोस्रो, रोजगारीका लागि सिप परियोजना, व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना प्रमुख रहेका छन् ।

- वि. सं. २०४६ पछि शिक्षामा सुधारका लागि सुझाव दिने गरी सरकारले गठन गरेको राष्ट्रिय शिक्षा आयोगले वि.सं. २०४९ (सन् १९९२) मा र उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगले वि.सं. २०५५ (१९९९) मा प्रतिवेदन पेस गरेअनुसारका सुझावहरूअनुरूप शिक्षामा सुधारका प्रयासहरू हुँदै आएका छन् ।
- हाल विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (एसएसआरपी, सन् २००९-१६) मार्फत विद्यालयको समग्र पक्षमा सुधार गर्ने प्रयास गरिएको छ भने प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका क्षेत्रमा पनि विभिन्न कार्यक्रमहरू तथा परियोजनाहरू सञ्चालन भएका छन् । उच्च शिक्षाको विस्तार र गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि बहु विश्व विद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयन भई हाल बार ओटा विश्व विद्यालयहरू स्थापना भइसकेका छन् । उच्च शिक्षाको सुधारका लागि दुई ओटा उच्च शिक्षा परियोजना सञ्चालन गरिएका थिए ।

नेपालको शैक्षिक इतिहासका मुख्य मुख्य तिथिमिति र कार्यहरू निम्नानुसार छन् :

साल (वि.सं.)	महत्त्वपूर्ण शैक्षिक घटना
1910	दरबार स्कूलको स्थापना
1915	शिक्षा हेर्ने डाइरेक्टर जनरलको व्यवस्था र कार्यालय खडा
1932	बालागुरु षडानन्द अधिकारीको निजी प्रयासमा दलामा संस्कृत विद्यालय स्थापना
1932	धीर समसेर डाइरेक्टर नियुक्त भएपछि दरबार स्कूलमा सर्वसाधारणलाई केही खुकुलो
1934	राजकीय प्रधान संस्कृत पाठशाला रानी पोखरीमा स्थापना
1957	भाषा पाठशाला गोस्वारा स्थापना
1958	गोरखापत्रको प्रकाशन
1972	उपत्यकाबाहिर सिराहामा पहिलो अङ्ग्रेजी स्कूल चन्द्र मिडिल स्कूलको स्थापना
1975	त्रिचन्द्र कलेजको स्थापना
1977	बन्दोबस्त इन्स्पेक्टरी अफिस खडा
1977	मकैको खेती पर्व काण्ड
1987	टेक्निकल स्कूलको स्थापना
1989	कृषि स्कूलको स्थापना
1990	प्रबन्ध बोर्डको स्थापना
1993	शिक्षा बोर्डको गठन
1994	पास जाँच अड्डाको नयाँ सवाल प्रकाशन जसअनुसार मध्यम परीक्षा “कमेल” र “खमेल” गरी दिन पाइने व्यवस्था
1996	शिक्षा सम्बन्धी इस्तिहार जारी
2004	आधार शिक्षण केन्द्र स्थापना
2005	विश्व विद्यालय योजना सभा गठन
2007	शिक्षा मन्त्रालयको स्थापना
2008	तत्कालीन राजा श्री ५ त्रिभुवनबाट महा विद्यालय उद्घाटन
2008	पुरातत्त्व विभागको स्थापना
2011	“नेपालमा शिक्षा” नामक शिक्षा क्षेत्रको पहिलो प्रतिवेदन सार्वजनिक
2013	योजनाबद्ध प्रौढ शिक्षाको सुरुवात
2016	नेशनल एजुकेसनल काउन्सिल खडा
2016	त्रिभुवन विश्व विद्यालयको स्थापना

2018	सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति गठन तथा प्रतिवेदन प्रस्तुत
2018	परीक्षा सम्बन्धित कार्य गर्ने अड्डालाई परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयमा गाभिएका
2019	शिक्षा ऐन जारी
2020	भापा जिल्लाको बुधबारेमा निःशुल्क प्राविधिक शिक्षाको उद्घाटन
2023	पहिलो शिक्षा नियमावली प्रकाशन
2023	अध्यापन अधिकार पत्रको व्यवस्था
2023	संस्कृत शिक्षामा सुधार गर्नका लागि परामर्श दातृ समिति गठन
2023	Science Teaching Enrichment Program (STEP) कार्यक्रम लागु गर्न USAID सँग सम्झौता
2024	शिक्षा सामग्री केन्द्रको उद्घान
2024	राष्ट्रिय सल्लाहकार परिषद् गठन
2025	शिक्षा ऐन जारी
2027	शिक्षा नियमहरू जारी
2027	अञ्चल शिक्षा अधिकारी कार्यालय खारेजी
2028	राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना तयार गरी नयाँ शिक्षा व्यवस्था लागु
2028	शिक्षा ऐन २०२८ जारी भई पाँच वर्षमा देशभर चरणगतरूपमा लागु
2028	Equall Access of Women to Education Programकार्यक्रम पोखरामा लागु
2030	निमावि निरीक्षक हटाई प्राविनि र माविनि रहने व्यवस्था
2030	विशेष शिक्षा परिषद् गठन
2031	निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा घोषणा
2037	रेडियोबाट शिक्षक तालिम प्रसारण प्रारम्भ
2037	निजी क्षेत्रमा विद्यालय कलेज स्थापना गर्न स्वीकृति प्रदान
2038	पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना
2039	रणधीर सुब्बा अध्यक्षतामा शाही उच्च शिक्षा आयोग गठन भई २०४० मा प्रतिवेदन पेस गरेको
2039	एसियाली विकास बैङ्कको सहयोगमा विज्ञान शिक्षा परियोजनालागु
2041	विश्व विकास बैङ्कको ऋण सहयोग र युनिसेफको प्राविधिक सहयोगमा प्राथमिक शिक्षा परियोजना सुरु
2042	पञ्चायत रजत जयन्तीको उपलक्ष्यमा २०५७ सालसम्ममा नेपाललाई एसियाली मापदण्डमा पुऱ्याउने आधारभूत आवश्यकता कार्यक्रम घोषणा
2043	दाङको बेलभुन्डीमा संस्कृत विश्व विद्यालयको स्थापना र यही सालमा शिक्षा शास्त्र संस्थानलाई सङ्कायमा परिणत
2046	उच्च माध्यमिक शिक्षा ऐन जारी
2046	उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् गठन
2048	निजी क्षेत्रको पहिलो विश्व विद्यालय काठमाडौँ विश्व विद्यालय स्थापना
2049	वि. सं. २०४७ साल फागुन १४ गते गठित आयोगले तयार गरेको राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोगको प्रतिवेदन सार्वजनिक
2049	उच्च माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन
2052	मुस्लिम शिक्षामार्फत शिक्षण गराउने मनसायले मोहमद आलाम खाँको अध्यक्षतामा मदरसा जाँचबुझ कार्य समिति गठन

2055	उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन सार्वजनिक
2056	जेठ ९ गते शिक्षा विभागको पुनः स्थापना
2058	शिक्षा सम्बन्धी उच्च स्तरीय कार्यसमितिको प्रतिवेदन सार्वजनिक
2058	शिक्षा ऐनको सातौँ संशोधनमार्फत सामुदायिक र संस्थागत गरी दुई प्रकारका विद्यालय रहने व्यवस्था
2060	कक्षा १ मा अङ्ग्रेजी विषय अनिवार्य
2069	शिक्षा मन्त्रालय केसरमहलबाट सिंहदरबार सरेको, गेस पेपरमा प्रतिबन्ध लगाएको
2070	शिक्षा मन्त्रालयको पुनः संरचना, वि सं २०५२ सालपश्चात् पहिलो पटक शिक्षक सेवा आयोगबाट शिक्षक पदपूर्तिको लागि लिखित परीक्षा सञ्चालन
2071	एसएलसी परीक्षामा लेटर ग्रेडिङ पद्धति अपनाउने निर्णय

वर्तमान अवस्था

- नेपालमा हाल बाल विकास केन्द्र तथा पूर्व प्राथमिक विद्यालयहरू कुल ३४,६२२ रहेका छन् । तीमध्ये २९,५३५ समुदायमा र ५०८७ निजी स्तरमा सञ्चालित छन् । बाल विकास केन्द्र तथा पूर्व प्राथमिक विद्यालयको कुल भर्नादर(GER) ७६.७ रहेको छ जसमा ७६.२ प्रतिशत छात्रा र ७७.२ प्रतिशत छात्र रहेका छन् (शिक्षा विभाग, २०७०) ।
- देशभर कुल ३५२२३ विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् जसमध्ये प्राथमिक तहका सबैभन्दा बढी ३४,७४३ विद्यालयहरू सञ्चालित छन् भने निम्न माध्यमिक र आधारभूत विद्यालयको सङ्ख्या क्रमशः १४,८६७ र ३४,९२३ रहेका छन् । त्यसै गरी माध्यमिक तहमा (कक्षा ९ र १०) ८,७२६ र उच्च माध्यमिक तहमा (कक्षा ११ र १२) ३५९६ विद्यालयहरू रहेका छन् (शिक्षा विभाग, २०७०) ।
- कुल ३५२२३ विद्यालयहरूमध्ये ७३५ विद्यालयहरू धार्मिक विद्यालयका रूपमा (मदरसा, गुम्बा/विहार, आश्रम/गुरुकुल) सञ्चालनमा रहेका छन् (शिक्षा विभाग, २०७०) ।
- पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा क्रमशः १०४७११७, ४४०१७८०, १८२८३५१, ८९६९१९, र ४१५३४३ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् (शिक्षा विभाग, २०७०) ।
- तहगत रूपमा सहजै देखिने भर्नादर र कुल भर्नादर निम्नानुसार रहेको छ :

तह	सहजै देखिने भर्नादर			कुल भर्नादर		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
प्राथमिक तह (१-५)	१४२.४	१३१.६	१३६.८	९५.०	९६.२	९५.६
निम्न माध्यमिक तह (६-८)	८६.२	८२.४	८४.३	७३.५	७१.७	७२.६
माध्यमिक तह (९-१०)	६९.०	६८.३	६८.७	५४.६	५५.१	५४.९

(शिक्षा विभाग, २०७०)

- तहगत रूपमा विद्यालयमा रहेको शिक्षक विवरण निम्नानुसार रहेको छ :

तह	महिला	पुरुष	जम्मा
प्राथमिक तह (१- ५)	४१.६ प्रतिशत	५८.४ प्रतिशत	१८३९२२ जना
निम्न माध्यमिक तह (६-८)	२७.५ प्रतिशत	७२.५ प्रतिशत	५१६५३ जना
माध्यमिक तह (९-१०)	१७.४ प्रतिशत	८२.६ प्रतिशत	३८३६३ जना

(शिक्षा विभाग, २०७०)

➤ नेपालमा हाल बार विश्व विद्यालयहरू रहेका छन् ।

शिक्षाको वर्तमान संरचना

कक्षा	उमेर		
		उच्च शिक्षा	विद्यावारिधि (३ देखि ७ वर्ष)
			एम.फिल. (१.५ वर्ष)
१२+	१६+		स्नातकोत्तर (२ - ३ वर्ष)
१२	१६		स्नातक (३ - ५ वर्ष)
११	१५	माध्यमिक शिक्षा	प्राविधिक प्रवेशिका (१ देखि २ वर्ष)
१०	१४		प्राविधिक डिप्लोमा (३ वर्ष)
९	१३		माध्यमिक शिक्षा (४ वर्ष)
८	१२		आधारभूत शिक्षा (८ वर्ष)
७	११		वैकल्पिक शिक्षा प्राथमिक शिक्षा विस्तार कार्यक्रम (SOP) अनौपचारिक प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम (FSP)
६	१०	आधारभूत शिक्षा	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा (१ देखि २ वर्ष)
५	९		
४	८		
३	७		
२	६		
१	५	बाल विकास	
०	४		
	३		

शिक्षाको राष्ट्रिय नीति, अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास र परिवर्तित सन्दर्भमा नेपालको विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको कायम गरिएको छ। विद्यालय शिक्षाको जम्मा अवधि बार वर्षको हुने छ। आधारभूत तहको शिक्षा प्राप्त गर्ने हक प्रत्येक नागरिकलाई हुने छ। यस संरचनाअनुसार आधारभूत तह कक्षा एकदेखि कक्षा आठसम्म र माध्यमिक तह कक्षा नौदेखि कक्षा १२ सम्मको निर्धारण गरिएको छ।

शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६३ ले तय गरेका नेपालका शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- प्रत्येक व्यक्तिमा अर्नतिर्नहित प्रतिभा र व्यक्तित्व विकासको सम्भावनालाई प्रस्फुटित गर्न सहयोग गर्ने
- प्रत्येक व्यक्तिमा निहित सार्वभौम मानवीय मूल्यका साथै राष्ट्रिय संस्कृति र अस्मिता, सामाजिक मान्यता र आस्थाहरूको संवर्धन गरी जीवन्त अनुभवहरू समेट्दै स्वस्थ सामाजिक तथा सामूहिक जीवन पद्धतिको विकास गर्न चरित्रवान् एवम् नैतिकवान् नागरिक तयार गर्ने
- स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरमा व्यवसाय, पेसा एवम् रोजगारीका साथै आवश्यकतानुसार अन्तर्राष्ट्रिय रोजगारीतर्फ उन्मुख उत्पादनमुखी र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्न सहयोग गर्ने
- व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक एकतालाई सुदृढ बनाउने
- समाजको आधुनिकीकरणमा सहयोग गरी देश निर्माणका निमित्त मानव संसाधनको विकास गर्ने
- प्राकृतिक वातावरण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण र सदुपयोग गर्न सहयोग गर्ने
- सामाजिक समानता र न्यायबारे चिन्तन गर्दै तदनुरूपको आचरण विकास गर्ने र समावेशी समाज निर्माणमा मद्दत गर्ने
- स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशअनुकूल शान्ति, मैत्री, सद्भाव, सहिष्णुता र विश्वबन्धुत्वको भावना विकास गरी तदनुरूपको आचरण गर्ने गराउने र हरेक प्रकारका द्वन्द्व व्यवस्थापनका लागि सक्षम नागरिक तयार गर्ने
- आधुनिक सूचना प्रविधिसँग परिचित भई त्यसको प्रयोग गर्न सक्ने विश्व परिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने
- राष्ट्र, राष्ट्रियता, लोकतन्त्र, मानवअधिकारप्रति सम्मान गर्ने, समालोचनात्मक तथा रचनात्मक सोच भएका, स्वाभिमानी तथा अरूलाई सम्मान गर्ने र आफू नेपाली भएकामा गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने
- नेपाली कला, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित नागरिक तयार गर्न मद्दत गर्ने

विद्यालय शिक्षाका तहगत उद्देश्यहरू

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३ (पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, २०६३) अनुसार नेपालमा विद्यालय शिक्षाका तहगत उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

बाल विकास शिक्षाका उद्देश्यहरू

आधारभूत तहमा बाल बालिकाको सरल समायोजनका लागि उनीहरूलाई सम्पूर्ण (शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक) रूपले तयार पार्नु बाल विकास शिक्षाको प्रमुख उद्देश्य हो। विशेष गरी बाल विकास शिक्षाका अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक, नैतिक सिर्जनात्मक पक्षको विकासका लागि अवसर प्रदान गर्नु

२. सफासुगंध रहने बानीको विकास गर्नु
३. सामाजिक मूल्यअनुरूप व्यवहार गर्ने बानीको विकास गर्नु
४. विद्यालयप्रति सकारात्मक धारणा र व्यवहारको विकास गर्नु
५. आधारभूत शिक्षाका लागि तयार पार्नु

आधारभूत शिक्षाका सक्षमताहरू (कक्षा १-८)

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षाका माध्यमद्वारा बाल बालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्नु पर्दछ। यसको मूल उद्देश्य राष्ट्र र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने र सामाजिक र प्राकृतिक वातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्नु हो। यस तहको शिक्षा ग्रहण गरिसकेका बाल बालिकाहरू आफ्ना विचारहरू आदानप्रदान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुफुबुझ भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकवान् हुने छन्। आधारभूत शिक्षाको नयाँ पाठ्यक्रमअनुसार आधारभूत शिक्षाका सक्षमताहरू निम्नबमोजिम निर्धारण गरिएका छन्:

१. भाषिक, तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय सिप विकास र प्रयोग
२. सूचना र विचारहरूको आदान प्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको प्रयोग
३. जनसङ्ख्या, वातावरण र दिगो विकासको व्यवस्थापनमा सहयोग
४. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त, नियम र खोज तथा अनुसन्धानको उपयोग एवम् प्रकृति र जीवविचको अन्तरसम्बन्ध बोध
५. स्वस्थ, नैतिक र असल सामाजिक व्यवहारको विकास
६. स्थानीय र आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधिप्रति सम्मान तथा सामान्य व्यावसायिक सिपको प्रयोग
७. कला र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन
८. व्यावहारिक जीवनमा आइपर्ने समस्याको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

माध्यमिक शिक्षाका उद्देश्यहरू (कक्षा ९-१२)

राष्ट्रिय परम्परा, संस्कृति, सामाजिक सम्पदा, लोकतान्त्रिक मूल्यसँग परिचित देशको आर्थिक विकासमा योगदान दिन सक्ने, दक्ष र स्वस्थ नागरिकको उत्पादन गर्नु माध्यमिक शिक्षाको उद्देश्य हो। यस तहको मुख्य उद्देश्य देशको सर्वाङ्गीण विकासका लागि क्षमताअनुरूप ठोस योगदान दिन सक्ने सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्नु र विश्व विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक ज्ञान सिप प्रदान गरी सचेत नागरिक तयार पार्नु हो। परिवर्तित पाठ्यक्रमअनुसार माध्यमिक शिक्षाका उद्देश्यहरू निम्न लिखित हुने छन् :

१. देशको बहु सांस्कृतिक र लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताप्रति गर्व गर्दै सकारात्मक धारणाको विकास गर्नु
२. राष्ट्र विकासका लागि सक्षम, आत्मनिर्भर, सिपमूलक र तालिम प्राप्त मानव स्रोत उत्पादन गर्नु
३. इमानदारी, आत्मनिर्भरता, रचनात्मकता, परिश्रमीपन, सहयोगीपन, समूहमा काम गर्ने बानी, जवाफदेही, आत्मविश्वास जस्ता गुणको विकास गर्नु
४. दैनिक क्रियाकलाप र सामाजिक जीवनमा सक्रिय सहभागिताका लागि सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषिक क्षमताको विकास गर्नु
५. दैनिक जीवनका समस्या समाधानका लागि उपयुक्त ज्ञान विकास गर्नु

माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१०) पाठ्यक्रम, २०७१ अनुसार तहगत सक्षमता

सिकाइ र वास्तविकताबिच सम्बन्ध स्थापित गर्ने, सिद्धान्त र व्यवहारको समन्वय गर्ने, स्वपरावर्तित हुँदै ज्ञान, सिप र क्षमतालाई अद्यावधिक गर्ने, अधिकार, स्वतन्त्रता र समानताको प्रवर्धन गर्ने, स्वस्थ जीवनको अभ्यास गर्ने, तार्किक विश्लेषण गरी निर्णय गर्ने, वैज्ञानिक विश्लेषणका आधारमा व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दिगो विकासमा सरिक हुने, नैतिक आचरण प्रदर्शन गर्ने, सामाजिक सद्भावप्रति संवेदनशील हुने, पर्यावरणीय सन्तुलनप्रति संवेदनशील हुने, द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्दै दिगो शान्तिका लागि प्रतिवद्ध रहने, आधुनिक ज्ञान, सिप, सूचना, सञ्चार र प्रविधिको प्रयोग गर्ने, स्वावलम्बी र व्यवसायमुखी सिपको अभ्यास गर्ने, राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रिय आदर्शको सम्मान गर्ने, समाज स्वीकार्य आचरण र कार्य संस्कृतिको अवलम्बन गर्ने, सहिष्णुभाव राख्ने, सिर्जनशील, कल्पनाशील, उद्यमशील एवम् उच्च सोच र आदर्शमा आधारित व्यवहार गर्ने, समसामयिक चुनौतीहरूको सफल व्यवस्थापन गर्ने लगायतका विशेषताहरूले युक्त स्वावलम्बी, देशभक्त, परिवर्तनमुखी, चिन्तनशील एवम् समावेशी समाज निर्माणमा योगदान गर्न सक्ने नागरिक तयार गर्नु माध्यमिक शिक्षाको मार्गदर्शन हो । यसका लागि कक्षा ९ र १० का विद्यार्थीमा निम्नानुसारका सक्षमता विकासको अपेक्षा गरिएको छ :

१. मानवीय मूल्य, मान्यता र लोकतान्त्रिक संस्कार अवलम्बन गर्दै राष्ट्र र राष्ट्रियताको प्रवर्धनका लागि सचेत नागरिकको जिम्मेवारी वहन
२. राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, सद्भाव र सह अस्तित्वलाई आत्मसात् गर्दै सभ्य, सुसंस्कृत र समतामूलक समाज निर्माणका लागि भूमिका निर्वाह
३. दैनिक क्रियाकलापमा आत्म विश्वासका साथ भाषिक सिपको प्रयोग
४. प्रभावकारी सिकाइ, रचनात्मक र विश्लेषणात्मक सोच तथा सामाजिक सम्पर्क र सञ्चारबाट विचारहरूको आदान प्रदान
५. दैनिक व्यवहारमा आइपर्ने गणितीय समस्या पत्ता लगाई समाधान गर्ने क्षमताको विकास
६. जीवन जगत् र व्यवहारसँगको तादात्म्य बोध गरी समाजसापेक्ष व्यवहार निर्माण
७. स्वास्थ्यप्रतिको सचेततासहित वातावरण संरक्षण र संवर्धन तथा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा सक्रिय सहभागिता
८. प्राकृतिक तथा सामाजिक घटनाको विश्लेषण, तिनको असर बोध तथा सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन
९. विज्ञान र समाजको अन्तरसम्बन्ध पहिचानसहित समसामयिक प्रविधिलाई व्यावसायिक प्रवर्धन र मानव हितमा प्रयोग
१०. वैज्ञानिक खोज तथा अनुसन्धान गर्न आवश्यक प्रक्रियागत सिपहरू हासिल गरी आधुनिक प्रविधिहरूको दैनिक जीवनमा प्रयोग

शिक्षाको व्यवस्थापकीय संरचना

नेपालमा शिक्षा सम्बन्धी नीति निर्माण र समस्त योजना, कार्यक्रमको समन्वयका लागि शिक्षा मन्त्रालय रहेको छ । उच्च शिक्षाको नीतिनिर्माणमा सहयोग र सञ्चालनको समन्वय विश्व विद्यालय अनुदान आयोगले गर्दछ भने विश्व विद्यालयहरू आफ्ना कार्यहरू सञ्चालन गर्नका लागि स्वतन्त्र रहेका छन् । शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत शिक्षा विभागले विद्यालय शिक्षाको वार्षिक योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र व्यवस्थापन गर्दछ । शिक्षा विभागले जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूमार्फत शैक्षिक योजना कार्यान्वयन,

अनुगमन र व्यवस्थापन गर्दछ। प्रत्येक विद्यालयमा रहेको व्यवस्थापन समिति विद्यालयको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा जिम्मेवार हुन्छन्।

शिक्षक विकासका लागि केन्द्रीय स्तरमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र रहेको छ भने यसअन्तर्गत २९ ओटा तालिम केन्द्रहरू रहेका छन्। यी तालिम केन्द्रहरूले शिक्षकहरूका विभिन्न किसिमका तालिम सञ्चालन गर्दछन्। केही विद्यालयहरूको समूहमा स्थापित स्रोत केन्द्रहरूबाट शिक्षक र विद्यालयलाई शिक्षण सिकाइमा सुधारका लागि सहयोग गर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ। हाल देशभर जम्मा १०५३ स्रोत केन्द्रहरू सञ्चालित छन्। पाँच विकास क्षेत्रमा रहेका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरूले पनि कार्यक्रम सञ्चालनको अनुगमन र समन्वयमा सहयोग गर्दछन्।

शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय स्तरमा परीक्षाको प्रबन्ध र व्यवस्थापनका लागि परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, पाठ्यक्रम पाठ्य पुस्तक विकास र परिमार्जनका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र, शिक्षकहरूको अभिलेख व्यवस्थापनका लागि शिक्षक किताबखाना र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गरी सुभाव दिन शैक्षिक परीक्षण केन्द्र रहेका छन्।

उच्च माध्यमिक तहको सम्बन्धन प्रदान गर्ने र परीक्षा सञ्चालन गर्ने कार्य उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्बाट भइरहेकोछ भने प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रमहरू (विश्व विद्यालयका कार्यक्रमहरूबाहेक), जसअन्तर्गत छोटो अवधिको तालिम, प्राविधिक प्रवेशिका र डिप्लोमा तहका कार्यक्रमहरू सञ्चालन र सिप परीक्षण गर्ने कार्य प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्मार्फत भइरहेको छ।

शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत दुई ओटा केन्द्रीय पुस्तकालयहरू (राष्ट्रिय पुस्तकालय र केसर पुस्तकालय) र एउटा स्वायत्त पुस्तकालय (डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय) सञ्चालनमा रहेका छन्। शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत पाठ्य पुस्तकहरू छपाइ र वितरणका लागि सरकारी स्वामित्वसहितको संस्थान जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र पनि रहेको छ।

सन्दर्भ सामग्री

DoE (2014). Flash Report I 2070 (2013/14). Sanathimi: DOE.

Reported data received from HSEB (2071), UGC (2071) and CTEVT (2071).

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (२०७१). नेपालको तथ्याङ्कीय भ्रलक २०६९. काठमाडौँ : राष्ट्रिय योजना आयोग।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७१). तेरौँयोजना, आ.व.२०७०/७१-२०७२/७३: काठमाडौँ: नेपाल सरकार।

युएनडिपी (२०१४). मानव विकास रिपोर्ट २०१४. न्युयोर्क.: युनाइटेड नेसन्स डेभलपमेन्ट प्रोग्राम।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (२०६९) राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को अन्तिम नतिजा, काठमाडौँ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

राष्ट्रिय शिक्षा आयोग (२०४९) राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन, २०४९, काठमाडौँ राष्ट्रिय शिक्षा आयोग।

शाही उच्च शिक्षा आयोग, (२०४०) शाही उच्च शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन, २०४०, काठमाडौँ शाही उच्च शिक्षा आयोग।

खण्ड ख

शिक्षा मन्त्रालय र सम्बद्ध निकायहरूको परिचय

१. शिक्षा मन्त्रालय
२. शिक्षा विभाग
३. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
४. शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
५. परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय
६. अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र
७. विद्यालय शिक्षक किताबखाना
८. शिक्षक सेवा आयोग
९. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
१०. क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय
११. जिल्ला शिक्षा कार्यालय
१२. स्रोतकेन्द्र
१३. युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग
१४. उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्
१५. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्
१६. जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड
१७. विश्व विद्यालय अनुदान आयोग
१८. विश्व विद्यालय तथा प्रतिष्ठानहरू
१९. नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय
२०. केसर पुस्तकालय
२१. डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय
२२. साभा प्रकाशन
२३. शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना
२४. व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि (EVENT) परियोजना

शिक्षा मन्त्रालय

पृष्ठभूमि

विक्रम संवत् २००७ मा शिक्षा मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी सम्पूर्ण नीति निर्धारण, योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी मुलुकभरको शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन र सेवा प्रदान गर्नु यस मन्त्रालयको दायित्व र जिम्मेवारी रहि आएको छ ।

शिक्षा मन्त्रालयमा शिक्षा मन्त्रीको मातहतमा राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीका सचिवले प्रशासकीय तथा कार्यकारी प्रमुखका रूपमा कार्य गर्दछन् । हाल शिक्षा मन्त्रालयमा कर्मचारीको कुल दरबन्दी १७१ रहेको छ । शिक्षा मन्त्रालयको कुल दरबन्दीमध्ये राजपत्राङ्कित, राजपत्र अनङ्कित र श्रेणीविहीन दरबन्दी क्रमशः ८५, ४९ र ३७ रहेको छ । शिक्षा मन्त्रालय सिंहदरबार परिसरमा रहेको छ ।

दूरदृष्टि

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको, बजारको मागलाई सम्बोधन गर्न सक्ने दक्ष एवम् उत्पादनशील जनशक्ति विकासका लागि सबै तहमा गुणस्तरीय शिक्षाको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने

ध्येय

- गरीब र पिछडिएका क्षेत्रका निरक्षर प्रौढहरूलाई लक्षित गरी कार्यगत साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- पूर्व प्राथमिक शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने
- निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रत्याभूति गर्ने
- रोजगारमुखी, दक्षतामा आधारित व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विस्तार र विकास गर्ने
- ज्ञानमा आधारित समाजको सृजनाका लागि उच्च शिक्षालाई विस्तार र विकास गर्ने
- सकारात्मक सामाजिक परिवर्तनका लागि शिक्षाको नीतिलाई विस्तार गर्ने

उद्देश्य

- सबै तह र विषयको शिक्षामा समान पहुँच विस्तार गर्ने
- सबै तहको शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी, सिपमूलक, रोजगारमुखी एवम् समसामयिक बनाउने
- शैक्षिक पद्धतिलाई सिर्जनात्मक, व्यावहारिक, समावेशी र समतामूलक बनाउँदै लैजाने
- समग्र शिक्षा प्रणालीको दक्षता, प्रभावकारिता र जवाफदेहीमा अभिवृद्धि गर्ने

रणनीति

- प्रारम्भिक बाल विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा विस्तार गर्ने
- निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह (९-१२) को एकीकृत शिक्षा पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने
- प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाका क्षेत्रमा लगानी तथा अवसरमा विस्तार गर्ने

- उच्च शिक्षालाई अनुसन्धानमूलक बनाउँदै नियमनका पूर्वाधार विकास र अवसरहरूको विविधीकरण गर्ने
- साक्षरतालाई उत्पादकत्वसँग आवद्ध गरी अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने
- विपन्न, सीमान्तकृत समुदाय र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- सबै तहको शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउने
- लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गर्दै जवाफदेही पद्धतिको विकास गर्ने

कार्य क्षेत्र

नेपाल सरकार, कार्य विभाजन नियमावली, २०६९ (मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत मिति २०६९।०२।०५)अनुसार शिक्षा मन्त्रालयका मुख्य कार्य क्षेत्रहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

१. शिक्षा सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन
२. शिशु, प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तथा उच्च शिक्षा, दूर शिक्षा, प्रौढ शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा विशेष शिक्षा
३. जनसङ्ख्या शिक्षा र पौष्टिक आहार कार्यक्रम
४. प्राविधिक, व्यावसायिक, नैतिक तथा शारीरिक शिक्षा
५. शिक्षक तालिम र शैक्षिक जनशक्ति विकास नीतिको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन
६. शिक्षण संस्था (गुरुकुल, मदरसा, गुम्बासमेत)
७. खुला प्रतियोगिताबाट छनोट हुनेलाई छात्रवृत्ति, विदेशमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्न जाने तथा विदेशीलाई नेपालमा अध्ययन, अनुसन्धानको स्वीकृति
८. प्राज्ञिक अनुसन्धान
९. पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक
१०. शिक्षा सम्बन्धी सर्वेक्षण, तथ्याङ्क तथा अनुसन्धान
११. पुस्तकालय र वाचनालय
१२. शिक्षा विषयक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँग सम्पर्क तथा समन्वय
१३. शिक्षा सम्बन्धी द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सम्झौता
१४. संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय शैक्षिक, वैज्ञानिक तथा सांस्कृतिक सङ्घ (युनेस्को)
१५. विश्व विद्यालय तथा अध्ययन संस्थान
१६. विश्व विद्यालय अनुदान आयोग
१७. जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र
१८. साभा प्रकाशन
१९. नेपाल शिक्षा सेवाको सञ्चालन (आर्कियोलजी समूहबाहेक)

शिक्षा मन्त्रालय स्वयमले मुलकुभरको शिक्षाको व्यवस्थापन र शैक्षिक सेवा प्रदान गर्दछ। यसअन्तर्गतका केन्द्रीयस्तरका निकायहरू कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन र तिनीहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि जिम्मेवार छन् भने क्षेत्रीय कार्यालयहरू समन्वय र अनुगमन गर्ने निकायको रूपमा रहेका छन्। जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू जिल्लाभित्र शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने मुख्य निकायको रूपमा रहेका छन्।

प्रत्येक विद्यालयमा रहेको विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विद्यालय व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ भने विद्यालयको शिक्षण सिकाइ सुधारका लागि स्रोत केन्द्रहरूले प्राविधिक सहायता पुर्याउने र विद्यालयको सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कार्य गर्ने गर्दछन् ।

शिक्षा मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रअन्तर्गत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको नीति तथा योजना निर्माण र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पनि रहेको छ । यस कार्यका लागि मन्त्रालयले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदसँग समेत समन्वय गर्दछ । उच्च शिक्षा सम्बन्धी नीति तथा योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि मन्त्रालयले विश्व विद्यालय अनुदान आयोग र सम्बन्धित विश्व विद्यालयहरूसँग समन्वय गर्दछ ।

शिक्षा मन्त्रालयमा शिक्षा मन्त्रीको मातहतमा राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीका सचिवले प्रशासकीय तथा कार्यकारी प्रमुखका रूपमा कार्य गर्दछन् । हाल शिक्षा मन्त्रालयमा कर्मचारीको दरबन्दी १७१ रहेको छ । कुल दरबन्दीमध्ये विभिन्न सेवाका राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणी १, राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणी ४, राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणी ३९, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणी ४१, राजपत्रअनङ्कित प्रथम श्रेणी ३४, राजपत्र अनङ्कित द्वितीय श्रेणी १५ र श्रेणी विहीन ३७ जना रहेका छन् ।

शिक्षा मन्त्रालयका महाशाखा र शाखाहरू र तिनका कार्यहरू

निजामति सेवा ऐन, २०४९ को दफा २४घ १ को प्रावधानबमोजिम बढुवा भएका कर्मचारीहरूको पद स्थापना तथा समायोजन गर्न निजामति सेवा ऐन, (तेस्रो संशोधन) अध्यादेश, २०६९ मा व्यवस्था भएबमोजिम शिक्षा मन्त्रालयले मिति २०७० मंसिर ३० को निर्णयानुसार आन्तरिक र अन्तर्गतका निकायहरूमा नयाँ सङ्गठन पुनःसंरचना गरेको छ । यो पुनः संरचनाअनुसार शिक्षा मन्त्री, शिक्षा राज्यमन्त्री, शिक्षा सहायक मन्त्री र शिक्षा सचिवअन्तर्गत निम्न लिखित महाशाखा र अन्तर्गतका शाखाहरू कायम गरिएको छः

शिक्षा मन्त्रालयका आन्तरिक महाशाखा तथा शाखाहरू

क. प्रशासन महाशाखा (सा.प्र., रा.प.प्र. १)

कर्मचारी व्यवस्थापन तथा विकास, कर्मचारी भर्ना, सरुवा, बढुवा, आर्थिक प्रशासन, सम्पत्ति व्यवस्थापन, ऐन नियम परामर्श र जनसम्पर्क यस महाशाखाका मुख्य कार्यहरू रहेका छन् । यो महाशाखाअन्तर्गत निम्न शाखाहरू रहेका छन्ः

१. कर्मचारी प्रशासन तथा जनशक्ति विकास शाखा (सा.प्र., रा.प.प्र. १)
२. आर्थिक प्रशासन शाखा (लेखा, रा.प.प्र. १)
३. कानून तथा फैसला कार्यान्वयन शाखा (कानून, रा.प.प्र. १)
४. आन्तरिक प्रशासन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन शाखा (सा.प्र., रा.प.प्र. १)

ख. योजना महाशाखा (शि.प्र., रा.प.प्र.१)

शिक्षाको राष्ट्रिय नीतिअनुरूप वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरू तयार गर्ने, शैक्षिक नीतिको विकास तथा विश्लेषण, शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रम तथा परियोजनाहरूको कार्यान्वयनका लागि वैदेशिक सहायताको समन्वय गर्ने जस्ता कार्यहरू यस महाशाखाका कार्यहरू हुन् । यो महाशाखाअन्तर्गत निम्न लिखित शाखाहरू रहेका छन्ः

१. योजना, कार्यक्रम तथा बजेट शाखा (क) (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
२. योजना, कार्यक्रम तथा बजेट शाखा (ख) (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
३. वैदेशिक सहायता समन्वय शाखा (क) (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
४. वैदेशिक सहायता समन्वय शाखा (ख) (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
५. अनुसन्धान तथा शैक्षिक मापदण्ड निर्धारण शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
६. पुस्तकालय समन्वय शाखा (पुस्तकालय विज्ञान, रा.प.द्वि. १)
७. मानव संसाधन विकास तथा परिवर्तन व्यवस्थापन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
८. राष्ट्रिय स्वयम् सेवा परिचालन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
९. अन्तर्राष्ट्रिय स्वयम् सेवा परिचालन तथा प्रवेशाज्ञा (भिसा) सिफारिस (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
१०. सञ्चार (मिडिया) समन्वय शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
११. नीति निर्धारण समितिको सचिवालय (शि.प्र., रा.प.द्वि. २)
१२. युनेस्को समन्वय शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. २)

ग. शैक्षिक व्यवस्थापन महाशाखा (शि.प्र., रा.प.प्र. १)

उच्च तथा प्राविधिक शिक्षा, छात्रवृत्ति र विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी कार्यहरू यस महाशाखाका मुख्य कार्यहरू रहेका छन्। यो महाशाखा अन्तर्गत निम्न लिखित शाखाहरू रहेका छन्:

१. आधारभूत शिक्षा शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
२. माध्यमिक शिक्षा शाखा (विद्यमान उच्च माध्यमिक समेत) (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
३. प्रारम्भिक बालविकास, वैकल्पिक तथा खुला शिक्षा समन्वय शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
४. विद्यालय सम्पत्ति व्यवस्थापन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
५. उच्च शिक्षा शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
६. प्राविधिक शिक्षा शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
७. शिक्षण संस्था समन्वय शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
८. छात्रवृत्ति शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
९. शैक्षिक परामर्श तथा प्रमाणीकरण शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
१०. वैदेशिक अध्ययन अनुमति पत्र व्यवस्थापन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)

घ. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा निरीक्षण महाशाखा (शि.प्र., रा.प.प्र. १)

कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन, शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनका कार्यहरू, मन्त्रालयको सम्पूर्ण कार्यक्रमको अनुगमन र मूल्याङ्कन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूको संयोजन गर्ने यस महाशाखाका मुख्य कार्यहरू रहेका छन्। यो महाशाखा अन्तर्गत निम्न लिखित शाखाहरू रहेका छन्:

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
२. कार्यक्रम अनुगमन समन्वय शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)

४. जनगुनासो व्यवस्थापन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
५. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
६. शासकीय सुधार तथा निरीक्षण शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)
७. पोषण तथा खाद्य सुरक्षा अनुगमन शाखा (शि.प्र., रा.प.द्वि. १)

शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतका निकायहरू

शिक्षाका निर्दिष्ट उद्देश्य एवम् लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत विभिन्न केन्द्रीय, क्षेत्रीय, जिल्लास्तरीय, स्थानीय स्तरका एवम् स्वायत्त निकायहरूको स्थापना गरिएको छ। यिनीहरू शैक्षिक विकासका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने लगायत आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्ने निकाय हुन्। मन्त्रालयअन्तर्गतका केन्द्रीय स्तरका निकायहरूले योजना तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने दायित्व निर्वाह गर्छन् भने क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयले अनुगमन र समन्वय गर्ने निकायको रूपमा कार्य गर्दछ। जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने मुख्य निकायको रूपमा रहेका छन्। जिल्लामा रहेका स्रोत केन्द्रहरूले विद्यालय सुपरिवेक्षण र शिक्षण सिकाइ सुधारका लागि सहयोग पुर्याउँछन्। यसै गरी मन्त्रालयअन्तर्गत स्थापित स्वायत्त निकाय, परिषद्हरू एवम् आयोगहरूले तोकिएको क्षेत्रमा शैक्षिक सेवा प्रदान गर्दछन्।

शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतका निकायको स्वरूप निम्नानुसार रहेको छः

१ केन्द्रीय निकाय

१. शिक्षा विभाग
२. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
३. परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय
४. शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
५. अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र
६. विद्यालय शिक्षक किताबखाना
७. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

२. क्षेत्रीय निकाय

१. पाँच क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू: पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल, पश्चिमाञ्चल, मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल
२. शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू:

३. जिल्लास्तर निकाय

१. ७पाँच ओटाजिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू

४. स्थानीयस्तर निकाय

१. स्रोत केन्द्रहरू
२. विद्यालयहरू

५. आयोग

१. विश्व विद्यालय अनुदान आयोग

२. शिक्षक सेवा आयोग
३. युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग

६. विश्व विद्यालय

१. त्रिभुवन विश्व विद्यालय
२. नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालय
३. काठमाडौं विश्व विद्यालय
४. पूर्वाञ्चल विश्व विद्यालय
५. पोखरा विश्व विद्यालय
६. लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालय
७. सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय,
८. मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय
९. कृषि तथा पशु विज्ञान विश्व विद्यालय

७. परिषद्

१. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्
२. उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्

८. केन्द्रीय पुस्तकालय

१. नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय
२. केसर पुस्तकालय
३. डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय

९. संस्थान

१. जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड
२. साभा प्रकाशन

१०. प्रतिष्ठान (स्वास्थ्य मन्त्रालयसँग आबद्ध)

१. चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
२. बी.पी.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान
३. पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान

शिक्षा विभाग

परिचय

विद्यालय शिक्षाका समग्र नीति, योजना र कार्यक्रमहरूलाई देशव्यापी रूपमा प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने र शिक्षा नीति तथा योजना निर्माणमा शिक्षा मन्त्रालयलाई सहयोग गर्ने निकायका रूपमा वि.सं. २०५६ साल जेठ ९ गते शिक्षा विभागको स्थापना भएको हो। यसको प्रमुख उद्देश्य विद्यालय तह (कक्षा १-१२) को शिक्षासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन तहमा सहजीकरण तथा नियमन गर्ने, क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू एवम् जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूलाई कार्यान्वयनमा बढी सक्रिय बनाउने र विद्यालय तहको शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउने रहेको छ।

लोकतन्त्र र मानव अधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने, निरन्तर शिक्षाप्रति प्रतिबद्ध, श्रमप्रति सकारात्मक सोच भएका र स्वरोजगार, असल चरित्र भएका र एक्काइसौं शताब्दीमा व्यक्ति, समाज र राष्ट्रमा आइपर्ने चुनौतीहरूको सामना गर्न सक्रिय योगदान पुर्‍याउन सक्ने नागरिक तयार पार्न विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापन गर्नु शिक्षा विभागको दृष्टिकोण हो।

शिक्षा विभाग विद्यालय तहको शिक्षालाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाई विकासको संवाहक बनाउने दृष्टिकोणले कुशल व्यवस्थापन गर्ने अग्रणी संस्थाको रूपमा काम गरिरहेको छ। यसले शिक्षा मन्त्रालय मातहतमा रही शैक्षिक नीतिहरू तर्जुमा कार्यमा सहयोग गर्ने तथा कार्यान्वयन प्रक्रियामा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्छ। यस विभागको प्रमुखमा महानिर्देशक रहने व्यवस्था छ। शिक्षा विभागमा कुल ९६ दरबन्दी रहेको छ। यसको कार्यालय सानोठिमी भक्तपुरमा रहेको छ।

शिक्षा विभागको परिकल्पना

जीवनोपयोगी र गुणात्मक शिक्षाको माध्यमद्वारा शिक्षित, सुसंस्कृत र समुन्नत तथा गतिशील समाजको स्थापना र विकास गर्न सहयोग पुर्‍याउन गुणस्तरीय शिक्षाको विकास तथा विस्तार गर्ने

शिक्षा विभागको लक्ष्य

शिक्षालाई विकासको संवाहक बनाउने दृष्टिकोणले सबैलाई आधारभूत शिक्षा उपलब्ध गराउने तथा सोभन्दा अगाडिको विद्यालयस्तरीय शैक्षिक अवसर सहज बनाउने

उद्देश्यहरू

शिक्षा विभागका उद्देश्यहरू यस प्रकार छन् :

- निर्धारित नीति नियमका आधारमा आधारभूत तथा प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक शिक्षाको योजना तथा बजेट तयार गरी शिक्षा मन्त्रालयमा पेस गर्ने,
- शिक्षा मन्त्रालयले बनाएका नीति-नियमहरूका आधारमा प्राथमिक र माध्यमिक शिक्षाका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने,
- प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक र उच्च माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको रेखदेख अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन गर्ने र त्यसको प्रगति प्रतिवेदन मन्त्रालय र सम्बन्धित निकायमा पठाउने

- कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासका लागि योजना तयार गरी शिक्षा मन्त्रालयमा पेस गर्ने
- शिक्षा विभागको कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा केन्द्रीय निकायहरूमा कार्यक्रमसँग समन्वय हुने गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने
- शिक्षा मन्त्रालय र मन्त्रालयसित सम्बन्धित निकायहरूबाट क्षेत्र र जिल्ला स्तरमा सञ्चालन हुने विभिन्न कार्यक्रमहरूका निमित्त आवश्यक पर्ने जनशक्ति उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने
- दातृसंस्थाहरूको सहयोगबाट सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरूको बजेट खर्च सम्बन्धित निकायबाट गर्ने/गराउने र त्यसको लेखा परीक्षणको व्यवस्था गरी-गराई समयमै साधभर्ना लिने व्यवस्था समेत गर्ने
- जिल्ला स्तरमा स्रोत केन्द्रहरूको स्थापना र तिनीहरूको व्यवस्थापन गर्ने

शिक्षा विभागको रणनीति

- शिक्षामा सबैको पहुँच बढाउन र गुणस्तरीय शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने दिशामा स्थानीय तहलाई नै जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाई विद्यालय सञ्चालन गर्ने अधिकारलाई विकेन्द्रित गर्दै उनीहरूको भूमिकालाई सवलीकरण गर्न स्थानीय र सामुदायिक तहलाई सहयोग पुर्याउने
- प्रतिस्पर्धी, समयसापेक्ष र समर्थ जनशक्ति तयार गर्ने विद्यालय शिक्षाको विकासलाई तीव्र बनाउन सार्वजनिक गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको सामञ्जस्यपूर्ण सहकार्यलाई प्रवर्धन एवम् सहजीकरण गर्ने
- केन्द्रदेखि विद्यालय तहबाट गरिने शैक्षिक कार्य र प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाई सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाउन विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको संस्थागत क्षमता विकासमा सहयोग पुर्याउने
- सबै सरोकारवाला पक्षहरूलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाई विद्यालय शिक्षाको समग्र विकास गर्ने र शैक्षिक दृष्टिले पिछडिएका वर्ग, समूह र महिलाहरूको शिक्षामा पहुँच बढाउने कार्यक्रमिक योजनाहरू तयार गर्ने

शिक्षा विभागको कार्यनीति

- शैक्षिक संस्था एवम् निकायहरूलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग गरी उनीहरूको सवलीकरण गर्ने
- शिक्षामा सबैको पहुँच बढाउने, शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने तथा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यका लागि शैक्षिक संस्थाहरूको क्षमता विकास गर्ने
- विद्यालय शिक्षाको उपलब्धिलाई सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सशक्त बनाउने
- सम्बन्धित शैक्षिक संस्था तथा निकायहरूलाई मार्ग निर्देशन गर्ने र विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य हासिल गर्नका लागि नियामकको भूमिका निर्वाह गर्ने

शिक्षा विभागका मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. विद्यालय शिक्षा विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू तयार गरी शिक्षा मन्त्रालयमा पेस गर्ने
२. स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि केन्द्रीय निकायहरूसित समन्वय गर्ने
३. शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय तथा जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई आवश्यक निर्देशन दिने

४. शिक्षक, विद्यालय कर्मचारी र विद्यालय व्यवस्थापन तथा शैक्षिक विकास सम्बन्धी कार्य गर्ने गराउने
५. विद्यालयको शैक्षिक विकास कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने
६. विभागद्वारा सञ्चालित शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने
७. स्वीकृत कार्यक्रमको अख्तियारी समयमा नै खर्च गर्ने निकायमा पठाउने, खर्चको विवरण तयार गरी सम्बन्धित निकायबाट शोधभर्ना लिने
८. स्वीकृत कार्यक्रम, बजेट र कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी नीति निर्देशन सम्बन्धित निकायहरूमा पठाउने र सोको लेखा परीक्षण समयमा नै गर्ने गराउने
९. सबै किसिमका प्रतिवेदन समयमा नै तयार गरी सम्बन्धित निकायमा पेस गर्ने र सोको सुझाव कार्यान्वयन गर्ने गराउने
१०. शिक्षा मन्त्रालयको निर्देशनमा दातृसंस्थाहरूसँग कार्यक्रम तर्जुमा र प्रगति प्रतिवेदनहरूमा समन्वय गर्ने
११. शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी निकाय तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने
१२. विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा कार्य गर्ने वा गर्न चाहने विदेशी स्वयम् सेवकहरूको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक कार्य गर्ने
१३. विभाग र मातहतका निकायका कर्मचारीहरूको पदस्थापन, सरुवा, बढुवा, कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन, सजाय, पुरस्कार र अवकास सम्बन्धी कार्य गर्ने
१४. विद्यमान ऐन नियम तथा मन्त्रालयबाट प्राप्त नीति निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने

शिक्षा विभागका महाशाखा तथा शाखाहरू (Divisions and Sections of Department of Education)

उल्लिखित कार्य सम्पन्न गर्न शिक्षा विभागमा तिन ओटा महाशाखा र २९ ओटा शाखाहरू रहेका छन् । तिनीहरू यस प्रकार छन्:

प्रशासन महाशाखा

१. शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन शाखा
२. शासकीय सुधार तथा आन्तरिक गुणस्तर शाखा
३. बहु भाषिक शिक्षा शाखा
४. शैक्षिक परामर्श तथा विपद व्यवस्थापन शाखा
५. विद्यालय स्वास्थ्य पोषण तथा विद्यालय सम्पत्ति व्यवस्थापन शाखा
६. मानव संसाधन तथा कर्मचारी व्यवस्थापन शाखा
७. आर्थिक प्रशासन शाखा
८. भौतिक सेवा शाखा

योजना तथा अनुगमन महाशाखा

१. सङ्घ संस्था तथा स्वयम्सेवक व्यवस्थापन शाखा
२. शैक्षिक अनुसन्धान तथा विकास शाखा
३. सञ्चार समन्वय शाखा

४. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन शाखा
५. अनुगमन तथा व्यवस्थापन शाखा
६. निरीक्षण तथा मूल्याङ्कन शाखा
७. शैक्षिक प्रविधि प्रवर्धन शाखा
८. शैक्षिक नक्साङ्कन शाखा
९. कार्यक्रम तथा बजेट शाखा

शैक्षिक व्यवस्थापन महाशाखा

१. प्रारम्भिक बाल विकास शाखा
२. सामुदायिक विद्यालय व्यवस्थापन शाखा
३. संस्थागत विद्यालय व्यवस्थापन शाखा
४. विद्यालय कर्मचारी तथा स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन शाखा
५. विद्यालय शिक्षक व्यवस्थापन शाखा
६. लैङ्गिक समविकास शाखा
७. समावेशी शिक्षा शाखा
८. वैकल्पिक शिक्षा शाखा
९. शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्धन शाखा
१०. अनिवार्य शिक्षा तथा बाल अधिकार शाखा
११. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा शाखा
१२. सहकार्यकलाप तथा समसामयिक

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

परिचय

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक एवम् अन्य शैक्षणिक सामग्रीको विकास, परिमार्जन तथा सुधार गरी शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तमा ठोस सहयोग पुर्याउनका लागि स्थापित प्राज्ञिक केन्द्र हो। यसले विकास, परिमार्जन र सुधार गरेका सामग्रीको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कार्यशाला, गोष्ठी, सेमिनार, छलफल, अन्तरक्रिया, प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै अनुसन्धानमूलक कार्यहरू पनि गर्दछ। दक्ष, सुशील, नैतिकवान्, कर्तव्यनिष्ठ र सकारात्मक सोच भएका नागरिक निर्माणका लागि आधारस्तम्भका रूपमा रहेको विद्यालय शिक्षालाई समसामयिक, विद्यार्थीकेन्द्रित, व्यावहारिक र विश्व परिवेशमा प्रतिस्पर्धी बनाउन यस केन्द्र दृढ सङ्कल्पित छ।

वि.सं. २०२८ साल भाद्र ५ गते पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा निरीक्षण विकास केन्द्रको नामबाट स्थापना भएको यस संस्थाको नाम २०५४ सालमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र राखिएको हो। रा.प.प्रथम श्रेणी (शिक्षा सेवा) का कार्यकारी निर्देशक प्रमुख रहने यस केन्द्रमा ५७ जना कर्मचारीको दरबन्दी रहेको छ। यस केन्द्रको कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ।

दूरदृष्टि

सामाजिक रूपान्तरणप्रति प्रतिद्ध, गुणस्तरयुक्त, स्वरोजगारमुखी, सिर्जनशील, विश्व परिवेशका आवश्यकता तथा चुनौती सामना गर्न सक्षम, अधिकार र कर्तव्यप्रति सजग असल नागरिक तयार पार्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा शैक्षिक सामग्रीहरू विकास गर्नका लागि प्राज्ञिक केन्द्रका रूपमा विकसित स्वरूप धारण गर्नु पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको दूरदृष्टि रहेको छ।

उद्देश्य

१. विद्यालय तहका पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक विकास, परिमार्जन सम्बन्धी नीति निर्माणमा सहयोग गर्नु र स्वीकृत नीतिअनुसार पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक विकास, परिमार्जन तथा अद्यावधिक गर्नु
२. विद्यालय शिक्षाको शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न पाठ्यक्रम तथा पाठ्यक्रम सम्बद्ध सामग्रीहरूको विकास तथा प्रबोधीकरण गर्नु
३. विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर मानक निर्धारण गर्नु
४. विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी ढाँचा, स्वरूप तथा नमुना निर्धारण गरी कार्यान्वयनका लागि सहयोग गर्नु
५. विद्यालय शिक्षाका लागि स्थानीय ज्ञान, सिप तथा प्रविधिको समुचित उपयोग र प्रवर्धन गर्नु
६. विद्यालय शिक्षा, पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक सम्बन्धी अनुसन्धान गर्नु

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम विकास, परिमार्जन र परीक्षण गर्ने

२. पाठ्य पुस्तक तथा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सम्बद्ध शैक्षणिक सामग्री विकास, परिमार्जन, सुधार, परीक्षण र प्रबोधीकरण गर्ने
३. विभिन्न मातृभाषाका पाठ्य सामग्री विकास र वितरण गर्ने /गराउने
४. विद्यालय तहमा प्रयोग गरिने सन्दर्भ सामग्रीको मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत सामग्रीको सूची प्रकाशन गर्ने
५. विदेशी शैक्षिक वा प्राज्ञिक संस्थाबाट माध्यमिक तह उत्तीर्ण गरेका विद्यार्थीहरूको मान्यता तथा समकक्षता निर्धारण गर्ने
६. पाठ्यक्रम/पाठ्य पुस्तकबारे अध्ययन-अनुसन्धान गर्ने /गराउने
७. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्को सचिवालयको कार्य गर्ने
८. विद्यालय शिक्षा तथा पाठ्यक्रमसम्बद्ध कार्यमूलक अनुसन्धान, कार्यशाला, गोष्ठी, तालिम, सेमिनार तथा सम्मेलन गर्ने
९. विद्यालयहरूमा सहकार्यकलाप/अतिरिक्त कार्यकलाप सञ्चालन गर्ने
१०. सिकाइ उपलब्धिको मापदण्ड तयार गर्ने
११. पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयनमा निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, स्थानीय निकाय र अन्य सङ्घ संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने
१२. परिवर्तित सन्दर्भअनुरूपको पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक विकास गर्नका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
१३. विभिन्न पाठ्य सामग्रीको अनुवाद सम्बन्धी कार्य गर्ने
१४. स्थानीय तहमा विकसित हुने पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक सम्बन्धी कार्यमा आवश्यकताअनुसार प्राविधिक सहयोग पुर्याउने
१५. विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने
१६. पाठ्य सामग्रीको गुणस्तर निर्धारण गर्ने गराउने
१७. राष्ट्रिय स्तरमा प्रतियोगिता सञ्चालन गरी प्रतिभा पहिचान गर्ने ।

शाखाहरू

उल्लिखित उद्देश्य तथा कार्यहरू हासिल गर्न हाल यस केन्द्रमा निम्न लिखितशाखाहरू रहेका छन्:

१. भाषाशिक्षा शाखा : नेपाली, अङ्ग्रेजी, मातृभाषा, बहुभाषा र अन्य भाषाहरूका विषयका पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री सम्बन्धी कार्यहरू
२. गणित, तथा विज्ञान शिक्षा शाखा: गणित, विज्ञान तथा प्रविधि र वातावरण विषयका पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री सम्बन्धी कार्यहरू
३. सामाजिक शिक्षा शाखा: सामाजिक अध्ययन, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्रसँग सम्बन्धित विषयका पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री सम्बन्धी कार्यहरू
४. स्वास्थ्य, शारीरिक शिक्षा तथा सहकार्यकलाप शाखा: स्वास्थ्य शिक्षा, शारीरिक शिक्षा, सिर्जनात्मक कला विषयका पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री सम्बन्धी कार्यहरू र प्रतिभा पहिचान

५. शैक्षिक सामग्री शाखा: थप पाठ्य सामग्री, बाल सन्दर्भ सामग्री, बहु पाठ्य पुस्तक तथा पाठ्यक्रम सम्बद्ध शैक्षिक मुद्दा सम्बन्धी कार्यहरू
६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा शाखा: प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयका पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री सम्बन्धी कार्य
७. पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तथा समन्वय शाखा: दूर शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, बाल विकास शिक्षा र पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यहरू
८. सम्पादन तथा प्रकाशन शाखा: पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक र अन्य शैक्षणिक सामग्री लेखन, सम्पादन, डिजाइन, इलुस्ट्रेसन, मुद्रणीय प्रति तयारी, निजी क्षेत्रका मुद्रक तथा वितरक र राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद् सम्बन्धी कार्यहरू
९. पाठ्य सामग्री गुणस्तर नियन्त्रण शाखा: गुणस्तरीय शिक्षाको मापदण्ड सम्बन्धी, जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र, साभा प्रकाशन, श्रव्य दृश्य सामग्री, समकक्षता सम्बन्धी कार्य
१०. योजना तथा कार्यक्रम शाखा: केन्द्रको योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको मस्यौदा र कार्यान्वयन सम्बन्धी, विभिन्न संस्थासँग समन्वय, स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धी कार्य
११. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा अनुसन्धान शाखा: कार्यक्रमको अनुगमन योजना, अभिमुखीकरण, अनुगमन, समीक्षा तथा अनुगमन प्रतिवेदन सम्बन्धी, विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा अनुसन्धान सम्बन्धी, नीति, नियम, निर्देशिका विकास तथा परिमार्जन सम्बन्धी
१२. परम्परागत शिक्षा शाखा: संस्कृत शिक्षा, धार्मिक प्रकृतिका शिक्षा सम्बद्ध विषयहरू सम्बन्धी
१३. पुस्तकालय तथा सूचना प्रविधि शाखा: पुस्तकालय व्यवस्थापन, सञ्चालन, डिजिटाइजेसन, सूचना तथा प्रविधि व्यवस्थापन सम्बन्धी
१४. समाहित शिक्षा शाखा: लैङ्गिक, अपाङ्गता तथा समावेशी शिक्षा सम्बन्धी कार्यहरू
१५. प्रशासन शाखा: दैनिक प्रशासन, सेवा तथा सामग्री खरिद, सम्पत्ति संरक्षण, सुशासन, गुनासो व्यवस्थापन, शासकीय सुधार तथा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगसँग सम्बन्धी कार्यहरू
१६. आर्थिक प्रशासन शाखा: बजेट तर्जुमा, माग, निकास, आर्थिक विवरण, लेखापरीक्षण तथा बेरुजु र आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी अन्य कार्यहरू

शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र

परिचय

देश विकासको आधारशिलाका रूपमा विद्यालयीय शिक्षाले काम गर्दछ। देशका लागि आवश्यक जनशक्तिको उत्पादनमा विद्यालय शिक्षा तथा उच्च शिक्षाको अहम भूमिका रहन्छ। शैक्षिक योजना मार्फत कक्षाकोठामा सामाजिक रूपान्तरण प्रक्रियाका प्रमुख संवाहक शिक्षक हुन्। शैक्षिक रूपमा योग्य, दक्ष र सपयुक्त कुशल शिक्षक भएमा शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ। यही तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले शिक्षक तालिम तथा शिक्षाका व्यवस्थापकीय क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको पेसागत दक्षता विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। यसै क्रममा शिक्षकलाई तालिम प्रदान गरी दक्ष बनाउने उद्देश्यले २००४ सालमा आधार शिक्षक तालिम केन्द्रको स्थापना, २०११ सालमा राष्ट्रिय शिक्षक तालिम केन्द्रको स्थापना तथा २०१४ सालमा शिक्षक तालिमका लागि शिक्षा महा विद्यालय (College of Education) को स्थापना भयो। २०१६ सालमा यसलाई त्रिभुवन विश्व विद्यालय (त्रिवि) को एक अङ्गको रूपमा समावेश गरी शिक्षक तालिमलाई निरन्तरता दिइयो। राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना (२०२८-२०३२) लागु भएपछि त्रिविअन्तर्गत शिक्षाशास्त्र अध्ययन संस्थानमा परिणत गरी शिक्षा व्यवस्थापक तथा शिक्षकको कार्यदक्षता वृद्धिका लागि विभिन्न तहका पूर्वसेवाकालीन तथा सेवाकालीन तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आए। यसैसन्दर्भमा राष्ट्रिय शिक्षा आयोग (२०४९) ले सिफारिस गरेअनुसार शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको सेवाकालीन तालिममार्फत् पेसागत कार्यदक्षता विकासका लागि राष्ट्रियस्तरमा उच्च तहको एकीकृत संस्थाको आवश्यकता महसुस गरी २०५० सालमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र (National Centre for Educational Development - NCED) कोस्थापना भयो। स्थापनासँगै यस केन्द्रले शिक्षक तथा शैक्षिक व्यवस्थापकहरूको क्षमता अभिवृद्धि एवम् शिक्षा क्षेत्रका अनुसन्धानात्मक तथा सुधारात्मक कार्यहरूमा केन्द्रित भई मानव संसाधन विकास कार्यक्रमहरूको विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने विभागीय संस्थाको जिम्मेवारी पाएको छ। नेपाल सरकारले शिक्षा क्षेत्रका मानव संसाधन विकास सम्बन्धी नीति र कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन, संयोजन तथा एकीकृत गर्न २०६१ सालमा तत्कालीन माध्यमिक शिक्षा विकास केन्द्र र दूर शिक्षा केन्द्रलाई शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रमा एकीकृत गरी एउटै संस्थागत संरचना तयार भएकोले यसको कार्य क्षेत्र अझ विस्तार भएको छ। फलस्वरूप तालिम, अनुसन्धान र नीति निर्माणका लागि प्राविधिक अभ्यासका क्षेत्रमा यस केन्द्रले थप योगदान र नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। रा. प. प्रथम श्रेणी (शिक्षा सेवा) का कार्यकारी निर्देशक प्रमुख रहने यस केन्द्रमा विभिन्न सेवा समूहका ७४ जना कर्मचारीहरूको दरबन्दी छ। त्यसै गरी यस केन्द्रअन्तर्गत रहेका शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू २९ ओटामा विभिन्न सेवा समूहका २०७ कर्मचारीहरूको दरबन्दी रहेको छ। यस केन्द्रको कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ।

दूरदृष्टि

अनुसन्धान तथा नवीन प्रविधिका माध्यमद्वारा गुणात्मक शिक्षाको प्रत्याभूतिका लागि उत्कृष्ट शैक्षिक व्यवस्थापन र शैक्षणिक क्रियाकलापहरू अभिवृद्धि गर्न सक्ने सक्षम र गतिशील जनशक्ति तयार गर्न नेतृत्वदायी भूमिका खेल्न सक्ने अन्तरराष्ट्रिय स्तरमै पहिचान भएको संस्थाको रूपमा यस केन्द्रलाई स्थापित गर्ने

कार्य क्षेत्र

- क) शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत कार्यरत सम्पूर्ण शिक्षक, व्यवस्थापक र प्राविधिकसहितको शैक्षिक जनशक्तिको कार्य क्षमता विकास सम्बन्धी नीति नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस
- ख) शैक्षिक जनशक्तिको तालिम लगायत क्षमता विकास कार्यक्रमका लागि आवश्यक पाठ्यक्रम, प्रशिक्षक निर्देशिका र अध्ययन सामग्रीको निर्माण र विकास
- ग) सम्पूर्ण शैक्षिक जनशक्तिका लागि सेवाकालिन तालिम सञ्चालन, प्रमाणिकरण र तालिम उपाधिको समक्षता निर्धारण
- घ) शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत सम्पूर्ण निकायहरूको संस्थागत क्षमता विकास सर्वाङ्गीण योजना तर्जुमा एवम् कार्यान्वयन गर्न प्राविधिक सहजीकरण
- ङ) व्यवस्थित सूचना प्रणाली तथा अनुसन्धानबाट प्राप्त तथ्यमा आधारित राष्ट्रिय स्तरमा दीर्घकालीन र अल्पकालिन तालिम योजना निर्माण
- च) निजी क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षक लगायत शैक्षिक जनशक्तिको पेसागत कार्य क्षमता बढाउन तालिम कार्यक्रम तर्जुमा, निजी तालिम निकायलाई सम्बन्धन, तालिम सञ्चालनको नियमन तथा अनुगमन र तालिमको प्रमाणीकरण
- छ) पेसागत क्षमता विकास कार्यको गुणस्तर र पहुँच अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि स्वदेशी र वैदेशिक निकायहरूसँग संस्थागत सम्पर्क, सहकार्य र समन्वय
- ज) खुला तथा दूर शिक्षा नीति अवलम्बन गरी पेसागत विकास कार्यक्रम एवम् निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी योजना तयार गरी कार्यान्वयन
- झ) शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतका निकायहरूद्वारा सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू सम्बन्धी सूचना सङ्कलन गरी श्रव्य तथा दृश्य कार्यक्रम मार्फत सम्पूर्ण सरोकारवालालाई सचेतीकरण

संस्थागत संरचना

शिक्षा नियमावली, २०५९ को परिच्छेद १० मा “दूर शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था” र परिच्छेद १३ “तालिम तथा प्रशिक्षण सम्बन्धी व्यवस्था” ले मन्त्रालयअन्तर्गत मानव संसाधनको विकास गर्ने एक केन्द्रीय निकाय रहने व्यवस्था गरेको छ। यसको कार्यान्वयन स्वरूप शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा एक शैक्षिक जनशक्ति विकास परिषद् गठन भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। हाल यस केन्द्रअन्तर्गत देशका विभिन्न भागमा नौ ओटा शैक्षिक तालिम केन्द्र “क” र २० ओटा शैक्षिक तालिम केन्द्र “ख” गरी जम्मा २९ ओटा शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। साथै तालिम केन्द्र नरहेका जिल्लाहरूमा अगुवा स्रोत केन्द्रको व्यवस्था मार्फत कक्षाकोठा तहसम्म शिक्षकको पेसागत विकास कार्यलाई संस्थागत गरेको छ। यसरी शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रले देशव्यापी रूपमा सेवाको पहुँच र क्षेत्रको विस्तार गरी आफ्नो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै आएको छ।

उल्लिखित सात ओटा कार्य क्षेत्रअन्तर्गत शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रका मुख्य मुख्य कार्यहरू निम्न लिखित छन् :

- तालिम सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्ने

- तालिम योजना निर्माण (पेसागत विकास योजना) र कार्यान्वयन गर्ने
- तालिम कार्यक्रम निर्माण तथा सामग्री विकास र प्रबोधीकरण गर्ने
- शैक्षिक तालिम सम्बन्धी गुणस्तर मापदण्ड विकास र प्रयोग गर्ने
- तालिम सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र उपयोग गर्ने
- तालिम कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन गर्ने
- पेसागत सहयोग प्रदान गर्ने

महाशाखा तथा शाखाहरू

महाशाखा	शाखाहरू
योजना, अनुसन्धान तथा अनुगमन	१. योजना तथा कार्यक्रम
	२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	३. अनुसन्धान तथा गुणस्तर सुधार
	४. आन्तरिक प्रशासन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन
	५. आर्थिक प्रशासन
	६. तालिम स्रोत व्यवस्थापन
मानव संसाधन विकास	१. विद्यालय शिक्षक तालिम -माध्यमिक)
	२. विद्यालय शिक्षक तालिम -आधारभूत)
	३. समाहित शिक्षा शिक्षक तालिम
	४. विद्यालय व्यवस्थापन तालिम
	५. शैक्षिक व्यवस्थापन तालिम
	६. तालिम प्रमाणीकरण
दूर शिक्षा तथा खुला सिकाइ	१. खुला सिकाइ तथा तालिम
	२. कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारण
	३. सामग्री विकास
	४. शैक्षिक सूचना तथा निरन्तर शिक्षा

परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय

परिचय

माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण परीक्षा (एसएलसी) सञ्चालन र व्यवस्थापनमा मुख्य तथा केन्द्रीय निकायको रूपमा रहेको परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयको स्थापना वि.सं. १९९० (सन् १९३४) मा एसएलसी बोर्डको सचिवालयको रूपमा भएको हो। दरबार हाई स्कूलका विद्यार्थीहरूको परीक्षा लिई सफल हुने विद्यार्थीहरूका लागि प्रमाण पत्र प्रदान गर्नका लागि स्थापना भएको एसएलसी बोर्डले नै हाल आएर परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयको रूपमा कार्य गरिरहेको छ। पहिलो वर्ष ३४ जना परीक्षार्थीहरूको परीक्षा सञ्चालन गरी सुरु भएको यो संस्थाले हालका वर्षहरूमा ५ लाखभन्दा बढी परीक्षार्थीहरूको परीक्षा सञ्चालन, नतिजा प्रकाशन र प्रमाण पत्र प्रदान गर्दै आएको छ। स्थापनाको धेरै वर्षसम्म काठमाडौंको एउटा मात्र केन्द्रमा परीक्षा सञ्चालन गर्ने यो संस्थाले हाल आएर देशभर विभिन्न स्थानमा परीक्षा केन्द्र तोकी परीक्षा सञ्चालन, उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्दै आएको छ। कक्षा १० को अन्त्यमा आम तथा राष्ट्रिय परीक्षाको रूपमा सञ्चालन गरिने एसएलसी परीक्षाको सफलतापूर्वक सञ्चालन र व्यवस्थापन कार्यमा परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयको भूमिका महत्पूर्ण रहेको छ।

यस कार्यालयमा रा. प. प्रथम श्रेणी (शिक्षा सेवा) का परीक्षा नियन्त्रक प्रमुख रहने व्यवस्था छ, यस कार्यालयमा ५९ जना कर्मचारीको दरबन्दी रहेको छ। परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण परीक्षा समितिले निर्धारण गरेका नीति, निर्देशनअन्तर्गत रही परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले निम्नलिखित कार्यहरू गर्दछः

१. माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी योजना बनाउने, सो योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने
२. माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण परीक्षा सञ्चालन गर्ने
३. परीक्षाफल प्रकाशन गर्ने र उत्तीर्ण परीक्षार्थीहरूलाई प्रमाण पत्र दिने
४. आवश्यकताअनुसार परीक्षा केन्द्रको व्यवस्था गर्ने, गराउने
५. माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण परीक्षामा सामेल हुने विद्यार्थीहरूले भरी पठाएको फाराममा जन्म मिति, नाम थर वा अन्य विवरण सम्बन्धी भुल भएमा सच्याउन दिएको निवेदन पत्रमाथि कारवाही गर्ने वा गर्न लगाई भुल सच्याउने
६. परीक्षामा अनियमित कार्य हुन नदिने र परीक्षाको नियम उल्लङ्घन गर्नेलाई निष्कासन गर्ने गराउने
७. प्रश्न पत्र निर्माण गर्ने र उत्तरपुस्तिका परीक्षण गराउने
८. एसएलसी परीक्षा सञ्चालन गर्न केन्द्राध्यक्ष र अन्य आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने गराउने
९. परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने
१०. परीक्षाको गोपनीयता कायम राख्ने वा राख्न लगाउने
११. परीक्षामा सुधार गर्नका लागि सेमिनार, गोष्ठी र कार्यशाला सञ्चालन गर्ने

१२. परीक्षाको विश्वसनीयता र वैधता कायम गर्न अनुसन्धानात्मक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
१३. उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्ने कार्यमा क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय र जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूलाई अधिकार प्रत्यायोजन गरी सोअनुसार गर्न लगाउने ।

शाखाहरू

१. योजना तथा कार्यक्रम
२. अभिलेख व्यवस्थापन -प्रमाण पत्र) क
३. अभिलेख व्यवस्थापन -प्रमाण पत्र) ख
४. सूचना प्रविधि तथा तथ्याङ्क
५. रजिस्ट्रेसन/आवेदन
६. परीक्षा प्रणाली सुधार तथा गुणस्तर निर्धारण
७. आर्थिक प्रशासन
८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
९. परीक्षा सञ्चालन तथा नतिजा प्रकाशन
१०. अभिलेख संशोधन
११. तालिम तथा अनुसन्धान

अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र

परिचय

सरकारको संस्थागत संरचनाबाटै आधारभूत साक्षरता, साक्षरोत्तर शिक्षा, निरन्तर शिक्षा र विद्यालय शिक्षा समक्षताको वैकल्पिक एवम् खुला विद्यालय जस्ता अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको विकास, व्यवस्थापन, प्रवर्तन, समन्वय र कार्यान्वयनलाई नेतृत्व दिन शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गतको केन्द्रीय निकायका रूपमा अनौपचारिक शिक्षा केन्द्रको स्थापना भएको हो। अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी नीति निर्माण, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन, पाठ्यक्रम तथा पाठ्य सामग्री विकासमा केन्द्रित भई अनौपचारिक शिक्षा विकास र विस्तार सम्बन्धी शीर्षस्थ संस्थाको रूपमा यस केन्द्रले भूमिका खेल्दै आएको छ।

२००७ सालमा शिक्षा मन्त्रालयको स्थापनासँगै अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम तर्जुमा र विस्तारका लागि प्रारम्भमा मन्त्रालयको एक शाखाका रूपमा स्थापित प्रौढ शिक्षा शाखाले साक्षरता शिक्षा केन्द्रित कार्यक्रमको विस्तार र कार्यान्वयन गर्दै आएको थियो। २०४९ सालपछि यसको सङ्गठन स्वरूप परिवर्तन भई राष्ट्रिय अनौपचारिक शिक्षा परिषद्को स्थापना गरियो। अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूको स्वरूप र ढाँचामा परिवर्तन आई कार्य क्षेत्रमा भएका विस्तारले साक्षरता शिक्षा केन्द्रत यी सङ्गठनात्मक स्वरूप अपर्याप्त ठानी अनौपचारिक शिक्षा क्षेत्रका समग्र पक्षलाई समेटी आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्थापन, विकास र विस्तार गर्न २०५६ सालमा यस केन्द्रको स्थापना भएको हो। जम्मा २४ दरबन्दी रहेको यस केन्द्रको प्रमुखमा रा.प. प्रथम श्रेणी शिक्षा सेवाका निर्देशक रहन्छन्। यस केन्द्रको कार्यालय सानोठिमी भक्तपुरमा अवस्थित छ। यस केन्द्रको सङ्गठन तालिका अनुसूचीमा दिइएको छ।

दूरदृष्टि

प्रत्येक नागरिकमा गुणस्तरीय जीवनयापनका लागि आवश्यक सिप दक्षता अभिवृद्धि गर्दै सन्तुलित राष्ट्र निर्माणमा योगदान पुऱ्याउन सक्षम तथा पूर्णसाक्षर समाजको विकास गर्नु यस केन्द्रको दूरदृष्टि रहेको छ।

लक्ष्य

देशको प्रौढ साक्षरता स्थितिमा सुधार गर्नु, मुलुकको गरिबी निवारण र समतामूलक सामाजिक, आर्थिक विकासका लागि योगदान पुऱ्याउन सक्षम जनशक्ति विकास गर्न महिला, दलित र समाजका सीमान्तकृत समुदायलाई लक्षित गरी समग्र प्रौढ तथा युवाहरूलाई साक्षरता लगायतका उपयुक्त सिकाइ तथा सिप विकासका कार्यक्रमहरूको विकास र विस्तार गर्नु यस केन्द्रको लक्ष्य रहेको छ।

उद्देश्य

- साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी निर्धारित गुणात्मक र परिमाणात्मक लक्ष्य प्राप्तिका लागि यस्ता कार्यक्रम सञ्चालक सङ्घसंस्थाहरूलाई सहयोग र समन्वय गर्दै उपयुक्त नीतिगत एवम् योजना तर्जुमाका ढाँचाहरू प्रदान गर्नु
- सबैका लागि शिक्षा राष्ट्रिय कार्ययोजना तथा विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले तय गरेअनुरूप सन् २०१५ सम्म विद्यमान प्रौढ साक्षरता दरमा वृद्धि गरी ९२ % सम्म पुऱ्याउने

- साक्षरता, अनौपचारिक शिक्षा र खुला सिकाइ पद्धतिबाट मुलुकको सामाजिक, आर्थिक र मानव विकासका लक्ष्य हासिल गर्नु
- राष्ट्रिय विकासका प्रयासहरूलाई सहयोग गर्ने निरन्तर सिकाइ प्रणाली विकासका लागि गतिशील र दिगो राष्ट्रिय अनौपचारिक शिक्षा पद्धति स्थापना गर्ने
- सामुदायिक सहयोगलाई प्रवर्धन गर्न प्रवर्तनात्मक स्थानीय मौलिक राष्ट्रिय अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको विकास गर्ने
- साक्षरता लगायतका अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमलाई सहयोग गर्न राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय साझेदारितालाई सुदृढ बनाउने
- सूक्ष्म तथा समष्टि दुवै तहमा योजना निर्माण, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने राष्ट्रिय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- विशेष गरी जनजाति, दलित र महिलालाई लक्षित गरी कार्यमूलक साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाका उपयुक्त कार्यक्रमहरूलाई संस्थागत गर्ने

कार्य

- साक्षरतालगायतका अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी दीर्घकालीन तथा तत्कालीन नीतिहरू तर्जुमा गर्ने र निर्मित नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने
- कार्यक्रम कार्यान्वयन रणनीति तयार पार्ने र तदनुरूप कार्यान्वयन गर्ने गराउने
- अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम र अभिमुखीकरण गोष्ठी सञ्चालन गर्ने
- साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, विद्यालय शिक्षा समक्षताका लागि वैकल्पिक तथा खुला शिक्षा सिकाइ कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने
- सरकारी निकाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको निर्धारित लक्ष्य प्राप्त गर्न प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने र त्यस्ता कार्यक्रमहरूको अनुगमन र समन्वय गर्ने
- अनौपचारिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाहरूबिच समन्वय गर्ने
- अनौपचारिक शिक्षाको पाठ्यक्रम विकास, निर्धारण, उत्पादन तथा आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने
- अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको विस्तारका लागि सामुदायिक अध्ययन केन्द्रको स्थापना गर्ने र तिनीहरूलाई सहयोग गर्ने
- सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने
- अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धानका कार्यहरू गर्ने

कार्यक्रमहरू

अनौपचारिक शिक्षा केन्द्रले हाल सञ्चालन गरी आएका कार्यक्रमहरू तल तालिका दिइएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम	लक्षित समूह	कार्यक्रम अवधि	कार्यक्रमको स्वरूप
१.	आधारभूत साक्षरता प्रौढ	१५-४५ वर्षका निरक्षर प्रौढ	३ महिना	आधारभूतसाक्षरतार कार्यमूलक शिक्षा
२.	साक्षरोत्तर	१५-४५ वर्षका नवसाक्षर प्रौढ	३ महिना	आधारभूत साक्षरता पूरा गरेकालाई साक्षरोत्तर शिक्षा

३.	अनौपचारिक प्राथमिक शिक्षाकार्यक्रम (वैकल्पिक प्राथमिकविद्यालय शिक्षा)	प्राथमिकशिक्षाबाट बञ्चित ८-१४ वर्ष उमेरसमूहका बालबालिका	३ वर्ष	कक्षा १-५ समकक्षताको ३ वर्षे वैकल्पिक प्राथमिक शिक्षा
४.	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय	१४ वर्षभन्दा माथिका औपचारिक शिक्षाबाट बञ्चित किशोर किशोरी तथा प्रौढ	३वर्ष (प्राथमिकतह) २ वर्ष (निमावि तह) र १ वर्षे मा तह	कक्षा १-१० समकक्षताको वैकल्पिक विद्यालय शिक्षा
५.	निम्न माध्यमिक तहको खुला विद्यालय शिक्षा	१४वर्ष भन्दा माथिका नि.मा. शिक्षाबाट बञ्चित किशोरकिशोरी तथा प्रौढ	२ वर्ष	कक्षा ६-८ समकक्षताको वैकल्पिक निम्न माध्यमिक शिक्षा
६.	आयआर्जन	१५-४५ वर्ष उमेर समूहका नवसाक्षर प्रौढ महिला	निरन्तर	रोजगारमूलक स्थानीय व्यवसायमा संलग्न गरी आयस्तर वृद्धि गर्ने ।
७.	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र	स्थानीय समुदायका बासिन्दाहरू	निरन्तर	स्थानीय समुदायका सिकाइ आवश्यकताको परिपूर्ति कार्यक्रम, आयआर्जन कार्यक्रमको संयोजन, विकासात्मक कार्यहरू र समुदाय परिचालन

शाखाहरू

हाल यस केन्द्रमा निम्न लिखित शाखाहरू रहेका छन्:

- क. अनुगमन तथा तथ्याङ्क
- ख. अनुसन्धान, पाठ्यक्रम तथा सूचना
- ग. प्रकाशन तथा समन्वय
- घ. खुला तथा वैकल्पिक शिक्षा
- ड. आन्तरिक व्यवस्थापन, योजना तथा कार्यक्रम
- च. सामुदायिक अध्ययन केन्द्र व्यवस्थापन तथा निरन्तर शिक्षा
- छ. साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा

विद्यालय शिक्षक किताबखाना

परिचय

नेपाल सरकारबाट अनुमति वा स्वीकृति प्राप्त सामुदायिक विद्यालयमा काम गर्ने शिक्षकहरूका लागि विद्यालय शिक्षा सेवाको गठन भएको छ। स्थायी तथा अस्थायी रूपमा विद्यालयका शिक्षकहरूको सेवा सर्त सम्बन्धमा सरकारले नियमद्वारा व्यवस्था गर्न सक्ने अधिकार शिक्षा ऐन, २०२८ को दफा १९(२)(द) ले गरेको र सोहीअनुसार शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम ८६ द्वारा यो सेवाको गठन गरिएको हो।

यस सेवाअन्तर्गत रहने गरी स्थायी शिक्षकहरूको नियुक्ति र बहुवा सम्बन्धी कार्य शिक्षक सेवा आयोगको सिफारिसमा सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूबाट हुन्छ भने नियुक्ति, बहुवालगायत शिक्षकहरूको सम्पूर्ण सेवा सम्बन्धी अभिलेख राख्न तथा सेवा निवृत्त पछिको नियमानुसार सुविधा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्य गर्नका लागि विद्यालय शिक्षक किताबखानाको स्थापना भएको हो।

मुलुकभरिका सार्वजनिक सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यालय शिक्षा सेवाअन्तर्गत स्थायी भई कार्यरत शिक्षकहरूको केन्द्रीय स्तरमा अभिलेख राख्ने निकाय नहुँदा समस्याहरू उत्पन्न भइरहेको र उनीहरूलाई सेवा निवृत्तपछि पाउने नियमानुसारको सुविधा व्यवस्थापनमा समेत मुलुकभर एकरूपता कायम गर्न नसकिरहेको अवस्थामा यी समस्याहरूको समाधान गर्नका लागि नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०५४।१०।०२ को निर्णयानुसार शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत रहने गरी विद्यालय शिक्षक किताबखानाको स्थापना भएको हो। शिक्षा नियमावली, २०४९, मा भएको छैटौँ संशोधन २०५४ ले यसलाई मिति २०५४।११।१९ देखि शिक्षा नियमावलीमा नै आवद्ध गरेपछि मिति २०५४।१२।२६ मा विधिवत् स्थापना भई शिक्षा मन्त्रालय, केसरमहल परिसरको एक कोठाबाट यसको कार्यशुरुभारम्भ भएको हो। २०५५ भाद्रदेखि यसको कार्यालय काठमाडौँ महानगरपालिका वडा नं. १५ ताहाचल, चागलमा जिल्ला शिक्षा कार्यालय काठमाडौँको भवनसँगै रहेको थियो भने २०६६ जेठ महिनाबाट विद्यालय शिक्षक किताबखानाको आफ्नै भवन म्युजियम मार्ग छाउनी काठमाडौँ महानगरपालिकामा स्थानान्तरण भई सञ्चालनमा रहेको छ। जम्मा ३४ जना दरबन्दी रहेको यस विद्यालय शिक्षक किताबखानामा रा.प. प्रथम श्रेणी (प्रशासन सेवा) का महानिर्देशक प्रमुख रहने व्यवस्था छ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. वैयक्तिक विवरण दर्ता गरी नियुक्ति, पदस्थापना, सरुवा, बहुवा, तालिम, शैक्षिक योग्यता, पुरस्कार, विभागीय कारबाही, असाधारण एवम् अध्ययन बिदा, औषधी उपचारको रकम जस्ता शिक्षकसँग सम्बन्धित विवरणहरू वैयक्तिक विवरण फाइलमा संलग्न गरी अद्यावधिक गर्ने
२. शिक्षकको वार्षिक तलबी विवरण पारित गर्ने गराउने
३. उमेरको कारणबाट अनिवार्य अवकाश पाउने शिक्षकलाई अवकाश पाउने मिति समेत खुलाई ६ महिना अगावै जानकारी गराउने
४. सेवाबाट अलग भएका शिक्षकहरूको निवृत्तभरण, उपादान, औषधी, बिमा, पारिवारिक निवृत्तभरण, पारिवारिक वृत्ति, शैक्षिक भत्ता तथा सन्तति वृत्ति जस्ता सुविधा किटान गरी अधिकार पत्र प्रदान गर्ने
५. शिक्षकहरूको नोकरी अभिलेख अद्यावधिक राख्ने
६. शिक्षकहरूको स्थायी ठेगाना परिवर्तन गर्ने

७. शिक्षक सम्बन्धी सूचना केन्द्रका रूपमा काम गर्ने
८. शिक्षकहरूको प्राप्त सम्पत्ति विवरण राख्ने
९. सम्बन्धित शिक्षक तथा व्यक्ति, संस्था र निकायहरूलाई शिक्षकहरूको अभिलेखानुरूपका तथ्याङ्कहरू नियमानुसार उपलब्ध गराउने
१०. शिक्षकहरूको अभिलेखलाई निरन्तर आधुनिक प्रविधिअनुरूप व्यवस्थित एवम् अद्यावधिक गर्दै जाने
११. शिक्षा मन्त्रालयले दिएको निर्देशनको पालना गर्ने र तोकिएका अन्य काम गर्ने

शाखाहरू

- क. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा क
- ख. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा ख
- ग. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा ग
- घ. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा घ
- ङ. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा ङ
- च. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा च
- छ. निवृत्तभरण/उपदान तथा अभिलेख शाखा छ
- ज. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि
- झ. योजना, कार्यक्रम, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
- ञ. सामान्य प्रशासन
- ट. आर्थिक प्रशासन

शिक्षक सेवा आयोग

परिचय

वि.सं. २०५६ सालमा राष्ट्रिय शिक्षक सेवा आयोगको नामबाट स्थापित यस आयोगको शिक्षा ऐन २०२८ को सातौँ संशोधन २०५८ बाट शिक्षक सेवा आयोग नामकरण भएको हो । शिक्षा ऐनमा भएको सातौँ संशोधनबाट आयोगमा १ अध्यक्ष र २ जना सदस्य गरी ३ सदस्यीय आयोग गठन हुने प्रावधान छ । लोकसेवा आयोगका अध्यक्षको अध्यक्षतामा त्रिभुवन विश्व विद्यालयका उपकुलपति र शिक्षा मन्त्रालयका सचिव सदस्य रहने तिन सदस्यीय समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति ५ वर्षका लागि गर्ने व्यवस्था शिक्षा ऐनमा छ ।

आयोगको सचिवालयको कार्यव्यवस्थापनका निम्ति नेपाल सरकारका सहसचिवस्तर (रा.प. प्रथम, शिक्षा सेवा) को प्रशासकीय प्रमुख रहने व्यवस्था छ । जम्मा ३४ दरबन्दी रहेको आयोगको सचिवालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. सामुदायिक विद्यालयमा सरकारबाट स्वीकृत दरबन्दीअनुसार रिक्त शिक्षक पदको नियुक्ति तथा त्यस्तो पदमा नियुक्त शिक्षकको बढुवाका लागि सिफारिस गर्ने
२. शिक्षक पदका लागि उम्मेदवार हुनका लागि लिनुपर्ने अध्यापन अनुमतिपत्रको परीक्षा सञ्चालन र प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने
३. शिक्षकहरूको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षा, बढुवा र अध्यापन अनुमति पत्रका लागि लिइने परीक्षाको पाठ्यक्रम निर्धारण गर्ने र परीक्षा सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने
४. सामुदायिक विद्यालयमा अध्यापन गर्न योग्य, शिक्षकहरूको छनोट गरी नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने
५. स्थायी शिक्षकको बढुवा गर्ने
६. शिक्षकहरूको सेवा, सर्त र सुविधाका सम्बन्धमा सरकारलाई आवश्यक सल्लाह र सुझाव दिने

शाखाहरू

सचिवालयको कार्यव्यवस्थापनका निम्ति ७ उपसचिव र एकजना लेखा अधिकृतको निरीक्षण सुपरिवेक्षणमा ८ ओटा शाखा कायम गरिएको छ । आयोगको कार्यप्रयोजनका लागि निम्न लिखित शाखाहरू रहेका छन्:

१. लिखित परीक्षा सञ्चालन
२. विज्ञापन, परीक्षण प्रविधि, पाठ्यक्रम र प्रश्न पत्र निर्माण तथा मोडरेसन
३. बढुवा
४. प्रश्न पत्र निर्माण तथा परिमार्जन
५. अन्तर्वार्ता र सिफारिस
६. अध्यापन अनुमति पत्र व्यवस्थापन
७. प्रशासन, योजना तथा अनुगमन
८. आर्थिक

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

परिचय

विभिन्न देशमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्य स्वतन्त्र र स्वायत्त निकायको स्थापना गरी सोही निकायबाट गर्ने गराउने चलन बढेको छ। यसै सन्दर्भमा नेपालको समग्र विद्यालय तहको शैक्षिक क्षेत्रमा सुधार गर्ने गरी विकास गरिएको विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-२०७२) ले शिक्षा क्षेत्रमा भए गरेका प्रयासहरूको स्वतन्त्र परीक्षण गरी गुणस्तर र जवाफदेही अभिवृद्धिमा सघाउ पुर्याउने अभिप्रायले एक स्वतन्त्र र स्वायत्त परीक्षण संस्थाको स्थापना गर्ने प्रावधान राखेको छ। यसरी स्थापना हुने संस्थाले समग्र मन्त्रालय पद्धतिको शैक्षिक गतिविधिहरूको परीक्षण गर्ने कुरा पनि सोही योजनामा उल्लेख गरिएको छ।

उक्त संस्थाले मानक र मापदण्डका आधारमा गुणस्तर र जवाफदेहीको परीक्षण गर्ने अभिप्राय राखेको देखिन्छ। यसरी स्वतन्त्र रूपमा स्थापित संस्थाले मन्त्रालय पद्धतिका सबै शिक्षण संस्थाहरूको बाह्य मूल्याङ्कन गर्ने र वार्षिक परीक्षण प्रतिवेदन शिक्षा नीति निर्धारण समितिमा प्रस्तुत गरी सो प्रतिवेदन सार्वजनिक समेत गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

उल्लिखित व्यवस्था बमोजिम शैक्षिक गतिविधिहरूको परीक्षण गर्न एक स्वतन्त्र र स्वायत्त निकायको स्थापना ऐनद्वारा नै व्यवस्थित गर्ने प्रयास भइरहेको छ। ऐनको व्यवस्था नहुँदा सम्मका लागि नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को निर्णयअनुसार शिक्षा मन्त्रालय र अन्तर्गत शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र (Education Review Office- ERO) को स्थापना गरिएकोछ। यस केन्द्रको प्रमुख कार्य नेपालमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक निकाय (हाललाई विश्व विद्यालयभन्दा बाहेकका) तथा विद्यालयस्तरबाट दिइने शैक्षिक सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता एवम् गुणस्तरियताको परीक्षण गरी सुधारका लागि सुझाव दिने छ। यस कार्यलाई व्यवस्थित ढङ्गबाट अघि बढाउन शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र व्यवस्थापन कार्यविधि निर्देशिका, २०६७ स्वीकृत भई कार्यन्वयन भइरहेको छ।

वि.सं.२०६६ मा स्थापित शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका प्रमुख सहसचिव, रा.प.प्रथम श्रेणी (शिक्षा सेवा) रहने व्यवस्था छ। यस केन्द्रको कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुर रहेको छ भने हाल यस केन्द्रमा शिक्षा मन्त्रालयबाट काजमा खटाइएका २२ जना कर्मचारी कार्यरत छन्।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले निम्नानुसारका कार्यहरू गर्ने छः

१. निर्धारित मापदण्ड, मानक, कार्यनिर्देशिका, उद्देश्य, एवम् सूचकका आधारमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतका निकायहरू तथा विद्यालयहरूको समग्र शैक्षिक पद्धति, संस्थागत क्षमता र वैयक्तिक सक्षमता तथा कार्यप्रगतिको लेखाजोखा गर्ने
२. शिक्षा ऐन तथा नियमावलीबमोजिम विद्यालयहरूको वर्गीकरणसमेतको कार्यप्रक्रियाको परीक्षण गर्ने
३. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विभिन्न निकायबाट विकास भएका मानक एवम् मापदण्डहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको परीक्षण गर्ने
४. गुणात्मक सुधारका लागि विद्यार्थीहरूको सिकाइस्तरको आवधिक रूपमा परीक्षण गर्ने

५. सम्बन्धित शैक्षिक निकायहरूले सम्पादन गरेका कार्य प्रभावकारिताका आधारमा तथा निर्धारित शैक्षिक मापदण्ड पुरा गरेका आधारमा गुणस्तरीयता जाँचबुझ गरी प्रमाणीकरण एवम् श्रेणीकरणका लागि सिफारिस गर्ने
 ६. मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरू वा पदाधिकारीहरूबाट सम्पादित कार्यहरूको परीक्षण गरी निष्कर्ष सार्वजनिक गर्ने
 ७. मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरू र विद्यालय तहसम्मका शैक्षिक साभेदारी संस्थाहरूबिच संस्थागत समन्वयको अवस्था विश्लेषण गरी सुधारका लागि सुझाव दिने
 ८. शिक्षा क्षेत्रका अनुसन्धाता, शिक्षाविद्, विशेषज्ञहरूको रोस्टर निर्माण गरी शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि पुनरवलोकन कार्यमा संलग्न गराउने
 ९. समसामयिक शैक्षिक मुद्दाहरू पहिचान गरी सोको अध्ययन गरी गराई सुझावहरू कार्यान्वयन गर्न गराउन सम्बन्धित निकायमा प्रस्तुत गर्ने
 १०. विद्यार्थी मूल्याङ्कन र स्तर निर्धारण सम्बन्धी परीक्षण तथा अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने
- उल्लिखित कार्यहरूलाई व्यवस्थित गर्दै लैजान शिक्षाविद्हरूसमेतको संलग्नता रहने र विज्ञले अध्यक्षता गर्ने गरी एक प्राविधिक समिति गठन गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ ।

शाखाहरू

१. योजना, कार्यक्रम तथा अनुगमन
२. अनुसन्धान तथा विकास
३. निकायगत कार्य सम्पादन परीक्षण एकाइ
४. विद्यालयगत कार्य सम्पादन परीक्षण एकाइ
५. विद्यार्थी सिकाइ स्तर मापन एकाइ

क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय

परिचय

शिक्षामा क्षेत्रीय प्रशासनको सुरुआत पूर्वाञ्चलको जनकपुर र पश्चिमाञ्चलको पाल्पामा वि. स. २००३ (सन् १९४६) मा स्थापना गरिएको विद्यालय उप निरीक्षकको कार्यालयसँगै भएको हो । चिफ इन्स्पेक्टर अफ स्कूल्स अफिस भने वि.स. १९९८ मा काठमाडौँमा स्थापना भएको थियो । वि.स. २०१० सालमा नेपाललाई सात क्षेत्रमा बाँडेर सात ओटा डिभिजनल इन्स्पेक्टर अफ स्कूल्स अफिस स्थापना गरी विद्यालय सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो। वि.स. २०१८ सालमा १४ अञ्चल र पञ्चहत्तर जिल्लामा नेपाललाई विभाजन गरिएअनुसार १४ ओटा अञ्चल शिक्षा अधिकारी कार्यालय र ७५ ओटा जिल्ला शिक्षा निरीक्षकको कार्यालय स्थापनासँगै इन्स्पेक्टर अफ स्कूल्स अफिसको व्यवस्था हटेको हो ।

हालको क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरूको स्थापना भने राष्ट्रिय शिक्षा योजना २०२८ सँगै भएको हो । शैक्षिक प्रशासनको प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने र यसलाई विद्यालय तथा आम जनसमुदायको नजिक लैजाने उद्देश्यले क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयको स्थापना भएको हो । नेपालमा पाँच ओटा क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय (क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय) रहेका छन् ।

क्षेत्रभित्रका जिल्लास्तरीय कार्यक्रमहरूमा एकरूपता ल्याउने र विद्यालयस्तरको पठन पाठन तथा विकास कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन एवम् सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयको हुन्छ । प्रत्येक क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयका प्रमुखको रूपमा राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणी (शिक्षा सेवा) का निर्देशक रहने व्यवस्था छ । पाँच ओटै शिक्षा निर्देशनालयमा गरी जम्मा १५८ दरबन्दी रहेको छ । क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयका कार्यालयहरू निम्नअनुसारका स्थानमा रहेका छन्:

१. पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, धनकुटा
२. मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, हेटौँडा, मकवानपुर
३. पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, पोखरा, कास्की
४. मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, सुर्खेत र
५. सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, दिपायल, डोटी

परिकल्पना

शिक्षित, सुसंस्कृत, समुन्नत तथा गतिशील समाजको स्थापना र विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउने

ध्येय

आफ्नो क्षेत्र भित्र सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराई अपेक्षित लक्ष्य हासिल गर्न प्राविधिक सहयोग गर्ने

उद्देश्य

१. जिल्ला शिक्षा कार्यालय, स्रोत केन्द्र र विद्यालयहरूलाई सक्रिय बनाई विद्यालयको विद्यमान शैक्षिक प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्ने
२. जिल्ला र केन्द्रीय निकायविच कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि समन्वय र सहकार्य गर्ने

रणनीति

१. अनुगमनका साधनहरूको विकासगरी प्रभावकारी अनुगमन गर्ने र अनुगमनलाई उपलब्धिसँग आवद्ध गर्ने
२. कार्य सम्पादन र उपलब्धि बीच प्रभावकारी सहसम्बन्ध, निरन्तर अनुगमन, सुपरिवेक्षण, समन्वय तथा पुरस्कार र दण्डका माध्यमद्वारा जिल्ला शिक्षा कार्यालय, स्रोत केन्द्र र विद्यालयहरू तथा उल्लिखित संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिलाई लक्ष्योन्मुख बनाउने

कार्यनीति

आवधिक प्रतिवेदन, स्थलगत अनुगमन, प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष अन्तरक्रिया, गोष्ठी तथा छलफलका माध्यमबाट अपेक्षित लक्ष्य र हासिल भएका उपलब्धिहरूको विश्लेषण र व्याख्या गर्ने

- शैक्षिक संस्था एवम् निकायहरूलाई शिक्षा विभाग र अन्य संस्थाहरूसँग समन्वय गरी प्राविधिक र भौतिक सहयोग उपलब्ध गराउन सहयोग गर्ने
- जिल्ला शिक्षा कार्यालय र सोअर्न्तगतका कर्मचारीहरूको कामको निरन्तर अनुगमन गरी आवश्यक निर्देशन दिने
- सम्बन्धित शैक्षिक संस्था तथा निकायहरूलाई मार्ग निर्देशन गर्ने र विद्यालय शिक्षाको तहगत एवम् राष्ट्रिय उद्देश्य हासिल गर्नका लागि सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्ने
- जिल्ला शिक्षा कार्यालय, जिल्ला शिक्षा अधिकारी तथा अन्य कर्मचारीहरूसँग सम्बन्धित समस्या र गुनासाहरूको समाधान गर्ने तथा सम्बन्धित निकायमा पुर्‍याई समाधान गर्न आवश्यक पहल गर्ने
- शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको समन्वय र सहकार्यको वातावरण तयार गर्ने

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. क्षेत्रभित्रका शैक्षिक योजना र कार्यक्रमबिचमा समन्वय गर्ने
२. विद्यालय शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने
३. निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक विद्यालयहरूलाई अनुमति र स्वीकृति दिने
४. उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणमा सहयोग पुर्‍याउने
५. प्रवेशिका परीक्षा (एसएलसी) सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने
६. जिल्ला शिक्षा अधिकारी, निरीक्षक, शिक्षक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका लागि तालिम, गोष्ठीहरू सञ्चालन गर्ने
७. औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको स्थलगत सुपरिवेक्षण तथा कार्यक्रमहरू अनुगमन गर्ने
८. आर्थिक प्रशासनको रेखदेख गरी विद्यालयको लेखापरीक्षणका लागि लेखा परीक्षकको सूची तयार गरी जिल्ला शिक्षा कार्यालयमा पठाउने
९. सरकारी तथा गैरसरकारी शिक्षा परियोजनाहरूको समन्वय र निरीक्षण गर्ने
१०. माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूको प्रमाण पत्रमा नाम, थर र जन्म मिति सच्चाउने तथा अस्थायी प्रमाण पत्र दिने

११. जिल्ला शिक्षा अधिकारीहरूको काममा समन्वय, निरीक्षण र मूल्याङ्कन गर्ने
१२. जिशिका र स्रोत केन्द्रबाट नियमित रूपमा प्रभावकारी तवरले विद्यालयको निरीक्षण गराउने
१३. विद्यालयलाई सार्वजनिक तथा निजी गुठीअन्तर्गत दर्ता गर्ने
१४. माध्यमिक तहका विद्यालयहरूको व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्ने

शाखाहरू

१. योजना तथा कार्यक्रम समन्वय
२. अनुगमन तथा निरीक्षण
३. अनौपचारिक तथा सहक्रियाकलाप
४. विद्यालय व्यवस्थापन
५. शैक्षिक गुणस्तर तथा सूचना
६. परीक्षा तथा मूल्याङ्कन
७. शिक्षक व्यवस्थापन
८. प्रशासन तथा समसामयिक शिक्षा

जिल्ला शिक्षा कार्यालय

परिचय

शैक्षिक प्रशासनको सङ्गठनात्मक स्वरूपमा स्थानीय तहको निकायका रूपमा ७५ ओटै जिल्लामा एक एक ओटा जिल्ला शिक्षा कार्यालय स्थापना गरिएको छ । वि.सं. २०१६ सालमा नेपालका ३२ ओटा प्रशासकीय जिल्लालाई २८ ओटामा विभाजन गरी जिल्ला स्कुल निरीक्षक कार्यालय स्थापना गरिएको थियो । वि. सं. २०१८ सालमा नेपाललाई १४ अञ्चल र ७५ जिल्लामा विभाजन गरिएपछि वि.सं. २०१८ सालमा ७ ओटा डिभिजनल इन्स्पेक्टर अफिसको सट्टा १४ ओटा अञ्चल शिक्षा अधिकारीको कार्यालय स्थापना गरियो भने वि.सं. २०१९ सालमा ७५ ओटै जिल्लामा जिल्ला शिक्षा निरीक्षक अफिस खडा गरियो । यसै क्रममा वि.सं. २०२७ मा अञ्चल शिक्षा अधिकारी कार्यालय खारेज गरी २९ जिल्लामा जिल्ला शिक्षा अधिकारी र बाँकी जिल्लाहरूमा जिल्ला शिक्षा निरीक्षक कायम गरियो । राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना, २०२८ सँगै पाँच ओटा क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय र ७५ ओटा जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू कायम गरी त्यसमा हालसम्म निरन्तरता दिइएको छ ।

जिल्लास्तरीय शैक्षिक विकास कार्यक्रमको योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु र राष्ट्रिय नीति र कार्यक्रमका साथै शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा विभाग तथा सम्बन्धित क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयको निर्देशनअनुसार जिल्लामा पठन पाठन प्रक्रिया भएनभएको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्नु जिल्ला शिक्षा अधिकारीको मुख्य दायित्व हो । विद्यालय प्रशासन तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि प्रत्येक जिल्लालाई विद्यालय सङ्ख्या र भौगोलिक बनावटका आधारमा तिनदेखि ३३ निरीक्षण क्षेत्रहरूमा विभाजन गरिएको छ । प्रत्येक निरीक्षण क्षेत्रका विद्यालयहरूलाई प्रविधिक सहयोग तथा सेवाहरू प्रदान गर्नका लागि स्रोत केन्द्रहरूको स्थापना गरिएको छ ।

रा. प. द्वितीय श्रेणी, शिक्षा सेवाका जिल्ला शिक्षा अधिकारी प्रमुख रहने जिल्ला शिक्षा कार्यालय प्रत्येक जिल्ला सदरमुकाममा रहेका छन् । सबै जिल्ला शिक्षा कार्यालयमा गरी जम्मा १७३२ कर्मचारी दरबन्दी रहेका छन् । ७५ ओटै जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूमा विभिन्न सेवा समूहका राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका २९५ जना, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीका ६१० जना, राजपत्र अनङ्कित प्रथम श्रेणीका ४०८ जना, राजपत्र अनङ्कित द्वितीय श्रेणीका १६१ जना र श्रेणी विहिन २५२ जनाको दरबन्दी रहेको छ । जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूको वर्गीकरणअनुसार जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूमा दुइदेखि सात ओटा सम्म शाखाहरू कायम गरिएको छ ।

जिल्ला शिक्षा कार्यालयको वर्गीकरण

क) विद्यालय सङ्ख्याको आधारमा जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई 'क', 'ख', 'ग' र 'घ' गरी चार वर्गमा विभाजन गरिएको छ । 'क' वर्गमा एकमात्र जिल्ला रहेको छ भने 'ख' वर्गमा ७ जिल्ला, 'ग' वर्गमा ५९ जिल्ला र 'घ' वर्गमा ८ जिल्लाहरू रहेका छन् ।

'क' वर्गमा पर्ने जिल्ला : काठमाडौँ

'ख' वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू : भूपा, मोरङ, काभ्रे पलाञ्चोक, ललितपुर, चितवन, स्याङ्जा, र रूपन्देही

‘ग’ वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू : ताप्लेजुङ, पाँचथर, इलाम, सङ्खुवासभा, भोजपुर, धनकुटा, सुनसरी, तेरथुम, सोलुखुम्बु, ओखलढुङ्गा, खोटाङ, उदयपुर, सिरहा, सप्तरी, दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, महोत्तरी, धनुषा, सर्लाही,नुवाकोट, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, भक्तपुर, मकवानपुर, पर्सा, बारा, रौतहट, गोरखा, लमजुङ, तनहुँ, कास्की, पाल्पा, गुल्मी, अर्घाखाँची, नवलपरासी, कपिलवस्तु, बाग्लुङ, म्याग्दी, पर्वत, रुकुम, सल्यान, रोल्पा, प्युठान, दाङ, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, दैलेख, जाजरकोट, कालीकोट, बझाङ, बाजुरा, अछाम, डोटी, कैलाली, दार्चुला, बैतडी र कञ्चनपुर ।

‘घ’ वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू : रसुवा, मनाङ, मुस्ताङ, डोल्पा, मुगु, जुम्ला, हुम्ला र डडेल्धुरा

ख) सहायक जिल्ला शिक्षा अधिकारी रहने सङ्ख्याका आधारमा हाल जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूलाई सात प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । यिनिहरूको विवरण यस प्रकार छ:

१. सात जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: उदयपुर, सर्लाही, सिन्धुपाल्चोक, सिन्धुली, धादिङ, मकवानपुर, स्याङ्जा, नवलपरासी र कपिलवस्तु गरी ९ ओटा ।
२. छ जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: भापा, सुनसरी, मोरङ, काभ्रेपलाञ्चोक, काठमाडौँ, ललितपुर, चितवन, गोरखा, तनहुँ, कास्की, रूपन्देही, दाङ, सुर्खेत, कैलाली गरी १४ जिल्ला ।
३. पाँच जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: सिरहा, महोत्तरी, रौतहट र बर्दिया गरी चार ओटा जिल्ला
४. चार जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: बारा, बाँके र कञ्चनपुर गरी तिन ओटा जिल्ला
५. तिन जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: सप्तरी, धनुषा, पर्सा गरी तिन ओटा जिल्ला
६. एक जना सहायक जिशिअ हुने जिल्ला: ताप्लेजुङ, पाँचथर, सङ्खुवासभा, धनकुटा, तेरथुम, सोलुखुम्बु, ओखलढुङ्गा, दोलखा, रामेछाप, रसुवा, भक्तपुर, मनाङ, लमजुङ, गुल्मी, अर्घाखाँची, मुस्ताङ, बाग्लुङ, पर्वत, सल्यान, रोल्पा, प्युठान, दैलेख, जाजरकोट, डोल्पा, मुगु, कालिकोट, हुम्ला, बझाङ, बाजुरा, अछाम, दार्चुला र डडेल्धुरा गरी ३२ जिल्लाहरू
७. सहायक जिशिअ नहुने जिल्ला: इलाम, भोजपुर, खोटाङ, नुवाकोट, पाल्पा, म्याग्दी, रुकुम, जुम्ला, डोटी र बैतडी गरी १० ओटा जिल्ला

प्रमुख कार्यहरू

१. सरकारको शैक्षिक नीति तथा योजनाहरूका आधारमा जिल्लामा विभिन्न शैक्षिक विकास कार्यक्रमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने
२. विद्यालय र स्रोत केन्द्रहरूको सुपरिवेक्षण गरी शिक्षक, प्रधानाध्यापक, स्रोत व्यक्ति र विद्यार्थीहरूलाई पृष्ठपोषण दिने
३. जिल्लाको शैक्षिक प्रगतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने
४. शिक्षकहरूको नियुक्ति, पदस्थापन तथा सरुवा गर्ने र सोको अभिलेख राख्ने
५. विद्यालय, शिक्षक आदिको वार्षिक र आवधिक तथ्याङ्क प्रतिवेदन तयार गर्ने
६. नयाँ विद्यालयहरूको स्थापना र विद्यमान विद्यालयहरू सुदृढ गर्ने
७. छोटो अवधिका शिक्षक तालिम, कार्यशाला तथा गोष्ठीहरू सञ्चालन गर्ने
८. अतिरिक्त क्रियाकलाप सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने

९. जिल्ला स्तरीय एवम् एसएलसी परीक्षा सञ्चालन गर्ने
१०. जिल्लाका विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको पहुँच एवम् शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
११. शैक्षिक सूचना सङ्कलन, विश्लेषण र प्रबोधीकरण गर्ने गराउने
१२. सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
१३. जिल्लामा शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालनार्थ गैरसरकारी संस्था र अन्य सङ्घसंस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने गराउने
१४. केन्द्रीय एवम् क्षेत्रीय निकायहरूबाट तोकिएका अन्य कार्य सम्पादन गर्ने

स्रोत केन्द्र

परिचय

नेपालमा स्रोत केन्द्र प्रणालीको औपचारिक सुरुआत सन् १९८२ मा ग्रामीण विकासका लागि शिक्षा परियोजना (सेती) बाट भएको थियो। सन् १९८४ मा छ ओटा जिल्लामा सुरु भएको प्राथमिक शिक्षा परियोजना(PEP)मा पनि स्रोत केन्द्र रहने व्यवस्था भएको थियो। आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना (BPEP) सन् १९९२ मा सुरु भएपछि स्रोत केन्द्र प्रणालीलाई परियोजनाको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकास गरी क्रमशः देशभर विद्यालय सुपरिवेक्षण र सहायता प्रणालीका रूपमा स्रोत केन्द्रको स्थापना गरियो।

नेपालभर कुल १०९१ स्रोत केन्द्रहरू तोकिएकोमा हाल १०५३ स्रोत केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। प्रत्येक स्रोत केन्द्रमा स्रोत व्यक्ति (सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूबाट काजमा ल्याइएका) को व्यवस्था गरिएको छ जसले स्रोत केन्द्रअन्तर्गतका विद्यालयहरूको सुपरिवेक्षण र शिक्षण सिकाइ सुधारका लागि प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउँछन्।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

स्रोत व्यक्तिले गर्ने कार्यहरू नै स्रोत केन्द्रका कार्यहरू भएकाले स्रोत व्यक्ति व्यवस्थापन निर्देशिका-२०६८ अनुसार व्यवस्थित गरिएका स्रोत व्यक्तिका काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका सर्तहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छः

स्रोत व्यक्तिको काम, कर्तव्य, अधिकार, सेवासर्त र सुविधा देहायबमोजिम हुने छः

- स्रोत व्यक्ति सामान्यतया प्रशासनिक रूपमा जिल्ला शिक्षा अधिकारी प्रति, कार्यक्रमगत रूपमा सम्बन्धित विद्यालय निरीक्षक, स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन समिति र समूह विद्यालयप्रति उत्तरदायी रहने,
- स्रोत व्यक्तिले स्रोत केन्द्र र समूह विद्यालयहरूमा शिक्षक सहयोग सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग र स्रोत केन्द्र स्तरमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्ने
- शैक्षिक सेवा सुविधा एवम् सूचनाहरू प्रवाह गर्ने गराउने
- शैक्षिक कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने
- शैक्षिक नीति निर्देशन पालन गर्ने गराउने
- जिल्ला शिक्षा योजना, गाउँ शिक्षा योजना र विद्यालय सुधार योजना निर्माणमा सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्ने
- स्थानीय निकायलाई शिक्षाको योजना निर्माण गर्न तथा सोको कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यमा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने
- स्रोत केन्द्रभित्रका प्रत्येक विद्यालयहरूको विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठकमा वर्षमा कम्तीमा दुई पटक पर्यवेक्षक रूपमा भाग लिने र आवश्यक सल्लाह सुझाव तथा सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्ने

- स्रोत व्यक्तिले समूह विद्यालयको सुपरिवेक्षण, प्राविधिक सहयोग, शिक्षक सहयोग सम्बन्धि वार्षिक कार्यक्रम बनाई जिल्ला शिक्षा कार्यालय र स्रोत केन्द्रमा राख्ने र कार्यक्रमअनुसार कार्य गर्ने, प्रतिवेदन दिने र सूचना प्रवाह गर्ने
- स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमअनुसार मासिक तथा साप्ताहिक कार्ययोजना बनाई विद्यालय निरीक्षकको सिफारिससहित जिल्ला शिक्षा अधिकारीबाट स्वीकृत गराउने र सो स्वीकृत कार्यक्रम स्रोत केन्द्र विद्यालयको प्रधानाध्यापकलाई समेत दिने
- स्रोत केन्द्रभित्रका विद्यालय शिक्षासँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सूचनाहरू अद्यावधिक गरी राख्ने र आवश्यकताअनुसार जिल्ला शिक्षा कार्यालयमा पेस गर्ने
- स्रोत केन्द्रअन्तर्गत विद्यालयहरूको विद्यालय सुधार योजना निर्माण, सामाजिक परीक्षण र विद्यालय स्तरीकरण कार्यमा प्राविधिक सहयोग गर्ने र सो सम्बन्धि प्रतिवेदन सम्प्रेषण गर्ने गर्न लगाउने
- स्रोत व्यक्तिले स्रोत केन्द्रभित्र शैक्षिक उन्नयन तथा सुधारका लागि स्रोत केन्द्रका समूह विद्यालयहरूको सहयोग तथा सहकार्यमा आवश्यकताअनुसार अनुसन्धानात्मक, रचनात्मक, सहयोगात्मक र सुधारात्मक कार्यहरू सञ्चालन गर्ने, गराउने
- शिक्षा नियमावली तथा शिक्षक सेवा आयोग नियमावलीले स्रोत व्यक्तिले गर्न तोकिएको कार्य गर्ने

सिकाइ उपलब्धि सम्बन्धी निम्नअनुसारका कार्यहरू गर्ने :

- शैक्षिक सत्र सुरु भएको १ महिना भित्र विद्यालयगत रूपमा गत शैक्षिक सत्रको कक्षा १ देखि १० सम्मका परीक्षाफलको नतिजा विश्लेषण गर्ने
- अनिवार्य विषयहरूको विषयगत सिकाइ उपलब्धिहरूको नतिजा विश्लेषण गर्ने
- प्रत्येक वर्षको सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक विश्लेषण र प्रदर्शन गर्ने
- सम्पूर्ण नतिजाको विश्लेषण पश्चात् स्रोत केन्द्र प्रधानाध्यापक बैठकमा छलफल गराई सुधारका उपायहरूको खोजी गर्ने
- सिकाइ उपलब्धि वृद्धि हुने क्रियाकलापहरूको बारेमा स्रोत केन्द्र बैठकमा छलफल गरी योजना बनाउने
- स्रोत केन्द्रअन्तर्गतका विद्यालयहरूलाई विद्यालयगत सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्ने योजना निर्माण गर्न लगाई सो योजनाको सारांश बनाई जिल्ला शिक्षा कार्यालयमा उपलब्ध गराउने
- विद्यालयले निर्माण गरेको योजना कार्यान्वयनको अनुगमन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने

कक्षा अवलोकन सम्बन्धी निम्नअनुसारका कार्य गर्ने :

- महिनामा कम्तीमा १० ओटा विद्यालयको निरीक्षण गर्ने,
- निरीक्षण गरिएको विद्यालयमा कम्तीमा दुई ओटा नमुना पाठ प्रदर्शन गरी सम्बन्धित शिक्षकसँग अन्तरक्रियाका साथै पृष्ठपोषण गर्ने
- अर्को पटक कक्षा अवलोकन गर्दा अगाडि दिएको निर्देशन र पृष्ठपोषणको कार्यान्वयनको जानकारी लिई सम्बन्धित शिक्षक र प्रधानाध्यापकसँग समेत छलफल गर्ने

- विद्यालय तथा शिक्षकलाई दिइएको निर्देशन पृष्ठपोषणको अभिलेखीकरण गरी जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई समेत जानकारी गराउने
- विद्यालय, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय तहका अन्य पक्षले गर्नुपर्ने भनी तोकिएका कार्यहरूको अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेस गर्ने

तालिम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी निम्नअनुसार कार्यहरू गर्ने :

- शिक्षकको पेसागत विकास (Teacher Professional Development- TPD) को कार्यान्वयनका सम्बन्धमा शिक्षक पेसागत विकासको माग संकलन, प्रबोधीकरण र तालिम सामग्री निर्माण गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- रोष्टर प्रशिक्षक छनोट गरी तालिम सञ्चालनमा सहयोग गर्ने
- Teacher Professional Development कार्यक्रमको Instrutional Councelling चरणअन्तर्गत र अन्य समयमा समेत तालिम प्राप्त शिक्षकहरूको सुपरिवेक्षण सेवा र पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने
- सेवा क्षेत्र भित्रका शिक्षकले प्रत्येक मोड्युल तालिम पुरा गरेको विवरण अद्यावधिक बनाई राख्ने र मोड्युल पुरा गर्नेलाई प्रमाण पत्र दिने
- प्राविधिक सहयोगका लागि शैक्षिक तालिम केन्द्र र अगुवा स्रोत केन्द्रसँग सम्पर्क र समन्वय गर्ने
- शैक्षिक तालिम केन्द्रको सहकार्य र समन्वयमा शिक्षण सिकाइ शैक्षिक गुणस्तर र पेसागत विकास सम्बन्धमा कार्यमूलक अनुसन्धान, घटना अध्ययन आदि सञ्चालन गर्ने र प्रबोधीकरण गर्ने
- सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा अधिकारी, कार्यक्रम अधिकृत र विद्यालय निरीक्षकले तोकबमोजिमका कार्य तथा स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन समितिको निर्णयअनुसार अन्य कार्य गर्ने

युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग

युनेस्को (UNESCO)

शिक्षा, विज्ञान र संस्कृति सम्बन्धी सङ्गठन United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) संयुक्त राष्ट्र सङ्घको एउटा विशिष्ट सङ्गठन हो। शान्तिपूर्ण सहअस्तित्वको मार्ग अपनाई शिक्षा, संस्कृति र विज्ञानको माध्यमबाट राष्ट्र राष्ट्रहरूका बिच सहयोग, सद्भावना र भ्रातृत्वको भावना बढाउँदै लगी भेदभाव विना अन्तर्राष्ट्रिय समझदारीको आधारमा आपसी सहयोग अभिवृद्धि गरी विश्व शान्ति कायम गर्ने मुख्य उद्देश्य लिई सन् १९४६ नोभेम्बर ४ मा युनेस्कोको स्थापना भएको हो। युनेस्कोको प्रधान कार्यालय पेरिस, फ्रान्समा रहेको छ।

युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग

संयुक्त राष्ट्र सङ्घको शिक्षा, विज्ञान र संस्कृति सम्बन्धी सङ्गठन United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) को नेपाल पनि सदस्य राष्ट्र हो। युनेस्कोका प्रत्येक सदस्य राष्ट्रले आफ्नो देशमा राष्ट्रिय आयोग गठन गरी सोही आयोगमार्फत सरकार र युनेस्कोबिच सञ्चार तथा समन्वय गर्ने गराउने, युनेस्कोबाट राष्ट्रले प्राप्त गर्ने सहयोगमा अभिवृद्धि गर्ने गराउने र युनेस्को सम्बद्ध कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गर्दछन्। संयुक्त राष्ट्र सङ्घको शिक्षा, विज्ञान र संस्कृति सम्बन्धी सङ्गठन United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) को सदस्य राष्ट्रका हैसियतले युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगको विधान, २०३१अनुसार सन् १९५३ देखि नै नेपालले आयोगको गठन गरी कार्य सञ्चालन गरी आएको छ।

युनेस्को विधानबाट समेत निर्देशित रहेको युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगको विधानले आयोगको संरचनालाई युनेस्को पेरिसको संरचनासँग मिल्दो किसिमले अङ्गीकार गरेको छ। विधानअनुसार आयोगको संरचना निम्नअनुसार रहेको छ :

क) आयोग ख) कार्यकारिणी समिति, विषय समितिहरू र विषेश समितिहरू ग) सचिवालय

क) युनेस्को आयोग

युनेस्को आयोग माननीय शिक्षा मन्त्री अध्यक्ष र माननीय शिक्षा राज्यमन्त्री उपाध्यक्ष रहेको आयोगको कार्यकारिणी समितिका पदाधिकारीहरू - १३ जना, विषय समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू - ३५ जना तथा मनोनित सदस्य समेत गरी जम्मा ५६ जनाको रहने व्यवस्था छ।

आयोगका मुख्य मुख्य काम, कर्तव्य र अधिकार

- युनेस्कोका कार्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित शिक्षा, विज्ञान, संस्कृति, सामाजिक र आम संचारका क्षेत्रहरूमा नेपाल सरकारलाई सल्लाह दिने
- युनेस्कोका आदर्श र कार्यक्रमहरू नेपाल राज्यभरमा प्रचार प्रसार गरी सर्वसाधारण जनताको समर्थन र सहयोग प्राप्त गर्ने
- युनेस्काद्वारा पारित प्रस्तावहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने

- आयोगको महाधिवेशन वर्षको कम्तीमा एक पटक बोलाउने
- युनेस्कोको उद्देश्य प्राप्तिका लागि सङ्कल्प प्रस्तावहरू पारित गर्ने

ख) कार्यकारिणी समिति

युनेस्को आयोगको कार्यकारिणी समितिमा माननीय शिक्षा मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा जम्मा १३ जना रहने व्यवस्था छ। माननीय शिक्षा राज्यमन्त्री/सहायक मन्त्री उपाध्याक्ष रहने समितिमा शिक्षा मन्त्रालयका सचिव महासचिवको रूपमा रहने व्यवस्था छ।

कार्यकारिणी समितिको मुख्य मुख्य काम, कर्तव्य र अधिकार

- युनेस्को सम्बन्ध प्रकाशनहरूलाई अनुवाद गरी प्रकाशन गर्ने गराउने
- युनेस्कोको उद्देश्य एवम् कार्यहरू विभिन्न संचार माध्यमद्वारा जनतामा प्रचार गर्ने गराउने
- शिक्षा, विज्ञान र संस्कृतिको विकासमा सहयोग पुर्याउने
- युनेस्को क्लबहरू तथा युनेस्को क्लबहरूको राष्ट्रिय महासङ्घ दर्ताको निमित्त सिफारिस एवम् सम्बन्धन प्रदान गर्ने
- आयोगसँग सम्बन्धन प्राप्त क्लब तथा युनेस्को क्लबहरूको राष्ट्रिय महासङ्घलाई युनेस्कोको प्रतीक चिह्न (लोगो) प्रयोग गर्न अनुमति दिने
- यस विधानबमोजिमका विषय समिति, विशेष समिति, युनेस्को क्लब तथा युनेस्को क्लबहरूको राष्ट्रिय महासङ्घको काम कारवाहीमा सहयोग पुर्याउन आवश्यक निर्देशन दिने

विषय समिति

आयोगको कार्य सम्पादनका लागि कार्यकारिणी समितिको मातहतमा रहने गरी आयोगले शिक्षा, संस्कृति, विज्ञान, आम सञ्चार र सामाजिक क्षेत्रका गरी पाँच ओटा विषय समितिहरू गठन गर्ने छ।

प्रत्येक विषय समितिमा संयोजकसहित बढीमा सात जना सदस्यहरू रहने छन्।

विषय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

- आयोगको कार्य सम्पादनका लागि कार्यकारिणी समितिको मातहतमा रहने गरी आयोगले शिक्षा, संस्कृति, विज्ञान, आम सञ्चार र सामाजिक क्षेत्रका गरी पाँच ओटा विषय समितिहरू गठन गर्ने छ।
- प्रत्येक विषय समितिमा संयोजकसहित बढीमा सात जना सदस्यहरू अध्यक्षद्वारा मनोनित हुने छन्।
- विषय समितिका पदाधिकारी एवम् सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुने छ र पदावधि समाप्त भएपछि निजहरू पुनःमनोनित हुन सक्ने छन्।
- विषय समितिको बैठकमा बिना पूर्व सूचना लगातार तिन पटकसम्म अनुपस्थित रहने समितिको पदाधिकारी सो समितिबाट स्वतः हट्ने छ। यसरी रिक्त हुने स्थानमा बाँकी अवधिका लागि नयाँ पदाधिकारी मनोनयन गर्न सकिने छ।

विषय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार आयोगले निर्धारण गरेका अतिरिक्त निम्नबमोजिम हुने छ :

- युनेस्कोको आदर्श र उद्देश्यअनुसार सम्बन्धित विषयमा आयोगलाई आवश्यक परामर्श तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने

- युनेस्कोसँग सम्बन्धित विषयमा गरिने अध्ययन, अनुसन्धानलगायतका कार्यहरूमा सचिवालयमार्फत आवश्यकताअनुसार राय सुझाव उपलब्ध गराउने
- सम्बन्धित विषयमा प्राप्त परियोजना प्रस्तावहरू अध्ययन गरी कार्यन्वयनका लागि सिफारिस गर्ने
- युनेस्को आयोगअन्तर्गत सञ्चालित सम्बन्धित विषय क्षेत्र भित्रका योजना तथा परियोजनाहरूको अनुगमन गर्ने

विशेष समिति

कार्यकारिणी समितिले आयोगको उद्देश्य प्राप्तिका लागि युनेस्कोले तोकेका क्षेत्रहरू मध्येबाट आवश्यकतानुसार विशेष समितिहरू गठन गर्न सक्ने छ। प्रत्येक विशेष समितिमा संयोजकसहित बढीमा सात जना सदस्यहरू रहने छन्।

पदावधि

आयोग, कार्यकारिणी समिति, विषय समिति तथा विशेष समितिका मनोनित सदस्यको पदावधि आयोगको विधानअनुसार ४ वर्षको हुने

ग) आयोगको सचिवालय

आयोगको दैनिक प्रशासनिक कार्य गर्न गराउन एक सचिवालय रहने व्यवस्था विधानले गरेको छ। शिक्षा सचिव आयोगको पदेन महासचिव रहने र सचिवालयको प्रशासनिक तथा व्यवस्थापकीय कार्यहरू महासचिवको निर्देशन र विधानअनुसार सहायक महासचिवले गर्ने व्यवस्था छ। सचिवालयमा शिक्षा मन्त्रालय र आयोगका आफ्नै गरी १४ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन्। आयोगको सचिवालय केसरमहलमा रहेको छ।

शाखाहरू

१. शिक्षा तथा सञ्चार
२. विज्ञान
३. संस्कृति
४. सामाजिक तथा स्वास्थ्य
५. सामान्य प्रशासन
६. आर्थिक प्रशासन

वर्तमान अवस्था

१. संयुक्त राष्ट्र सङ्घको शिक्षा, विज्ञान र संस्कृति सम्बन्धी सङ्गठन United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) को सदस्य राष्ट्रका हैसियतले सन् १९५३ देखि नै नेपालले आयोगको गठन गरी कार्य सञ्चालन गरी आएको छ। आयोगको विधान २०३१ संशोधनसहितको अधीनमा रही आयोगले युनेस्को पेरिस र अन्तर्गतका क्षेत्रीय तथा देशीय कार्यालयहरू र नेपाल सरकारका सम्बद्ध निकायहरूका बिच सम्पर्क बिन्दुको रूपमा कार्य सम्पादन गरी आएको छ।

२. माननीय शिक्षा मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा गठन हुने यस आयोगको आयोग, कार्यकारिणी समिति र सचिवालय गरी तिन अङ्ग रहेका छन् ।
३. शिक्षा, संस्कृति, विज्ञान, आमसञ्चार र सामाजिक विषय क्षेत्रहरूअन्तर्गत रही नेपालका लागि युनेस्कोको सहयोग प्रवर्धन र परिचालन गर्ने, विश्व सम्पदा संरक्षण र संवर्धन गर्ने, क्षमता विकासका अवसरहरू प्राप्ती गर्ने सूचना सम्प्रेषण गर्ने लगायतका कार्य आयोगको सचिवालयबाट गरी आएको छ ।
४. आयोगमा शिक्षा, संस्कृति, विज्ञान, आमसञ्चार र सामाजिक विषयका विषय समितिहरू र विशेष समिति, Technical/Advisory Body का रूपमा कार्यरत रहेका छन् ।
५. सचिवालयबाट युनेस्को सहभागितामूलक कार्यक्रम र युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग सहभागितामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी नेपाल सरकार र युनेस्कोको visibility वृद्धिका कार्य भइआएको छ ।

उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्

परिचय

उच्च माध्यमिक शिक्षा ऐनअन्तर्गत वि.सं. २०४६ फागुन १२ मा उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्को गठन भयो भने वि.सं. २०४७ सालमा परिषद्को सचिवालयको स्थापना भई कार्य सञ्चालन हुदै आएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०४९ ले शिक्षा प्रणालीमा १०+२ संरचनाको महत्व तथा विषय विशिष्टीकरणका लागि प्रथम पाइलाको रूपमा यस संरचनालाई लिइनुपर्ने सुझाव प्रदान गर्‍यो। तत्पश्चात् १०+२ संरचनाले मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन र उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिपको खाँचोलाई परिपूर्ति गर्नुपर्ने कुरा महसुस गरियो। १०+२ विद्यालयहरूको स्थापनासँगै ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले आफ्नै परिवेशमा उच्च शिक्षाको पहुँच पाएका छन्। यस प्रणालीले विशेष गरेर महिला, उत्पीडित तथा अवसरबाट वञ्चित समूहलाई सहज वातावरणको प्रदान गरेको छ।

शिक्षा मन्त्री अध्यक्ष रहेको परिषद्मा नेपाल सरकारबाट नियुक्त पूर्णकालीन उपाध्यक्ष र सदस्यसचिवसहित परिषद्बाट स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत १९४ कर्मचारीहरूबाट कार्य सञ्चालन भइआएको छ। परिषद्मा कार्यकारिणी प्रमुखको रूपमा सदस्यसचिवले कार्य गर्दछन्। यस परिषद्मा पाँच ओटा महाशाखा र २० ओटा शाखाहरू रहेका छन्। परिषद्को कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ भने विराटनगर, जनकपुर, हेटौँडा, काठमाडौँ, पोखरा, बुटवल, नेपालगञ्ज र धनगढी गरी ८ ओटा शाखा कार्यालयहरू पनि रहेका छन्।

दूरदृष्टि

देशका युवाहरूमा २१ औँ शताब्दीका चुनौतीहरूलाई हाक्न सक्ने क्षमताको विकास गराउने

ध्येय

विश्वको परिवेस र शिक्षालाई ग्रहण गर्न सक्नेअनुसारको पाठ्यक्रम तयार गरी उच्च माध्यमिक तहको शिक्षालाई विकास गराउने

उद्देश्य

१. राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासका लागि विभिन्न क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने मध्यमस्तरीय जनशक्ति तयार गर्ने
२. विशिष्टीकृत उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि योग्य विद्यार्थीहरू उत्पादन गर्ने

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. उच्च माध्यमिक तह सञ्चालन गर्नका लागि सम्बन्धन प्रदान गर्ने
२. पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीहरूको विकास तथा परिमार्जन गर्ने
३. परीक्षा सञ्चालन तथा नतिजा प्रकाशन गर्ने
४. उच्च माध्यमिक परीक्षामा पास भएका विद्यार्थीहरूलाई प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने
५. उच्च माध्यमिक विद्यालयका कार्यक्रमहरूको सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्ने
६. उच्च माध्यमिक शिक्षामा सुधारका निम्ति योजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने
७. प्राविधिक, पेसागत तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको नियुक्ति गर्ने
८. उच्च माध्यमिक शिक्षक तथा अन्य कर्मचारीहरूका लागि तालिम कार्यक्रमहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने
९. उच्च माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न मुद्दाहरूमा अध्ययन र अनुसन्धान कार्यहरू गर्ने
१०. उच्च माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी नीति र योजना तर्जुमा गर्ने
११. परिषद्का लागि आवश्यक स्रोत जुटाउने र खर्च गर्ने

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्

परिचय

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को गठन विक्रम संवत् २०४५ मा भएको थियो। प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले विशेष गरी आधारभूत तथा मध्यम स्तरको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमप्रति ध्यान दिएको छ। यो निकाय पूर्णरूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक क्षेत्रको समन्वय तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समर्पित रहेको छ। सपयुक्त जनशक्ति तयार पार्नु प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को मुख्य जिम्मेवारी हो। प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्अन्तर्गत प्राविधिक एसएलसी (TSLC) र डिप्लोमा तहका आङ्गिक र सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरू रहेका छन्। प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को प्राज्ञिक सहयोगमा शै. स. २०७० देखि देशभरका ९९ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा ९ र कक्षा १० मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिएको छ।

शिक्षा मन्त्री अध्यक्षतामा २४ सदस्यीय एक सभा र नौ सदस्यीय एक कार्यकारी निकाय “परिषद्” रहेको छ। यस परिषद्मा नेपाल सरकारबाट नियुक्त पूर्णकालिन उपाध्यक्ष र सदस्यसचिवसहित परिषद्बाट स्वीकृत ८५० दरबन्दी रहेको छ। परिषद्मा कार्यकारिणी प्रमुखको रूपमा सदस्यसचिवले कार्य गर्दछन्। यस परिषद्मा चार ओटा समिति र नौ ओटा महाशाखाहरू रहेका छन्। परिषद्को कार्यालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ।

दूरदृष्टि

जनताको सम्वृद्धिका लागि नेपाललाई सपमय बनाउने

ध्येय

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारको आवश्यकता अनुरूप सक्षम जनशक्ति विकास गर्न परिषद्लाई गतिशील बनाउने

लक्ष्य

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को दूरदृष्टि तथा ध्येय हासिल गर्न निम्न लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएका छन्:

- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम उपक्षेत्रका कार्यक्रममा सामाजिक समावेशीकरण, पहुँच, दीगोपना, अन्तरसम्बन्ध र सान्दर्भिकता सुनिश्चित हुने गरी व्यवस्थापकीय नीति विकास गर्ने
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम उपक्षेत्र र सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहजीकरण गर्ने
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रम र सेवाको गुणस्तर कायम गर्ने
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम उपक्षेत्रका लागि सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम उत्तीर्ण व्यक्तिहरूको रोजगारीको आधार र उद्यम सपको उन्नति गर्ने

- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका क्रियाकलापहरूमा पहुँच र समता विस्तार गर्ने
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका क्रियाकलापहरूमा व्यवसाय तथा उद्योगहरूको सहभागितालाई प्रोत्साहन गर्ने
- परामर्श र स्थान निर्धारण सेवाको व्यवस्थापन गर्न समन्वय गर्ने

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) नीति तथा कार्यक्रम सम्बन्धी सरकारलाई सल्लाह दिने
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रमहरूको क्षेत्र तथा मापदण्ड निर्धारण गर्ने
३. आधारभूत तहदेखि उच्च शिक्षासम्म TEVT कार्यक्रमहरूको व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्ने
४. गुणस्तरयुक्त शिक्षा तथा तालिमका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने
५. सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन भएका कार्यक्रम तथा संस्थाहरूलाई अनुदान तथा समकक्षता निर्धारण सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने
६. पाठ्यक्रम र शिक्षण सामग्रीहरू प्रदान गरी तालिमको मापदण्ड कायम तथा समन्वय गर्ने
७. सरकारी तथा गैरसरकारी तहमा सञ्चालित प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने
८. पोलिटेक्निक, छोटो व्यावसायिक तालिम, एप्रेन्टिसिप (Apprenticeship) तालिम तथा मोबाइल तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने
९. परिषद्ले पहिचान गरेका प्राविधिक विद्यालय, मोबाइल तालिम तथा अन्य प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रमहरूमा फर्त् सपयुक्त मानव संसाधन उत्पादन गर्न सबै प्रकार तथा तहका सिप विकास तालिम कार्यक्रमहरूको स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने
१०. तालिमको सम्भाव्यता अध्ययन, कार्यबजार (Job market) विश्लेषण तथा फलोअप अध्ययन (Follow-up studies) लगायत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) क्षेत्रको अनुसन्धान कार्यहरू गर्ने
११. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रमहरूको गुणस्तर सुधार गर्न प्राविधिक प्रशिक्षक तथा व्यवस्थापन तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
१२. सिप/पेसाको वर्गीकरण, सिपको मापदण्ड विकास, सिप परीक्षण गर्ने र प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने
१३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगहरूको पहिचान, प्राप्ति तथा प्रयोग गर्ने
१४. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रमहरूको पहिचानका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था तथा विश्व विद्यालयहरूसँग संस्थागत सम्बन्ध स्थापना गर्ने
१५. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम (TEVT) कार्यक्रमहरू सम्बन्धमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था तथा निकायहरूसँग सम्झौता गर्ने

जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड

परिचय

योग्य र प्रशिक्षित जनशक्ति तयारीका लागि आवश्यक शिक्षक प्रशिक्षण तालिम सामग्री उत्पादन गर्ने उद्देश्यले वि. सं. २०१२ सालमा यस केन्द्रको स्थापना गरिएको हो। २०१३ सालमा कलेज अफ एजुकेसनअन्तर्गत ब्युरोअफ पब्लिकेसनमा परिणत भई वि. सं. २०१८ सालमा शिक्षा सामग्री उत्पादन केन्द्र र लेखन केन्द्रका रूपमा परिणत भएको थियो। वि. सं. २०२४ सालमा सानोठिमी सरेको केन्द्र सोही वर्षमा राष्ट्रिय विभूतिको सम्झनामा 'जनक' शब्द थपेर जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र नामकरण गरिएको पाइन्छ। वि. सं. २०२८-२०३२ सालमा राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति लागुभएपछि विद्यालयस्तरीय सम्पूर्ण पाठ्य पुस्तक उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने दायित्व यस केन्द्रलाई हस्तान्तरण गरिएको हो। यस केन्द्रले वि. सं. २०३० सालमा विकास समितिमा परिणत हुँदै वि. सं. २०३५ साल आश्विन ८ गते मुनाफारहित विशुद्ध सेवामूलक सार्वजनिक संस्थाको रूपमा परिणत भई जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेडको नामबाट आफ्नो जिम्मेवारी वहन गर्दै आएको छ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति अनुरूपका कक्षा १ देखि १० सम्मका पाठपुस्तक प्रकाशन गरी बिक्री वितरण गर्नु
२. विभिन्न प्रकारका अभ्यास पुस्तिका, स्केच प्याड, रजिस्टर, फाइल आदि शिक्षासँग सम्बन्धित अन्य शैक्षिक सामग्रीहरूसमेत उत्पादन गरी सुपथ मूल्यमा बिक्री वितरण गर्नु
३. न्यूनतम मूल्यमा आफ्ना उत्पादनहरू बिक्री वितरणमा ल्याउनु

विभागहरू

जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रको उद्देश्य प्राप्तमा प्रशासन विभाग (सामान्य प्रशासन महाशाखा, कर्मचारी प्रशासन महाशाखा) सामान्य सेवा विभाग, योजना विभाग, आर्थिक नियन्त्रण विभाग, पाठपुस्तक प्रकाशन विभाग (अफसेट महाशाखा, बाइन्डिङ महाशाखा) बाह्य सामग्री छपाइ विभाग (अभ्यास पुस्तिका महाशाखा) बजार व्यवस्था विभाग, प्राविधिक सेवा तथा सम्भार विभाग, शैक्षिक सामग्री तयारी विभाग गठन गरिएका छन्।

विश्व विद्यालय अनुदान आयोग

परिचय

विश्व विद्यालयहरूको सञ्चालन तथा विकासका लागि विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त अनुदानको रकम समुचित तवरबाट वितरण गर्ने, विश्व विद्यालयहरूको शैक्षिक स्तर निर्धारण गर्ने, गुणस्तरयुक्त शिक्षा प्रदान गर्न प्रोत्साहन दिने र नेपाल सरकारलाई नयाँ विश्व विद्यालय स्थापनाका सम्बन्धमा परामर्श दिने उद्देश्यले वि.सं. २०५० मङ्सिर ७ मा विश्व विद्यालय अनुदान आयोग गठन भएको हो । आयोगमा ख्याति प्राप्त शिक्षाविद्मध्येबाट नेपाल सरकारले मनोनीत गरेको कुनै एक व्यक्ति अध्यक्ष र सदस्य सचिवसहित ६ जना मनोनीत र ३ जना पदेन सदस्य रहने व्यवस्था छ । आयोगको सचिवालय सानोठिमी, भक्तपुरमा रहेको छ ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. विश्व विद्यालय स्थापना गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई परामर्श दिने
२. विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त अनुदानको रकम विश्व विद्यालयहरूलाई प्रदान गर्ने सम्बन्धमा नीति निर्धारण गर्ने
३. विश्व विद्यालयहरूलाई अनुदान दिने तथा थप अनुदान माग गर्ने विश्व विद्यालयहरूका लागि सम्बन्धित निकायहरूमा सिफारिस गर्ने
४. विश्व विद्यालयमा सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रम स्तरयुक्त बनाउन विश्व विद्यालयहरूबिच समन्वय कायम गराउने
५. शैक्षिकस्तर वृद्धिका लागि उपयुक्त विद्वद्वृत्ति र अनुसन्धान लगायतका कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने
६. विश्व विद्यालयहरूमा उपयुक्त शैक्षिक स्तर निर्धारण गराउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्ने
७. नेपाल राज्यभित्र तथा बाहिरका विश्व विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूबिच छात्रवृत्ति, विद्वद्वृत्ति आदि आदान प्रदान गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्ने
८. आयोगको कामकारबाहीको वार्षिक प्रतिवेदन नेपाल सरकारसमक्ष पेस गर्ने

नीति तथा कार्यक्रमहरू

विश्व विद्यालय अनुदान आयोगले गुणस्तरीय उच्च शिक्षाको विकास र विस्तार गर्न निम्नानुसारको नीतिगत व्यवस्था गरेको छ :

१. उच्च शिक्षामा प्राविधिक शिक्षाको विकासमा जोड दिने
२. प्राविधिक शिक्षासँग सम्बन्धित नयाँ शैक्षिक संस्थाहरू र हाल सञ्चालित संस्थाहरूमा उक्त शिक्षा सञ्चालन गर्न सार्वजनिक निजी (Public-Private) साझेदारीमा जोड दिने । विश्व विद्यालयहरूलाई प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा वृद्धि गर्न प्रोत्साहन स्वरूप आर्थिक सहयोग गर्ने तथा विश्व विद्यालयहरूलाई प्रदान गरिने अनुदानलाई क्रमैसँग प्राविधिक शिक्षाको विकाससँग आवद्ध गर्दै लैजाने
३. सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय, मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय र कृषि तथा पशुविज्ञान विश्व विद्यालय स्थापना भएकाले ती विश्व विद्यालयका लागि आवश्यक भौतिक, प्राज्ञिक एवम् प्रशासनिक योजना निर्माणका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्ने

४. सामुदायिक र निजी क्षेत्रबाट विश्व विद्यालयहरू स्थापनाको माग भएको सन्दर्भमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी आवश्यकता अनुरूप नयाँ विश्व विद्यालयहरूको स्थापना गर्दै लैजाने
५. विश्व विद्यालयअन्तर्गत क्याम्पसहरूद्वारा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरूको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन विश्व विद्यालय अनुदान आयोगले अनुदान निर्धारण गर्दा कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन (Performance Evaluation) को आधारमा गर्ने
६. उच्च शैक्षिक संस्थाहरूमा अनुसन्धान र अन्य प्राज्ञिक क्रियाकलापहरूलाई प्रोत्साहित गर्न पर्याप्त आर्थिक सहयोगको व्यवस्था गर्ने
७. खुला विश्व विद्यालयलगायत अन्य प्रस्तावित विश्व विद्यालय तथा अनुसन्धान एवम् विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै जाने
८. उच्च शिक्षामा सूचना प्रविधिको विकास गर्दै लैजाने

विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको संरचना

विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको संरचना निम्नानुसार रहेको छ :

(क) ख्यातिप्राप्त शिक्षाविद्मध्येबाट नेपाल सरकारले मनोनीत गरेको कुनै एक व्यक्ति	अध्यक्ष
(ख) विश्व विद्यालयका उपकुलपतिहरूमध्येबाट नेपाल सरकारले मनोनीत गरेका दुई जना उपकुलपति	सदस्य
(ग) सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (शिक्षा हेर्ने)	सदस्य
(घ) सचिव, शिक्षा मन्त्रालय	सदस्य
(ङ) सचिव, अर्थ मन्त्रालय सदस्य	
(च) उच्च शिक्षामा विशेष योगदान पुर्याउने विद्वान् तथा वरिष्ठ प्राध्यापकहरूमध्येबाट नेपालसरकारले मनोनीत गरेका दुई जना व्यक्ति	सदस्य
(छ) उच्च शिक्षाका क्षेत्रमा विशेष योगदान पुर्याउने विभिन्न व्यक्तिहरूमध्येबाट नेपाल सरकारलेमनोनीत गरेका दुई जना व्यक्ति	सदस्य
(ज) नेपाल सरकारबाट मनोनीत	सदस्य-सचिव

विश्व विद्यालय तथा प्रतिष्ठानहरू

परिचय

उच्च शिक्षाअन्तर्गत हाल नेपालमा त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालय, काठमाडौं विश्व विद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्व विद्यालय, पोखरा विश्व विद्यालय र लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालय गरी छ ओटा विश्व विद्यालयहरू सञ्चालित छन् भने यस आर्थिक वर्षमा स्थापना भएका तिन ओटा विश्व विद्यालयहरू (कृषि तथा पशुविज्ञान विश्व विद्यालय, मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय र सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय) का कार्यक्रम शैक्षिक कार्यक्रम प्रारम्भ भएका छैनन्। त्यसरी नै विश्व विद्यालय सरहका बी. पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान र पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान चिकित्सा क्षेत्रमा उच्च शैक्षिक जनशक्ति उत्पादनका लागि सञ्चालित रहेका छन्।

उच्च शैक्षिक गतिविधि

उच्च शिक्षाअन्तर्गत हाल नेपालमा नौ ओटा विश्व विद्यालयहरू स्थापना भइसकेका छन् जसमध्ये त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालय, काठमाडौं विश्व विद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्व विद्यालय, पोखरा विश्व विद्यालय र लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालय गरी छ ओटा विश्व विद्यालयहरूले शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिसकेका छन् भने कृषि तथा पशुविज्ञान विश्व विद्यालय, सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय र मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालयले भर्खरै आफ्ना शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेका छन्। त्यसै गरी विश्व विद्यालय सरहका बी. पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, धरान, चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (वीर अस्पताल) र पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, ललितपुर चिकित्सा क्षेत्रमा उच्च शैक्षिक जनशक्ति उत्पादनका लागि सञ्चालित रहेका छन् भने अन्य मेडिकल कलेज र स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानहरू स्थापना हुने क्रममा रहेका छन्। लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालयले गत आर्थिक वर्षदेखि बौद्ध अध्ययन सम्बन्धी विद्यावारिधिका कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ।

१. त्रिभुवन विश्व विद्यालय

त्रिभुवन विश्व विद्यालय सन् १९५९मा स्थापन भएको नेपाल पहिलो राष्ट्रिय विश्व विद्यालय र नाफारहित उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने स्वायत्त संस्था हो। यसको केन्द्रीय प्रशासनिक कार्यालय र केन्द्रीय क्याम्पस किर्तिपुर, काठमाडौंमा रहेको छ। यसका कुलपति नेपालका प्रधानमन्त्री, सहकुलपति शिक्षा मन्त्री र कार्यकारी प्रमुखका रूपमा नेपाल सरकारबाट मनोनित एका जना शिक्षाविद् उपकुलपति रहने व्यवस्था छ। यस विश्व विद्यालयका मुख्य मुख्य निर्णय तथा नीति बनाउन पाँच ओटा परिषद्हरू: विश्व विद्यालय परिषद्, कार्यकारी परिषद्, प्राज्ञिक परिषद्, अनुसन्धान समन्वय परिषद् र योजना परिषद् रहेका छन्। त्यसै गरी यस विश्व विद्यालयमा पाँच अध्ययन संस्थानहरू: (१) कृषि र पशुविज्ञान अध्ययन संस्थान (२) वनविज्ञान अध्ययन संस्थान (३) इन्जिनियरिङ अध्ययन संस्थान (४) चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान र (५) विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान रहेका छन्। त्यस्तै चार ओटा साधारण शिक्षा तर्फका सङ्कायहरू: (१) मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय (२) व्यवस्थापन सङ्काय (३) कानून सङ्काय र (४) शिक्षा शास्त्र सङ्काय रहेका छन्। साथै चार ओटा अनुसन्धान केन्द्रहरू: (१) आर्थिक विकास तथा प्रशासन

अनुसन्धान केन्द्र (CEDA)(२) नेपाल एसियाली अनुसन्धान केन्द्र (CNAS)(३) व्यावहारिक विज्ञान तथा प्रविधि अनुसन्धान केन्द्र (RECAST)र (४) शिक्षा विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र (CERID)रहेका छन् ।

नेपालको ८७ प्रतिशतभन्दा बढी उच्चशिक्षाको भार त्रिभुवन विश्व विद्यालयले नै बोकेको अवस्था रहेको छ । मुलुकको यो एउटा सबैभन्दा पुरानो र ठुलो विश्व विद्यालय हो जसका ६० आङ्गिक क्याम्पसहरूमा विद्यार्थी सङ्ख्या १९६९८५ जना र ९८१ सम्बन्धनप्राप्त क्याम्पसहरूमा विद्यार्थी सङ्ख्या ३०३७३२ रहेका छन् । त्रिभुवन विश्व विद्यालयअन्तर्गतका आङ्गिक संस्थाहरूमा ७९६६ शिक्षकहरू र ७२३० जना कर्मचारीहरू सेवारत रहेका छन् । यस विश्व विद्यालयले प्राविधिक तर्फको प्रमाण पत्र तहमा ५० ओटा विषयहरू, स्नातक तहमा १०७९ प्रकारका विषयहरू, स्नातकोत्तर तहमा १००० प्रकारका विषयहरू र विद्यावारिधि तहमा विभिन्न विधाका मुद्दाहरूमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिआएको छ ।

२. नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालय

संस्कृत भाषा एवम् शिक्षाको आधुनिकीकरण र यसको मुल्य र मान्यताहरूको जगेर्ना गर्न वि.सं. २०४३ मा दोस्रो विश्व विद्यालयको रूपमा नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालयको स्थापना भएको हो । संस्कृत शिक्षालाई उच्च शिक्षासम्म व्यवस्थित गर्ने र नेपाललाई संस्कृत भाषा र साहित्यको सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गराउने उद्देश्यसाथ यस विश्व विद्यालयको स्थापना भएको हो । आर्युवेद, ज्योतिष, यौगिक विज्ञान, प्राकृतिक उपचारका साथै आधुनिक विषयहरू जस्तो, नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान, राजनीति विज्ञान, गणित र अर्थशास्त्र जस्ता विषयमा विद्यावारिधि तहसम्म पठन पाठन हुने गरेको छ । यस विश्व विद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय नेपालको मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको बेलभुन्डी, दाङमा रहेको छ । यो विश्व विद्यालयका १४ ओटा आङ्गिक र चार ओटा सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरू रहेका छन् । यो विश्व विद्यालयमा १६९१ विद्यार्थीहरू र ७७० शिक्षकहरू रहेका छन् ।

३. काठमाडौँ विश्व विद्यालय

मानव कल्याणका लागि ज्ञान र प्रविधि समर्पित गर्ने विश्व स्तरको विश्व विद्यालय हुने दूरदृष्टि लिएको यो विश्व विद्यालयको स्थापना वि.सं. २०४८ मा तेस्रो विश्व विद्यालयको रूपमा भएको हो । यस विश्व विद्यालयको ध्येय नेतृत्वका लागि गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउनु रहेको छ । यसको मुख्य कार्यालय काभ्रेपलाञ्चोकको धुलिखेलमा रहेको छ । विज्ञान, इन्जिनियरिङ, व्यवस्थापन, फाइन आर्ट्स र चिकित्सा शास्त्रतर्फ अध्ययन/अध्यापन हुने यस विश्व विद्यालयमा छ ओटा फ्याकल्टी (स्कूल) र १पाँच ओटा सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरू रहेका छन् । यस विश्व विद्यालयमा एम्.फिल र पिएच्.डी. को समेत अध्ययन हुने गरेको छ । केडिट सेमेस्टर पद्धतिका साथै निरन्तर आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारमा यसले शैक्षणिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्दछ । यो विश्व विद्यालयअन्तर्गत १२९५४ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् ।

४. पूर्वाञ्चल विश्व विद्यालय

केन्द्रीय कार्यालय मोरङ जिल्लाको विराटनगरमा रहने गरी वि.सं. २०५१ मा मुलुकको चौथो उच्च शैक्षिक संस्थाको रूपमा पूर्वाञ्चल विश्व विद्यालयस्थापना भएको हो । विज्ञान र प्रविधि, व्यवस्थापन, फाइन आर्ट्स, कानुन र शिक्षाशास्त्रतर्फको अध्ययन/अध्यापन हुने यस विश्व विद्यालयअन्तर्गत तीन आङ्गिक र १२६ ओटा सम्बन्धनप्राप्त क्याम्पसहरू रहेका छन् । यो विश्व विद्यालयमा २५७९६ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् ।

५. पोखरा विश्व विद्यालय

कास्की जिल्लाको ढुङ्गेपाटन, लेखनाथ नगरपालिकामा केन्द्रीय कार्यालय रहने गरी वि.सं. २०५४ मा पोखरा विश्व विद्यालयको स्थापना भएको हो। मानविकी, व्यवस्थापन र विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन/अध्यापन हुने यस विश्व विद्यालयका चार आङ्गिक र ४९ ओटा सम्बन्धनप्राप्त क्याम्पसहरू रहेका छन्। यो विश्व विद्यालयमा २४३८० विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन्।

६. लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालय

भगवान् गौतम बुद्धको नामबाट वि.सं. २०६२ मा स्थापित यस विश्व विद्यालयको केन्द्रीय कार्यालय गौतम बुद्धको जन्मस्थान लुम्बिनीमा रहेको छ। हाल यस विश्व विद्यालय एउटा आङ्गिक र पाँच ओटा सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसमा ३०२ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन्।

७. कृषि तथा वन विश्व विद्यालय

कृषि, पशु तथा वन क्षेत्रमा गुणस्तरीय शिक्षण, अनुसन्धान र विस्तारका माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रको सामाजिक आर्थिक अवस्था अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्यसहित कृषि क्षेत्रमा नेपालमा पहिलो विश्व विद्यालयका रूपमा यसको स्थापना सन् २०१० मा चितवनको रामपुरमा भएको हो। यस विश्व विद्यालयले कृषि, पशु र वन विषयमा प्राविधिक प्रमाण पत्र तह, स्नातक तह, स्नातकोत्तर तह र अनुसन्धान तहका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको छ।

८. मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय

मध्य पश्चिमाञ्चलका बासिन्दालाई नजिकमा उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गर्न बहु विश्व विद्यालय अवधारणाअन्तर्गत सन् २०१० मा सुर्खेतको वीरेन्द्रनगरमा मध्य पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालयको मुख्य कार्यालय रहने गरी यो विश्व विद्यालयको स्थापना भएको हो। अन्डरग्राजुयट र पोस्टग्राजुयट कार्यक्रमका विभिन्न विधामा यस विश्व विद्यालयमा हाल २४७२ जना विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्दछन्।

९. सुदुर पश्चिम विश्व विद्यालय

सरकारको अनुदान प्राप्त गर्ने संस्थाको रूपमा सन् २०१०मा यो सुदुर पश्चिमाञ्चल विश्व विद्यालय स्थापना भएको हो। यसको मुख्य कार्यालय भीमदत्त नगरपालिका, कञ्चनपुरमा रहेको छ। सुदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका बासिन्दाको उच्च शिक्षाको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्ने यस विश्व विद्यालयको दायित्व हो। सात ओटा फ्याकल्टी सञ्चाल गर्ने लक्ष्य भएपनि हाल यसले चार ओटा फ्याकल्टी : मानविकी तथा सामाजिक विज्ञान, शिक्षा, व्यवस्थापन र विज्ञान तथा प्रविधिमा अन्डरग्राजुयट र ग्राजुयट कार्यक्रममा ७८७ जना विद्यार्थी र ७१ जना शिक्षकबाट पठन पाठन भइरहेको छ।

१०. बी.पी.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान

भारत सरकारको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा वि.सं. २०५५ मा सुनसरी जिल्लाको धरानमा स्थापित यस प्रतिष्ठान विश्व विद्यालय सरहको उच्च शैक्षिक संस्था हो। यस प्रतिष्ठानले चिकित्सक र नर्स उत्पादन गर्ने गर्दछ।

११. चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान

वीर अस्पताललाई केन्द्र बिन्दु मानी विश्व विद्यालयसरहको उच्च शैक्षिक संस्थाको रूपमा विकास गरी देशमा नै दक्ष चिकित्सक र नर्सहरूको उत्पादन गरी नेपाली नागरिकको स्वास्थ्य सेवा गर्नका लागि

चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान वि.सं. २०५९ मा स्थापना भएको हो । यस प्रतिष्ठानमा ११५ विद्यार्थी अध्ययनरत छन् ।

१२. पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान

पाटन अस्पताललाई आधार मानी विश्व विद्यालयसरहको उच्च शैक्षिक संस्थाको रूपमा विकास गरी स्वदेशमा नै दक्ष चिकित्सक उत्पादन गरेर नेपाल र नेपाली नागरिकको स्वास्थ्य सेवामा समर्पित रहन पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान वि.सं. २०६४ मा स्थापना भएको हो । हाल यस प्रतिष्ठानले सन् २००९ देखि एमबिबिएस (MBBS) अध्यापन सुरु गरेको हो । हाल यस पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा ६० जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन् ।

१३. खुला विश्व विद्यालय संरचना विकास निर्माण समिति

वि. सं. २०६९/२/११ को मन्त्री परिषद्को निर्णयअनुसार गठित यस समितिको अध्यक्ष शिक्षा मन्त्री रहने व्यवस्था छ । नौ सदस्यीय यस समितिले नेपालमा खुला विश्व विद्यालय स्थापनाका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था र स्रोत व्यवस्थापनलगायतका क्षेत्रमा कार्य गरिरहेको छ ।

नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय

परिचय

तत्कालीन सरकारद्वारा २०१३ सालमा राजगुरु स्वर्गीय हेमराज शर्मा पाण्डेको निजी पुस्तकालय “भारती भवन पुस्तकालय” लाई किनेर नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय स्थापना गरिएको हो। केन्द्रीय सचिवालय पुस्तकालयमा भएका पुस्तकहरू समेत ४३ हजार पुस्तक तथा पत्र पत्रिकाको आकर्षक सङ्ग्रह रहेको र यस पुस्तकालयमा हाल विभिन्न भाषा र विभिन्न विधाका गरी ९१ हजार भन्दा बढी पुस्तक तथा पत्रपत्रिकाको सङ्ग्रह छ। पुस्तकालयमा सङ्गृहीत सामग्रीहरू डिवे डेसिमल वर्गीकरण (Dewey Decimal Classification) प्रणालीअनुसार वर्गीकरण गरिएकोछ।

२०१७ सालसम्म सन्दर्भ पुस्तकालयको रूपमा रहेको यो पुस्तकालय २०१८ सालदेखि सर्वसाधारणका लागि खुला गरिएको हो। वि.सं.२०५१ साल देखि डेनिडाको आर्थिक सहयोगमा युनेस्कोको पञ्चवर्षीय परियोजनाअन्तर्गत राष्ट्रिय सङ्घीय सूची प्रकाशन, घुम्ती पुस्तकालय सेवा, आधारभूत पुस्तकालय तालिम, बाल साहित्य प्रकाशन जस्ता महत्त्वपूर्ण कार्यहरू गरिएको थियो। सन २००९ देखि आइएसएसएन राष्ट्रिय एजेन्सी (ISSN National Agency)को रूपमा कार्य गर्न सुरु गरेको यस पुस्तकालयले हालसम्म नेपालबाट प्रकाशित १७६ ओटा पत्रिकालाई आइएसएसएन(ISSN) प्रदान गरिसकेको छ। हाल यो पुस्तकालय हरिहर भवन, ललितपुरमा अवस्थित छ।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. नेपालभित्र प्रकाशित सम्पूर्ण नेपाल सम्बन्धी पुस्तक, पत्र पत्रिका, प्रलेख, प्रतिवेदनहरू सङ्कलन, संवर्धन र संरक्षण गरी वर्तमान र भावी सन्ततिका निमित्त सूचना तथा जानकारी एकै ठाउँबाट उपलब्ध गराउने
२. देशभित्र प्रकाशित सम्पूर्ण सामग्रीहरूको नियमित रूपमा राष्ट्रिय वाङ्मय सूची (National Bibliography) तयार गरी प्रकाशन तथा वितरण गर्ने
३. देशभित्रका सम्पूर्ण सरकारी तथा गैरसरकारी पुस्तकालय, प्रलेख केन्द्र तथा सूचना केन्द्रहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिने तथा उनीहरूको विकासका लागि प्राविधिक सरसल्लाह एवम् नेतृत्व प्रदान गर्ने
४. पाठकहरूलाई सुविधा प्रदान गर्न देशभरिका विभिन्न पुस्तकालयहरू र सूचना केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन र विकासको निम्ति आवश्यक नीति, ऐन नियम तर्जुमा गर्न सरकारमा सिफारिस गर्ने
५. सरकारी तथा गैरसरकारी पुस्तकालय तथा अन्तर्राष्ट्रिय पुस्तकालय एवम् सूचना केन्द्रसँग निर्बाध रूपमा सम्बन्ध कायम गरी राष्ट्रिय सूचना केन्द्र (National Information Service Center) को रूपमा सेवा पुऱ्याउने
६. पुस्तकालय एवम् सूचना केन्द्रहरूको विकासको निम्ति तालिम, गोष्ठी सभाको आयोजना गरी पुस्तकालय सम्बन्धी गतिविधिहरूको जानकारी गराउने
७. बाल साहित्य सङ्कलन तथा प्रकाशन र Braille साहित्य आदि सङ्कलन गरी बाल बालिका, बन्दी तथा दृष्टिविहीन तथा अशक्तरूलाई समेत सेवा पुऱ्याउने

८. निरक्षर जनतालाई साक्षर बनाउन राष्ट्रिय कार्यक्रममा सरकारलाई सहयोग पुर्याउने पुरातात्विक अभिलेखहरूको आँकडा तयार पार्ने र पाएसम्म सङ्ग्रह गर्ने
९. बहु मूल्य ऐतिहासिक कृतिहरूको संरक्षण गर्ने
१०. राष्ट्रका सम्बन्धमा विदेशबाट लेखिएका विभिन्न प्रकारका सामग्रीहरू राष्ट्रको आवश्यकताअनुसारका अनुसन्धान कर्ता र अन्य पाठकहरूलाई उपलब्ध गराउने
११. राष्ट्रिय संयुक्त सूची (National Union Catalogue) उपलब्ध गराउने
१२. स्वदेशी तथा विदेशी पुस्तकालयहरूसँग सम्बन्ध कायम गरी विदेशी साहित्यहरू प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउने
१३. अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा प्रकाशनहरूको विनिमय गर्ने व्यवस्था मिलाउने
१४. विभिन्न प्रकाशन तथा सूचनाहरूको विश्वव्यापी उपलब्धता सेवा (Universal Availability of Publications)
१५. क्षेत्रीय तथा स्थानीय पुस्तकालयहरूलाई सहयोग पुर्याउने हेतुले क्याटलगहरू तयार गरी सूचना सामग्रीका लागि उचित प्रणाली कायम गर्ने
१६. नेपाल सम्बन्धमा विदेशबाट वा विदेशीले चर्चा गरेका तथ्यहरू र नेपालभित्र वा बाहिर नेपाल सम्बन्धमा चर्चा भएका तथ्यहरू सङ्कलन गर्ने
१७. राष्ट्र र राष्ट्रियता झल्काउने ग्रन्थ र सामग्रीहरू सङ्ग्रह गर्ने र प्रयोग गर्ने गराउने कार्य गर्ने
१८. आइएफएल/एफआइडी (IFLA/FID) जस्ता पुस्तकालय सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ संस्थासँग सम्बन्ध कायम राख्ने
१९. व्यक्तिबाट प्राप्त भएका पुस्तकहरू सम्बन्धित व्यक्तिकै नाउँमा स्पष्ट उल्लेख गरी स्रोत शाखा बनाई संरक्षण गरी राख्ने
२०. राष्ट्रिय संस्कृति झल्किने श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू सङ्कलन गरिराख्ने
२१. अप्राप्य, दुर्लभ पुस्तक तथा पत्रपत्रिकाहरू एक भाषाबाट राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय भाषामा अनुवाद गरी सेवा पुर्याउने
२२. विभिन्न किसिमका पुस्तकालयहरूको बिचमा आवश्यक समन्वय गर्ने
२३. देशभित्र स्थापना भएका पुस्तकालयहरूको विवरण दुरुस्त राख्ने
२४. देशवासीलाई देशसँग सम्बन्धित सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, राजनीतिकलगायत जुनसुकै प्रकारका सूचना तथा जानकारी उपलब्ध गराउने
२५. कुनै पनि नेपाली नागरिकले जहाँसुकै बसी लेखेको कृति सङ्कलन गरी राख्ने

केसर पुस्तकालय

परिचय

केसर पुस्तकालय नेपालकै एक महत्त्वपूर्ण पुस्तकालय हो। यो पुस्तकालय शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालित छ। केसरसमसेर राणाले किशोर अवस्थादेखि नै विभिन्न किसिमका पुस्तक, पत्र पत्रिका, चित्रहरू सङ्कलन गर्ने गर्दथे। सन् १९०८ मा बुबा चन्द्रसमसेरसँग बेलायत भ्रमण गर्दा बेलायतको म्युजियम तथा पुस्तकालयको अवलोकनबाट प्रभावित भएर उनले केसर पुस्तकालयको स्थापना गरेका थिए। उनको मृत्युपश्चात् उनको इच्छाअनुसार उनकी श्रीमती कृष्ण चन्द्रदेवीले केसर पुस्तकालय, केसरमहल, स्वप्न बगैँचा केसर पुस्तकालयको नाममा नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण गरेकी थिइन्। वि.सं २०२६ सालदेखि यो पुस्तकालय सम्पूर्ण पाठकका लागि खुला गरियो।

मुख्य मुख्य कार्यहरू

१. सङ्कलित एवम् उपलब्ध पुस्तकहरूको सुरक्षात्मक प्रबन्ध गर्ने
२. दैनिक साप्ताहिक तथा मासिक पत्रपत्रिकाहरू सङ्ग्रहित तथा व्यवस्थित गर्ने
३. सर्वसाधारणको निमित्त पुस्तकालय सेवा प्रदान गर्ने
४. स्वीकृत नीति नियमअनुकुल यसको विकास सम्बन्धी काम गर्न प्रयास गर्ने
५. मुलुकमा विद्यमान अन्य सार्वजनिक एवम् राष्ट्रिय पुस्तकालयहरूसँग सम्बन्ध एवम् समन्वय कायम गर्ने
६. निर्धारित समयभित्र पुस्तकालय खुला राख्ने प्रबन्ध गर्ने
७. पुस्तकालयका पुस्तकहरू तत्काल प्राप्तिका लागि स्तरीय साङ्केतीकरणको व्यवस्था गर्ने
८. आधुनिक युग सुहाउँदो ई-पुस्तकालय (E-Library)को विकास गर्नका लागि प्रयास गर्ने

सङ्कलनहरू

केसर पुस्तकालयमा करिब ५५ हजार ऐतिहासिक महत्त्वका पुस्तक, दस्तावेज, हस्तलिखित ग्रन्थ तथा चित्रहरू सङ्कलन गरिएका छन्। यसका साथै संस्कृत भाषामा लेखिएका पुराण, वेद, उपनिषद्, रामायण, महाभारत, गीता पनि सङ्कलन गरिएका छन्। अङ्ग्रेजी भाषाका पुस्तकहरूमा खेलकुद, सिकार, बगैँचा सजावट, यात्रा, ज्योतिष शास्त्रसँग सम्बन्धित पुस्तकहरू रहेका छन्। त्यस्तै विभिन्न भाषा र लिपिका बहु मूल्य हस्तलिखित ग्रन्थहरू र हजार वर्ष पुरानो मानिएको सहोत्तर तन्त्र (भैषज्य शास्त्र) समेत रहेको छ। सम्पूर्ण सङ्कलनहरूलाई छ कक्षमा विभाजन गरिएको छ। जसमा केसर सङ्कलन, नयाँ सङ्कलन, पत्रपत्रिका, हस्तलिखित ग्रन्थ, बाल बालिका सङ्कलन र युनेस्को सङ्कलन रहेका छन्।

सेवाहरू

केसर पुस्तकालय एउटा सन्दर्भ पुस्तकालय (Reference library) भएकाले पाठकहरूलाई यहाँका सबै सङ्कलन पुस्तकालयभित्र मात्र प्रयोग गर्ने सुविधा छ। दुर्लभ र महत्त्वपूर्ण सङ्कलनहरूबाहेक सम्पूर्ण

सङ्कलित सामग्रीहरू सबै पाठकका लागि खुला गरिएका छन् । पुस्तकालयले आफ्ना सेवाहरू आधुनिक र वैज्ञानिकीकरण गर्दै लैजानका लागि वेबसाइटमार्फत पनि सेवा प्रदान गर्दै आएको छ । यसले आफ्ना सङ्कलित पुस्तकहरूलाई डिबे डेसिमल क्लासिफिकेसन (Dewey decimal classification)को आधारमा वर्गीकरण गरेको छ । सङ्कलनलाई सूचीकृत गर्न डब्ल्युआइए/ आइएसआइएस प्रोग्राम (WIN/ISISprogramme)को प्रयोग गरेको छ । यसको वेबसाइट www.klib.gov.npबाट पनि पुस्तकालय सेवाहरू लिन सकिन्छ । निकट भविष्यमा यस पुस्तकालयले बाल बालिकाका लागि बाल पुस्तकालय सञ्चालनमा ल्याउने भएको छ ।

विशेष आकर्षणहरू

पुस्तकालयका भित्ताहरू विभिन्न मृत जनावरका टाउकाहरूले सिँगारिएका छन् । यसै गरी भित्ताहरूमा राणा शासकहरूले खेलेका शिकारका तस्बिरहरू, राणा शासकहरूका पूर्ण कदका कलात्मक तथा आकर्षक रङ्गीन तस्बिरहरूलाई फ्रेममा राखेर सजाइएका छन् । सिंह, बाघ, मृग तथा अन्य जङ्गली जनावरहरूको छालायुक्त प्रतिरूपहरूले पुस्तकालयको सुन्दरतालाई अझ बढाएका छन् । यो पुस्तकालयले स्थापनाको सय वर्ष पुरा गरेको गरेको अवसरमा स्मारिका प्रकाशन, पोस्टकार्ड र हुलाक टिकटलगायतका विभिन्न प्रकाशनहरू गरेको छ ।

डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय

परिचय

स्वर्गीय डा. डिल्लीरमण रेग्मी एक वरिष्ठ राजनीतिज्ञ एवम् इतिहासकारका रूपमा सर्वपरिचित व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो। उहाँले विभिन्न विषयका पुस्तक, पत्र पत्रिका, जर्नल र पुरातात्विक वस्तुहरूको सङ्कलन गरी सन् १९८० (वि.सं. २०३७) मा आफ्नै निवासमा डा. डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालयको स्थापना गर्नुभयो।

२०३७ सालमा उहाँले पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालय सबै विद्याप्रेमीजनहरूले अध्ययन अनुसन्धान गर्न पाउने गरी व्यवस्था मिलाउन नेपाल सरकार (तत्कालीन श्री ५ को सरकार) शिक्षा मन्त्रालयलाई शेषपछिको बकस पत्र गरी अर्पण गर्नुभयो।

डा. रेग्मीले पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालयको विकास र विस्तारका लागि २०५३ सालमा डा. डिल्लीरमण रेग्मी ट्रस्टको स्थापना गरी त्यसको संरक्षकत्व आफैँले लिनुभयो। उहाँको देहावसानपछि नेपाल सरकार शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयले 'डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय विकास समिति गठन (आदेश) २०६०' जारी गरेर डिल्लीरमण-कल्याणी रेग्मी स्मारक पुस्तकालय नामकरण गरी पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालयको सञ्चालन व्यवस्था सात सदस्यीय समितिलाई जिम्मा दिएको छ। यो पुस्तकालय लाजिम्पाट, काठमाडौँमा रहेको छ।

पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालयको सञ्चालन व्यवस्था विकास समितिको जिम्मामा आएपछि पुस्तकालय नियमित रूपले सञ्चालन गर्न समितिले सर्वप्रथम पुस्तकालय कार्य सञ्चालन नियमावलीको तर्जुमा गर्‍यो। पुस्तकालय सर्वसाधारणका लागि खुला गर्नका लागि विभिन्न शाखाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने भएकाले सर्वप्रथम पुस्तकालय भवनको मर्मत सम्भार गर्ने कार्य आरम्भ भयो। तत्पश्चात् आवश्यक कर्मचारीहरूको व्यवस्था मिलाई २०६१ साल पुस ३ गते स्व.डा. डिल्लीरमण रेग्मीको ९१औँ जन्मजयन्ती भव्यताका साथ सम्पन्न गरियो। सोही दिनदेखि पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालय सर्वसाधारणका लागि खुला गरियो।

डा. डिल्लीरमण रेग्मी ट्रस्ट, शिक्षा मन्त्रालयद्वारा पुस्तकालय सङ्ग्रहालय संरक्षणका लागि छुट्टै कोषको व्यवस्था गरिएको छ।

उद्देश्यहरू

१. स्व.डा. रेग्मीको जीवन्दर्शन, सिद्धान्तको प्रचार प्रसार गर्ने
२. स्व.डा. रेग्मीको इच्छाअनुसार शान्ति, अहिंसा पुरस्कार शान्ति र अहिंसाका लागि अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्ने स्वदेशी तथा विदेशका व्यक्तित्वहरूलाई प्रदान गर्ने
३. स्व.डा. रेग्मीको बारेमा अनुसन्धान गर्न चाहने व्यक्तिलाई एक वर्षमा एक जनालाई एकमुष्ट रकम प्रदान गर्ने
४. नागरिक शिक्षा तथा शान्ति र अहिंसाका सम्बन्धमा राष्ट्रका जल्दाबल्दा विषयमा गोष्ठी, सेमिनार, अन्तर्क्रिया आदि गर्ने
५. सर्वसाधारणलाई सार्वजनिक पुस्तकालय सेवा प्रदान गर्ने

६. स्वदेश, विदेशका पुस्तकालयहरूसँग सुमधुर सम्बन्ध कायम गर्ने
७. सार्वजनिक पुस्तकालयहरूको विकास र देशको शैक्षिक स्तर उकास्न आफ्नो संस्थाको तर्फबाट सहयोग गर्ने
८. आय आर्जन गर्ने क्रियाकलापमा वृद्धि गर्ने

सङ्कलन

यस पुस्तकालयमा विभिन्न विषयहरूमा गरी कुल ३० हजार पुस्तक, जर्नल तथा पत्र पत्रिकाहरू सङ्कलित छन् । तीमध्ये १५०० पुस्तक तथा पत्र पत्रिकाहरू बाल शाखाअन्तर्गत छन् । दुर्लभ हस्तलिखित ग्रन्थहरू माइक्रो फिल्ममा सुरक्षित गरी राखिएको छ । साथै विभिन्न पुरातात्विक मूर्ति तथा अन्य पुरातात्विक वस्तुहरूसमेत समेटेर सङ्ग्रहालय कक्षमा राखिएको छ । उक्त कक्षमा डा. रेग्मी तथा भारतका अहिंसावादी नेता स्व. महात्मा गान्धीको अर्धकदको मूर्ति पनि राखिएको छ ।

विभिन्न अप्राप्य फोटोहरूलाई पुस्तकालय भवनको माथिल्लो तलामा प्रदर्शनीका लागि राखिएका छन् । त्यहाँ महात्मा गान्धीका हस्ताक्षरमा लेखिएका र भारतका चर्चित साहित्यकार स्व. रवीन्द्रनाथ टैगोरका हस्ताक्षरका चिठी पत्रहरूलाई सजाएर राखिएका छन् । यसबाहेक भगवान् बुद्ध, जिसस क्राइस्टलगायतका फोटाहरू पनि राखिएका छन् । पुस्तकालय भवनको बाहिरी परिसरमा विभिन्न देवी देवताका ढुङ्गाका मूर्ति, बौद्धस्तूप राखिनुका साथै एक स्तूपमा स्व.रेग्मीको अस्थिधातु पनि राखिएको छ । यो पुस्तकालय लाजिम्पाट, काठमाडौँमा रहेको छ ।

सेवाहरू

सन्दर्भ अध्ययन (Reference Reading) : आफ्ना सङ्ग्रहहरूलाई पुस्तकालयमै बसेर पढ्ने सुविधा प्रदान गर्दै आएको छ ।

१. अध्येता सल्लाह सेवाहरू (Reader's Advisory Services) : यस पुस्तकालयले यसका अतिरिक्त पाठकहरूलाई पाठ्य सामग्रीहरू खोज्न सहयोग पुर्याउने, पाठकहरूलाई पुस्तक तथा अन्य पुस्तकालयको बारेमा आवश्यक जानकारी उपलब्ध गराउने तथा प्रचलित मूल्यमा पाठ्य सामग्रीहरू फोटोकपी गरी लैजाने सुविधाका साथै इन्टरनेट सुविधासमेत उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।
२. रिफरल सेवाहरू (Referral Services) : पुस्तकालयका सदस्यहरूलाई यस पुस्तकालयमा नभएका अन्य पुस्तकहरूको स्रोतको जानकारीसमेत दिँदै आएको छ ।
३. बाल शाखा : बाल बालिकामा पढ्ने बानीको विकास गराउन सन् २००५ डिसेम्बरमा रुम टु रिडको सहयोगमा बाल शाखा स्थापना गरेको छ । बाल बालिकाहरूको मनोरञ्जनका लागि शैक्षिक तथा कार्टुन चलचित्रहरू देखाउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । साथै बाल बालिकाहरूको व्यक्तित्व विकासका लागि विभिन्न प्रतिस्पर्धात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने लक्ष्यसमेत यस पुस्तकालयले लिइएको छ ।

साभ्ता प्रकाशन

परिचय

सहकारी ऐन २०१६अनुसार २०२१ मङ्सिर १७ गते स्थापना भएको साभ्ता प्रकाशन प्रकाशनको माध्यमबाट भाषा, साहित्य, संस्कृति एवम् विविध वाङ्मयको विकास, शैक्षिक विस्तार तथा बौद्धिक विकासमा शताब्दी अधिदेखि सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्दै आएको साहित्यिक संस्था हो। यसले भाषा, साहित्य, संस्कृति र वाङ्मयको श्रीवृद्धिमा राज्यलाई उल्लेखनीय सहयोग गर्दै आइरहेको छ। खास गरी वाङ्मयको विकास र शैक्षिक विस्तारका क्षेत्रमा प्रकाशन तथा वितरणको कार्यलाई व्यवस्थित ढङ्गले राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा व्यापक बनाउँदै आइरहेको यस संस्थाले लेखक र पाठकबिच सुमधुर सम्बन्ध स्थापित गर्ने सेतुको भूमिका निर्वाह गरेको छ। वि.सं. १९७० मा भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति र शिक्षाको विकासका लागि सरकारी स्तरमा स्थापित 'गोरखा भाषा प्रकाशनी समिति' नै वि.सं. १९९० मा 'नेपाली भाषा प्रकाशनी समिति' मा रूपान्तरित भई यसैको निरन्तर उत्तराधिकारीको रूपमा साभ्ता प्रकाशनको स्थापना र विकास भएको हो।

मिसन

प्रकाशनको माध्यमबाट भाषा, साहित्य, संस्कृति तथा शिक्षाको विकास तथा विस्तार एवम् सुव्यवस्थित बिक्री वितरणमा राज्यको सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने।

दुरदृष्टि

देशका सबै भाषा-साहित्य एवम् वाङ्मयको समावेशी प्रकाशन तथा फराकिलो वितरण सञ्जालमार्फत पाठकमा पहुँच विस्तार गर्ने

उद्देश्य

- नेपाली साहित्यको विकासमा योगदान गर्ने, श्रमजीवी पत्रकार, कलाकार, लेखकहरूलाई एक सूत्रमा बाँधी उनीहरूको आर्थिक स्थिति उचाउँदै स्वस्थ र निष्पक्ष पत्रकारिताको विकास गर्ने
- आफ्ना सदस्यहरूको आर्थिक उन्नति, मितव्ययिता र सहयोगी भावना विकास गर्दै परिश्रमी र उन्नतिशील बनाउने

रणनीति

- छरितो एवम् चुस्त व्यवस्थापन
- बजारको माग र आवश्यकताअनुसार भाषिक साहित्यिक पुस्तकहरूको उत्पादन
- उत्पादन र वितरणमा लागत लाभको विश्लेषण
- चुस्त, सुलभ, मितव्ययी एवम् भरपर्दो वितरण प्रणालीको अवलम्बन
- भाषिक साहित्यिक प्रकाशनमा समावेशी अवधारणाको विकास।
- विज्ञान र प्रविधिको प्रयोगलाई क्षमता र आवश्यकताअनुसार उपयोगमा ल्याइने
- स्वस्थ प्रतिस्पर्धामार्फत सार्वजनिक/सहकारी तथा निजी साभ्ताको अवधारणा अङ्गीकार गरिने

मुख्य कार्यहरू

- भाषिक साहित्यिक एवम् विविध वाङ्मयका पुस्तकहरू प्रकाशन र वितरण गर्ने

- विद्यालय, उच्च शिक्षा एवम् विश्वविद्यालय तहका पाठ्य तथा सन्दर्भ पुस्तकहरूको उत्पादन र देशव्यापि बिक्री वितरण
- अन्य प्रकाशन गृहका उत्पादनहरूलाई आफ्नो वितरण सञ्जालमार्फत बजारीकरण गर्न सहयोग गर्ने ।
- विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको उत्पादन र बिक्री वितरण गर्ने
- संस्थाको छापाखानालाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाई प्रकाशन तथा मुद्रणमा सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक रूपमा सुदृढ गर्ने
- पठन संस्कृतिको विकास तथा साहित्य र शिक्षाको विकासका लागि देशभर पुस्तक प्रदर्शनी आयोजना गर्ने
- साहित्यका विविध विधाका कृति प्रकाशन गरी विभिन्न पुरस्कारका माध्यमबाट स्रष्टाहरूलाई प्रोत्साहन र सम्मान गर्ने
- वाङ्मयको विकासमा नेपाली साहित्यकै प्रतिनिधि मासिक पत्रिका 'गरिमा' मार्फत विविध भाषा साहित्यमा महिला, आदिवासी, जनजाति, उत्पीडित, दलित आदि विभिन्न लिङ्ग, वर्ग, समुदाय तथा क्षेत्रका लेखरचना प्रकाशन गर्ने
- बाल साहित्यको विकास एवम् विस्तार गर्ने

महाशाखा र शाखागत कार्यहरू

- विभाग, महाशाखाहरूले नीति निर्माणका साथै व्यवस्थापन र अनुगमसँग सम्बन्धित काम गर्ने
- क्षेत्रीय कार्यालय, मुख्य शाखा तथा शाखाहरूले कार्यान्वयन, व्यवसाय विस्तार एवम् पुस्तकमा सबै पाठकको पहुँच विकास गर्ने

नीति तथा योजना

- प्रकाशनको माध्यमबाट देशमा प्रचलित सबै भाषाको संरक्षण, संवर्धन एवम् विकास तथा अन्तर्राष्ट्रिय भाषाका पुस्तकहरू प्रकाशन गर्ने
- साहित्यिक पुस्तकहरू, विद्यालय, उच्च शिक्षा र विश्व विद्यालय तहका पाठ्य तथा सन्दर्भ पुस्तकहरूको प्रकाशन र देशव्यापी बिक्री वितरण गर्ने
- स्वदेशी तथा विदेशी विभिन्न भाषामा पुस्तकहरूको अनुवाद गर्ने एवम् लोकप्रिय पुस्तकहरूलाई पाठकको माग र महत्त्वअनुसार सचित्र प्रकाशन गर्ने
- पठन संस्कृतिको विकास र व्यवसाय प्रवर्धनका लागि पुस्तक प्रदर्शनी, गोष्ठी, सेमिनारको प्रभावकारी सञ्चालन गर्ने
- प्रभावकारी प्रकाशन तथा स्तरीय मुद्रण व्यवसायका लागि छापाखानाको स्तरवृद्धि तथा आधुनिकीकरण गर्ने

नीति तथा निर्देशिकाहरूको सूची

- साभा प्रकाशनको विनियम, २०२१
- साभा प्रकाशनको कर्मचारी प्रशासन नियमावली, २०२६, संशोधन (२०६८)
- साभा प्रकाशन पुरस्कार नियमावली, २०५५
- साभा प्रकाशन प्रकाशन नियमावली, २०५७
- साभा प्रकाशन आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६९

शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना

परिचय

नेपालमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विश्व खाद्य कार्यक्रमको प्रवेश सर्वप्रथम ३० अगस्ट, १९६७ मा भई विभिन्न चरणमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आइरहेको छ । हाल नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रमविच सन् २०१३ देखि २०१७ सम्म पुनः दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्झौता समेत भई सकेको छ । विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन भएको दिनमा प्रति विद्यार्थी सर्वोत्तम पिठो ९० ग्राम, १० ग्राम वनस्पति तेल र १० ग्राम चिनी समेत गरी जम्मा ११० ग्रामबाट विद्यालयमा तयार गरिएको दिवा खाजाबाट विद्यार्थीहरूले ३९० क्यालोरी प्राप्त गर्दछन् ।

दूरदृष्टि

सन् २०१५ सम्म “सबैका लागि शिक्षा” कार्यक्रमअन्तर्गत शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने

मिसन

खाद्यान्न अभाव र शिक्षाको पहुँचमा अति न्यून देखिएका जिल्लाहरूका समुदायका बाल बालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने तथा विद्यार्थीहरूको पोषण र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउने

उद्देश्य

- विद्यार्थी भर्नादरमा वृद्धि तथा दैनिक हाजिरी प्रतिशतमा वृद्धि गर्ने
- विद्यालयबाट कक्षा छाडी जाने (भाग्ने) दरमा कमी ल्याउने
- विद्यार्थीहरूको अध्ययन क्षमतामा वृद्धि गर्ने
- विद्यार्थीहरूको पोषण एवम् स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउने
- सामाजिक विकृतिको रूपमा रहेको छुवाछुतको भावना हटाउन मद्दत पुऱ्याउने
- विद्यालय परिवार र समुदायको संयुक्त प्रयासमा लैङ्गिक भेदभाव हटाई कार्यक्रममा आमाहरूको (महिला) सहभागितामा वृद्धि गर्ने

रणनीति

दिवा खाजा कार्यक्रमका लागि आवश्यक वस्तुगत सहयोग संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विश्व खाद्य कार्यक्रम नेपाल अफिसबाट उपलब्ध भई जिल्लाको मुख्य गोदाम सम्म पुऱ्याउने व्यवस्था भएको र जिल्ला भित्रको वितरण गर्ने व्यवस्था जि.शि.का.ले गरी बाल बालिकाहरूलाई दैनिक खाजा खुवाउने

मुख्य कार्यहरू

- (क) नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रमविच शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम बारे भएको सम्झौताअनुसार कार्यान्वयनको योजना तयार गरी शिक्षा मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्ने, गराउने

- (ख) शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा विभाग, विश्व खाद्य कार्यक्रम नेपाल र अन्य सम्बद्ध निकाय बिच कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समन्वय गर्ने
- (ग) परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूका लागि केन्द्रमा व्यवस्था भएको विनियोजित बजेट रकममध्ये जिल्लालाई आवश्यक पर्ने बजेट छुट्टयाई जिल्ला शिक्षा अधिकारीको नाममा अख्तियारी पठाउने
- (घ) परियोजनाद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने र प्रत्येक महिनाको प्रगति प्रतिवेदन मन्त्रालय र विश्व खाद्य कार्यक्रममा पठाउने
- (ङ) राष्ट्रिय समिति तथा कार्यक्रम समन्वय समितिद्वारा भएको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने तथा सम्बन्धित निकायबाट माग भएको निर्देशन दिने/दिलाउने
- (च) केन्द्रीय कार्यालय, समन्वय कार्यालय तथा एकाइ कार्यालयमा गर्नु पर्ने आवश्यक प्रशासनिक कार्य गर्ने/गराउने
- (छ) कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने

सङ्गठन संरचना

यस परियोजनामा शिक्षा सेवाका रा.प. प्रथम श्रेणीका कार्यक्रम निर्देशकको नेतृत्वमा निम्न लिखित शाखा तथा समन्वय कार्यालयहरू रहेका छन्:

१. कर्मचारी प्रशासन शाखा
२. कार्यक्रम तथा अनुगमन शाखा
३. आपूर्ति शाखा
४. आर्थिक प्रशासन शाखा
५. समन्वय कार्यालय नेपालगञ्ज
६. समन्वय कार्यालय धनगढी

समन्वय कार्यालय नेपालगञ्जअन्तर्गत एकाइ कार्यालयहरू दैलेख, रुकुम र जाजरकोट र समन्वय कार्यालय धनगढीअन्तर्गत एकाइ कार्यालयहरू डोटी, डडेल्धुरा, अछाम, बैतडी, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला रहेका छन्।

नीति तथा योजना

- ❖ आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका बाल बालिकाहरूलाई विद्यालयमा नै दिवा खाजा उपलब्ध गराई सहूलियत प्रदान गर्ने र उनीहरूको शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- ❖ परियोजना सञ्चालन गर्न छनोटमा परेका १० जिल्लाहरू (जाजरकोट, दैलेख, रुकुम, डडेल्धुरा, डोटी, बैतडी, अछाम, बाजुरा, बझाङ र दार्चुला) अन्तर्गतका २७२ गा.वि.स.हरूका १६५८ सार्वजनिक प्राथमिक विद्यालयहरू, ११२३ बाल विकास केन्द्रहरूमा अध्ययनरत कुल १९४००० छात्राछात्रहरूलाई दिवा खाजा खुवाउने योजना रहेको

सम्बन्धित नीति तथा निर्देशिकाहरूको सूची

- (क) शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका
- (ख) वितरण केन्द्र स्तरीय पौष्टिक आहार ढुवानी एवम् व्यवस्थापन उपभोक्ता समिति गठन र कार्यान्वयन निर्देशिका

व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि (EVENT) परियोजना

परिचय

यस परियोजनाको कुल लागत ६०.९ मिलियन अमेरिकी डलरमध्ये विश्व बैङ्कले ५० मिलियन अमेरिकी डलर सहयोग उपलब्ध गराउने छ । नेपाल सरकारले ५.५ मिलियन अमेरिकी डलर लगानी गर्ने छ भने बाँकी ५.४ मिलियन अमेरिकी डलर स्थानीय स्रोतबाट व्यहोरिने छ । यो परियोजनाको अवधि ३० जुन २०११ देखि ३० अक्टोबर २०१५ सम्म हुने छ । यस परियोजनाले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा खपत हुन सक्ने उत्पादनशील र सिपयुक्त जनशक्ति उत्पदनमा सघाउ पुऱ्याउने छ ।

यस परियोजनाका मुख्य चार घटकहरू यस प्रकार छन् : (१) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको नियामक क्रियाकलापहरू र क्षमता निर्माणलाई सबलीकरण गर्ने, (२) प्राविधिक शिक्षालाई सुदृढीकरण गर्ने, (३) छोटो अवधिको तालिमलाई सहयोग एवम् पूर्व सिकाइलाई मान्यता र (४) परियोजना व्यावस्थापन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

उद्देश्य

यसका मुख्य दुई ओटा उद्देश्य छन् (१) गुणस्तरीय तालिमको पहुँच बढाई सिपयुक्त र रोजगार उन्मुख जनशक्तिको आपूर्ति बढाउनु र (२) नेपालमा प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम पद्धतिलाई सुदृढ बनाउनु ।

मुख्य कार्यहरू

कम्पोनेन्ट १

यस अर्न्तगत पर्ने क्रियाकलापहरू यस प्रकार छन् : TVET तर्फ प्रशिक्षक र प्रमुख प्रशिक्षक तालिमका लागि प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान लाई सहयोग गर्ने, राष्ट्रिय सिप परीक्षण समितिका लागि प्रमुख मूल्याङ्कन कर्ता, मूल्याङ्कनकर्ता तथा सिप परीक्षण प्रबन्धकहरूको तालिमका लागि सहयोग गर्ने, व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम परिषदको प्राविधिक प्रवेशिका र डिप्लोमाको सम्बन्धन पद्धतिलाई सुदृढ गर्ने, परीक्षा प्रणालीलाई र तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने, प्राविधिक प्रवेशिका र डिप्लोमा तहका पाठ्यक्रमहरूको परिमार्जन र विकास गर्ने, श्रम बजारको मागबमोजिम नयाँ पाठ्यक्रमको विकास गर्ने र विद्यमान पाठ्यक्रमलाई समय सान्दर्भिक गरी परिमार्जन गर्ने । उपर्युक्त कार्यका लागि यो परियोजनाले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदलाई सहयोग गर्ने छ ।

कम्पोनेन्ट २

यस अर्न्तगत यो परियोजनाले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् र अर्न्तर्गतका आंगिक र सम्बन्धन प्राप्त सरकारी, सामुदायिक प्राविधिक शिक्षालय र एनेक्स विद्यालयहरूलाई जोडकोषको आधारमा सहयोग उपलब्ध गराउँछ भने सरकारी, सामुदायिक र निजी सबै खालका प्राविधिक शिक्षालय र एनेक्स

विद्यालयहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा कार्य सम्पादनमा आधारित अनुदान उपलब्ध गराउँछ । जोड कोष उपलब्ध गराउँदा यी संस्थाहरूलाई आफ्ना समूहविच प्रतिस्पर्धात्मक रूपले छनोट गरिन्छ । यो कार्यक्रममा छानिएका संस्थाहरूको क) मेसिन तथा औजारको आधुनिकीकरण, ख) संरचना सुधारका लागि सानातिना निर्माण कार्यहरू, ग) प्रशिक्षण प्रविधि तथा/मावनस्रोत विकास, घ) शैक्षिक सामग्रीको विकास तथा खरिद र ङ) संस्थाबाट गरिने कार्यक्रमको गुणस्तरमा सुनिश्चितता दिने कार्यमा सहयोग गर्छ । यस कार्यक्रमका लागि छनोट भएका संस्थाले तोकिएको निश्चित रकम जम्मा गरेमा परियोजनाले सो रकमको दुई गुणा बढी उपलब्ध गराउने छ अर्थात् जोड कोषमा परियोजना र सहयोग प्राप्त गर्ने निकायको रकम २:१ को अनुपातमा रहन्छ । परियोजनाको सहयोगका लागि छनोट भएका प्रत्येक संस्थाहरूले परियोजनाले उपलब्ध गराएको सहायतामार्फत कार्यान्वयन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत संस्था सुधार योजनाबनाई परियोजनामा पेस गर्नुपर्ने छ । यी संस्थाहरूले जोडकोषमा रकम जम्मा गर्दा सरकारी रकमको प्रयोग गर्न पाउने छैनन् । जोडकोषको रूपमा प्राप्त गरेको रकम तोकिएको कार्यक्रमको परिधिभित्र रही खरिद नियमअनुसार खर्च गर्नुपर्ने छ ।

यस परियोजनाले प्राविधिक एस.एल.सि. र डिप्लोमाका विभिन्न कार्यक्रममा अध्ययन गर्न चाहने गरिब र विपन्नहरूलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरेको छ । कक्षा ११ र १२ मा पढ्दै गरेका, एस.एल.सी. उत्तीर्ण नभएका, एस.एल.सी. उत्तीर्ण भएर नपढी बसेका विद्यार्थीहरूले छात्रवृत्तिका लागि Proxy Mean Test (PMT) फाराम भर्नुपर्ने छ । यो फाराम भरेकाहरू CTEVT को प्रवेश परीक्षामा उत्तीर्ण भएपछि मात्र छात्रवृत्तिका लागि योग्य मानिन्छन् । परियोजनाले चार वर्षभित्रमा प्राविधिक एस.एल.सी. र डिप्लोमा कार्यक्रमका लागि चार हजार (४०००) विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने छ ।

यो परियोजनाले तालिम प्रदायक संस्थाहरू मार्फत् छोटो अवधिको तालिम सञ्चालन गर्ने छ । यो दुई किसिमको हुने छ :

क. भौचरमा आधारित छोटो अवधिको तालिम : छोटो अवधिको तालिम भनेको तिन महिनाको अर्थात् ३९० घण्टाको तालिम हो । परियोजना अवधिभर (४वर्षभित्र) १०,००० जना युवालाई भौचरमा आधारित छोटो अवधिको तालिम तालिम प्रदान गरिने छ । यो काठमाडौँ उपत्यकाका तिन जिल्लाहरू काठमाडौँ, ललितपुर र भक्तपुरमा मात्र सञ्चालन गरिने छ । यस परियोजनाले तालिम प्रदायक संस्था र तालिम दिने विषयसहितको सूची प्रकाशन गरेपछि तालिम लिन चाहने व्यक्तिले यस परियोजनामा निवेदन दिन्छ । निवेदक तालिम दिने संस्था र तालिम लिने विषय छनोट गर्न स्वतन्त्र हुन्छ । तालिममा छनोट भएकालाई भौचर दिइन्छ र भौचर लिएर जानेलाई सम्बन्धित संस्थाले तालिम दिन्छ ।

ख. कार्य सम्पादनमा आधारित छोटो अवधिको तालिम : यो काठमाडौँबाहिरका जिल्लाहरूमा सञ्चालन गरिने छ । तालिम प्रदायक संस्थाहरूले जति जनालाई तालिम दिन सक्छन् त्यसकै आधारमा प्रति व्यक्ति रकम भुक्तानी गरिने छ । तालिम प्रदायक संस्थाहरूलाई बजार सर्भेक्षणको आधारमा तालिम सञ्चालन गर्ने विषय र स्थानलगायत विस्तृत विवरण खुलेको प्रस्ताव पेस गर्न लगाइन्छ । यो मागमा आधारित रोजगारसँग जोडिएको तालिम हो । तालिम दिलाउने संस्थाले तालिमका सहभागीहरूलाई

तालिमपश्चात कम्तीमा पनि छ महिनाको रोजगारको व्यवस्था सुनिश्चित गराउनुपर्ने प्रावधान राखिएको छ । परियोजना अवधिभर ४५००० युवाहरूले यो तालिम प्राप्त गर्नेछन् ।

यसले अनौपचारिक किसिमबाट प्राप्त गरेको सिपको परीक्षण गर्न सहयोग गर्छ । हातमा सिप भएर पनि प्रमाण पत्र नभएकालाई राष्ट्रिय सिप परीक्षण समितिबाट सिप परीक्षण गराई प्रमाण पत्र प्रदान गरिन्छ । यसले सिप हुनेलाई सिपको पहिचान हुने एवम् प्रमाण पत्र प्राप्त भई स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगार प्राप्त गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । परियोजना अवधिभर १५००० भन्दा बढीको सिप प्रमाणीकरण गर्ने लक्ष्य छ ।

म्मा

कम्पोनेन्ट ३ : व्यवस्थापन परियोजना:

परियोजना व्यवस्थापनका लागि परियोजना निर्देशकको नेतृत्वमा परियोजना सचिवालयको व्यवस्था गरिएको छ । सचिवालयले गर्ने कार्यहरूमा परियोजना -क) को व्यवस्थापन आर्थिक तथा खरिद -ख) गार्ड सेफ -ग) व्यवस्थापन र सचिवालयलाई सहयोग गर्न प्राविधिक समूह पनि रहने व्यवस्था गरिएको छ ।

कम्पोनेन्ट ४: अनुगमन र मूल्याङ्कन

परियोजनाको कार्यक्रम कार्यान्वयनको मुख्य जिम्मेवारी परियोजना सचिवालयको हो । सचिवालयलाई नीतिगत निर्देशन दिन शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा समन्वय समिति रहने छ । यसले प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको समग्र नीतिगत पक्षमा निर्णय लिन्छ । शिक्षा सचिवको अध्यक्षतामा परियोजना कार्यान्वयन समिति रहने छ । परियोजनाको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउनु यो समितिको मुख्य काम हो । परियोजनालाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउन प्राविधिक सल्लाहाकार समिति पनि रहने व्यवस्था छ, जस्को अध्यक्षमा सिटिइभिटिका सदस्यसचिव रहने प्रावधान छ । परियोजनाका क्रियाकलापको नियमित र आवधिक अनुगमन परियोजना सचिवालयले गर्ने छ । जिल्लातहको कामलाई प्रभावकारी बनाउन तिन सदस्यीय अनुगमन समिति बनाइएको छ जस्मा सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सिटिइभिटि र हेल्मीटासबाट एक एक जना प्रतिनिधि रहेका छन् । अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन डाटा बेस मूल्याङ्कन प्रणाली तयार पारिएको छ ।

४. संगठनात्मक संरचना

यस परियोजना सञ्चालन गर्न अस्थायी दरबन्दीका लागि राजपत्र अनङ्कित पदहरू मिति २०६९/०५/०५ को नेपाल सरकार (मन्त्रीस्तर) र राजपत्राङ्कित पदहरू नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) को २०६९/०५/११ को लागि आ.व.२०६९/७० का लागि स्वीकृत भएको छ ।

सि. नं	पदनाम	श्रेणी र तह	सेवा समूह	संख्या	पूर्तिर किसिम	अवस्था	कैफियत
१	परियोजना निर्देशक	रा.प.प्रथम शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	स्थायी		
२	उप निर्देशक	रा.प.द्वितीय शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	स्थायी		

३	बरीष्ठ योजना अधिकृत	रा.प.द्वितीय शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	स्थायी		
४	लेखा अधिकृत	रा.प.द्वितीय लेखा	प्रशासन	१	स्थायी		
५	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय लेखा	प्रशासन	१	स्थायी		
६	प्रोक्युरमेन्ट अफिसर	रा.प.तृतीयप्रशास	सा.प्रशासन	१	स्थायी		
७	अनुगमन अधिकृत	रा.प.तृतीय शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	३	स्थायी	परिषद्को १ पद रिक्त	(१ जना सिटइभि टिबाट)
८	प्रशासनिक सहायक	रा.प. अनं. प्रथम, प्रशासन	प्रशासन	१	स्थायी		
९	अनुगमन सहायक	रा.प.अनं. शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	स्थायी		
१०	लेखापल	रा.प.अनं प्रथम, लेखा	प्रशासन	१	स्थायी	रिक्त	
११	सूचना सहायक	रा.प.अनं. प्रथम	विविध	१	करार		
१२	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अनं. प्रथम	विविध	१	करार		
१३	सवारी चालक	श्रेणीविहिन		१			
१४	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीविहिन		३			

५. नीति तथा निर्देशिका

- Project Implementation Manual
- Matching Grant Distribution Guidelines
- Performance Grant Distribution Guidelines
- Result base short term training guidelines
- Voucher base short term training guidelines
- Trainees' selection Guidelines
- Environmental and Social Management Framework
- EVENT Synopsis
- Students Selection Guideline for Scholarship
- Training Information and Management Guidelines

खण्ड ग

पहिलो प्राथमिकताका आठ.२०७०/७१ मा सञ्चालित शैक्षिक परियोजना तथा कार्यक्रम

१. द्वन्द्व पिडित परिवार शिक्षा कार्यक्रम
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता अभियान
३. दोस्रो उच्च शिक्षा परियोजना
४. व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना
५. सिप विकास परियोजना
६. विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (केन्द्रस्तर र जिल्लास्तर)

द्वन्द्वपीडित परिवार शिक्षा कार्यक्रम

सुरु र समाप्त हुने वर्ष: २०६५।६६ देखि सञ्चालित

स्रोत: नेपाल सरकार

आ.व. २०७०।७१ मा चालु तर्फ जम्मा रकम: रु. ७८२०० हजार

पूँजीगत तर्फ जम्मा रकम: ०

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: सहिद प्रतिष्ठान नेपाल

प्रमुख प्रतिफल: द्वन्द्वपीडित बाल बालिकाहरूलाई सहज वातावरणमा गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुने

हालसम्मको प्रगति स्थिति

पाँच ओटै विकास क्षेत्रमा एक एक ओटाका दरले कक्षा ८ सम्मका विद्यालयहरूमा १३५९ जना द्वन्द्व प्रभावित बाल बालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् । यीमध्ये १२७० जना विद्यार्थीहरू आवासीय रूपमा रहेका । सञ्चालित विद्यालयहरूको नाम र विद्यार्थी संख्या यस प्रकार रहेका छन्:

- १) सहिद स्मृति आवासीय विद्यालय, हाँसपोसा -४, सुनसरी: २८८ जना
- २) सहिद स्मृति आवासीय विद्यालय, जिरी-८, दोलखा: २२८ जना
- ३) सहिद स्मृति आवासीय विद्यालय, पोखरा-१४, कास्की: २३० जना
- ४) सहिद स्मृति आवासीय विद्यालय, मानपुर-७, दाङ: ३८५ जना
- ५) सहिद स्मृति आवासीय विद्यालय, दि.सि.न.पा.-७, डोटी: २०८ जना ।

आ.व. २०७०।७१ मा सञ्चालन हुने प्रमुख क्रियाकलापहरू (लक्ष्य):

- द्वन्द्वपीडित परिवारका बाल बालिकाहरूका लागि सहिद प्रतिष्ठान मार्फत निर्माणाधिन आवासीय विद्यालयहरूलाई निरन्तरता दिन अनुदान दिने
- आवासीय विद्यालयहरूमा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिन अनुदान दिने

अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता अभियान

सुरु र समाप्त हुने वर्ष: आ.व. २०६९।७०–२०७१।७२

स्रोत: नेपाल सरकार

बजेट:(आ.व.२०७०।७१): रु. ९९८९५० हजार

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र

प्रमुख प्रतिफलहरू:

- सिपसँग आबद्ध गरिएका साक्षरता कार्यक्रम, साक्षरोत्तर शिक्षा तथा आयमुलक कार्यक्रम र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम विस्तार भएको हुने
- साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालनमा प्रभावकारिता आई निरक्षरहरूको संख्या उल्लेख्य रूपमा घटेको हुने
- नवसाक्षर महिलाहरूका लागि सिपमूलक तालिमको माध्यमबाट जीवनस्तर सुधार्न र आयआर्जनका काममा लाग्न प्रोत्साहन पुगेको हुने
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरू मार्फत साक्षरता र समुदाय सशक्तिकरणका कार्यक्रम सञ्चालन गराउने

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- आ.व. २०६७।६८ मा गरिएको घरघुरी सर्वेक्षणका आधारमा १५ वर्षमाथिका निरक्षर र साक्षरहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिएको । जसअनुसार देशभर ४०५४६४९ जना निरक्षर रहेका
- आ.व. २०६९।७० मा साक्षर नेपाल कार्यक्रमअन्तर्गत ११०५०६३ जना साक्षर भएका
- आ.व. २०६९।७० मा ६०००० जना नव साक्षरहरूलाई साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भएको
- निरक्षरता उन्मूलन गर्न साक्षर नेपाल कार्यक्रममार्फत २२ जिल्ला, १५७० गाविस, १४ नगरपालिका र ६७ वडाहरूमा सघन कार्यक्रम सञ्चालन भएको
- ५०५० समूह निर्माण गरी ४५४५० साक्षर प्रौढहरूका लागि वचत, विषयगत तालिम र आय आर्जनको कार्यक्रम सञ्चालन भएको
- २०६७।६८ सम्म कृषि, पशुपालन, फलफुलगायत स्थानीय तहमा नै उपलब्ध हुन सक्ने सिप र प्रविधिहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने खालका ट्रेडहरूमा १२ दिनको सिप विकास कार्यक्रम: २३५२ केन्द्रमा ६८७७० जना सहभागी भएका
- साक्षरता र अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालनका लागि १९८१ सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिएको
- २०६८।६९ सम्म पर्यटन वर्ष मनाउने क्रममा होमस्टे सञ्चालन भएका स्थानका ३५ सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूलाई पर्यटन सूचना केन्द्रको रूपमा विकास गरेको

आ.व. २०७०।७१ मा सञ्चालन हुने प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

- निरक्षरता सम्बन्धी अद्यावधिक गरिएको तथ्याङ्कका आधारमा साक्षर नेपाल कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने
- १६५३१९२ जना निरक्षर प्रौढहरूलाई ५३ जिल्लामा सञ्चालन हुने साक्षरता कक्षामार्फत साक्षर बनाउने
- २४०००० नवसाक्षरहरूलाई साक्षरोत्तर शिक्षा उपलब्ध गराउने
- निरक्षरता उन्मूलन गर्ने गाउँ विकास समितिमध्ये क्षेत्रगत रूपमा गाउँ विकास समितिमा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ५०५० नयाँ समूह गठन गरी साक्षर ४५४५० प्रौढहरूका लागि वचत, विषयगत तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूलाई प्रभावकारी बनाउने
- थप २१९ ओटा सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना गरी कुल २२०० ओटा सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

दोस्रो उच्च शिक्षा परियोजना

सुरु र समाप्त हुने वर्ष: सन् २००७-२०१४

स्रोत: नेपाल सरकार र विश्व बैङ्क

बजेट (आ.व. २०७०/७१): नेपाल सरकार-५००० हजार

दातृनिकाय (विश्व बैङ्क): ८३०११८ हजार

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: विश्व विद्यालय अनुदान आयोग र शिक्षा विभाग

प्रमुख प्रतिफलहरू

- उच्च माध्यमिक तथा उच्च शिक्षाको गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकता बढेको हुने
- उच्च शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुने
- उच्च शिक्षामा विपन्न वर्गका विद्यार्थीहरूको सहभागितामा वृद्धि भएको हुने
- विश्व विद्यालयबाट प्रवीणता प्रमाण पत्र तह विस्थापन भएको हुने

हालसम्मको प्रगति स्थिति

- उच्च शिक्षाको नीतिगत कार्यहरूको तर्जुमाका लागि विज्ञहरू सम्मिलित पाँच ओटा विषयगत समिति गठन गरी पाँच विकास क्षेत्रमा समेत अन्तरक्रिया गराई नीतिगत कार्यहरूको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयारी भइरहेको
- त्रिवि केन्द्रीय कार्यालयलाई प्रोत्साहन अनुदान प्रदान गरिएको
- पूर्वाञ्चल, पोखरा र काठमाडौँ विश्व विद्यालयहरूलाई प्रोत्साहन, कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान निरन्तर रूपमा प्रदान गरिएको
- त्रिविको स्वायत्तता प्राप्त गर्ने इलामको महेन्द्र रत्न क्याम्पस, केन्द्रीय प्रविधि क्याम्पस धरान, आयुर्वेद क्याम्पस कीर्तिपुर र महेन्द्र रत्न क्याम्पस ताहाचललाई प्रोत्साहन, कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान प्रदान गरिएको
- २१ ओटा विकेन्द्रीत क्याम्पसहरूलाई प्रोत्साहन, कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान प्रदान गरिएको ।
- स्किम एअन्तर्गत नौ ओटा सामुदायिक क्याम्पसहरू, स्किम बीअन्तर्गत १० ओटा, स्किम सीअन्तर्गत २८ र स्किम डीअन्तर्गत ४२ गरी जम्मा ८९ ओटा सामुदायिक क्याम्पसहरू सुधार अनुदान प्रदान गरिएको
- बजारमुखी आवश्यकता र रोजगारमूलक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले त्रिविबाट २७ ओटा शैक्षिक कार्यक्रमहरू Window कार्यक्रमअन्तर्गत बाँकी किस्ता रकम प्रदान गर्ने ।
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ गर्न software मा आधारित उच्च शिक्षाको तथ्याङ्किक विवरण विगत तिन वर्षदेखि प्रकाशन गरिएको
- अनुसन्धान अनुदानअन्तर्गत विभिन्न शीर्षकमा ३८० जनालाई विद्वत्वृत्ती तथा छात्रवृत्ती उपलब्ध गराइएको साथै अनुसन्धान कार्य सुदृढ गर्न विभिन्न शीर्षकमा ५५ पाँच ओटा कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको

- उच्च माध्यमिक तथा उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि ८६७८ जना विपन्न लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको

आ.व. २०७०/७१ मा सञ्चालन हुने प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

- उच्च शिक्षा नीतिलाई अन्तिम रूप दिई स्वीकृत गर्ने
- पूर्वाञ्चल, पोखरा, काठमाडौं विश्व विद्यालयहरूलाई बाँकी कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान प्रदान गर्ने
- त्रिविको स्वायत्तता प्राप्त गर्ने इलामको महेन्द्र रत्न क्याम्पस, केन्द्रीय प्रविधि क्याम्पस धरान, आयुर्वेद क्याम्पस कीर्तिपुर र महेन्द्र रत्न क्याम्पस ताहाचललाई बाँकी कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान प्रदान गर्ने
- २१ ओटा विकेन्द्रित क्याम्पसलाई बाँकी कार्य सम्पादन र जोडकोष अनुदान प्रदान गर्ने
- स्किम एअन्तर्गत नौ ओटा सामुदायिक क्याम्पसहरू स्किम बीअन्तर्गत १० ओटा, स्किम सीअन्तर्गत २८ र स्किम डीअन्तर्गत ४२ गरी ८९ ओटा सामुदायिक क्याम्पसहरूलाई बाँकी सुधार अनुदान प्रदान गर्ने
- बजारमुखी आवश्यकता र रोजगारमूलक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले त्रिविबाट २७ ओटा शैक्षिक कार्यक्रमहरू window कार्यक्रमअन्तर्गत बाँकी किस्ता रकम प्रदान गर्ने
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ गर्न सफ्टवेयरमा आधारित उच्च शिक्षाको तथ्याङ्कीय विवरण प्रकाशन गर्ने
- अनुसन्धान अनुदानअन्तर्गत विभिन्न शीर्षकमा ३८० जनालाई विद्वत्वृत्ती तथा छात्रवृत्तिको बाँकी किस्ता उपलब्ध गर्ने साथै अनुसन्धान कार्य सुदृढ गर्न विभिन्न शीर्षकमा लक्ष्यअनुसार बाँकी रहेका २५० ओटा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- उच्च माध्यमिक तथा उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि ६००० जना विपन्न लक्षित समूहका विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको पुनःसंरचना गर्ने
- विश्व विद्यालय अनुदान आयोगका २० जना कर्मचारहरूको सक्षमता वृद्धि गर्ने
- सामुदायिक उच्च माविहरूलाई जोडकोष तथा कार्य सम्पादन अनुदान उपलब्ध गराउने

व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना

सुरु र समाप्त हुने वर्ष: आ.व. २०६८।६९–२०७२।७३

स्रोत: नेपाल सरकार, र आईडिए

बजेट (आ.व. २०७०।७१): रु. १०५३०७० हजार

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना

प्रमुख प्रतिफलहरू:

- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि भई नियमनकारी गतिविधि सुदृढ हुने
- वञ्चित समुदायका युवाहरू TSLC/Diploma तहको शैक्षिक कार्यक्रममा सहभागी भई आय आर्जनमा संलग्न हुने
- छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिमबाट वञ्चित समुदायले रोजगारी प्राप्त गर्ने
- अनौपचारिक पूर्व सिकाइएको परीक्षण र प्रमाणिकरण हुने । त्यसबाट रोजगार सामर्थ्यमा वृद्धि हुने

हालसम्मको प्रगति स्थिति:

- आर्थिक वर्ष २०६९।७० सम्म ८० जना माष्टर प्रशिक्षक, ५२० जना लिड प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षक तयार भएको
- २५०० जना skill test assessor र २०० जना skill test manager तयार भएको
- परीक्षा प्रणाली, सम्बन्धन प्रणाली र तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (TMIS) सुदृढीकरण सम्बन्धमा समझदारी पत्र अनुसार काम भइरहेको
- चौध ओटा (११ ओटा एनेक्स र तीन ओटा प्राविधिक शिक्षालय) संस्थाहरूलाई जोडकोष प्रदान गर्नका लागि सम्झौता भई रकम प्रदान गरिएको र २१ ओटा संस्थाहरूलाई जोडकोष प्रदान गर्नका लागि सम्झौता गरिने
- डिप्लोमा तथा टिएसएलसी अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति १८५४ जनालाई प्रदान गरिएको
- छोटो अवधिको तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरूसँग तालिम सञ्चालन गर्न सम्झौता सम्पन्न भई ८५०० जनाले व्यावसायिक तालिम लिएका
- २०००० जनालाई छोटो अवधिको तालिम प्रदान गर्न संस्था छनोट गर्ने कार्य भइरहेको
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिपक्वो सुदृढीकरणका लागि विद्युतीय सामग्री खरीद गरी हस्तान्तरण गरिएको
- ६० ओटा एनेक्स लगायत प्राविधिक शिक्षालयहरूलाई कार्य सम्पादन अनुदान वितरण गर्नका लागि संस्था छनोट गरिएको

आ.व. २०७०।७१ मा सञ्चालित प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- ४० जना माष्टर प्रशिक्षक र ५०० जना लिड र सहायक प्रशिक्षक तयार हुने
- १०० जना skill test manager तयार हुने
- १२५० जना skill test assessor तयार हुने
- परीक्षा प्रणाली, सम्बन्धन प्रणाली र TMIS थप सुदृढीकरण हुने
- ३पाँच ओटासंस्थाहरूले जोडकोष अनुदान प्राप्त गर्ने ।
- TSLC अध्ययन गर्ने १७०० विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- ६० ओटा संस्थाहरूले कार्य सम्पादन अनुदान प्राप्त गर्ने
- ५००० जनालाई भौचरमा आधारित छोटो अवधिको तालिम प्रदान गरिने
- १८००० जनालाई नतिजामा आधारित छोटो अवधिको तालिम प्रदान गरिने
- ६००० जनाको पूर्व सिकाइमा आधारित सिपको परीक्षण गरिने

सिप विकास परियोजना

सुरु र समाप्त हुने अवधि: आ.व. २०७०।७१-२०७४।७५ सम्म

स्रोत: नेपाल सरकार र एडीबी

बजेट: (आ.व. २०७०।७१): रु. १५०३४५ हजार

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् परियोजना एकाई

प्रमुख प्रतिफलहरू:

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम क्षेत्रको नीतिगत, संस्थागत सुधार र गुणस्तरमा सुधार भएको हुने
- महिला, दलित, सीमान्तकृत समुदाय र विपन्न वर्गका युवाहरूको छोटो अवधिको प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम प्राप्त गरी रोजगारी एवम् आय आर्जनमा संलग्न भएका हुने

आ.व. २०७०।७१ मा सञ्चालित प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यहरू:

- परियोजना कार्यान्वयनका लागि TEVT Unit गठन गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको पुनर्संरचना गर्ने
- TEVT Sector को मार्ग चित्र तयार गर्ने
- महिला, दलित र विपन्न समुदायका ५००० जनालाई मागमा आधारित छोटो अवधिको तालिम प्रदान गर्ने
- १० ओटा तालिम प्रदायक ट्रेड स्कुलको प्राविधिक सहयोग तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्य गर्ने

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (केन्द्रस्तर र जिल्लास्तर)

सुरु र समाप्त हुने अवधि : विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (२००९-२०१३) लाई विस्तार गरी दुई वर्ष थप गरी सन् २०१५ सम्म कायम गरिएको छ ।

स्रोत: नेपाल सरकार, पुलिङ् साभेदारहरू- एडिबी, अस्पेड, डेनमार्क, डिएफआईडी, इयु, फिनल्यान्ड, नर्वे, युनिसेफ र विश्व बैङ्क । ननपुलिङ साभेदारहरू-जापान, युनेस्को, युएसएडिड, डब्लुएफपी, र गैरसरकारी संस्थाहरू

बजेट: सन् २०१३ सम्मका लागि २६२२ मिलियन यूएस डलर रहेकोमा थप दुई वर्षका विस्तारित कार्यक्रमका लागि थप १५८१ मिलियन यूएस डलर आवश्यक पर्ने

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: शिक्षा विभाग र जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू

प्रमुख प्रतिफलहरू

- विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरी व्यवस्थापन र सञ्चालनमा प्रभावकारिता आएको हुने
- निःशुल्क आधारभूत कक्षा १-८ को कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता आउनुका साथै अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता भएको हुने
- एकीकृत माध्यमिक शिक्षा ९-१२ को परीक्षण भई व्यवस्थापकीय र संरचनात्मक सुधारको थालनी भएको हुने
- विद्यालय शिक्षामा सफ्ट स्किलको परीक्षण भएको हुने
- सुदृढ शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास भई शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुने
- विद्यालय शिक्षामा पहुँच गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि भएको हुने

नीति निर्देश

सन् २००१३ सम्मको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको उपलब्धि, चुनौती तथा मध्यावधि पुनरवलोकनका सिफारिशहरूसमेतलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले बाँकी दुई वर्षे विस्तारित कार्यक्रमका लागि निम्न लिखित नीति निर्देश गरेको छ:

पहुँच र समता

- पहिचान गरिएका गरिबी क्षेत्रहरूमा बाल विकास तथा पूर्व प्राथमिक कक्षा विस्तार गर्ने
- बजेट र स्रोतको परिचालनको प्राथमिकतालाई कक्षा १-५ बाट कक्षा ६-८ आधारभूत र कक्षा ९-१२ मा सार्ने
- गरिबी कार्डलाई पहिलो आधार बनाई छात्रवृत्ति कार्यक्रमलाई एकद्वार प्रणालीमा सम्बद्ध गर्ने
- अपाङ्गता भएका बाल बालिकालाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- गरिबी कार्ड लिएका अभिभावकहरूलाई जीवन सिप र आय आर्जन कार्यक्रमबाट सहयोग गर्ने
- बाल विकास र कक्षा १-३ का बाल बालिकाका लागि दिवा खाजा कार्यक्रममा निरन्तरता दिने
- अपाङ्गता र विद्यालय बाहिर रहेका बाल बालिकाका लागि विशेष कार्यक्रम गर्ने

- ग्रामीण र दुर्गम क्षेत्रमा समान पहुँच र गुणस्तरीय शिक्षाका लागि निजी सरकारी साभेदारीलाई सुनिश्चित गर्ने

गुणस्तर

- बाल विकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ताको तालिम र क्षमता विकासलाई संस्थागत गर्ने
- कक्षा १-३ मा प्रारम्भिक पढाइ सिपलाई केन्द्रित गरी विद्यार्थीको सिकाइलाई प्राथमिकता दिने
- प्रारम्भिक कक्षाहरूमा भाषा शिक्षणका लागि शिक्षकको पढाइ र गृहकार्य गर्ने बानी विकासका लागि विद्यालय समयको उपयोग गर्ने
- अनिवार्य शर्तका रूपमा सबै सामुदायिक विद्यालयमा P MEC पुरा गर्ने र सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा पुस्तकालय कुनाको प्रयोग गर्ने
- प्रभावकारी शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास गर्ने
- उपचारात्मक सहयोग कार्यक्रमका साथ निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिलाई सुदृढीकरण गर्ने
- अतिरिक्त क्रियाकलाप पढाइ सामग्री र बहु पाठ्य पुस्तक नीतिको कार्यान्वयन गर्ने
- लक्क लाई सुदृढीकरण गरी NASA का पल्ला लागेका नयाँ तथ्यलाई नीति, योजना र सुधार कार्यक्रममा सूचना दिन उपयोग गर्ने नियमित व्यवस्था मिलाउने

प्रशासन र व्यवस्थापन

- विव्यस र पिटीएको भूमिका र कार्यहरूको पुनरवलोकन र पुनर्संरचना गर्ने
- विव्यस र पिटीएका प्रत्येक सदस्यलाई उनीहरूलाई दिइएको जिम्मेवारीका बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने
- कार्य सम्पादन सम्भौताका आधारमा प्रअको नियुक्ति गर्ने
- कक्षाकोठामा हुने शिक्षण सिकाइमा केन्द्रित रहने गरी स्रोत व्यक्तिको भूमिका सुदृढ गर्ने
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने
- वित्तीय व्यवस्थापनको सबै तहमा क्षमता सुदृढ गरी सरकारी वित्तीय व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने र यसको प्रतिवेदन गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने
- जिल्ला शिक्षा कार्यालय र विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा केन्द्रित गरी शिक्षा मन्त्रालय पद्धतिको पुनःसंरचना गर्ने

खण्ड घ

नीति तथा योजना

१. विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (विस्तारित योजना) (SCHOOL SECTOR REFORM PROGRAM (EXTENTION PLAN)
२. तेरी योजना (आर्थिक वर्ष २०७०।७१-२०७२।७३) मा शिक्षा
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवं तालिम नीति, २०६९

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (विस्तारित योजना)

SCHOOL SECTOR REFORM PROGRAM

(EXTENSION PLAN)

Chapter 1

INTRODUCTION TO SSRP/SWAP EXTENSION

1.1 BACKGROUND

The School Sector Reform Program/Sector Wide Approach (SSRP/SWAp) Extension document is a two year extension of the School Sector Reform Program (SSRP) approved by the Government of Nepal in August 2009. Although the SSRP (2009-15) document was prepared with seven years in perspectives, funding assurance for its implementation was committed only for five years by the Government of Nepal (GoN) and the Development Partners (DP). As such, the five year commitment of funding for the SSRP will come to an end at the end of 2013/14 fiscal year. Though the program targets and implementation strategies remains as valid until 2015/16, this is the last year of SSRP implementation in terms of funding availability. Therefore the need to cover the cost of SSRP for the remaining two years is the primary objectives of this Extension Plan. The SSRP/SWAp Extension plan (The Extension Plan) is essentially a reflection of past performance and lessons learned during the SSRP implementation period from 2009 to 2013. The Extension Plan comprises of key priority areas for the next two years and also includes strategic interventions and estimated financial resources required to implement it.

The Extension Plan has been prepared by the GON/MOE based on the thematic papers prepared by the Thematic Working Group (TWG) led by Joint Secretaries, and the feedback received from stakeholders consultation conducted at different levels across the country including reflections made by the DEOs and REOs during their annual DEO conference which was organized by the Department of Education in Bhaktapur. Moreover, the technical inputs received from the DPs during the joint consultative meetings have enriched the quality and credibility of this document. Further, a wider consultation with the civil society was also organized jointly by the MOE and the National Campaign for Education, Nepal (NCEN) – an organization which is supported by the consortium of I/NGOs operating in Nepal. Reflections made by representatives of 18 different organizations are thoroughly assessed and are incorporated in the Extension Plan.

The key policy goals and values already set in the SSRP, such as literacy for all in general and deprived group in particular, free and compulsory basic education, inclusive secondary education, quality of education in general and in community school in particular are the major policy directions of the SSRP that has guided the preparation process in determining priority areas and strategic interventions in the Extension Plan.

Since the goals and objectives in most cases have remained unchanged from what has been already documented in the SSRP, the Extension Plan has therefore include only the key priority areas, results, strategic interventions and implementation matrix. Details of strategies and implementation mechanisms will be elaborated during the preparation of ASIP/AWPB. Therefore, the Extension Plan is simply an annex document to the existing SSRP (2009-15).

1.1.1 Current Context

The SSRP is broadly described under three major components: a) structural and functional reform, b) strengthening policy functions, and c) capacity development. By structural and functional reform the plan envisaged, among others, integration of schools/grades, curricular integration, school management and governance functions, and examination structure and its functions. By strengthening the policy functions, the SSRP attempted to harmonize differently administered policy practices into a one door system through the Ministry of Education by formulating Education Policy Committee. Finally, under the capacity development component, the plan attempted to improve systemic capacity to make the system responsive to deliver both administrative and technical functions so as to meet the goals and objectives of the SSRP. A comprehensive National Framework for Capacity Development is also prepared during the SSRP period for implementing a nation-wide capacity development program in education sector.

Most of these changes as stipulated in the SSR Plan required change in the existing regulatory frameworks and most importantly in the existing Education Act and its regulations. The bill to amend the Education Act has been endorsed by the parliament and it is currently at the stage of its final approval.

Change in Social/Demographic indicators

During the SSRP implementation period (2009-13), Nepal witnessed some social and economic changes especially arising from over a decade long internal conflict. One of the long term effects of the conflict, that can be seen even today, is on youth's mobility within and out of country in search of personal security and job for livelihoods. The trend of out-migration has ever since increased to an unprecedented level causing

significant decline in youth population in villages and settlements. While this trend will have some adverse implications in the long run, the immediate and most compelling consequence is shortage of human labor in a mostly agrarian and labor intensive economy. On the other hand, country's remittances have also gone high. High remittances has increased families' access to finances which has direct implications on quality education as more and more families demand quality education for their children. This has put on additional pressure to rethink management of education in rural areas with more focus on quality improvement.

Analysis of past 30 year data reveals that the proportion of population belonging to Early Childhood Education and Development (ECED) and Primary level age group (0-4 and 5-9 years) has been declining sharply and in the contrary the proportion of population belonging to lower secondary and secondary age group (10-14 and 15-19) is increasing. Implication of this trend is in our existing policy and resource allocation. The trend demands moving its priorities into lower secondary and secondary education as there will be more pressure on this level (grade 6-8 and 9-12) of education, in the days to come. In the contrary, student population in ECED and primary level is likely to shrink and thus many schools will not have adequate population to run it. Further consequences are also discernible in terms of existing teachers at primary level.

Change in Political indicators

In recent years, country has made significant progress in moving towards political stability which has also aspired families and individuals to seek their rights to quality services especially in education and health sectors. Combined with the peace process and awareness of the value of education, increased family incomes have contributed to a significant increase in the demand for and expectations from public educational services. Increased enrollments and gender parity in school education has led to emerge new set of challenges to face in education sector and that is learning achievements. The trend is such that many children and young people leave schools without developing their potential, and without acquiring the basic skills deemed necessary for raising their standards of living and the knowledge needed to effectively function in the society. This is not just a special condition of Nepal, but is a global trend that is common in many developing countries.

1.1.2 An overview of SSRP (2009-2013)

Policy developments

Some of the significant achievements made during the SSRP implementation are exemplary in many instances. The most important achievement of the SSRP is the Joint

Financing Agreement among DPs to go for a Sector Wide Approach (SWAp) to education financing. This has not only introduced a holistic perspective on school sector but has also consolidated DP's sub-sectoral interest by formulating a coherent and sector-wide development approach to education sector including development of draft education amendment bill to Education Act which is at the final stage of its endorsement.

Program success stories – including target and achievements

The table below (Table 1.1) summarizes system indicators which has been build on 18 EFA indicators meeting emerging needs to track progress of SSRP. Many indicators (in Table 1) suggests promising results especially in net intake rate in grade 1, net enrolment in Basic level, gender parity ratio, percentage of teachers with required qualification and training, survival rate at both primary and basic level, and in terms of overall efficiency measured by coefficient of efficiency.

Key achievements

The SSRP implementation has brought about the following achievements in the first four years of its implementation:

- ❖ Significant gains have been achieved in the expansion of Early Childhood Education and Development (ECED) facilities in the country. Over 11,500 ECED/PPCs have been established during the SSRP period catering to over 73 percent of the population. Thus the achievement of over 44% increase in ECED/PPC centers and about 20% increase in student enrollment has been recorded during this period. Successful expansion of ECED/PPCs in the country has result significant increase in the proportion of students entering grade one with ECED/PPC background, from 36 percent in 2008 to 55.6 percent in 2012.
- ❖ In Primary level, Net enrolment has increased by over 3 percent from 92 percent in 2008 to 95.3 percent in 2012. Similarly gender parity has been already reached in all three levels – primary, basic and secondary.
- ❖ Female teacher ratio at primary level has also increased satisfactorily from 35 percent in 2008 to 41.5 percent in 2012. Pupil teacher ratio at the primary level has also come down significantly from almost 44:1 in 2008 to 38:1 in 2012.
- ❖ Most importantly, survival rate in both grade 5 and grade 8 has significantly increased from 58 and 41 percent to 84 and 69 percent, respectively.
- ❖ Piloting of soft skills in 100 schools has been already done in its first cycle focusing in grade 6 and 7. For grade 8, piloting is currently underway.

Table 1.1: Summary of SSRP System Indicators, Base-Year Status and Targets and Achievements

Indicators	Base years ¹		Targets and achievements													
	07/08	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
			T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
1. Education budget as share of GDP, % ²	3.5	3.6	3.6	3.6	3.7	4.5 ³	3.7	4.3	3.8		3.8					
2. Education budget as share of national budget, % ⁴	16.6 1	16.5 1		16.2 7		17.1 1		16.60		15.6 7		15 .6 5				
3. Share in Education Budget ⁵																
3a. Basic Education, %	70	71	71	71	72	64	73	68.9	74							
3b. Secondary Education, %	9	9	9	9	9	16.9 4	9	16.7	9							
4. Grade 1																
4a. New entrants with ECED experience, %	33	36	41	49.9	45	52.1	51	54.3	57	55.6	60		62		66 ⁶	
4b. Gross Intake Rate, %	141	148	144	144	140	142. 4	137	140.7	133	137. 7	137 7		13 5		133	
4c. Net Intake Rate, %	78	81	83	86.4	86	89.0	88	90.7	91	91.2	94		97		100	
5. Gross Enrolment Rate																
5a. ECED/Pre- primary, %	60	63	67	66.2	72	70.0	77	72.9	82	73.2	76		79		82 ⁸	
5b. Primary Education, %		147		141. 4		139. 9		135.9		130. 1	135					
5c. Basic Education, %	116	123	125	123. 3	128	124. 4	130	113.7	132	120. 1	122		12 1		120 ⁹	
5d. Grade 9-10, %				65.7		66.3		70.1		71.7						
5e. Grade 11-12, %				23.6		26.0		28.9		31.6						
5f. Secondary Edu, %	36	40	43	44.7	47	46.2	52	49.4	58	51.7	55		58		61 ¹⁰	
6. Net Enrolment Rate																

¹ Till FY09 Flash Reports used primary (G1-5), lower secondary (G6-8) and secondary (G9-10) levels for reporting. From FY10 the following category are being used: primary (G1-5), basic (G1-8), secondary (G9-10), higher secondary (G11-12) and secondary (G9-12). In this table secondary implies G9-12 only. Because of the change in categories used for reporting from FY10 onwards baseline figures are not available in Flash Reports. Baselines figures were computed based on Flash Report database.

² Source for targets is the National Plan of Action (NPA). Achievements are taken from the Economic Survey.

³ 5.39 in Status Report 2012.

⁴ To be reported in Status Report based on approved budget. The figures above are based on budget speech.

⁵ To be reported based on approved budget in the Status Report. Achievements for FY11 and FY10 based on Status Report and FY 10 based on the Economic Survey.

⁶ Thirteenth plan target. WB Project Paper (PP) target 68%.

⁷ WB PP target adopted.

⁸ Target revised downward based on progress. This consistent with the downward revision of percentage new entrants to grade 1 with ECED experience in the Thirteenth Plan.

⁹ WB PP target adopted.

¹⁰ Revised downward based on progress made.

Indicators	Base years ¹		Targets and achievements													
	07/08	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
			T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
6a. Primary Education, %	89	92	96* *	93.7	97	94.5	97	95.1	98	95.3	97		99		100 ¹¹	
6b. Basic Education, %	71	73	75	83.2	77	86.0	80	86.6	82	87.5	88		89		90 ¹²	
6c. Grade 9-10, %				40.8		46.5		52.1		54.3						
6d. Grade 11-12, %				6.8		7.8		9.4		10.4						
6e. Secondary Edu, %	20	21	22	23.9	23	27.1	24	30.6	26	32.4	35		38		40 ¹³	
7. Gender Parity Index Based on NER																
7a. Primary				0.99		0.98		0.99		0.99	0.9 9		0.9 9		1.00	
7b. Basic				0.99		0.98		0.99		0.99	0.9 9		0.9 9		1.00	
7c. Secondary (G9-12)				0.98		0.98		0.99		0.99	0.9 9		0.9 9		1.00	
8. Teachers with required qualification and training																
For all schools ¹⁴																
8a. Basic Education, %				70.2		77.0		89.2		90.3						
8b. Grade 9-10, %				79.7		85.1		86.7		87.1						
8c. Secondary Edu, %				72.3		74.3		78.6		79.7						
For community schools																
8d. Basic Education, %	62	66	70	75.0	74	79.3	79	91.1	83	91.9	93		94		95 ¹⁵	
8e. Grade 9-10, %	74.2	79.4		84.8		87.9		90.1		91.5						
8f. Secondary Edu, %	74	77	80	73.9	83	75.3	86	80.3	89	82	85		88		91 ¹⁶	
9. Teachers with required Certification¹⁷																
9a. Basic Education, %	90	91	92		94		95		96		97		99		100	
9b. Secondary Edu, %	90	91	92		94		95		96		97		99		100	
10. Share of female teachers¹⁸																

¹¹Thirteenth Plan target.

¹²Thirteenth Plan target. WB PP target 92%.

¹³Thirteenth Plan target.

¹⁴Targets not set for all schools since the program's inputs are associated with community schools only.

¹⁵WB PP target adopted.

¹⁶Revised downward based on progress made.

¹⁷Currently not reported in Flash. But will be reported from the next report onward.

¹⁸Based on reported number of teachers.

Indicators	Base years ¹		Targets and achievements													
	07/08	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
			T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
10a. Primary edu, %		35		39.6 ¹⁹ 34.5 ²⁰		42.2 37.5		42.2 37.5		41.5 37.8	50 ²¹					
10b. Basic education , %				36.5 31.2		38.7 33.7		38.9 33.9		38.4 34.1						
10c. Secondary edu,%		13		12.0 7.8		15.9 13.3		16.6 14.3		16.7 14.7	25					
11. Pupil Teacher Ratio²²																
For community schools based on approved teacher positions																
11a. Primary, ratio		43.8		42		43		40		38						
11b. Basic, ratio	44	43	41	44	40	46	39	44	38	44	37		36		34	
11c. Grade 9-10, ratio		38.6		34		35		36		31						
For community schools based on reported teacher positions																
11d. Primary		39.5		37		34		31		29						
11e. Basic, ratio				39		37		34		32						
11f. Grade 9-10, ratio		35.5		36		31		31		31						
11g. Secondary Education, ratio				31		28		28		27						
For all schools based on reported teachers positions																
11h. Primary		33.3		32		30		28		26						
11i. Basic Education, ratio				34		31		30		30						
11j. Grade 9-10, ratio		26.6		27		24		24		24						
11k. Secondary Education, ratio				25		23		28		23						
12. Repetition Rate																
12a. Grade 1, %	28	18	12	26.5	8	22.6	5	21.3	3	19.9	16		13		10 ²³	
12b. Grade 5, %	7			6.7		5.7		5.4		5.3	2					
12c. Grade 8, %	13	11	9	6.5	7	6.6	6	6.0	5	5.7	4		3		2	

¹⁹ All types of schools.

²⁰ Community schools.

²¹ Baseline and targets from ADB RRP. The target appears to be for all types of schools.

²² Targets set for pupil teacher ratio based on approved teacher positions only since MOE cannot meaningfully influence teacher positions in institutional schools and it has limited influence with regard to non-approved teacher positions in community schools. No target set for secondary since there are no approved teacher positions at the higher secondary level.

²³ Revised downward based on progress made.

Indicators	Base years ¹		Targets and achievements													
	07/08	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
			T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A		
13. Survival Rate by cohort method																
13a. Grade 5, %	54	58	61	77.9	65	80.6	70	82.8	74	84.1	86		88		90 ^{*24}	
13b. Grade 8, %	37	41	45	62.0	49	66.0	54	67.5	60	69.4	72		74		76 ²⁵	
14. Completion rate ²⁶																
14a. Grade 5, %													79		81	
14b. Grade 8, %													74		76	
15. Coefficient of Efficiency																
Basic Education, ratio	0.46	0.49	0.52	69.6	0.55	65.0	0.59	66.5	0.62	68.3	0.70		0.73		0.75 ²⁷	
16. Learning Achievement (average score of students in core subjects) ²⁸																
16a. Grade 5, %	50	53	56		60		63		67		-		-		-	
16b. Grade 8, %	44	46	48		49		51		54		-		-		-	
17. Pass Rate																
17a. School Leaving Certificate, % ²⁹	60	62	64	64.3	65	55.5	67	47.7	69	41.6	-		-		-	
Higher Secondary, % ³⁰	23	25	28		31		34		37		-		-		-	
17b. Science																
17c. Humanities																
17d. Management																
17e. Education																
18. Literacy Rate ³¹																
Age Group 15-24, %	73	75	78		80		83		86		-		-		-	
Age Group 6+ years, %	63 ₃₂	69	76 [*] *		78	61 ³³	80		83		-		-		-	
Age Group 15+ years, %	52	56 ³⁴	60 ^{**}		62	57 ³⁵	64		67		-		-		75 ³⁶	
19. Literacy Gender Parity Index (15+ years), ratio																
Literacy ratio (15+ years)	0.61	0.74	0.9 ^{**}		0.92	0.76 ₃₇	0.93		0.95							

* From NPA, EFA, **Interim Plan

²⁴ Original end target retained. Intermediate targets revised upward based on progress made.

²⁵ Revised based on progress made.

²⁶ WB PP targets to be reviewed based on progress to date.

²⁷ End target retained. Intermediate targets revised upward based on progress made.

Targets for the extension period not set since there is no scientific basis for prediction.

²⁹ Achievements to be checked. Targets for the extension period not set since there is no scientific basis for prediction

³⁰ For grade 12 based on regular students appeared in examinations.

³¹ To be reported based on household survey results as they become available.

³² Matches with Labor Force Survey 2008 results

³³ Source NLSS.

³⁴ Matches with Labor Force Survey 2008.

³⁵ Source NLSS.

³⁶ Thirteenth Plan target also.

³⁷ Source Population census 2011.

By implementing the Extension Plan, the MOE aims to achieve significant improvements in the key SSR indicators. The key indicators including base year status (2008/09) and targets for 2015/16 are presented in the table above (Table 1.1). The 19 key SSRP indicators included in the above table (Table 1.1) represent the key system indicators that the Extension Plan aims to achieve by 2015/16. In fact these indicators follow the targets set in the EFA national plan of action, with some adjustments that are made to address emerging needs. These indicators also provide a basis for monitoring and reporting progress against the planned targets. Besides system indicators, a list of program indicators has been developed to meet the needs to monitor and follow-up progress on specific program and activities (see Annex III).

The EMIS with its Flash I and II reports and annual status reports, including the key indicators, constitute an important source for assessing performance at the output and outcome levels. The MOE's regular monitoring and management information system, on the other hand, feeds into assessing the overall performance against the planned program and activities.

Remaining challenges

In spite of significant progress that has been accomplished during the first 4 years of the SSRP SWAp implementation, some major challenges remain to be addressed for reaching the overall goal and objectives of the SSRP by July 2016. For example:

- ❖ Ensuring services of qualified and competent facilitators to run ECED centers.
- ❖ Expanding ECED services to rural and remote communities.
- ❖ Bringing out of school children into the networks of mainstream education.
- ❖ Enhancing learning level among students in early grades.
- ❖ Improving the SLC results as well as learning achievements at all level/grades.
- ❖ Meeting PMEC in all community schools.
- ❖ Improving teacher quality and capacity including time and task of the teacher and teacher management.
- ❖ Adequate and timely delivery of textbooks.
- ❖ Improving financial management and reporting system.
- ❖ Improving the data quality.

1.1.3 SSRP MTR Recommendations

The Mid Term Review(MTR) of the SSRP has strongly suggested to focus on achieving quality in basic education with renewed emphasis on equity and quality through partnerships between the Government and NGOs working together to enhance quality and equity.

With regard to financial management the MTR indicates an urgent need to strengthen financial management systems and auditing. The Financial Projection Model is suggested to be updated annually and options for automating this process should be considered. Similarly, the MTR indicates need for more disaggregated information on the cost of activities and unit costs at schools.

Regarding teacher management and teacher efficiency the MTR recommends to accelerate teacher redeployment, both within and between districts.

Regarding Management Information Systems the MTR has recommend improving quality and accuracy of enrolment data as school funding largely depends on accurate reporting of enrolments.

A detailed analysis of the Per Capita Funding [PCF] is recommended leading to a rationalization of the PCF, and focusing on moving away from single criteria (enrolment) to include other factors such as retention.

It is proposed that a broad-based Task Force for Teacher Management be established to examine the structure of the teaching cadre, streamlining of pay, pension and privileges and results-based performance measurement for teachers. (See also Recommendation 7.)

It is recommended that the capacity building efforts should encompass a wide range of activities including investing in strengthening Management Information Systems, quality assurance, policy analysis and effective supervision at the central level and targeting the needs of SMCs, PTAs and School Supervisors.

A comprehensive review of the reporting mechanisms, stakeholder requirements, tools and frequency of monitoring reports is recommended. As a first step, the team proposed that the School Audit responsibility be shifted to the Education Review Office which may carry out auditing on a sample basis either through leveraging its in-house capacity once built, or through outsourcing in the short term.

1.2 OBJECTIVES OF SSRP EXTENSION

- a) Reaching full course of EFA/MDG³⁸ mission in meeting its targets through accelerated interventions,
- b) Rectifying SSRP course of actions based on its best practices, and
- c) Developing the concept for education beyond 2015 through regular and engaged technical discourse at national and sub-national level.

³⁸

The EFA/MDG deadline is December 2015. However the SSR Extension Plan will run through 15 July 2016 to meet the Nepali fiscal year.

1.3 OVERALL POLICY DIRECTION

Taking the achievements, remaining challenges and the MTR recommendations into account, the Government of Nepal has identified the following overall policy directions for the remaining two years of SSRP implementation:

Access and equity

- ❖ Expansion of ECED/PPCs into identified poverty pockets.
- ❖ Shifting priority in resource allocation (from grades 1-5 to 6-8 within Basic, and to Secondary (9-12) level).
- ❖ Consolidation of scholarship programs through one door system using Poverty Card as the first criteria, regardless of gender or ethnicity.
- ❖ Scholarship to children with disability.
- ❖ Life-skills and income generation support to Poverty Cardholder parents.
- ❖ Continuation of day-meal to ECED and early grade (1-3) children.
- ❖ Special programs for Out of School children and children with disability.
- ❖ Private public partnership to ensure equitable access to quality education in rural and remote areas.

Quality

- ❖ Institutionalization of ECED facilitator's training and capacity building
- ❖ Priority in student's learning with a focus on early grade reading (grades 1-3)
- ❖ Allocation of school hours for building reading habit and assignment of a teacher for language teaching in early grades.
- ❖ Meeting PMEC in all community schools with mandatory provision and use of library corner in all community schools.
- ❖ Effective teacher management and professional development.
- ❖ Strengthening Continuous Assessment System (CAS) with remedial support programs.
- ❖ Provision of multiple textbooks and extracurricular reading materials.
- ❖ Strengthening of NASA and systematic and regular utilization of NASA findings to inform policy, plans and reform initiatives.

Governance and Management

- ❖ Review and restructuring of SMC and PTAs roles and functions.
- ❖ Orientation to all SMC and PTA members with specific responsibilities assigned to each member.
- ❖ Head-teacher's appointment on a performance contract.
- ❖ Strengthening the roles of RC/RP focusing in the delivery of teaching and learning in the classroom.

- ❖ Strengthening Integrated Education Management System (IEMIS).
- ❖ Improving Public Financial Management by strengthening FM capacity at all levels (including school level), and by enhancing its reporting system.
- ❖ Restructuring of the MOE system with a focus on DEO and SMCs

1.4 FISCAL FRAMEWORK

In order to draw the envelope for the Extension Plan, different scenarios were worked out based on: i) GDP estimates, ii) size of annual budgets as percent of estimated GDP, iii) share of the education sector in the total budget estimates, and iv) share of primary, basic and secondary sub-sectors in the total education sector budget estimates. Three case scenarios were worked out to estimate availability of government funding based on GDP growth rates as high, medium and low.

However, the concurrence from the Ministry of Finance was received to follow the Mid-Term Expenditure Framework (MTEF) as the basis for estimating budget for SSRP extension plan. The MTEF estimates closely ties with the medium case scenario project (see Table 1.2). This document, using current trend in education financing, assumes 86% of the educational budget would be available for the SSRP extension. Thus the total cost of SSR Extension Plan for the fiscal years 2014/15 and for 2015/16 is estimated to be around US\$ 1581 million. Its annual allocation for FY 2014/15 is estimated to be US\$ 776 million and for FY 2015/16 it is estimated to be US\$ 805 million (Table 1.3).

Table 1.2: Comparison between MTEF and SSRP Estimates

(In NPR '000)		2013/14	2014/15	2015/16	SSRP Extension
		2070/71	2071/72	2072/73	Plan Period
MTEF	Education	80,958,080	89,000,640	94,415,034	183,415,674
	SSRP Share(86%)	68,814,368	76,540,550	81,196,929	157,737,480
SSRP	Extension Plan Estimates	High	91,630,000	112,010,000	203,640,000
		Medium	77,579,084	80,492,534	158,071,618
		Low	71,222,984	77,579,084	148,802,068

Table 1.3: Financing Requirements

(US\$ in Millions)	2014/15	2015/16	SSRP Extension Plan (2014/15-15/16)
	2071/72	2072/73	
Total	\$ 776	\$ 805	\$1,581
Recurrent (90%)	\$ 698	\$ 724	\$ 1,423
Development (10%)	\$ 78	\$ 81	\$ 158

Chapter 2

EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND DEVELOPMENT (ECED)

2.1.INTRODUCTION

The ECED goal stipulated in the EFA National Plan of Action (2001-15) provides a basis for the implementation of ECED in the SSR Plan. At present, there are 34,174 ECED centers³⁹ in operation across the country, out of which 4,901 are institutional school based and 29,273 are Government funded community and school based centers (Flash Report, 2012/13). There were 23,659 ECD/PPCs in the country in 2008/09 – the SSRP base year. Thus there is an overall increase of over 44 percent in ECED centers in the country during SSRP period.

In terms of ECED enrolment during the same period, the progress has been also remarkable. The average gross enrolment has reached to 73.7% (73.1 for girls and 74.3 for boys) from 63.4% in the SSRP base year – 2008/09. Thus there's an increase of over 10 percent points in gross enrollment over the last four years. In addition to the government intervention, institutional schools (private schools), UN agencies, I/NGOs and local government have also made significant contributions to the expansion and delivery of ECED/Pre-primary services in Nepal. ECD/PPC enrollment was 881,247 in 2008/09 which has increased to 1,053,054 in 2012/13. Almost 20 percent increase in student enrollment has been recorded in the last four years (Flash Report 2012/13). The equity strategy which is to be developed in the FY 2013/14 will also include specific strategies towards further strengthening equitable access to ECED.

Regarding management and governance of ECED, an ECED Council was formed and is chaired by the Secretary of the MOE. It has been effectively providing policy guidelines to the ECED program implementation in the country. Moreover, considering the need for an overarching and an integrated framework in the centre, the National Planning Commission (NPC) has formed a Steering Committee which is coordinated by the Vice-Chair of NPC. Thus as an important milestone in this initiatives, a National Steering Committee for ECD has been established at the national level which involves members of the National Planning Commission, secretaries of Ministry of Education, Ministry of Local Development, Ministry of Women, Children and Social Welfare, and Ministry of Health and Population, among others. The Committee has convened several rounds of consultation to exchange the broader concept of integrated ECED program. The

³⁹ Currently there are 4 types of ECED/Pre Primary Classes – community based; community school based; institutional school based, and privately run but not attached to any school.

Committee is committed for developing an integrated approach to ECED whereby the center will have all necessary services made available that comes through sectoral ministries and their line agencies education, health, nutrition and social protection. The National Steering Committee has planned to review the existing sectoral policies and guideline to formulate a coherent and integrated policy.

2.2. GOALS AND OBJECTIVES

Goal

- ❖ To foster children's all-round development, laying a firm foundation for basic education.

Objectives

- ❖ To expand access to quality ECED services for children of four year (48 months) of age to prepare them for basic education.
- ❖ To launch an integrated approach to ECED program in the country whereby all concerned ministries and their line agencies work in tandem to achieve children's all-round development.

2.3. PRIORITY AREAS

- ❖ Expansion of ECED services into evidence based marginalized pockets⁴⁰ and settlements with no ECED facilities and in sparsely populated areas.
- ❖ Improving the quality and capacity of ECED facilitators by giving special focus on ECED facilitator's training.
- ❖ Empowering and mobilizing parents to ensure quality ECED service for their children.
- ❖ Strengthening inter-sectoral approach towards development and implementation of ECED.

2.4. KEY RESULTS

- ❖ 82% of four year old children gain ECED experience (Gross rate).
- ❖ All ECED centers meet minimum standards as defined by the DOE.
- ❖ 66% of children entering grade one have ECED experience.
- ❖ 1000 new ECED centers are opened in communities where there is no ECED centers
- ❖ 1000 new ECED facilitators are recruited and trained to operate the ECED centers with the minimum quality and capacity to impart pre-reading and pre-math skills to students.
- ❖ ECED facilitator's training is institutionalized.

⁴⁰ These will be areas of which the need can be established and monitored by MOE through indicators such as poverty and educational achievements.

2.5. STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ The Government will continue to fund one year ECED program for children of four year (48 months) of age and simultaneously provision with additional year of ECED wherever feasible.
- ❖ MOE will assign a focal point to closely follow-up on the National ECD Steering Committee proceedings and resolutions.
- ❖ Support will be extended to institutionalize the National ECD Steering Committee chaired by the vice chair of the NPC. The National ECD Steering Committee will be supported to formulate national policy directives and guidelines.
- ❖ The large number of un/under skilled facilitators will be addressed by increasing the salary of ECED facilitators, raising their profiles in school with further institutionalizing TPD and strengthening their position and participation in school based activities and in educational management.
- ❖ Past results have indicated that ECEDs attached with existing schools have performed better in comparison to ECEDs running independently in the community. Therefore, in collaboration with the local bodies, priority will be given to open new ECEDs in schools which have no ECEDs. Similarly, ECEDs will be attached to existing schools for technical and managerial support as parent school of the ECED. The parent school will provide facilitating roles to run the ECED smoothly.
- ❖ The ECED operational guidelines, which defines the role and responsibility of different agencies and institutions including partnership arrangements at the local level will be revisited based on the recommendations of the National ECD Steering Committee and be made national guidelines instead of sectoral guidelines, specifying the role and potential cost sharing of the different sectors that are involved in ECD such as the MOE, MOFALD, MOWCSW, and MOH.
- ❖ The Government will develop Early Learning and Development Standards, and parental education packages jointly with other relevant ministries.
- ❖ The government will develop strategies and support mechanisms to enable communities to offer ECED services for children below the age of four, mobilizing their own resources and those of I/NGOs and CBOs.
- ❖ The DOE will take the lead in collaborating with the relevant INGOs (through AIN) and NGOs working in Nepal, for the planning and implementation of ECED programs in communities where there is no ECED facility available. The operation modality of the 1,000 new ECED centers will be planned jointly on a cost sharing basis with I/NGOs. The GoN will bear the cost of facilitators'

remunerations and infrastructure support, whereas the I/NGOs will be mobilized for capacity building of facilitators, development and distribution of appropriate learning/playing materials, and in establishing a child friendly classroom environment.

- ❖ The DOE in collaboration with the National ECD Steering Committee will develop a strategy to align efforts from the I/NGO and CBO sector in areas where ECED facilities are available to broaden the scope from one year ECED provisions for four year olds to 2 year provisions for three and four year olds.
- ❖ The DEO will facilitate collaboration with the local bodies through the district ECED committees, that have been formed as per the ECED guideline and are chaired by DDC/LDO, in identifying locations in need of ECED services and to plan strategies for making the services available also through mobilizing grants from the VDC/TDCs, in line with the directives provided through the Local Self Governance Act (LSGA).
- ❖ In order to increase access to ECED/pre-primary education and the child's overall development, provision of midday school meals will be ensured specifically in food deficit districts in collaboration with UN agencies, I/NGOs and other relevant organizations.
- ❖ Priority will be given to ensure ECED centers meet minimum standard, including the services for children with disabilities by enforcing the Early Learning and Development Standard for evaluation of ECED program intervention for qualitative improvement of the program.
- ❖ Institutionalized training will be provided to develop the capacity and competencies of the ECED facilitators. NCED will develop capacity and competency based packages for ECED facilitators and will provide on-the-site and on-the-job training through Resource Centers (RC) using Resource Persons (RP) and the trainers.
- ❖ A comprehensive package on Parenting Education will be developed to aware and to prepare the parents to understand and perform their roles and obligations to fulfilling children's developmental needs.
- ❖ Pre-reading and pre-math skills concept will be gradually introduced in ECED programs. Facilitators will be trained to develop these skills among students. ECED curricula will be reviewed by CDC to ensure minimum learning competencies (pre-reading and pre-math skills) among ECED children

2.6. INDICATIVE COST

The total cost allocated to ECED in for the Extension Plan period is US\$ 56.91 million for two years.

2.7. IMPLEMENTATION MATRIX

S. N.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Timeline (when?)
1	Establishment, operation and sustainability of ECED centres, based on ECED PMEC costing	DOE, MFALD, Local government, DEO	Targeting support in the disadvantaged communities	2014
2	Implementing ECED operational guidelines	DOE:	Local government will develop a data base and implement the guidelines with technical support from DEO	2014
3	Implementation of the Minimum Standards including midday meals and capacitating the service providers	DOE	Local governments ensures in consultation with the ECED RCs	2014
4	Developing qualitative parameters In accordance to the ECD minimum standards, curriculum and ELDS	DOE	In consultation with the stakeholders	2014
5	Strengthening capacity of ECED facilitators	NCED	NCED will mobilize relevant I/NGOs to support developing capacity and competency based packages for ECED facilitators and will provide on-the-site and on-the-job training through RC and using RP and the trainers.	2014
6	Developing and implementing code of conduct	DOE, NCED and local governments in consultation	Orientation sessions on child protection integrated in the regular training packages as part of mandatory ECED facilitator in service TPD module.	2014
7	Assignment of a coordinator for ECED	DOE/DEO	Assignment based on ECED operation guidelines	2014
8	Redistribution of ECED Centers within district and VDC	MOE,DOE,DEO,RC and VDC/Municipality	Based on need indicators and data on out of school children collected through the Census 2011	2014/15
9	Providing access to ECED for out of school children	VDC/Municipalities	MoUs will be signed with local government bodies for the expansion of ECED centres will be facilitated on the base of need shown through ECD Mapping and OOSC data and the strengthening of existing ECD facilities.	2014-15
10	Support to National ECD Steering Committee	DOE	DOE will work as the secretariat of the committee to institutionalize the processes and its functions	2014-15

Chapter 3

BASIC AND SECONDARY EDUCATION

3.1 INTRODUCTION

The SSRP emphasizes on enhancing relevance of school education by forming a coherent and integrated school structure with grades 1-12. The Plan also endorsed the need to integrate and harmonize existing fragmentation at the higher secondary level by establishing coordination between and among different education providers such as, the HSEB, CTEVT, and Universities.

Progress during the SSRP period has been remarkable in the sense that progress in educational enrolment in both primary and secondary level is satisfactory. Educational statistics reveals significant increase in Net enrollment in both basic and secondary schools. Gender parity index has reached at the par in primary and it is very close to parity at Basic level and the same trend can be seen in Secondary level. The Government has also adopted a strategy and action plan to bring remaining out of school children into basic education (see Annex IV).

In spite of all these achievements, there are a few areas that require more focused intervention in school education, such as grade repetition and school dropout rates, poor learning achievement, and quality in general and equity and inclusion. Both basic and secondary level exhibits these concerns equally and in addition to this experience, decreasing transition rates with the NER is going down from 95.3 at primary to 72.2 at lower secondary and 54.3 at secondary level.

Rising expectations for high quality education on the part of parents, students and social groups have on the other hand created an important opportunity for educational development and ownership at local level. Increasing remittances has enhanced access to funds at family level which has resulted in high demand for quality education even in remote and rural areas. This has generated pressure on education providers to improve on existing quality of education. The equity strategy which is to be developed in the FY 2013/14 will also include specific strategies towards further strengthening equitable access to basic and secondary education.

The Education Review Office (ERO) and Education Policy Committee (EPC) have been established and have become operational in their respective areas. The ERO has developed and tested various tools and templates for student's assessment and the recently published grade eight students assessment (NASA) report provides key

information which is helpful in benchmarking student's learning status in the country and informing strategies on improving learning outcomes in the coming years.

To increase commitment and motivation amongst teachers and the management team, a performance-based incentive scheme has been introduced. Recruitment of about 13,000 new teachers is expected to build the institutional base for quality improvement in school education.

School safety and Disaster Risk Reduction (DRR) has been mainstreamed and will be further strengthened through the implementation of the school safety action plan (see Annex IV) as well as being linked to an indicator on climate change for the purpose of risk mitigation.

3.2 BASIC EDUCATION

3.2.1 Goals and Objectives

Goal

- ❖ To ensure equitable access to quality education through a rights-based approach and promotion of a child friendly environment in schools.

Objectives

- ❖ To ensure equitable access to quality basic education for all children in 5-12 age group.

3.2.2 Priority Areas

- ❖ Promotion of Compulsory Basic Education.
- ❖ Meeting PMEC in all schools with mandatory provision of library corners.
- ❖ Implementing continuous assessment and remedial support systems in schools.
- ❖ Ensuring minimum learning competency (listening, reading, writing, and comprehension) in early grades (grades 1-3).
- ❖ Targeted interventions for enrollment and retentions of out of school children into basic education or alternative schooling.
- ❖ Strengthening overall child friendly and quality education.
- ❖ Cost effectiveness through inter-sectoral approach and mobilization of I/NGOs in access and quality education components.
- ❖ Consolidation and strengthening of RC/RP roles and functions.
- ❖ Enforcement of contractual agreement with head teachers.
- ❖ Effective Teacher (re)deployment, monitoring and management.
- ❖ Provision of multiple textbooks and extracurricular reading materials.
- ❖ Strengthening SMC and PTA's roles and responsibilities.

- ❖ Review of Per Capita Funding modality and introduction of multiple modes of fund flow to school.
- ❖ Private and public partnership for improving access to quality education in rural and remote areas including enforcement of mechanism to regulate institutional schools.
- ❖ Developing the concept on Education Beyond 2015.

3.2.3 Key Results

- ❖ Achieving 94% Net Intake Rate at grade one and 72% survival rate to grade eight.
- ❖ Achieving NER in Primary 98% and in Basic 92%.
- ❖ The gap between the NER and the Net Attendance Rate (NAR) is reduced to%
- ❖ 1,053 VDCs/ Municipalities implementing Free and Compulsory Basic Education (FCBE).
- ❖ The NASA scores of grade 5 and 8 increased by% and% respectively from the 2012 baseline and an increase of grade 3 NASA scores in comparison to the 2013 baseline by%
- ❖ 80% of all children that complete grade 3 have literacy competency as per the definition in the National Early Grade Reading Program.
- ❖ Curricula for grades 1-3 is integrated focusing on key learning competencies such as reading, writing, comprehension and math skills.
- ❖ All community schools have reading corners in grades 1-3 with at least 50 different extra-curricular graded reading materials that are used daily and are included in the lesson plans.
- ❖ 43,000 school teachers received training in teaching reading skills.
- ❖ 50% of Out of school children are enrolled in customized packaged program districts.
- ❖ 2,000 schools/classrooms maintained/refurbished meeting minimum standards.
- ❖ 80% of all basic education schools have separate girl toilets and water and sanitation facilities.
- ❖ All students with disabilities receiving scholarships.
- ❖ 500 schools equipped with library and laboratory facilities that are used regularly.

- ❖ 2,000 schools' external environment improved to meet PMECs.
- ❖ In 10,400 Basic Schools, Head teachers are hired on contractual basis.
- ❖ Two full-board residential schools are operated in Manang and Mustang districts.
- ❖ Training and orientation to SMC and PTA members is provided.
- ❖ A concept paper on Education Beyond 2015 is ready.

3.2.4 Strategic Interventions

Compulsory Basic Education

- ❖ MOE/DOE will develop attractive package (consisting of lump-sum grants and technical backstop) to support VDC/Municipalities to plan and declare free and compulsory basic education. DOE will develop eligibility criteria for participation in the free and compulsory education program by VDCs/Municipalities. The DEOs will be prepared to provide technical and logistical support to interested VDCs and Municipalities. I/NGOs and Civil Society Organizations will be actively engaged aligning their commitments and support at district level with priorities that are identified by the DEO in the districts.
- ❖ MOE will coordinate with the Ministry of Federal Affairs and Local Development (MOFALD) to mobilize its resources through DDC and VDC/Municipalities to support effective implementation of free and compulsory education in VDCs and Municipalities.

Improving Internal Efficiency

- ❖ As it is already developed and is also agreed by the MOE/DOE, the DOE will bring the Out of School Children (OOSC) action plan into full scale implementation during the SSRP Extension Plan period.
- ❖ Action plan for reform interventions based on NASA findings prepared and implemented
- ❖ Strengthening CAS with rigorous remedial support programs. CDC will develop grade specific remedial courses and NCED will develop more comprehensive training package focusing on CAS and remedial classes. All school teachers will receive CAS and remedial training.
- ❖ The role of the RCs/RPs will be further strengthened
- ❖ The Government will implement the action plan for strengthening SSRP implementation arrangements and to establish good practices (see Annex IV)

- ❖ DEO will collaborate with I/NGOs and local bodies to run remedial classes in schools where students are lagging behind.
- ❖ Community schools that meet 100% retention (no dropout and no repetition) in grade 1 and achieve over 95% cycle completion rate at the end of grade 5 will be offered attractive incentive.
- ❖ DEO will publicly felicitate SMC members of schools that meet 100% retention.
- ❖ MOE will publicly felicitate VDCs and Municipalities that declare and achieve free and compulsory education.
- ❖ Early Grade Reading Assessment (EGRA) tools will be used to assess student's reading competency in early grades (1-3). DEO with the support from ERO will annually assess student's progress in reading level and will award the school teacher that scored highest reading level in the district.
- ❖ DEOs will issue directives on the mandatory use of the book corners in schools
- ❖ The results and recommendations of the NASA reports will inform the relevant priority areas in the ASIP/AWPB.

Improving Access and Equity

- ❖ The Government together with the Development Partners will develop a full-fledged equity strategy for the remaining years of SSRP SWAp implementation, including specific focus on mainstreaming children with disabilities, orphans and street children and multi lingual/mother tongue education. Within the framework of this strategy a detailed implementation plan and targets will be provided in line with the endorsed strategy of bringing out of school children into formal education.
- ❖ The equity strategy will provide strong CFS rationale on minimizing invasive measures in mainstreaming marginalized children and therefore considering the provision of school with residential facilities for these children that will be opened in all 75 districts only if other mainstreaming measures are not feasible.
- ❖ The Government will continue to implement the strategy and action plan for bringing out of school children into basic education.
- ❖ Integrated Scholarship Guidelines will specify the distribution mechanisms and the targeting criteria for scholarships and other incentives
- ❖ Scholarship distribution and monitoring mechanisms will be strengthened through one door system. In districts where Poverty Cards has been issued, all children belonging poverty card holders will receive scholarship. In other districts, intermediate ways will be developed to support children belonging to poor family, regardless of their ethnicity, until poverty cards have been issued.

- ❖ MOE will consistently follow-up with the MFALD and MOF for the allocation of at least 20% of the local funds to be spent in education development within each VDC/municipalities.
- ❖ DEOs will promote Community Learning Centers in collaboration with local NGOs and VDC and Municipalities for working children.
- ❖ CLCs will be encouraged to develop profile of OOSC including street Children through the support of VDCs/ Municipalities.
- ❖ Based on the evidence in the first SSRP implementation years that this measure is highly effective, midday meals will be continued in food insecure areas to further increase access to basic education.
- ❖ DEO will contract-out with parent schools (nearby schools) for running classes in sparsely populated areas as an extended class.
- ❖ In areas where seasonal migration is a common phenomenon, mobile schools will be continued to operate.
- ❖ At least one fully fledged residential school will be run in Manang and Mustang district on a pilot basis. DOE will invite private sectors to run such school in these districts on a fixed cost basis with no fees to be charged to students.
- ❖ CDC will develop a comprehensive package for Parenting Education. The package will be run in partnership with I/NGOs in the district and focus providing parents with basic literacy and numeracy and on the parents being made aware of the value for education and on how to establish an education enabling learning environment at home.
- ❖ NCED will develop and run teacher training program in MLE and disable friendly teaching and learning. All school teachers will receive this training as modular package.
- ❖ The roles and responsibilities of SMC and PTA will be reviewed and restructured to provide more focused support in the classroom in teaching and learning processes.
- ❖ Provision of multiple textbooks will be proactively enforced through development of a framework for necessary policy and strategies.
- ❖ For out of school children, DOE will develop a special package, in line with the already agreed action plan, to be launched in specific pocket areas.

Quality and relevance

- ❖ During the Extension Plan period utmost priority will be given to meeting PMEC in all community schools. All planning tools such as school mapping, CEMIS/EMIS data, and SIP/VEP will be used to determine school's physical and educational needs and will be met accordingly. Districts have already

identified schools not meeting minimum enabling conditions (MECs). Therefore, the DOE in collaboration with the DEOs will prepare a time-bound action plan for meeting PMEC in these schools within next two years.

- ❖ Schools with decreasing student numbers will be encouraged to merge with the nearby school or to downsize it. Once such assessment is done, PMECs will be met on the basis of their current status.
- ❖ CDC will set-up minimum achievement level of students in each grade with specific focus on reading level among students in grade 1-3. For this purpose, EGRA tools will be reviewed and adjusted to meet the needs for early grade reading assessment in Nepal.
- ❖ Mandatory provision and regular/mandatory use of book corners in all community schools will be enforced by providing appropriate training for teachers on how to use them.
- ❖ The Government will implement National Early Grade Reading Program (NEGRP) focused on strengthening literacy skills in grades 1-3. Within the next two years, MOE/DOE will develop a comprehensive program on NEGRP and will pilot a few models of interventions in selected districts and schools.
- ❖ In order to foster quality and relevance, performance-based incentives to school and teachers will be reviewed and implemented. The schemes will be annually updated based on critical M&E on their effectiveness and impact.
- ❖ Teacher student ratio will be maintained at 1:34 through the recruitment and (re)deployment of teachers in accordance with the strategy discussed under the chapter management and professional development of teachers in this document.
- ❖ Respecting the spirit of LSGA, incentive schemes will be introduced to encourage schools, located in sparsely populated catchments areas, for their registration as multi-grade schools, as part of the strategy to reduce cost in areas that carry high cost per student.
- ❖ Provision of a separate Head-teacher position in every fully-fledged school (running 1-8 or 1-12 grades) as per the strategy for teacher management and professional development in Nepal (see Annex IV).
- ❖ The NASA findings for grades 3,5 and 8 will inform the strategies for increasing learning achievements within the ASIP/AWPB. During the next two years NASA will prioritize in refining the implementation approach and in utilizing the findings for NASA in policy formulation and in educational planning.

- ❖ In order to enhance health, nutrition, protection and overall development of children, safe water and adequate sanitation facilities will be ensured in public schools.

Governance and management

- ❖ The provision of head-teacher's appointment on a contract basis will be implemented in fully-fledged basic education (grades 1-8) schools.
- ❖ SMC's roles and functions will be reviewed and reformulated whereby each member of the SMC will require to be assigned with specific task such as student enrollment, early dropout, school infrastructure, teacher management, learning achievement, school community relationships, school environment, school's day to day management, and so forth.
- ❖ Each member of the SMC will be provided with necessary training and orientation to perform their roles and duties effectively. The best performing SMC members will be publicly rewarded with letter of appreciation at RC level.
- ❖ MOE will constitute a team of senior education experts to initiate the dialogue and consultations at the national level to develop the concept on Education Beyond 2015.

3.2.5 Indicative Cost

The total cost allocated to Basic Education in this Extension Plan period is US\$ 1138.12 million for two years.

3.2.6 Implementation Matrix

S. N.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Strengthening equity in education	MOE & DOE	Development and implementation of a comprehensive equity strategy based on strong CFS rationale and built on lessons learnt in Nepal and abroad to strengthen the institutional capacity of enrolling and retaining the remaining out of school children (including inclusive TPD and material development, rigorous OOSC mapping exercises, continuation of midday meals, incentive schemes, etc.).	December 2013
2	Strengthening CAS	CDC and NCED	Development of grade specific remedial courses and a comprehensive training package focusing on CAS and remedial classes for basic education teachers.	Before March 2014
3	Strengthening Early Grade Reading Skills	DOE & ERO	A National assessment of early grade reading skills will be undertaken through the use of EGRA tools for establishing a baseline on EGRS in Nepal and developing indicators for the 2 following academic years.	Before March 2014

S. N.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
4	Strengthening Multilingual education	DOE & CDC	A comprehensive MLE framework will be developed (including materials in different mother tongue languages) at the national level and implemented gradually in schools through the DEOs	Before April 2014
5	Rolling out CBE	MOE & DOE	Development of financial and technical incentive package to support VDC/Municipalities in planning and declaring free and compulsory basic education.	Before July 2014
6	Strengthening parental engagement in education	CDC	Development of a comprehensive package for Parenting Education, which will be implemented in partnership with I/NGOs in the district and focus on providing parents with basic literacy and numeracy and making them aware of the value for education and on how to establish an education enabling learning environment at home.	Before July 2014
7	Strengthening inclusive education	NCED	Development and implementation of a teacher training program in MLE and disable friendly teaching and learning. All school teachers will receive this training as modular package.	Before July 2014
8	Strengthening foundation learning skills	MOE, ERO & DEO	Nationwide implementation of the National Early Grade reading Program (NEGRP).	Before July 2014
8	Strengthening scholarship distribution and effectiveness	MOE, DOE & DEOs	An integrated scholarship guideline and distribution mechanism will be developed and implemented and poverty cards will be distributed to all relevant households in the remaining districts, determining eligibility for scholarship.	Before July 2015
9	Strengthening enabling learning environment	MOE, DOE & DEOs	Establishing at least 4 out of 5 PMECs in minimal 80% of all basic education schools (targeted focus on disadvantaged catchment areas)	Before July 2015
10	Strengthening CAS	NCED & DEOs	Training of all basic education teachers with strengthened CAS training package and remedial teaching	Before July 2015
11	Strengthening of school based management	MOE, DOE & DEOs	SMC capacity and roles will be strengthened and further focused to increase accountability and a separate head teacher's position will be secured in every school, who will be appointed on a contract base.	Before July 2015
12	Grant support for head-teachers (1- 8)	DOE & SMC	Every fully-fledged school with 1-8 will receive a separate position of Head-teacher hired on a contract by the SMC. DOE will develop policy guidelines for Head teacher recruitment.	Before July 2016
13	Strengthening enabling learning environment	MOE, DOE & DEOs	Establishing all PMECs in minimal 90% of all basic education schools (targeted focus on disadvantaged catchment areas)	Before July 2016
14	Education beyond 2015	MOE	A team of senior education expert is constituted to work on the concept	2014/15.

3.3 SECONDARY EDUCATION

3.3.1 Goals and Objectives

Goal

- ❖ To meet the national development needs by producing competent and skilled human resources and to provide a sound foundation for tertiary education.

Objectives

- ❖ To improve access, equity, quality and relevance of secondary education.

3.3.2 Priority Areas

- ❖ Expansion of free secondary education through continuation of targeted support in high need areas and gradual expansion in other areas.
- ❖ Expansion of opportunities for equitable participation in all aspects of secondary education.
- ❖ Strengthening institutional capacity on examination and qualification.
- ❖ Implementation of vocational stream in secondary education and strengthening secondary teacher's capacity with regard to work in this stream.
- ❖ Integrating soft skills in the curriculum & TPD modules from grade 6 on ward.
- ❖ Identification of PMEC and meeting the threshold of minimum enabling condition.
- ❖ Adopting NCF as the basis for core curricula and local curricula.
- ❖ Meeting the shortage of science and math teachers in schools.
- ❖ Introduction and strengthening of performance based incentive scheme for schools, head teachers and teachers.
- ❖ Establishment of libraries with ICT in secondary schools.
- ❖ Special focus on improving SLC results.

3.3.3 Key Results

- ❖ 20,000 students from extreme impoverished background will have received scholarships to complete secondary education.
- ❖ 260,000 girls in grade 9-10 will have remained in school through the provision of scholarship.
- ❖ 30,000 students with disabilities will have remained in school through the provision of scholarships.
- ❖ 150 Secondary Schools rewarded for improvement in their performance as reflected in students learning achievement.
- ❖ 375 HTs and 750 teachers rewarded for their excellent performance as measured against student's learning achievement.
- ❖ Under the PMEC, 500 secondary schools received Library and Science Lab support
- ❖ Soft skills enhanced curriculum is developed for grade 7-10 and grade 9 and 10 curriculum is piloted with relevant TPD in 24 schools.

- ❖ In 100 schools an inclusive environment is established for students with disabilities as per the guidelines.
- ❖ A National Vocational Qualification Framework (NVQF) is developed and enforced.

3.3.4 Strategic Interventions

Access and participation

- ❖ MOE/DOE will assess effectiveness of Karnali Package⁴¹ and will make necessary amendments for its continuation and expansion into new areas that are in need of such services.
- ❖ MOE will constitute a team to proactively look into ways and means to promote partnerships with private providers to safeguard access to quality secondary education in areas that are less served with educational services. Attractive packages will be developed to attract such partnership in the mountain districts and in remote hilly areas.
- ❖ Current incentive schemes will be continued to ensure access to and completion of secondary education especially for Dalits, marginalized groups, disables, girls, and children from economically poor households.
- ❖ Remedial support programs will be launched in schools targeting students lagging behind in acquiring minimum learning achievements.
- ❖ MOE/DOE will implement a one door system for effective scholarship distribution by utilizing Poverty Card in districts where it has been already distributed.
- ❖ A guideline will be developed for secondary schools on establishing minimum enabling environment for students with different types of disabilities and schools will be oriented on this.

Quality and relevance

- ❖ The guidelines developed by MOE for setting secondary education standards will be reviewed and enforced to be met in all secondary schools by 2015.
- ❖ Within PMEC, special considerations will be given in making sure that all community secondary schools have a functional library and a science lab.
- ❖ MOE/DOE will provide special incentives as well as provisions to acquire qualified and competent science and math teachers including temporary waiver on teaching license to teach for specified time period.

⁴¹ Referring to the special provisions made by the government for children's education in the Karnali region such as scholarships, day meal, etc.

- ❖ Separate head-teachers in all secondary schools will be made available by 2015/016 on a performance contract basis.
- ❖ Performance based incentive scheme for schools, HTs and teachers will be introduction and strengthened.
- ❖ Integration of soft-skills in secondary curriculum and TPD will be piloted in 100 schools including those schools that have received grade 7 and 8 soft-skills curriculum.
- ❖ Introduction of pre vocational stream in secondary education will be piloted in 100 schools.
- ❖ CDC in collaboration with CTEVT will develop and enforce National Vocational Qualification Framework in the country.

3.3.5 Indicative Cost

The total cost allocated to Secondary Education in this Plan is US\$ 316.14 million for two years.

3.3.6 Implementation Matrix

S. NO.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Strengthening enabling learning environment	MOE	Review and revision of guidelines for setting secondary education standards to be met in all secondary schools by 2015.	Before July 2014
2	Strengthening learning achievements	MOE & DOE	Based on analysis of learning achievements, remedial support packages will be developed and provided to schools that have high concentrations of students lagging behind in (minimum) learning achievements.	Before July 2014
3	Strengthening inclusion	MOE, ERO and DOE	Development of a strategy to upscale support to disadvantaged students on order to increase enrolment and retention in secondary education, based on a review of the support package provided to students in the Karnali zone.	Before July 2015
4	Strengthening enabling learning environment	MOE, DOE & DEOs	Revision of secondary education PMECs (including science lab and library) and enforcement of at least 50% of all secondary schools having achieved PMECs	Before July 2015
5	Strengthening inclusion	MOE & DOE	An integrated scholarship modality will be developed and implemented to increase effectiveness and impact and strengthen transparency of the distribution mechanism	Before July 2015
6	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE & CTEVT	Development of a National Qualification Framework, and subsequently development of a National Vocational Qualification Framework.	Before July 2015

S. NO.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
8	Strengthening enabling learning environment	MOE, DOE & DEOs	Revision of secondary education PMECs (including science lab and library) and enforcement of at least 80% of all secondary schools having achieved PMECs	Before July 2016
9	Strengthening school based management	MOE & DOE	Establishment of separate head-teachers positions in all secondary schools will be made available on a performance contract basis and supported with performance based incentive schemes.	Before July 2016
10	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE, DOE & TSSP	The development of soft skills in secondary curriculum and TPD, based on the outcomes of the pilot in 100 schools	Before July 2016
11	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE, DOE & CTEVT	The Development of a pre vocational stream in secondary education based on the pilot in 100 schools	Before July 2016

Chapter 4

LITERACY AND LIFELONG LEARNING

4.1 INTRODUCTION

During this extended period, current literacy initiatives that comprises of programs for basic, post-literacy and income generating activities, with particular focus on inclusion of women will continue. Community Learning Centers (CLCs) have been seen to play indispensable role in the delivery of literacy and lifelong learning programs in communities. Priorities will be given to strengthen and expand CLCs in the community.

The overall literacy rate (for population aged 5 years and above) has increased from 54.1 percent in 2001 to 65.9 percent in 2011. Male literacy rate is 75.1% compared to female literacy rate of 57.4%. The highest literacy rate is reported in Kathmandu district with 86.3 % and lowest in Rautahat with 41.7% (CBS, 2012). These figures reveal quite promising results in terms of overall literacy rates. However, the differences between male and female literacy rate is much wider and also the disparity across the districts is also great.

There are still over 7.5 million people in the country that can't read and write of which a staggeringly 66% is female. Similarly, illiteracy is significantly geographically divided with a high concentration of illiterate people living in the central Terai region as almost 58% of the total illiterate population living in the Terai regions and almost 39 % of illiterate population living in the central development region (CBS, 2012).

There is sound evidence that female literacy, in particular, has a significant impact on other development indicators. It is a fact that literate mothers give birth to fewer children, that these children are more likely to survive and that literate mothers are also more likely to enroll their children, both sons and daughters, in school than are illiterate mothers. Literate mothers also tend to engage in economic activities from which the children, the family and the community can benefit.

These findings clearly suggest the need to make focused intervention in improving literacy among female population and among those that live in the Terai region. Thus, programs for this SSRP Extension period are focused accordingly.

Literate Nepal campaign has begun with an aim to eradicate illiteracy in two years. The programs prioritized under this Extension Plan are therefore more like post literacy programs that essentially support continuing education and life skills related vocational and occupational trainings linked with income generation activities.

4.2 GOAL AND OBJECTIVES

Goal

- ❖ To develop life skills and facilitate continuous learning for youths and adults, with particular focus on female and disadvantaged populations.

Objectives

- ❖ To enhance functional literacy with basic competencies among youths and adults with special focus on female and Terai population.

4.3 PRIORITY AREAS

- ❖ Expansion of Literacy and Lifelong Learning (LLL) program in the Terai districts.
- ❖ Linking LLL with income generation and occupational and vocational skills.
- ❖ Developing partnership for collaboration with UN agencies and I/NGOs to implement LLL programs in selected districts.
- ❖ Development of tools for and implementation of literacy standard test
- ❖ Linking with initiatives of MoH and MoWCSW where relevant to maximize scope in cost effective ways.
- ❖ Focus on post-literacy and income generation related skills.

4.4 KEY RESULTS

- ❖ The overall increase in the literacy rate (15+) increased by%
- ❖ 200 new CLCs established and strengthened with a priority given to areas the Terai region based on relevant HDI indicators showing need.
- ❖ About 1.5 million youths and adults attain life skills through literacy and continuing education.
- ❖ About 90,000 female populations living in the Terai and difficult geographies receive seed funds under the income generation scheme.

4.5 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ NFE in consultation with CDC will develop an integrated LLL package containing literacy contents that are linked with specific occupational and functional skills, attractive for women. The package should also include seed funds and incentives for female user groups to strengthen their engagement in livelihoods and economic activities.

- ❖ Literacy will be expanded through CLCs in Terai regions with common language and appropriate skills provisions for the geographical context.
- ❖ Income generating programs will target women that receive poverty cards, with special focus on mothers of out of school children.
- ❖ LLL will be linked with the micro-credit opportunities in collaboration with the Poverty Alleviation Fund and INGOs working in this sector.
- ❖ NFEC will develop tools, in line with the IALS and LAMPS, for testing literacy standards and will conduct the assessment of literacy status in the country.
- ❖ NFEC will conduct/update household surveys to document the current status of literate and illiterate population and their characteristics.
- ❖ Linking with Literate Nepal Campaign and focusing on post-literacy and with income generation programs.

4.6 INDICATIVE COST

It is estimated that a total budget of US\$ 11.07 million will be needed for the implementation of the literacy and lifelong learning program during the SSR Extension Plan period.

4.7 IMPLEMENTATION MATRIX

S. NO.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Mapping of literacy/illiteracy and characteristics	NFEC	NFEC will update household surveys to document the current status of literate and illiterate population and their characteristics.	Before July 2014
2	Gender responsive packages of LLL components linked with income generation initiatives	NFEC, CDC	Development of an integrated LLL package containing literacy contents that are linked with specific occupational and functional skills, attractive for women, including seed funds and incentives for female user groups to strengthen their engagement in livelihoods and economic activities.	Before July 2015
3	Expansion of LLL program through CLCs in needy areas	NFEC	Literacy will be expanded through CLCs in Terai regions with common language and appropriate skills provisions for the geographical context.	Before July 2015
4	Collaboration between LLL and PAF/ INGOs on income generation activities	NFEC	LLL will be linked with the micro-credit opportunities in collaboration with the Poverty Alleviation Fund and INGOs working in this sector. Income generating programs will target women that receive poverty cards, with special focus on mothers of out of school children.	Before July 2015
5	Development of tools for standardizing literacy testing	NFEC	NFEC will develop tools, in line with the IALS and LAMPS, for testing literacy standards and will conduct the assessment of literacy status in the country.	Before December 2015

Chapter 5

VOCATIONAL TRAINING AND SOFT SKILLS

5.1 INTRODUCTION

Nepal is facing both a gap between the capabilities of young people finishing their education and the demand from the labor market and a large scale migration of young people to often be employed in low skilled labor abroad. The latest estimates state that millions of Nepali's are working and living in the United Arab Emirates alone, and that remittances continue to be the largest income of the nation in terms of 25% of the GDP. In this regard employable skills are key to enabling people to become an active part of the society and secure their livelihoods. To establish this, both hard skills (technical and vocational skills) and soft skills are needed and have thus been introduced in the education sector through pilots under the SSRP. Technical and vocational skills (hard skills) have a clear understanding, whereas soft skills are a relative new concept and refer to skills that do not lead to an independent output by themselves but enable and increase the output of other skills (such as analysis, punctuality, planning, mediation, reasoning, etc.).

Responding to this need, several institutions are providing support to the technical education and vocational training (TEVT) sector under the Centre for Technical Education and Vocational Training (CTEVT), being the government agency that oversees the TEVT sector and carries out training courses through its constituent as well as affiliated institutions. CTEVT is supported in the TEVT sector by a number of programs, aimed to increase access, quality and relevance of the sector, such as the Skills for Employment Project (SEP) that has been completed (providing training around 80,000 youths in the country). The Skill Development Project (SDP), supporting TEVT institutions in mitigating the gap between supply of labor by the sector and demand of the labor market. The Enhanced Vocational Education and Training (EVENT) project, providing 75,000 marginalized youth with employable skills.

In order to create preparedness amongst the youth to utilize the opportunities within the TEVT sector, the Government is in the process of introducing a vocational stream in secondary education (grade 6-10), based on the results and lessons learnt from the pilot that is being undertaken. The term vocational in this regard should be understood as preparatory education to vocational and technical education.

Regarding the integration and strengthening of soft skills across the curriculum, CDC has produced training resources and curriculum for grade 7 and 8 and the Ministry of

Education has set up a unit within its system (TSSP), which is currently piloting the integration of soft skills in the grade 9 and 10 curriculum.

For this, the SSRP provides policy directions for establishing both a general and a vocational stream in secondary education so that the opportunities for skills development will be expanded across the country and to increase the access to relevant and life skills for youth. To identify appropriate models and approaches, piloting of a vocational stream and integration of soft skills in curriculum and teachers' professional development will be piloted in community schools to develop national models. In this, schools support will be provided to the establishing of a vocation stream as well to the development of capacity for soft skills enhancement of teacher in all subjects and across the curriculum. Based on the experiences gained and lessons learned from the piloting, TEVT related vocational skills and soft skills enhancement of secondary education will be expanded to a wider range of secondary schools.

5.2 GOALS AND OBJECTIVE

Goal

To equip students with employable skills, which will assist and accelerate their transition from school to work and help them explore a variety of career opportunities that are available inside Nepal as well as in the neighboring countries and in the global market.

Objectives

- ❖ To establish a vocational stream and enhance soft skill across the curriculum in secondary education

5.3 PRIORITY AREAS

- ❖ Development and piloting of a framework to integrate soft-skills in compulsory subjects in grades 6-10.
- ❖ Integration of soft skills components in TPD modules for all grades.
- ❖ Introduction of sustainable models of soft skills enhancement of curriculum in schools beginning from early grades and with specialized learning from grade six and onwards.
- ❖ Establishing a model for a vocational stream in secondary education through the expansion of lessons learned from 100 pilot schools into all schools in the country.

5.4 KEY RESULTS

- ❖ Expansion of soft-skills program in grades 6 to 10.

- ❖ Piloting of Vocational Stream in 100 schools across 74 districts
- ❖ Intensive piloting of soft skills enhancement of teaching 24 schools across 10 districts

5.5 STRATEGIC INTERVENTIONS

Development of vocational stream and linkage to Technical education and skill development

- ❖ On-going programs such as annexes in community schools; trade schools in selected districts with specialized trade/skills; skills development and training and certification programs will continue. Likewise, the skills for employment program will continue to operate through CTEVT. These components will be developed and implemented under the framework provided by TVET policy.
- ❖ Focus on schools that face challenges in implementing the provision of vocational and technical skills and support to transform these technical and vocational institutes on market oriented and demand based driven institutions
- ❖ MOE will collaborate with different line ministries and agencies such as Ministry of industry and Commerce, Ministry of Agriculture, Ministry of Labor, Poverty Alleviation Fund, FNCCI, I/NGOs and business house to run both formal and alternative education programs to address diverse vocational educational needs of out of school children.

Integration of soft skills in school curricula

- ❖ Based on experiences from the revision of the grade 7 and 8 support to soft skills enhancement of the grade 9 and 10 curriculum will be intensified. This will include soft skill enhancement of all subject curricula. Priority will also be given to the piloting of school based approaches to improved curriculum implementation
- ❖ Community engagement, utilizing existing local professional structures and linking to initiatives undertaken by other ministries in this field and networks will be explored for the roll out of the vocational stream.
- ❖ CDC will continue the process of integrating soft-skills in compulsory subjects in grades 6-10.

5.6 INDICATIVE COST

The total budget for TEVT-Soft skills program under the SSR Extension Plan has been estimated to be US\$ 11.07 for two years. This estimate covers curricular integration, piloting different schemes, trades and skills, and continuation of soft skills program.

5.7 IMPLEMENTATION MATRIX

S. NO.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Continuation of skill development and employability strengthening through SEP and EVENT	CTEVT	On-going programs such as annexes in community schools; trade schools in selected districts with specialized trade/skills; skills development and training and certification programs will continue. Likewise, the skills for employment program will continue to operate through CTEVT. These components will be developed and implemented under the framework provided by TVET policy.	Ongoing
2	Continuation of strengthening TEVT institutes with regard to service provision and being demand driven through SDP	MOE & SDP	Focus on schools that face challenges in implementing the provision of vocational and technical skills and support to transform these technical and vocational institutes on market oriented and demand based driven institutions	Ongoing
3	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE & CTEVT	Development of a National Qualification Framework, and subsequently development of a National Vocational Qualification Framework.	Before July 2015
4	Establishment of vocational stream in secondary education	MOE (TSSP), DOE & NCED	Community engagement, utilizing existing local professional structures and linking to initiatives undertaken by other ministries in this field and networks will be explored for the roll out of the vocational stream.	Before December 2015
5	Establishment of vocational stream in secondary education	MOE (TSSP), DOE & NCED	Assessments on institutional arrangements establishments needed to accommodate the vocational stream across the education system in preparation for institutionalization of fully fledged vocational/ life skills component beyond 2015.	Before December 2015
6	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE, (TSSP), NCED & CDC	The integration of soft skills in curriculum of grades 6-10 and relevant TPD, based on the outcomes of the pilot in 100 schools	Before July 2016
7	Strengthening employability and life skills in secondary education	MOE, DOE & CTEVT	The Development of a pre vocational stream in secondary education based on the pilot in 100 schools	Before July 2016

Chapter 6

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND MANAGEMENT

6.1 INTRODUCTION

Teacher Professional Development has been identified as one of the major enablers for the delivery of quality education in Nepal. As such, the Ministry of Education is committed to create a momentum for a push forward with regard to strengthening this component of the SSRP. Currently more than 94 percent of the primary level teachers working in ‘approved positions’ are fully trained. Similarly, 82 percent and 92 percent of lower secondary and secondary teachers, respectively, have also been trained (Flash, 2012).

The National Centre for Educational Development (NCED) is conducting certification and recurrent training courses for primary and secondary level teachers through Education Training Centers (ETCs) located at different places in the country and through other allied training-providers. Completion of a professional teacher training course has been made mandatory prior to entering the teaching profession.

The recruitment of 13,000 new teachers marks the beginning of teacher’s quality improvement drive. During this SSRP Extension period, emphasis will be given in teacher redeployment and in teacher’s capacity building. Performance based teacher incentive schemes will be introduced to make teachers accountable for student’s learning.

Good teacher management is taken as a pre condition for improvement in classroom performance and internal efficiency of overall education system in Nepal. The GoN has initiated several measures for effective teacher management with the view to enhance student learning through the endorsement of the strategy for management and professional development of school teachers in Nepal. However, it still remains as a challenge for effective use of teachers and their capacity for quality improvement in education. Teacher management is not only related with teachers. With the structural changes and decentralized management, temporary teachers (Rahat, PCF, temporary) are recruited at the school level. Therefore, it directly relates to School Management Committees (SMCs), local community and especially to the student learning.

Similarly, structure and career development of teachers and various categories of them has been the complex issue in the education system. Furthermore, rigidities by locals and teachers community in redistribution and redeployment of teachers as per the

educational act and regulation have been becoming major obstacles of resolving the issue at local and district level. In this context GoN is working on extension of SSRP for next two years in line with the seven years strategic plan. On the way to revising the main SSRP document following issues are seemed important and need to include in the revised document.

6.2 GOALS AND OBJECTIVES

Goal

- ❖ To ensure all teachers have the knowledge and skills required to effectively facilitate students learning processes and are managed accordingly.

Objectives

- ❖ To enhance teachers' qualifications and professional competencies to better facilitate students learning processes.
- ❖ To ensure teachers are accountable and deploy their competencies to enable learning outcomes for all children.
- ❖ Management of school teachers for improving student's learning achievement.

6.3 TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT

6.3.1 PRIORITY AREAS

- ❖ Revision of TPD model to create adequate training force by ensuring need based and performance valuing professional development environment for teachers.
- ❖ Teacher training in understanding how reading skills are acquired and effectively taught in early grades. Focus for interventions teachers can use to support struggling readers.
- ❖ Provision of language teachers for early grades
- ❖ Teacher training in child friendly, interactive teaching methods that foster independent thinking and quality teaching and learning in line with the Child Friendly School Framework.
- ❖ Basic induction training as per the job induction training guidelines developed by NCED for all newly recruited teachers by the Teacher Service Commission and those who are appointed for temporary posts by SMCs.
- ❖ Structural reform of ETCs as specified under the Capacity Development chapter

6.3.2 KEY RESULTS

- ❖ 7500 master trainers will be trained and capable of conducting refresher training for teachers.

- ❖ 750 master trainers will be prepared to train school teachers in teaching reading skills in early grades
- ❖ 4,050 head teachers will have completed a certified training course.
- ❖ 13,000 newly recruited teachers received basic induction training.
- ❖ At least one teacher is assigned as language teacher in early grades in each school
- ❖ Teachers are specialized in teaching early grade reading skills.

6.3.3 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ Needs-based teacher training will be developed by the ETCs and L/RCs. The ETCs and L/RCs will be mobilized for training delivery for all teachers.
- ❖ TPD model will be thoroughly reviewed and revised focusing on less than 10 days training programs to cater to the diverse learning needs of school teachers. Findings of NASA will be incorporated during the review of the TPD model.
- ❖ Continuation of one-year Teacher Preparation Course (TPC) in addition to the minimum academic qualification.
- ❖ Subject specific training packages will be developed to offer to school teachers.
- ❖ NCED will develop a training package for understanding and teaching reading skills to early grade teachers and will prepare master trainers to conduct such training in ETCs and L/RCs. In two years time all teachers designated as language teacher will receive a 7 days training on reading skills.
- ❖ NCED will also monitor the implementation of training programs at lower levels to ensure compliance of the professional standards. The monitoring will also try to ensure whether the NASA findings has been incorporated in the training package and implemented properly or not. ERO will conduct external periodic auditing targeting the documentation of results and aiming at making the system accountable. Teacher support schemes, based on the results from monitoring, will be developed and delivered through teacher forums.
- ❖ School Management and Leadership Training will be developed and made available through the ETCs for the selected school heads. All untrained school heads will benefit from this mandatory training (approximately 4,050).
- ❖ Provision of organization-based 7-10 days job induction training will be implemented for approximately 13,000 newly recruited teachers, and other education officials.
- ❖ Linking ETCs to ERO for strengthening their capacity to incorporate NASA findings in the TPD modules through internal restructuring of ETCs

6.4 TEACHER MANAGEMENT

6.4.1 PRIORITY AREAS

- ❖ Implementation of key strategic actions already agreed by the MOE.
- ❖ Revision of the teacher preparation course to meet the emerging needs of quality in school education in the country.
- ❖ For teacher recruitment, provisions will be made to establish TSCs at the zonal level
- ❖ Review of teacher qualification and upgrading of school teachers to meet the shortage in secondary level.

6.4.2 KEY RESULTS

- ❖ Zonal TSCs established
- ❖ Teacher student ratio is maintained at 1:34.
- ❖ Merit based and transparent teacher selection undertaken by SMCs
- ❖ Female teachers are given the priority in teacher recruitment
- ❖ The process of hiring Head teachers on a contractual basis is enforced all fully fledged (1-8, or 1-12) community schools.
- ❖ Number of primary school teachers upgraded to secondary level.

6.4.3 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ Recent experience suggest that there is a surplus of school teachers in primary level which has been associated with declining population in this age group and is also the results of improved internal efficiency. Therefore in collaboration with the TSC, DOE will review school teacher's qualification and upgrade primary level teachers to secondary level based on their qualification and work experience by adopting a transparent and legitimate selection procedure.
- ❖ In collaboration with the TSC, DOE will work out to relax licensing processes to promote hiring of Science, Math and English teachers.
- ❖ Adequate distribution of number and type of teachers to achieve and maintain envisioned teacher student ratios.
- ❖ Teacher Service Commission will conduct the competitive exam and will publish the list of successful candidates for permanent teacher position.

- ❖ At the same time the commission will publish the additional teachers' list as a roster for temporary appointment in the school. The list will be published on subject basis for secondary level.
- ❖ SMCs will identify candidates for teacher selection only from the pool created by the ZTSC. In situation where candidates with required qualification are not available within the pool (such as Science, Account, Mathematics and English teacher), the SMC will request the DEO so that the ZTSC can initiate a district-wide search for appropriate candidate. In doing this, strict adherences to merit list will be ensured.
- ❖ The candidate for obtaining license should achieve 50% marks in license exam. This should be minimum requirement for getting license. For this present curriculum and examination grids should be revised.
- ❖ The teacher unions/professional organizations will be involved in more professional activities and will be invited to serve on the teacher licensing body (Teachers' Council as proposed).
- ❖ A separate management position for head teacher will be created at basic and secondary level. At the same time, the promotion mechanisms for head teachers and the development of the professional career path will be explored.
- ❖ For the determination of current teacher vacancies and redistribution of teacher's post school/teacher mapping exercise will be conducted.
- ❖ Job induction training will be made mandatory to enter into the classroom for all newly recruited teachers.
- ❖ School based pedagogical support system will be developed with a leading role of a leader school within the VDC.
- ❖ The four categories of teacher as provisioned in the SSRP will be linked with the career path and their promotion as specified in the strategy for management and professional development for school teachers in Nepal (see Annex IV).
- ❖ Considering the decreasing number of students in remote areas, single teacher school concept will be piloted those areas. MGML concept can also be applied in such circumstances.
- ❖ Each district will develop teacher profile which includes all the administrative and academic information updated about the teacher, such as qualifications, trainings, existing professional needs, postings, transfers, performance appraisal results, promotions, salary history etc.

- ❖ All permanent teachers will be required to successfully complete the courses and programs for promotion at each level – must achieve at least 50% score for Beginner level, 60% for Experienced Level, 75% for Master Level and 80% for Expert Level.
- ❖ Teacher performance appraisal, course completion, qualification and years of experience will be taken into account at the time of promotion.
- ❖ Teacher transfer/re-deployment will be done by district education committee (DEC) based on STR and school mapping. Teacher will be transferred as per the concept of national pool from surplus district to other districts where teacher shortage exists.
- ❖ Clear job descriptions and responsibilities in line with the existing teacher professional code will be provided for all the teachers (permanent and temporary) to create more accountable system and to appraise and monitor teacher's performance.
- ❖ Highly qualified, trained and competent teacher will be recruited for primary and pre primary level.

6.5 INDICATIVE COST

It is estimated that a total budget of US\$ 7.9 million will be needed over the two year SSR Extension plan period for the implementation of Teacher Professional Development programs.

6.6 IMPLEMENTATION MATRIX

S.N.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	How?	Timeline (when?)
1	Strengthening teachers' professional development	NCED	Continuation of one-year Teacher Preparation Course (TPC) in addition to the minimum academic qualification.	Ongoing
2	Strengthening result based focus	ERO	Conduction of external periodic auditing of educational outcomes with the aim to make the system more accountable.	Annually, starting in academic year 2014/15
3	District wise development of teacher profiles	DEO with the support from NCED	Each district will develop teacher profile which includes all the administrative and academic information updated about the teacher, such as qualifications, trainings, existing professional needs, postings, transfers, performance appraisal results, promotions, salary history etc.	Before March 2015
4	Development of subject specific training packages	NCED	Subject specific training packages will be developed to offer to school teachers.	Before March 2015

S.N.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	How?	Timeline (when?)
5	Reading skills TPD training package development	NCED	NCED will develop a training package for understanding and teaching reading skills to early grade teachers and will prepare master trainers to conduct such training in ETCs and L/RCs. In two years time all teachers designated as language teacher will receive a 7 days training on reading skills.	Before March 2015
6	Review of existing TPD model	NCED	TPD model will be thoroughly reviewed and revised focusing on less than 10 days training programs to cater to the diverse learning needs of school teachers. Findings of NASA will be incorporated during the review of the TPD model.	Before July 2015
7	Monitoring on incorporation of NASA findings in TPD training	NCED	Annual review to assess to what extent the NASA findings have been incorporated in the training package and are being implemented properly.	Before July 2015
8	Strengthening teachers' motivation	NCED	Teacher support schemes, based on the results from monitoring, will be developed and delivered through teacher forums.	Before July 2015
9	Provision of school management and leadership training through ETCs	NCED	School Management and Leadership Training will be developed and made available through the ETCs for all untrained school heads as a mandatory training.	Before December 2015
10	Teacher transfer and (re)deployment	DOE, DEO, DEC	Teacher transfer/re-deployment will be done by district education committee (DEC) based on STR and school mapping. Teachers will be transferred as per the concept of national pool from surplus district to other districts where teacher shortage exists.	Before December 2015

Chapter 7

CAPACITY DEVELOPMENT

7.1 INTRODUCTION

Capacity Development in the context of the SSRP is focused on the institutional capacity of the system and thereby the overall capacity to successfully implement the SSRP and meet its goals and objectives. It should be acknowledged that strengthening teachers to provide quality education or local level educational managers to provide efficient leadership and management to enable quality education is just as much capacity development but has been covered under the specific chapters on teacher professional development (chapter 6) and governance and management (chapter 10), however these are considered integrated parts of the overall capacity development under the SSRP.

Human resource development plan (2002-06), SSRP core and program documents (2009-014), the Institutional Analysis (2013), CD guidelines (2011) all aimed to accomplished the intended SSRP goals through quality service delivery at all levels. The Mid Term assessment report of the SSRP (2012) also highlighted several developed capacities, and capacity gaps and the possible areas of capacities. It is crucial to develop the capacity of all implementing agencies to, formulate, evaluate, and translate policies into action as well as the capacity to perform assigned roles and responsibilities under the SSRP extension plan.

Presently, a human resources gap in the district is observed because of the promotion of most of the service delivery level staff in the district, for example the assistant level staff (technical assistants, *Pra. Sa.*) and school supervisors. Also, the central level education institutional system has not been restructured in the past 21 years but, there has been an unprecedented increase in the service delivery institutions and learners. For example, the number of teachers has increased by 404.2%, students has doubled in number and where there was no provision of ECED 21 years ago, there are currently 34,174 ECEDs in the country.

Therefore, it is critical to assess performance gaps in the delivery of educational services and to design and implement relevant interventions for the effective implementation of the SSRP. This requires developing an understanding of what good performance looks like and design a plan of action to enhance competencies as required. The plan should address competencies needed at an institutional as well as organizational and individual level. Therefore, this plan aims to enhance effective service delivery with a view to improving learning outcomes.

Finally capacity should also be understood in terms of strengthening infrastructure capacity within the education system, in terms of disaster risk reduction (DRR) and resilience against the negative effects of Climate Change (CC). Not only are large part of Nepal situated in earthquake prone areas but also erosion and fluctuations in the weather have caused flooding at numerous occasions in the plains and caused for children not to be able to access education or do so in unsafe conditions.

A CD plan has been developed, focused on strengthening capacities related to leadership, planning and management, ICT, thematic areas (inclusion, gender, child-friendly) and teachers' professional development programs and is implemented on an ongoing base through the ASIP. Similarly, a sustainability framework has been developed in collaboration with UNESCO. However, this has not been extended to the development of targeted CD plans at district level. Activities that have so far been implemented through the CD plan are for instance SMC, MToT & ToT training, Management training, DEO capacity building, physical capacity development, curricular orientation, TPD, training on using ICT, MGML training, training on action research, online-off line training for the trainers and teachers to enhance the distance learning. However, the demonstration of trained skills in everyday performance, and progression on students' achievements is yet to be observed. The huge structural, technical, and professional gaps due the mass promotion of the ministry personnel in higher positions further provides a strong need to initiate structural reform and the development of the capacities from central to the district level.

Similarly, emerging needs in new areas of interventions such as ICT in schools, early grade reading, and vocational streaming all require additional capacities in these new and emerging areas. In the pursuit of building capacity in these areas, NCED itself require orientation and capacity building.

With regards to DRR and CC resilience, the Government has moved ahead in retrofitting schools and creating awareness on amongst resource centers, (head) teachers and school communities as per the endorsed School Safety Action Plan (SSAP)

7.2 GOAL AND OBJECTIVES

Goal

- ❖ To enhance the capacity to implement the reform stated in the SSR Plan.

Objectives

- ❖ To improve the performance of the MOE service delivery system and develop the capacity to implement critical reforms.

7.3 PRIORITY AREAS

- ❖ Enhancing the capacity of central level institutions and personnel.
- ❖ Strengthening RCs and RPs functions.
- ❖ Building capacity of school teachers in the use of ICT in schools.
- ❖ Restructuring of LRCs and ETCs
- ❖ Introduction of Computer Assisted Instructional (CAI) models in some schools on a pilot basis
- ❖ School level capacity building focusing on account keeping, SIP and Social Audit.
- ❖ Restructuring of MOE/DOE/DEO structure.

7.4 KEY RESULTS

- ❖ 10,000 school teachers trained in the use of ICT in schools on a pilot basis
- ❖ Piloting CAI model in 100 schools
- ❖ ERO and EPC personnel are trained in review quality of educational institutions and schools and student assessment and in policy functions – review, analysis and formulation.
- ❖ A fully computerized and online based system is developed and installed in all 75 districts
- ❖ Organizational restructuring plan is developed.
- ❖ Central level capacity development plan is prepared and executed.
- ❖ A draft plan for institutional restructuring is prepared.

7.5 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ CD component is structurally included in SIP development
- ❖ Capacity building of NCED/training institutions in Soft-skills, vocational training and ICT, disability, and inclusivity.
- ❖ Development of a CD plan to specifically address gaps at central level and in the linkage between central and district level.
- ❖ Strengthening ERO and EPC's capacity in review quality of educational institutions and schools and student assessment and in policy functions respectively.

- ❖ Strengthening capacity of EMIS section in the development and management of on-line database system
- ❖ To assure the quality of service delivery, the identified gaps need to be addressed in line with the recommendations of the Institutional Analysis (IA) with regard to restructuring of the system to enable sufficient capacity within the system to respond to the expanded tasks and functions within the implementation of SSRP.
- ❖ To build on the findings and recommendations that have been presented under the implementation of the National Assessment of Student Achievements (NASA)
- ❖ All 46 Lead Resource Centers (LRCs) will be upgraded to Quality Review and Training Centers (QRTCs).
- ❖ The ICT master plan and directives that have been developed needs to be implemented taking into account the learning from ICT based training to the teachers, policy level personnel. Mobilization of agencies I/NGOs to collate and share these practices and lessons learnt, such as the SISM 2 project and AIN members that implement programs on strengthening management and planning at school level for the collection of best practices on participatory school governance and SIP implementation for exploration of their potential to be mainstreamed through the system.
- ❖ The current CD plan will be revised to ensure it adequately incorporated specific focus areas that have been identified as in need of further strengthening in the recent SSRP implementation years, such as linkage from central to local level, gender equality at all levels, inclusive education, ICT and digital literacy, quality school support for the attainment of the intended learning outcomes, coaching and mentoring, etc.
- ❖ The Education Review Office (ERO) will link to the quality sections in all ETCs and the QRTCs to provide guidance with regard to measuring the quality of education in the districts.
- ❖ MOE will constitute a high level team to work-out the restructuring plan of the MOE/DOE structure.

7.6 INDICATIVE COST

The total cost allocated to Capacity Development is US\$ 7.9 million. This cost excludes teacher's capacity building as there's a separate line item for teacher's capacity building.

7.7 IMPLEMENTATION MATRIX

S. NO.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Strengthening of CD alignment	DOE & RED	A comprehensive CD framework and guidelines covering the CLA, RED, District and School level will be developed and implemented	Before July 2014
2	Strengthening professional development and capacity across the system	MOE & DOE	Implementation of training, awareness, research activities, and incentives to improve the quality service delivery from central to the school level	Before December 2014
3	Alignment of mandates with CD components	MOE	Update the organizational and unit level TOR in order to overcome the problem of duplication in program interventions including the capacity development efforts	Before March 2015
4	Develop the unit/team level responsibility mechanism	MOE	Develop the Unit / team in each CLA and make them responsible in CD interventions within the organizational level	Before July 2015
5	Alignment of mandates with CD components	MOE & NCED	Delineate roles, responsibilities and authorities to the NCED to coordinate in developing and implementing the CD plan	Before December 2015

Chapter 8

MONITORING AND EVALUATION

8.1 INTRODUCTION

The main purpose of M&E is to improve service delivery through informed decisions by tracking achievements against SSR targets, objectives and goals at every level of service delivery. The information provided by the M&E system is instrumental to improve the planning and implementation processes and to assess the contribution of SSRP to achieving national development goals.

Three major M&E functions include: (i) assessing compliance with acts and regulations, (ii) measuring progress against milestones and targets; and (iii) evaluating the impact of policies and strategies on sector goals and objectives. These M&E functions will be based on performance indicators and monitoring indicators.

Financial, management, and technical matters for service management and service delivery at all levels will be tracked, monitored, assessed, and evaluated. MOE and DOE will coordinate and carry out the M&E functions at central level. At the district and local level, DEOs, RCs and schools will be responsible for the M&E functions along with the local government.

The Education Review Office (ERO) has been established and mandated for carrying out the following activities: a) performance audit of the agencies under MoE; b) performance audit of the schools; and c) NASA for grade 3, 5 and 8. During this SSRP Extension period ERO will be further strengthened and its capacity will be built to function more effectively in the areas mandated including Early Grade Reading Assessment (EGRA), annual and periodic assessment of compliance and institutional performance.

8.2 GOAL AND OBJECTIVE

Goal

- ❖ To facilitate effective implementation of the plan through a system that supports informed decision making by providing timely information on program status against planned objectives.

Objectives

- ❖ To monitor program inputs, processes, and outputs and evaluate the impact of the Plan.

8.3 PRIORITY AREAS

- ❖ Strengthening systematic and supportive monitoring and feedback system at the classroom level.
- ❖ Review of annual reports of ERO (Including NASA report) by EPC and other concerned agencies and authority
- ❖ Development of robust monitoring and compliance indicators
- ❖ Follow-up on key results indicators as stipulated in the SSRP Extension document
- ❖ Increasing human resources and their capacity in monitoring and review functions
- ❖ Strengthening of participatory monitoring approach at school level, actively including SMC, PTA, child clubs, parents and students in school level activities with special focus on teacher and student regularity
- ❖ Continuation of national assessment of grade 3, 5 and 8, as well as assessment of early grade reading skills/competencies.
- ❖ Strengthening of verification and validation of data.
- ❖ Strengthening of systematic monitoring at district and local level.
- ❖ Assessment of status of education in Nepal against EFA/MDGs towards the end of 2015
- ❖ Final evaluation of implementation of SSRP will be carried out after the completion of extended period of SSRP.

8.4 KEY RESULTS

- ❖ EPC will discuss on the annual report of ERO including student assessment (NASA) and give necessary direction to the concern authority and agencies.
- ❖ The MOE will continue preparing and updating annual M&E Plan aligned with the ASIP/AWPB.
- ❖ M&E reports will be produced yearly at all levels;
- ❖ EMIS system will be further strengthened to increase the accuracy, reliability and consistency of the data through an integrated system;
- ❖ All schools develop/update their SIP within the set timeframe and implement accordingly;
- ❖ All VECs/MECs prepare and or update their VEPs/MEPs within the set timeframe and implement accordingly

- ❖ All DEOs develop/update their DEPs within the set timeframe and implement accordingly;
- ❖ Research and study reports have been prepared and disseminated on SSRP key reform areas.

8.5 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ The approved tools for DEO and school performance review will be used to review the educational quality it will also be linked with RED annually conducted performance evaluation activity.
- ❖ Level wise set of monitoring indicators will be developed and utilized while monitoring.
- ❖ Head Teacher, SMC members and PTA members will be made more responsible to monitoring of the school level activities.
- ❖ HTs and RPs are made accountable for the ensuring accurate educational data.
- ❖ Result-based monitoring will be introduced at all levels from the central to the school.
- ❖ RPs will be made more responsible for monitoring and supervision of the classroom practices based on the monitoring /supervision plan (eg. performance contract will be made with the RPs)
- ❖ Performance audit and monitoring results will be utilised for the evaluation and informed decision.
- ❖ Monitoring and supervision reports submitted by SSs/RPs will be considered for the decision making process at the district level.
- ❖ Performance evaluation of School Supervisors and Resource Persons will be based on educational achievement and will be linked with reward and punishment
- ❖ Monitoring unit at schools comprising of head teacher, parents and SMC members will be established for regular monitoring of teaching and learning activities.
- ❖ Independent verification of data reported through Flash I and II will be carried out on representative sample basis

8.6 INDICATIVE COST

The cost for Planning, Monitoring and Evaluation is lumped under a single heading and it is estimated to be US\$ 27.1million over two years SSR Extension plan period.

8.7 IMPLEMENTATION MATRIX

S. No.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Strengthening assessment of educational quality	DOE, REDs & DEOs	Educational quality will be reviewed by using revised assessment tools and the outcomes of the performance review at district level, as well as based on the performance evaluation at regional level.	Annually, starting from academic year 2014/15
2	Strengthening assessment of educational quality	DOE, REDs & DEOs	Education level wise indicators on learning outcomes will be developed (taking desegregation of data on target groups in account) in implemented	Annually, starting from academic year 2014/15
3	Strengthening of evidence based school level management	DOE, REDs & DEOs	Head Teacher, SMC members and PTA members will be made more responsible to monitoring of the school level activities and HTs and RPs are made accountable for the ensuring accurate educational data.	Before July 2015
4	Strengthening district level assessment of educational quality	DEOs & RPs	RPs will be made more responsible for monitoring and supervision of the classroom practices through performance based evaluation and by considering monitoring and supervision reports SSs/RPs during decision making process at the district level	Annually, starting from academic year 2015/16
5	Strengthening result based M&E system	MOE, DOE & DEOs	Result-based monitoring will be introduced at all levels from the central to the school.	Annually, starting from academic year 2015/16
6	Set up a community-level monitoring and evaluation system	DOE and local governments with mobilization of relevant INGOs	Based on operational guideline	Annually, starting from academic year 2015/16

Chapter 9

FINANCING

9.1 BACKGROUND

Financing for the SSRP Extension is fully aligned with the government commitments and growth patterns. The Extension plan follows current level of share in the national budget and has used different growth rate projections for estimating fiscal framework for investment in the SSRP Extension for the fiscal year 2014/15 and 2015/16. The GDP growth rates projected under the Thirteenth Plan (TP), and the projection forecasted by IMF has been used to draw as High Growth and Low Growth scenarios, respectively. In order to draw Medium Growth scenario, average growth rate of GDP in last five years from 2008 to 2013 is used.

Based on the three different scenarios and as approved by the government of Nepal to use the Mid-term Expenditure Framework, some adjustment has been made to project a realistic envelope for SSRP Extension. The total estimated cost of the SSRP Extension for FY 2014/15 and for 2015/16 comes to be around US\$ 1,581 million. Its annual allocation for FY 2014/15 is estimated to be US\$ 776 million and for FY 2015/16 it is estimated to be US\$ 805 million.

9.2 ESTIMATES OF FISCAL FRAMEWORKS FOR SSR EXTENSION PLAN

As discussed above, three different scenarios were worked out to estimate availability of GON funding for SSRP Extension Plan. These estimates are based on i) GDP estimates, ii) size of annual budgets as percent of estimated GDP, iii) share of the education sector in the total budget estimates, iv) shares of basic and primary, and secondary sub-sectors in the total education sector budget estimates. Based on these parameters, high case, medium case, and low case scenarios were developed for SSRP funding (see table 9.1).

Table 9.1 Resource envelop for SSRP extension

(In NPR '000)	Scenarios	2014/15	2015/16	SSRP Extension Plan Period
		2071/72	2072/73	
SSRP Extension Plan Estimates	High	91,630,000	112,010,000	203,640,000
	Medium	77,579,084	80,492,534	158,071,618
	Low	71,222,984	77,579,084	148,802,068

Instruction from the Government of Nepal to follow the MTEF as the basis for funding estimates provided a tentative ceiling for SSRP Extension Plan. The figures provided under the MTEF is very close to the medium case scenario worked out for SSRP Extension Plan.

Table 9.2 MTEF Resource envelop for SSRP extension

(In NPR '000)		2013/14	2014/15	2015/16	SSRP Extension Plan Period
		2070/71	2071/72	2072/73	
MTEF	Education	80,958,080	89,000,640	94,415,034	183,415,674
	SSRP Share(86%)	68,814,368	76,540,550	81,196,929	157,737,480
SSRP	Extension Plan Estimates	Medium Scenario	77,579,084	80,492,534	158,071,618

9.3 SSR PLAN RESOURCE REQUIREMENT

SSR Extension Plan (2014/15-2015/16) Budget Estimates

The table below presents program development costs and recurrent costs for the SSR Extension plan. It is estimated that US\$ 1,807.0 million will be required to implement the SSR Extension Plan during the two year period from 2014/15 to 2015/16. Of the total requirements, on average about US\$ 180.0 million is estimated to be required for development programs and US\$ 1,627.0 million will be required for recurrent activities (Table 9.3). These estimates are based on the actual allocation of current fiscal years' budget in school education in the Red Book.

Table 9.3: Estimates of recurrent and development expenditure

In US\$ Million	2014/15	2015/16	SSRP Extension Plan Total
	2071/72	2072/73	
Total	\$ 776	\$ 805	\$ 1,581
Recurrent (90%)	\$698	\$ 724	\$ 1,423
Development (10%)	\$ 78	\$ 81	\$ 158

9.4 SSR FINANCING PLAN

Table below (Table 9.4) presents the financing plan for SSRP Extension period. It is estimated that the Government will finance, on an average, about US\$ 1,265 million of the total requirement over two years' Extension plan period. This leaves about US\$ 316 million to be covered through external sources, which is nearly 20 percent of the cost estimated for the implementation of the Extension Plan.

Table 9.4: Sources of Financing

In US\$ million	Fiscal Year		SSRP Extension
	14/15	15/16	14/15-15/16
Government	621	644	1,265
External sources(expected @ 20%)	155	161	316
Total	776	805	1,581
Indicative commitment from DPs (pooling)			152.5
Gap in external source			163.5

Development Partners Indicative Commitments

The current commitment from development partners is presented in table below. The World Bank has already approved the financing for the extension period through an additional financing instrument. The ADB has allocated US\$35 million for the extension period within the framework of the current commitment for SSRP. All other commitments indicative in the table other than that from EC are indicative (Table 9.5). Efforts are underway to mobilize more DP resources.

Table 9.5: Indicative Contribution from DPs to the Extension Plan (as of October 2013).

	Development Partner	Amount in Million US\$	Remarks
1	ADB	35	
2	AusAID	6.5	AUD 8million
3	EC	25	Euro 20.2million
4	Finland	6	Euro 5 million
5	GPE	100	Ceiling; discussion planned
6	Norway	20	
7	UNICEF	1	
8	World Bank	59	For SSRP Extension
	Total committed (indicative)	152.5	Excluding GPE

Contribution of non-pool development partners

Current non-pooling development partners for SSRP are Japan, WFP, UNESCO, UNFPA, UNDP, INGOs and USAID. Their total estimated contribution in terms of non pool funding, commodities (including food), and TA is estimated at in the FY 2014/15 and FY 2015/16.

Contribution of I/NGOs

The contribution from I/NGOs to the SSRP implementation in terms of support in strengthening quality aspects, capacity development, infrastructure and resources has been specified in several chapters and I/NGOs will be actively engaged and mobilized to align their efforts with the Government's priorities. The estimated projection of the I/NGO sector for the FY 2014/15 and FY 2015/16 is US\$ million.

Contribution of communities

Similar to the Government's strategy with regards to I/NGO sector, active participation and mobilization of communities will be sought after in order to increase their investment in education through strengthening of the ownership at local level.

Contribution of local bodies

As per the LSGA, local Government bodies are expected to contribute 10% of their budget to the education sector, which amounts to a maximum contribution of US\$ million.

Chapter 10

DEVELOPMENT COOPERATION GOVERNANCE & MANAGEMENT

10.1 INTRODUCTION

The MOE has experienced a gradual but significant improvement in donor harmonization and aid management since the Rome Declaration on Harmonisation in 2003 and the Paris Declaration on Aid Effectiveness in 2005. The Joint Financing Arrangement (JFA) of 2004 has established a solid foundation for the Sector Wide Approach (SWAp) in the *'partnership spirit'* that has led to an increase in the share of budget channelled through the Government system and for which national procedures are the basis for planning, budgeting, monitoring and reporting. This type of 'basket' funding represents a desirable programmatic funding approach that has significantly reduced the Ministry's transaction costs and the pressure on staff within the system with regards to monitoring and reporting on program implementation and progress. The MOE has prepared the SSRP that stipulates the key school sector policies, reform agendas, priorities and strategies as well as processes for moving towards the institutionalisation of results-based management principles. The aid management under the SSRP follows the principles and guidelines as laid down in The Paris Declaration on Aid Effectiveness and Accra Agenda for Action (AAA), such as government's ownership of the country development strategies, alignment to national management systems, use of common arrangements and procedures, results oriented framework, and mutual accountability. In the follow-up to the Paris Declaration and AAA, the GON has prepared the National Plan of Action for Harmonisation that together with the Paris Declaration and AAA forms the basis for the Ministry's Aid Management.

In this chapter, two primary components are dealt with separately: harmonisation of donor support, and management of the Direct Fund (DF) facility that also includes all forms of Technical Assistance (TA).

The SSRP implementation through the Sector Wide Approach (SWAp) in the education Sector has been seen as a role model for aid effectiveness and donor harmonisation. Therefore, moving towards the second phase of the SSRP implementation towards the EFA/MDG end line of 2015, the Ministry of Education is committed to mitigate the challenges within the SSRP implementation through lessons learnt in the first 4 years of its implementation and maximize the opportunities and best practices in ongoing strong

cooperation and consultation with the development partners, adhere to the Paris declaration and Accra Agenda for Action.

The JFA extension will ensure that reporting requirements remain fully aligned in content, spirit and timelines with the Government system. FACS will continue to serve as a liaison office for donor contact, which will be the entry point for donors during the appraisal process and education missions. The structure of Joint missions, consultations and review will be continued as envisioned in the JFA. Furthermore, the Thematic Working Groups will be further capacitated in order to ensure a continuous platform for joint consultation and review and a participatory approach towards the inclusion of civil society representatives, education stakeholders and advocacy platforms.

Throughout the SSRP implementation, the Government will remain committed for ensuring the environment conducive for achieving development results as anticipated in the SSR Extension Plan. Simultaneously, development partners will ensure effective donor coordination against Code of Conduct and agreements and aid predictability (disbursements against commitments/ pledges) as well as supporting the MOE in maximizing on opportunities and jointly facing constraints and challenges in order to deliver on the commitments towards EFA/MDG

10.2 GOALAND OBJECTIVES

Goal

- ❖ Effective mobilisation of external resources and experience in achieving the national development goals in the education sector.

Objectives

- ❖ To improve the efficiency and effectiveness of aid available for SSRP Implementation

10.3 PRIORITY AREAS

The Foreign Aid Policy of the Government of Nepal provides a national framework for donor coordination. This policy enables foreign aid to be disbursed through the Government systems according to the National Development Plan and in line with the national priorities. Development partners require that the Government ensures that full alignment of these funds is in place and that the statutory regulatory systems will make sure that commitments on expenditure are incorporated into the Annual Strategic Implementation Plan, the Annual Work Plan and the Budget (ASIP/AWAP) thereby making the Government fully accountable for demonstrating results. The following serve as broad policy directions for Aid harmonization and DF/TA management:

10.4 SSRP JOINT FINANCIAL ARRANGEMENT

MOE and the DPs will jointly review the 5 year Joint Financial Arrangement (JFA) and Code of Conduct (COC) that has served as the guiding documents for both parties to follow in matters related to aid harmonisation and its effectiveness and extend this JFA up to July 15th, 2016.

MOE will link with the non-pooling partners including bilateral, multilaterals and I/NGOs through separate agreements for their support in the SSRP. These arrangements will be reflected in the Government programme and registered in a Foreign Aid Information Management System (FAIMS) and will be managed as per the national operational guidelines. I/NGOs and Volunteer Sending Agencies (VSAs)⁴² will further be mobilized through the SSRP communication strategy and guided in alignment of their support to the education sector will be aligned with SSRP priorities.

The Government's own assessment, annual review mission and the recommendations of the SSRP Mid Term Review (MTR) will inform further strengthening of aid effectiveness and donor harmonization across the sector.

10.5 TECHNICAL ASSISTANCE/DIRECT FUND

The Joint Direct Funding Arrangement (JDFA) that has been established under the SSRP has been proven successful supporting the government through a modality focusing on capacity development, testing of new ideas and innovations through piloting, and facilitating smooth operation of reform programmes at different levels. The Government and Development Partners will jointly undertake efforts to further align off budget support by Development Partners and I/NGOs as per the international agreements on harmonization and aid alignment. The main objectives of the JDFA extension will be effective mobilisation of off budget support aligned with the SSRP priorities in the education sector by further strengthening the Foreign Aide Coordination Section (FACS) in the Ministry of Education as the single entry point of Development Cooperation (both on and off budget) to the education sector.

10.6 KEY RESULTS

- ❖ Improved alignment of development assistance with national priorities reducing tied aid.
- ❖ Improved coordination of Donors Capacity Development Support and alignment of off budget support with SSRP priorities through registration in FACS Ta register (FAIMS).

⁴²VSO Nepal, JICA, KOICA, Peace Corps, UNV

- ❖ Increased use of GON's public procurement and financial management system Improved predictability of aid.
- ❖ Increased use of the Joint Financing Arrangement (JFA) modality and Code of Conduct, promoting common arrangements and procedures.

10.7 STRATEGIC INTERVENTIONS

- ❖ MOE's FACS will be further strengthened and will serve as the point-of-entry for all foreign aid and DF/TA support made available by the development partners, comprising pooling and non-pooling contributions including those of the I/NGOs. Any other parallel channels of funding will be considered contradictory to the Paris Declaration, Accra Agenda for Actions, JFA and the CoC.
- ❖ A Joint Steering Committee comprising heads of the central level agencies and the Development Partner's focal point will be constituted for the planning, management, monitoring and reporting of direct funding facilities and TA. Development partners' off budget support to the sector will be monitored and reviewed through reports provided by FACS to the Steering Committee to ensure alignment with Ministry's ASIP/AWPB, to reduce administrative costs, and improve the efficiency and effectiveness of direct funding and TA provisions.
- ❖ The capacity of FACS will be strengthened as per the need to carry out the role of keeping DF/TA records, SSRP Secretariat, and for facilitating meetings as outlined in the JFA. A separate operational guideline for the management and operation of the TA/DF support (the JDFA manual) endorsed by the DF Steering Committee and will be reviewed and endorsed by the SSRP pooling and non-pooling Development Partners, as well as incorporate inputs from the I/NGO consultations.
- ❖ As per the JDFA modality, SSRP pooling/non pooling Development Partners will commit to a minimum level of TA/DF alignment in which all off budget support to the education sector will be timely communicated to FACS and recorded in the TA register and will be presented in the Joint Steering Committee. Besides this, the JDFA modality stipulates 2 levels of further alignment in which Development Partners will plan TA through the Steering Committee (medium) and provide fund for the Steering Committee to utilize as is described in the JDFA manual as maximum level.

10.8 INDICATIVE COST

There will be some cost for establishing the SSRP TA/DF secretariat within FACS for the remaining 2 year SSRP implementation, however, funding through the JDFA modality by DPs (maximum level) will not be estimated as this is a flexible arrangements that can be decided on a case to case base, with all DPs joining the minimum level as a condition. Non-pooling Development Partners and I/NGOs will also be encouraged to join the TA/DF pool where relevant to supplement and/or complement the purpose and objectives of the SSR plan and policies.

10.9 IMPLEMENTATION ARRANGEMENTS AND MATRIX

10.9.1 IMPLEMENTATION ARRANGEMENTS

The Ministry of Education intends to continue managing the TA and DF through a pool mechanism created in support of all interested partners, regulated by a Joint Steering Committee (SC), headed by the Secretary. The SC will represent the MOE and its agencies, and Development Partners as well as partner agencies. The terms and conditions for the operation of the TA/DF pool have been outlined in the JDFA manual that was endorsed by the Ministry in 2010. This manual will be revised in collaboration with pooling and non-pooling Development Partners and in consultation with I/NGOs. MOE/FACS will continue to coordinate the TA/DF with the aim of embedding TA/DF deals.

A pool of sectoral advisors (identified by MOE as per the needs) will be recruited/selected, as per the guidelines in the endorsed JDFA manual for providing technical support to the MOE system and to give a push to the reform process on major areas such as planning, quality education, medium of instruction, inclusion, evaluation, management, financing, EMIS, civil works, TEVT, capacity development and other areas identified by the MOE. At the MOE's request, the development partners will make an allocation and provision for such advisors, depending on the areas of a donor partner's expertise and interest. The costs of these inputs will be met through Direct Funding facilities outside the programme support. Such advisor(s) will not be more than one from a partner agency at a time. Strategic long term placements of VSAs will be aligned with this pool.

It is also expected that the development partners will continue to appoint a DP focal point and co focal point and that a SSRP liaison secretariat⁴³ will be established under

⁴³ The actual size and mandate of this secretariat within FACS will be depending on the identified need and available resources from the Development Partners and Government.

FACS, which will manage and coordinate all matters under the JFA framework, enabling a joint effective mechanism for coordination, particularly during the missions. The MOE and the liaison secretariat⁴⁴ will liaise with the DP focal and co focal point to deal with day to day issues and be in charge of facilitating the regular meetings set out in the JFA (JAR, JCM and JQM), in cooperation with the Ministry of Finance, other line agencies and educational stakeholders. The DPs and Government will jointly bear the costs for these meetings.

10.9.2 IMPLEMENTATION MATRIX

S. No.	Activity (What?)	Responsible Agency (Who?)	Process (How?)	Time (When?)
1	Denmark development cooperation impact review (including JDFA)	a) Denmark	b) Reviewing the effectiveness of JFA and JDFA as a part of the SWAp based funding approach to the Nepal Education Sector c) Identifying the successes and challenges of the Danish support through the Joint Direct Funding Arrangement (JDFA) Model for 2009-2013. d) Highlighting the overall experience of DANIDA bi-lateral education funding in Nepal and some key recommendations.	December 2013
2	Establishment of TA/DF desk in FACS & FAIMS	FACS	To register all DF/TA in the education sector against SSRP priorities	Before JAR 2014
3	Identifying additional SSRP support 2014-2016	GoN and DPs	To address the projected funding gap for the SSRP extension	Before JAR 2014
4	Establishment of the SSRP liaison secretariat in FACS	GoN and DPs	To ensure day to day smooth collaboration with Development Partners on SSRP matters and preparation of regular SSRP meetings, consultations and reviews, as constituted in the JFA.	Before JAR 2014
5	JFA extension	GoN and DPs	To extend the SSRP SWAp through the JFA to the full 7 year SSRP	March 2014 (during JAR)

⁴⁴ The actual size and mandate of this secretariat within FACS will be depending on the identified need and available resources from the Development Partners and Government.

6	Conduction of the EFA national review and the development of the beyond 2015 education program outline	GoN and DPs	To ensure a quality and equitable national education program as per the need of the post 2015 scenario in the Nepal context.	Before JCM 2015
7	Identification of development partners and potential funding modality beyond July 2016	GoN	To ensure adequate resourcing of the post 2015 national education program in Nepal.	Before JCM 2015

Annex I: Estimates of Fiscal Framework

A. Fiscal Frame for SSRP - **High Case** (Based on Thirteenth Plan) in Billion Rupees

Fiscal Year	12	13	14	15	16	Total SSRP extension	Annual average
GDP (at FY 13 prices)	1536	1701.19	1802.19	1917.4	2048.14		
Budget (at FY13 prices)		404.82	484.52	536	596.22		
Budget as share of GDP		0.25%	0.27%	0.28%	0.29%		
GDP (at current prices)			1928.34	2195.23	2509.06		
Budget (at current prices)			518.44	613.67	730.40		
Share of education in budget	16.61%	15.67%	15.65%	16.61%	16.61%		
Education budget (in Billion NPR)				101.93	121.32	223.25	
SSRP share in education budget				85%	85%		
SSRP budget (in Billion NPR)				86.64	103.12	189.76	94.88
Exchange rate assumed (NPR/US\$)				100	105		
SSRP budget, US\$ million				866.40	982.10	1848.51	
Donor share, %				20%	20%		
Donor contribution, US\$ million				173.28	196.42	369.70	184.85
Government contribution				69.31	82.50	151.81	

Note:

1. GDP for FY2011/12 based on Economic Survey, 2012/13 at FY 2011/12 prices. GDP and budget for FY13-16 based on Thirteenth Plan.
2. Actual budget for FY14 Rs. 517 billion
3. Share of education in budget for FY12-13 based on ASIP for FY14, and for FY14 in Budget Speech for FY14.
4. Share of education in budget for FY15-16 assumed 16.61% - the highest figure for FY12-14.
5. Share of SSRP in education budget assumed 85% as in SSRP Document.
6. Donor share in SSRP assumed 20% as in ASIP for FY14.

B . Fiscal Frame for SSRP - Medium Case (Based on Recent Trend) in Billion Rupees

FY	8	9	10	11	12	13	Average
Growth, %	5.8	3.9	4.3	3.8	4.6	3.6	4.33

Fiscal Year	12	13	14	15	16	Total SSRP extension	Annual average
GDP (at current prices)	1536	1710.00	1908.99	2131.13	2379.12		
Budget (at current prices)		404.82	517.00	504.44	563.14		
Budget as share of GDP		23.67%					
Share of education in budget	16.61%	15.67%	15.65%	16.61%	16.61%		
Education budget				83.79	93.54		
SSRP share in education budget				85	85		
SSRP budget				71.22	79.51	150.73	75.36
Exchange rate assumed, Rs./US\$				100	105		
SSRP budget, US\$ million				712.19	757.21	1469.40	
Donor share, %				20%	20%		
Donor contribution, US\$ million				142.44	151.44	293.88	146.94
Government contribution				56.98	63.61	120.58	

Note:

1. GDP for FY2011/12 and 2012/13 based on Economic Survey 2012/13. GDP for FY14-16 projected based on average growth rate of 4.33% for FY8-13.
2. Budget for FY12-13 are actual. Budget for FY15-16 calculated assuming budget as share of GDP of 23.67% as in FY13.
3. Share of education in budget for FY12-13 based on ASIP for FY14, and for FY14 in Budget Speech for FY14.
4. Share of education in budget for FY15-16 assumed 16.61% - the highest figure for FY12-14.
5. Share of SSRP in education budget assumed 85% as in SSRP Document.
6. Donor share in SSRP assumed 20% as in ASIP for FY14.

C. Fiscal Frame for SSRP - **Low Case** (Based on IMF Projection) in Billion Rupees

FY		13	14	15	16
Growth, %		3.6	4	4	4.15

Fiscal Year	12	13	14	15	16	Total SSRP extension
GDP (at current prices)	1536	1710.00	1902.89	2117.53	2359.79	
Budget (at current prices)		404.82	517.00	501.22	558.56	
Budget as share of GDP		23.67%				
Share of education in budget, %				16.61%	16.61%	
Education budget (in Billion NRR)				83.25	92.78	
SSRP share in education budget				85%	85%	
SSRP budget (in Billion NRR)				70.76	78.86	149.63
Exchange rate assumed (Rs./US\$)				100	105	
SSRP budget, US\$ million				707.65	751.05	1458.70
Donor share, %				20%	20%	
Donor contribution, US\$ million				141.53	150.21	291.74
Government contribution NPR Billion				56.61	63.09	119.70

Note:

1. GDP for FY2011/12 and 2012/13 based on Economic Survey 2012/13. GDP for FY14-16 projected based on IMF growth rate projection.
2. Budget for FY12-13 are actual. Budget for FY15-16 calculated assuming budget as share of GDP of 23.67% as in FY13.
3. Share of education in budget for FY12-13 based on ASIP for FY14, and for FY14 in Budget Speech for FY14.
4. Share of education in budget for FY15-16 assumed 16.61% - the highest figure for FY12-14.
5. Share of SSRP in education budget assumed 85% as in SSRP Document.
6. Donor share in SSRP assumed 20% as in ASIP for FY14.

Annex II: Estimated budget by Major Budget Heads for SSRP Extension

SN	Budget Head	Program	FY11/12 (NPR'000)	FY 2012/013	FY 2013/014	FY 14 revised	FY 14/15	FY 15/16	SSRP Extension
1	3500163	Primary Education	20,066,630	21,490,798	23,639,878	27,895,056	30,684,561	33,753,018	64,437,579
2	3500173	Lower secondary / secondary education	9,764,438	10,513,013	11,774,575	13,893,998	15,283,398	16,811,738	32,095,135
3	3500213	Non formal education	7,261	8,659	11,832	11,832	12,660	13,547	26,207
4	3500214	Non formal education	450	150	173	173	185	198	382
5	3500223	Teacher record office	786,751	1,181,676	1,181,676	1,181,676	1,264,393	1,352,901	2,617,294
6	3500233	Special Education	67,000	69,402	102,699	102,699	109,888	117,580	227,468
7	3500263	Teacher Pension facilities	2,300,000	3,299,993	3,299,993	3,893,992	4,283,391	4,711,730	8,995,121
8	3501053	School Capacity Building (Soft skills)	174,600	180,475	452,037	452,037	483,680	517,537	1,001,217
9	3501054	Community school Capacity Building	-	-	1,500	1,500	1,605	1,717	3,322
10	3501213	SSRP- Center	348,034	236,299	700,584	700,584	749,625	802,099	1,551,724
11	3501214	SSRP- Center	33,400	32,389	69,076	69,076	73,911	79,085	152,996
12	3508033	SSRP- Districts	18,330,401	14,899,286	22,916,832	22,916,832	24,521,010	26,237,481	50,758,491
13	3508034	SSRP- Districts	47,245	72,684	103,530	103,530	110,777	118,532	229,309
Total NPR ('000)			51,926,210	51,984,824	64,254,384	71,222,984	77,579,084	84,517,161	162,096,245

Annex III: Summary of SSRP Program Indicators, Base-Year Status and Targets and Achievements

Indicators	Base year	Targets and achievements													
	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
		T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
Basic and secondary education															
1. Development of equity strategy and its implementation for basic education										Analyses of census data on out of school children and plan of action developed		Implement ation of action plan in first group of five districts ⁴⁵		Impleme ntation of action plan in second group of five districts ⁴⁶	
Share of out-of-school children aged 5-12 (overall, dalit, disadvantaged groups, poor and lagging districts reduced)															
2. Completion of National Learning Assessments of Students Achievement (NASA) rounds for grade 3, 5 and 8	First round results for G8 published			NASA underta ken for each grade				First round results for G8 published		First round results for G3 & 5 published		Second round results for G8 published		Second round results for G3 & 5 published	
Action Plan for implementation of NASA report recommendation prepared								Action plan not developed		Action plan not developed		Action Plan for reform interventions based on NASA findings prepared		three key actions taken	

⁴⁵With highest share of out-of-school children.

⁴⁶With highest share of out-of-school children.

Indicators	Base year	Targets and achievements													
	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
		T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
3. Completion of Early Grade Reading Assessment														First round	
4. Number of schools disclosing early grade reading assessment results										0				1,000	
5. Number of schools conducting CAS in grades 1-3	0									8,000					
6. Percentage of students receiving textbooks within two weeks of start of class															
For primary															
6a. Eastern and Western regions															
6b. Remaining regions															
6c. All regions	45.2		57.6		66.3		69.4		72.1						
For basic															
6d. Eastern and Western regions															
6e. Remaining regions															
6f. All regions			54.0	60	66.1	70	68.2	75	72.3	80		85		90	
7. Number of languages for which instructional materials have been developed and teachers have been trained			>22 ⁴⁷		23		33		33						

⁴⁷ Other languages counted as one.

Indicators	Base year	Targets and achievements													
	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
		T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
8. Number of classrooms built or rehabilitated		5,500	8,438 ⁴⁸	6,000	8,326	6,500		7,500		7,000		6,500		6,500	
Number of new safe school buildings constructed															
Number of school buildings made safe															
Percentage of schools trained in school safety related to disaster.															
Database of secondary students receiving scholarships established								No database		80% of G11-12		80% of G9-12		90% of G9-12	
Percentage of beneficiary students receiving scholarship through bank accounts ⁴⁹												60% of G11-12		70% of G11-12	
11. Percentage of students receiving scholarships within a month of the scheduled time improved															
12. Share of PCF, non-salary grants disbursed to schools in the first trimester															
Progress in P MEC on basic schools															

⁴⁸ Based on Flash II 2066 (FY10)

⁴⁹ Flash does not report on this indicator.

Indicators	Base year	Targets and achievements													
	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
		T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
Number of DEOs publicly displaying information on disbursement to the schools															
Number of schools that receive funds by first trimester															
13. Percentage of schools completing social audit			84.9 ⁵⁰		86.1 ⁵¹		87.7		NA	90		95		97	
14. Number of schools transferred to community management			10,200		11,902		11,902 ⁵²		NA	14,000		15,000		16,000	
15. Percentage of total permanent and rahat teachers receiving salary through bank accounts						J	20			45		65		80	
Literacy and lifelong learning															
16. Enrolment in literacy and post-literacy programs			2,691,980		1,330,560		732,920								
17. Number of graduates of literacy and post-literacy programs			1,879, 620		1,119,539		457,363								

⁵⁰Out of schools reporting – 21,152.

⁵¹Out of reported schools.

⁵²Updated data not available.

Indicators	Base year	Targets and achievements													
	08/09	09/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16	
		T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A	T	A
Vocational training and Soft Skills															
18. Number of schools that are using soft skill enhanced curriculum for grade 6-8															
19. Number of secondary schools with soft skills enhanced curriculum piloted in grade 9 and 10										24		24		24	
20. Number of secondary schools with a vocational stream established in grade 9 and 10.										100		100		100	

Annex IV: Overall Matrix of Agreed Actions

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
Basic Quality	GAAP		Improving access to and quality of textbooks	Introducing the concept of multi grade textbooks		MOE/DOE
Basic Quality	Textbook study		Improving access to and quality of textbooks	Development of holistic textbook printing and distribution policy		MOE/DOE
Basic Quality	Textbook study		Improving access to and quality of textbooks	Exploring involvement of private sector under GoN leadership on competitive base for printing and distribution of textbooks		MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
GM	Textbook study		Improving access to and quality of textbooks	Make REDs and DEOs responsible for the timely delivery of textbooks in their region/district.		MOE/DOE
GM	Textbook study		Improving access to and quality of textbooks	Formation of National Textbook Management Board		MOE/DOE
GM	GAAP		Strengthen culture of disclosure and transparency	Development and implementation of information and communication strategy		MOE/DOE
PFM	GAAP		Strengthen culture of disclosure and transparency	Display of resources about grants at district level		MOE/DOE
PFM TM	GAAP		Ensuring adequate number of teachers	Calculation of PFC grants per school		MOE/DOE
PFM TM	GAAP		Ensuring adequate number of teachers	Allocation of PCF grants per district and grants released to schools as per the PCF guidelines		MOE/DOE
TM	GAAP		Ensuring adequate number of teachers	Annual update of district wise teacher profiles with special attention to permanent, temporary and female teachers		MOE/DOE
CD	GAAP		Strengthen district to centre level planning	Providing adequate and timely support to districts to submit AWPB		MOE/DOE
PFM GM	GAAP		Strengthening of social audits	Social audits are undertaken by all schools and adequate social audit reports are a requirement for fund release		MOE/DOE
GM	GAAP		SMCs established and effective	SMCs are actively taking on their roles and responsibilities in all schools		MOE/DOE
CD	GAAP		Institutional CD strengthened at all levels	ASIP/AWPB is result based and includes need based capacity development allocations in line with the CD plan		MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
GM	GAAP		Reorganization of the Ministry of Education and central agencies	The Administrative Reform Committee will prepare a consolidated report on the Restructuring		MOE/DOE
GM	GAAP		Reorganization of the Ministry of Education and central agencies	Develop a mechanism at districts and national level for regularization of interaction with all stakeholders including political parties at central and local level		MOE/DOE
GM	GAAP		Reorganization of the Ministry of Education and central agencies	Invite institutionalized representation of teachers during policy dialogues and translation of policy into action both at national and district level		MOE/DOE
ME	GAAP		Strengthening of data	Develop system for third party monitoring and validation		MOE/DOE
GM TM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enable the realignment of an incentive mechanism to promote and reward good educational practices in schools	DOE forms an Incentive Management Team that reviews and provides options for strengthening incentive mechanisms, including introduction of performance based grants at regional, district and school levels.	Sept 2013	MOE/DOE
GM ME	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enhancing roles of RED in monitoring, supervision and evaluation of DEO's performance	RED sets the regional level achievement standards based on the approved guidelines and indicators.	Yearly from Sep 2014	MOE/DOE
GM ME	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enhancing roles of RED in monitoring, supervision and evaluation of DEO's performance	RED provides incentives to best performing DEOs and DEO staff based on the performance indicators and standards of achievement.	Yearly from Sep 2014	MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
GM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enabling DEOs to promote good practices in schools through granting authority and resources	DEO provides incentives to best performing RCs/RPs, schools, HTs, teachers, SMC and PTA based on the performance indicators and standards of achievement.	Feb 2014	MOE/DOE
GM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enabling DEOs to promote good practices in schools through granting authority and resources	DEO provides incentives to best performing RCs/RPs, schools, HTs, teachers, SMC and PTA based on the performance indicators and standards of achievement.	Feb 2014	MOE/DOE
GM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Strengthen and streamline RCs function in rewarding best schools and teacher through performance based evaluation and research based evidence	DEO sets the RC level achievement standards based on the approved guidelines and indicators.	April 2014	MOE/DOE
GM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Strengthen and streamline RCs function in rewarding best schools and teacher through performance based evaluation and research based evidence	School supervisors and RP ensure that the best teachers receive award annually based on the RC level achievement of students.	April 2014	MOE/DOE
GM	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enable School and SMC in establishing good educational practices through introducing incentive schemes	SMC rewards the best teachers and non-teaching staff function.	April 2014	MOE/DOE
GM Quality	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Enhancing roles of local governments in promoting good practices in schools	MOE, DOE and DEOs initiate dialogues with local bodies for possible areas of collaborations for promoting and rewarding good educational practices relating to quality improvement in schools.	Yearly	MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
GM Quality	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Partnerships/collaborations with private sector and non-Govt sector	MOE/DOE identifies potential partners in the private and non-governmental sectors.	Sept 2013	MOE/DOE
GM Quality	Action plan for establishment of incentive scheme to promote good practices under SSRP.	ADB 3rd TRC	Partnerships/collaborations with private sector and non-Govt sector	DOE and DEO initiates dialogue with the private/non-governmental sector for possible areas of collaboration for promoting and rewarding good educational practices related to quality education in schools	Sept 2013	MOE/DOE
TM	GAAP		Effective teacher management and redeployment	Transfer of teachers from schools with surplus teachers to schools with short supply based on identification of surplus/shortage of teachers from updated teachers database	yearly	MOE/DOE
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	Annual conduction of teacher licensing exams and review of exam content and curriculum as well as pass marks and validity period of the license	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	Teacher unions and professional organizations will be invited to serve on the teacher licensing body	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	Regional Teacher Service Committees will be created as part of the existing infrastructure for creating a district level pool/roster of potential head teachers and teacher candidates for respective districts. RED directors will chair the RTSC.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	Female teachers and other identified groups will remain to be recruited as per the reservation guidelines	2016	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	The RTSC will update the districts pool annually by ensuring that all eligible candidates in the districts are included in the pool after fulfilling the TSC examination requirements	2015	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	SMCs will identify candidates for teacher selection only from the pool created by the RTSC. In situations where the required candidate is not available within the pool, the SMC will inform the DEO so that the RTSC can conduct a targeted search.	2015	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	All teacher recruitment will be done under a schedule, either at the start or end of the school year to minimize the burden on the system.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	The establishment of a separate management position, promotion mechanisms and the development of a professional career path for head teachers will be explored.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	In any situation where a male and a female candidate for a management position are tied in terms of being eligible for the job, the female candidate will be given preference.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	Possibilities of recruiting faculty top students through positive recruitment will be developed and implemented	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	The teacher licensing provision will be waived in the cases where teachers are needed to be recruited for the vocational stream and soft skill related subject if there are no provisions in the teacher education program.	2014	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	The teacher recruitment process will be conducted through (i) a test, (ii) classroom demonstrations and (iii) interviews. Besides this, academic qualifications will be provided.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Facilitation of merit based and transparent teacher selection under SMCs	All temporary teacher recruitments in approved positions will be guided by a central policy stipulating minimum salary scale (at par with permanent teachers) and benefits, such as leave.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Improving understaffing and overstaffing in schools and the availability of subject wise teachers at school	All transfers will be done under a schedule, either at the start or end of school year to minimize burdening the system or during the vacation period to avoid any academic loss for children.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Improving understaffing and overstaffing in schools and the availability of subject wise teachers at school	Teachers working in out-of-subject assignments (for example history teacher teaching mathematics) will be given first consideration for in-subject vacancies as they occur.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Improving understaffing and overstaffing in schools and the availability of subject wise teachers at school	Involuntary transfers will only be made for the reasons like closing or merging a school, placing a teacher who has been teaching out of his/her field of certification/subject area, complying with legislation either upon the request of a teacher or from the most junior.	2015	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Improving understaffing and overstaffing in schools and the availability of subject wise teachers at school	Teachers will be transferred as per the concept of national pool from surplus district to other districts where teacher shortage exists.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Improving understaffing and overstaffing in schools and the availability of subject wise teachers at school	Teacher transfer/re-deployment will be done by district education committee (DEC) based on STR and school mapping.		

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	The existing grant-based teacher positions (rahat) in schools and districts will be harmonized and made compatible with temporary teacher position and will be rationalized based on the number of students while deploying the teachers.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Once the TSC recruits teachers annually, the grant-based teacher positions (rahat) teachers will have the option to apply and participate in an open competition and be mainstreamed.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Those temporary teachers who have served for more than five years and are unable to be mainstreamed in internal or external competitions will have to make way for new teachers. However, in return for their service under temporary contract they may be offered some incentives before being relieved.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	The service time served by temporary teachers shall be counted, as the practice is in case of civil service (two-third of the total time served) when they will be mainstreamed to determine their seniority.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	A professional standard for teachers will be developed to serve the improvement in the quality of teaching and learning, the quality of pre-service programs and teacher qualification per SSRP.	2015	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Clear job descriptions and responsibilities in line with the existing teacher professional code will be provided for all the teachers - permanent and temporary, to create more accountable system and monitored annually teaching.	2015	
TM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers	Teacher's performance will be appraised by	2016	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
GM	strategy		currently serving under temporary/ contract categories.	introducing various aspects of teacher portfolios such as students' achievements, lesson plans/notes, reflective diaries, action research plans, community engagement, teacher learning circle, peer learning.		
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Linked to performance based contractual arrangements that will be made during the recruitment of teachers, the implementation of those arrangements will be further institutionalized for strengthening teachers' performance.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	The courses designed by the NCED will be in a sequential form, leading to a course completion certificate. Satisfactory performance appraisal and completion of these courses will be made mandatory for teachers before they are promoted to the next level as envisioned in SSRP 53 by creating a clear guiding framework with specific weightage for performance appraisal, course completion and accreditation of the courses attended by teachers.	2016	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	A coordination mechanism will be developed between the Universities, MOE, NCED and HSEB so that the universities are clearer on the required number teachers in future and the professional needs of to be teachers and to explore scheme for upgrading existing teachers' and head teachers' qualification as per SSRP. Furthermore, the option for additional upgrading qualifications for teachers for grades 6-8 (from completing class 12 as envisioned in SSRP to B.Ed level as minimum academic level) will be explored.	2015	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Once the teachers have been recruited, they will undergo an induction training program. Both district and school levels induction programs will guide and support beginning teachers in their first year of teaching essential to develop sound teaching practices as well as to retain them in the system and within the teacher learning cycle.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	Considering the increased number of schools per RC/LRC, monitoring follow up visits, and their roles and responsibilities, an institutional analysis/study will be carried out to explore future modality, linkage and coordination mechanism.	2014	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	The Ministry of Education will gather data using some kind of a teacher quality index (TQI) to develop a national baseline of teachers to give an indication of where the teachers in Nepal stand in terms of their professional capacity.	2015	
TM GM	teacher management strategy	ADB 3rd TRC	Mainstream the teachers currently serving under temporary/ contract categories.	NCED will develop distance education programs to prepare teachers and training professionals for their job, including induction courses, in-service training, and continuous professional development. This also involves capacity development of female candidates and candidates from disadvantaged groups through TSC examination preparation classes.	2014	
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Organization of a special programme from Mid-April to Mid-May to conduct household visits and encourage OOSC to enrol and to retain in schools	2014	DOE,DEO,RC VDC/Municipality,
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Effective Implementation of the free and compulsory basic education program in selected VDCs throughout the country	2014	MOE,DOE,DEO,RC VDC/Municipality and school

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
ECED AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Redistribution of ECED Centers within district and VDC	2014	MOE,DOE,DEO,RC and VDC/Municipality
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Targeted scholarships and incentives	2014	MOE,DOE,DEO,RC and VDC/Municipality
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Establishment of temporary, flexible learning centers for OOSC in urban and rural areas as per the needs	2014	Partnership approach
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Establishment of contingency provisions in areas prone to natural calamities, such as flooding, landslides and earthquakes	2014	Partnership approach
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Development and approval of a separate strategy for bringing OOSC with disabilities.	2014	MOE/DOE will develop and approve the strategy DEO, RC,and school will collect the data
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Formation of a high-level technical committee to provide strategic recommendations as to the cash transfer strategy	2014	MOE/DOE/NFEC
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	The list of schools not meeting at least 3 out of 5 priority minimum enabling conditions (PMECs) will be used to support the most-needy and disadvantaged schools so as to improve the overall learning environment of the schools.	2014	DOE, DEO, school
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Issue directives to all schools to develop and implement a code of conduct that will minimize various kinds of discriminatory practices on the basis of caste/ethnicity, gender, HIV/AIDS, Disability), sexual harassment and bullying in the school premises.	2014	DOE, DEO, RC and school

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Mid-day meal facilities in the Karnali Region and other districts that have been identified as food deficit areas to encourage regular attendance and retention of children	2014	DOE, DEO, RC and school
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Scale up the School Health and Nutrition Program	2014	DOE, DEO, RC and school integrating with regular activities and improved school attendance register
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Enter into MOU with selected municipalities in Kathmandu Valley and other parts of the country to ensure universal access, support quality improvement, school management and mapping, and planning, supervision and M&E.	2014	MOE, DOE, DEO
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Enter into MOU with Association for International NGOs in Nepal (AIN) (and interested institutional school) to encourage AIN member NGOs to implement various programs targeted at OOSC	2014	MOE, DOE, DEO
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Mobilization of media for dissemination of incentives available for OOSC, challenges of OOSC, mechanisms to bring them to schools; and report on good practices and progress	2014	DOE, RED, and DEO
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and Providing Educational Opportunities for OOSC	Develop functional collaborations with other sectoral ministries such as MOHP, MOFALD, MOA, MOWCSC	2014	MOE, DOE
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	Mobilizing SMC, PTA, teachers, I/NGOs, media, child clubs and, women groups and community members in conducting 'Welcome to school' campaigns on an annual base to (i) reach OOSC children, (ii) provide awareness on existing support and incentive structures and (iii) validate OOSC data as recorded through the 29011 Census and FLASH.	yearly	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	Based on the validated data collected through the 'Welcome to school' campaign, district and schools will be directed to include specific strategies in their DEP and SIP on bringing OOSC into formal education.	Yearly	MOE, DOE, DEO
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	A support scheme will be established to provide targeted support for OOSC. This scheme will be mobilized on the basis of proposals submitted by DEOs through REDs to bring OOSC into schools and alternative education. Proposals to access funding through this support scheme can be submitted by I/NGOs through the respective DEO.		DOE, RED, DOE
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	A free and compulsory basic education program will be implemented as a pilot in 500 VDCs throughout the country, bringing never enrolled students to schools, identify and stop potential dropout of students at risk, and increase retention of these children.		DOE
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	Flexible schooling and school outreach programs have been adopted to provide education provision to children not reached by existing school facilities providing condensed courses to reach age grade appropriate levels. Centres providing these programs will be established in various parts of the country based on a need base and I/NGOs will be actively encouraged to set up and operate such centers with support from the DEOs.		DOE, DEO
ECED AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	MoUs will be signed with local government bodies for the expansion of ECED centres will be facilitated on the base of need shown through ECD Mapping and OOSC data and the strengthening of existing ECD facilities.		

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	Targeted scholarships and incentives: MOE will continue to provide scholarships for all girls, Dalits, CWD, and otherwise specified marginalized groups in basic education (including all students in grade 1-8 in the Karnali zone and additional incentives will be provided through the DEO in the districts with a high proportion of OOSC.	Ongoing	
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	In urban areas, DEOs will be directed to establish flexible education centers for OOSC such as street children, children working in factories, children working in the public transport sector and domestic child laborers in collaboration with local government bodies and I/NGOs.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	Contingency provisions will be introduced in areas prone to natural calamities, such as flooding, landslides and earthquakes and DEOs will be directed to maintain adequate stock of used textbooks and other provisions to swiftly address disruptions to regular schooling in times of emergencies.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Reaching and providing educational opportunities for OOSC	A separate strategy for bringing OOSC with disabilities will be approved with a focus on the strengthening and mainstreaming of existing resource classes and provision of additional classes based on need; development of different learning materials; hostel facilities; improvement in the overall school environment to make it disabled-friendly; teacher training and management; and specialized student evaluation schemes.	July 2014	

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Providing entitlement and opportunities for OOSC	A technical committee will be established that will provide strategic recommendations as to the cash transfer strategy that could be one of the relevant initiatives in the Nepal too.		MOE
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Providing entitlement and opportunities for OOSC	Based on the best practices by NFEC in income generation models for graduates and non formal education, parents of OOSC who are willing to send their children to schools on a regular basis will be targeted for accessing income generation.		MOE, NFEC, DOE
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Use the list of schools not meeting at least 3 out of 5 priority minimum enabling conditions (PMECs) to support the most-needy and disadvantaged schools so as to improve the overall learning environment of the schools.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Circulate to all schools to develop and implement a code of conduct that will minimize various kinds of discriminatory practices on the basis of caste/ethnicity, gender, HIV/AIDS, Disability), sexual harassment and bullying in the school premises. The head teacher, teachers, SMC and student clubs will be made responsible for monitoring the implementation of such code of conduct.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Provide mid-day meal facilities in the Karnali Region and other districts that have been identified as food deficit areas to encourage regular attendance and retention of children. VDCs and municipalities will be encouraged to provide such facilities in ECED centers.		

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	In collaboration with MoH the School Health and Nutrition Program will be scaled up, the following initiatives will be implemented: (1) distribution of first Aid kit boxes in 32 districts (2) De-worming tablet distribution to students and, (3) conduct of an annual physical student check-up and national immunization campaigns in the school premises.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Schools will be requested to integrate extra-curricular and sports activities into the regular curriculum to provide joyful learning opportunities for children into the daily routine.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Scale up the provision of multilingual education as per the need and demand of the districts		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Scale up multi-grade and multi level schools in 750 schools by 2015/16 based on district level demand		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	The current mechanisms will be further strengthened to ensure that all children receive the full set of textbooks within 2 weeks of the start of the academic year.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Recruitment of teachers from marginalized groups will be in accordance with the TSC regulations.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	The MOE/DOE will enter into MOU with selected municipalities in Kathmandu Valley and other parts of the country. This MOU will primarily focus on ensuring universal access, support quality improvement, school management and mapping, and planning, supervision and M&E. A partnership modality will be initiated whereby MOE will provide incentives to municipalities.		MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Creating a child friendly and safe space for learning	Through dialogue with the MOFALD, MOE will encourage VDCs to spend 10% of their total annual grant on education (including ensuring universal access) through the VECs.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with non-governmental and community based organizations	MOE/DOE will enter into a MOU with the Association for International NGOs in Nepal (AIN) to encourage AIN member NGOs to implement various programs targeted at OOSC. MOE will, on the occasion of the National Education Day, publicly felicitate NGOs who have made good contributions in this area.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with non-governmental and community based organizations	MOE/DOE will encourage I/NGOs design and implement innovative activities to bring OOSC into various education networks. For this purpose, DEOs will coordinate with I/NGOs/NGOs for joint planning, implementation and monitoring of OOSC (focusing on street children, domestic workers, children working in factories and public transport sector) related activities too.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the private and corporate sector	MOE will initiate efforts to establish a national trust fund for enhancing educational access, retention and quality by mobilizing resources from various private and corporate organizations as part of the corporate social responsibility of those organizations.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the private and corporate sector	Foster partnerships between institutional and community schools to enhance the physical and learning environment of those community schools that are in dire need of such support.		

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the private and corporate sector	All institutional schools will be directed to provide up to 10% of their available student seats as scholarships to the most marginalized and deprived groups in consultation with the DEO.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the Media	Conduct information dissemination on various incentives that are available upon entry into schools, and report on transparency in the distribution of such incentives.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the Media	Identify OOSC in pocket areas, the various challenges they face in coming to schools, and mechanisms to bring them to schools.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Partnering with the Media	Report on good practices and progress in reducing the OOSC population.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	Ministry of Health and Population (MOHP): School health and hygiene activities: school level health checkups; vaccination and immunization campaigns; involvement of private hospitals in the same. The DEO will coordinate with health institutions in their localities to this effect.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	Support will be provided to district and local education stakeholders to unleash the minimum committed 10% of the grant received from the MoFALD in education and social sectors.		DOE, DEO
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	There will be active efforts made at district and local level for increased awareness on the Education Act and in particular the provisions for involvement of local bodies through the Village, Municipal and District Education Committees.		DOE, DEO

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	The MOE/DOE will enter into MOU with selected municipalities in Kathmandu Valley and other parts of the country. This MOU will primarily focus on ensuring universal access, support quality improvement, school management and mapping, and planning, supervision and M&E. A partnership modality will be initiated whereby MOE will provide incentives to municipalities.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	Through dialogue with the MOFALD, MOE will encourage VDCs to spend 10% of their total annual grant on education (including ensuring universal access) through the VECs.		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	MOA will be engaged in income generating activities for parents of OOSC		
AE	action plan for bringing OOSC into BES	ADB 3rd TRC	Coordination with other ministries and their line agencies at all levels	Ministry of Women, Child and Social Welfare (MOWCSW): Child rights, Girls education and other welfare activities.		
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Enable the realignment of implementation arrangements and the reforms agenda for the SSRP	MOE/DOE forms a Change Management Team to review and deliberate upon the recommendations made in the context of the Institutional Analysis and Capacity Development of the MOE/DOE and coordinate the implementation of the relevant recommendations.	Apr–Dec 2013	MOE/DOE
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Further strengthen existing policy review mechanisms	MOE/DOE receives and deliberates upon the outcomes of the Change Management Team's proposals related to the policy reforms.	Feb 2014	MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Strengthening RED capacity in M&E	DOE initiates the process of capacity development of the RED, through a range of approaches, including: <ul style="list-style-type: none"> - Common framework and tools for RED ranking of DEO performance - Enhanced incentives for best performing DEOs - Provision of M&E training to RED staff to strengthen the RED's capacity for performing this task - Strengthening capacity for data analysis and report writing 	Dec 2013	MOE/DOE/NCED/RED
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Enhancing school capacity in school level record keeping and financial management	NCED revises the existing HT management training package by incorporating additional content on strengthening the school level educational and financial records keeping. DEO includes school level accounting and records keeping, programme orientation sessions in its regular awareness programs.	Dec 2013	DOE and NCED
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Further strengthening school management	DEO and ETC provide training/workshop to SMC chair and other members for strengthening school management.	Dec 2013	DOE, NCED, ETCs, DEOs
	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Further strengthening school management	DOE organises consultative meetings with DEOs to review performance and obtain inputs on ways in which school governance can be improved.	Dec 2013	DOE, NCED, ETCs, DEOs
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Enhancing role of local governments in school management	MOE/DOE reviews options for establishing an Education Unit in the Municipality, in consultation and collaboration with the Ministry of Local Development (MLD).		MOE with support from DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Partnerships/collaborations with private sector and non-Govt sector	MOE/DOE initiates dialogue with the potential private/non-Govt sector for possible areas of collaboration related to strengthening of SSRP implementation.		MOE/DOE
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Strengthen fiscal transfer mechanisms to schools	MOE reviews the Local Bodies Finance Commission (LBFC) mechanisms and procedures for fiscal transfers and initiate discussion with the MLD on possibilities of collaboration.		MOE/DOE
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Identifying IT based solutions for strengthening institutional capacity	DOE explores options for identifying IT based solutions for making the DOE, CLAs, DEOs, ETCs and L/RCs more efficient and cost effective.		DOE and CLAs
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Strengthening accountability and transparency	Change Management Team reviews the options for enhanced accountability, including establishment of an Education Ombudsman and a Citizens Advisory Committee.		DOE/Change Management Team
CD GM	action plan for strengthening SSRP Implementation Arrangements	ADB 3rd TRC	Addressing Aid Effectiveness mechanisms	MOE further initiates dialogue with development partners for streamlining of financing and policy agreements under the SWAp.		MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Develop financial report generating software for improving financial reporting system		MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Strengthening of culture of compliance with existing rules, regulations, guidelines and directives at cost centres		MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Preparation and implementation of integrated central level monitoring plan		MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Development and dissemination of simplified financial record keeping systems at school level	Jan 2014	MOE/DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Amendment of existing Program Implementation Manuals to mitigate fiduciary risks		MOE/DOE
PFM	GAAP		Timely distribution of grants to schools	Providing adequate training and orientation for DEOs, RPs on guidelines for grants (including scholarships and books) and PIMs	yearly	
PFM	GAAP		Timely distribution of grants to schools	fund flow tracking, and sampling of financial audit and social audit by REDs		
PFM	FMIAP/ ILI	ADB 3rd TRC/ WB ILI	Mitigating fiduciary risks at all levels	Establishment of database of grade 11 and 12 students receiving scholarships through financial institutions	July 2015	MOE/DOE
PFM	ILI	WB ILI	Mitigating fiduciary risks at all levels	Establishment of database of 80% of grade 9 and 10 students receiving scholarships	July 2016	MOE/DOE
PFM	ILI	WB ILI	Mitigating fiduciary risks at all levels	Establishment of delivery of 60% of grade 11 and 12 students receiving scholarships through financial institutions	July 2016	
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Strengthening of procurement capacity of the DOE	No 2013	MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Development and installation of computerized IEMIS/FMIS at DOE/RED/DEO	May 2014	MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC/ WB ILI	Mitigating fiduciary risks at all levels	Systemic release of teachers' salaries through individual bank accounts	Oct 2015	MOE/DOE
PFM	FMIAP	ADB 3rd TRC	Mitigating fiduciary risks at all levels	Strengthening of monitoring of financial and social audits by REDs and DEOs		MOE/DOE
Quality	ILI	WB ILI	Timely availability of textbooks	85% of text books are accessible for students within the first two weeks of the academic year	July 2016	
GM CD	GAAP		Ensuring periodic performance audit	Identification of key aspects to be covered in the Performance Audit of the SSRP by MOE, DOE and other stakeholders; Timely discussions on how the performance audit can supplement regular ongoing progress	August 2015	DOE

SSRP Chapter	Action plan	DP linkage	Strategy	Action	Timeline	Responsibility
ME Quality	Action plan for NASA implementation					
AE	MTR	MTR	Development of an equity strategy			DOE
AM			INGO mobilization strategy			
AM			TA harmonization	TA will be identified jointly		
CD	School safety action plan	ADB 3rd TRC	School safety	Retrofitting of 260 School Buildings	July 2014	DOE
Basic	Policy Matrix			Approved guidelines for banning corporal punishment are being implemented		MOE
ME	CAP		NASA implementation	Grade 8, 5 and 3 NASA reports are being annually produced		ERO
AM			Joint review	TWG strengthening		
Basic Quality	ASIP	ADB 3rd TRC	PMEC	Schools meeting all 5 PMEC through budget provisions in ASIP/AWPB		MOE/DOE

तेरौ योजना (आर्थिक वर्ष २०७० ७१-२०७२ ७३) मा शिक्षा

१. पृष्ठभूमि

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको मौलिक अधिकारलाई मानव अधिकारको रूपमा मान्यता दिदै माध्यमिक तहसम्मको शिक्षालाई निःशुल्क गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ। देशबाट निरक्षरता उन्मूलन गर्दै गुणस्तरयुक्त शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, सबैका लागि शिक्षा भन्ने सहस्राब्दी विकास लक्ष्य हासिल गर्ने र सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई अल्पविकसित राष्ट्रहरूबाट स्तरोन्नति गर्ने दीर्घकालीन सोच हासिल गर्नेतर्फ शिक्षा क्षेत्रका प्रयासहरू केन्द्रित छन्। सरकारका साथै निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, स्थानीय निकाय एवम् समुदायलाई समेत सहभागी र उत्तरदायी बनाई समग्र शैक्षिक प्रणाली, प्रक्रिया र क्रियाकलापलाई सुशासनका सिद्धान्तानुरूप सञ्चालन गर्दै सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो तथा प्रभावकारी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। हालसम्मका प्रयासहरूबाट तयार भएका पूर्वाधार एवम् अवसरको उपयोग गर्दै एकाइसौं शताब्दीका चुनौतीहरूको सामना गर्न सक्ने समावेशी, समन्यायिक र गुणस्तरयुक्त शैक्षिक प्रणालीको विकास गरी सक्षम, कर्तव्यनिष्ठ तथा उत्पादनशील जनशक्ति उत्पादन गर्ने सोच लिएर शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा गरिएको छ।

२. अद्यावधिक स्थिति

आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि ०६९/७० सम्म सञ्चालित साक्षरता कार्यक्रमबाट २० लाख ३३ हजार ५७१ जना साक्षर भएका छन्। ५ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर ६५.९ प्रतिशत (महिला ५३.१ र पुरुष ७४.७) रहेको छ। यसै गरी १५-२४ उमेर समूहको साक्षरता दर ८७.५ प्रतिशत पुगेको छ। हालसम्ममा पूर्वप्राथमिक विद्यालय तथा बाल विकास केन्द्रको सङ्ख्या ३४,१७४ पुगेको छ। देशभरमा ३४,२९८ प्राथमिक, १४,४४७ निम्न माध्यमिक, ८,४१६ माध्यमिक र ३,५९६ उच्च माध्यमिक विद्यालयहरू रहेका छन्।

विद्यार्थी भर्नातर्फ प्राथमिक तहको खुद भर्ना दर ९५.३ प्रतिशत, आधारभूत तहमा ८७ प्रतिशत, माध्यमिक तह कक्षा ९-१० मा ५४.३ र कक्षा ९-१२ मा ३१ प्रतिशत पुगेको छ। प्राथमिक, आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक अनुपात समदरमा पुगेको छ। सामुदायिक विद्यालयमा प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक तहमा महिला शिक्षकको प्रतिशत क्रमशः ३७.५ प्रतिशत, २०.१ प्रतिशत र १३.१ प्रतिशत पुगेको छ। सामुदायिक विद्यालयमा स्वीकृत दरबन्दीका आधारमा शिक्षक/विद्यार्थी अनुपात प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक विद्यालयमा क्रमशः ४०: १, ६०: १ र ३६: १ रहेको छ।

विद्यार्थी टिकाउ दर ८४.१ प्रतिशत विद्यार्थी कक्षा ५ सम्म र ६९.४ प्रतिशत कक्षा ८ सम्म पुगेको देखिन्छ। कक्षा ५ पुरा गर्ने दर ७५ प्रतिशत र कक्षा ८ पुरा गर्ने दर ६०.८ प्रतिशत रहेको छ। यसै गरी प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिममा लक्षित समूहको पहुँच बढेको छ। करीव २३ लाख विद्यार्थीले वार्षिक रूपमा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने गरेका छन्। विभिन्न २२ मातृभाषामा कक्षा पाँचसम्मका पाठ्य सामग्री विकास भएका छन्।

३. समस्या तथा चुनौतीहरू

सबै तहका शिक्षामा भर्ना भई छाड्ने र दोहोर्‍याउनेको संख्या उल्लेख्य छ भने निरन्तरता पाएकाहरूको पनि उपलब्धि सन्तोषजनक छैन । विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायका बाल बालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने, साक्षरता अभियानलाई सशक्तीकरण र सिप विकाससँग आबद्ध गर्ने, शिक्षकहरूको दरबन्दी तथा वितरणलाई औचित्यपूर्ण बनाउने र पुनःमिलान गर्ने, गुणस्तरका दृष्टिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरू बिचको अन्तर कम गर्ने, संस्थागत विद्यालयहरूको नियमनका लागि नीतिगत, कानुनी र संस्थागत आधारहरू तयार गर्ने, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरूमा समावेशी एवम् समन्यायिक पहुँच सुनिश्चित गर्ने, उच्च शिक्षामा नीतिगत, व्यवस्थापकीय सुधारका साथै पाठ्यक्रम र गुणस्तरमा सुधार गर्ने र शैक्षिक तथ्याङ्क र सूचनालाई अद्यावधिक, व्यवस्थित, विश्वसनीय बनाउने कार्यमा अपेक्षाकृत प्रगति हुन नसक्नु जस्ता चुनौतीहरू रहेका छन् ।

४. दीर्घकालीन सोच

सबै नेपालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गरी सक्षम, उत्पादनशील र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्ने

५. उद्देश्य

१. सबै तह र विषयको शिक्षामा समान पहुँच विस्तार गर्ने
२. सबै तहको शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी, सिपमूलक, रोजगारमुखी एवम् समसामयिक बनाउने
३. शैक्षिक पद्धतिलाई सृजनात्मक, व्यावहारिक, समावेशी र समतामूलक बनाउँदै लैजाने
४. समग्र शिक्षा प्रणालीको दक्षता, प्रभावकारिता र जवाफदेहितामा अभिवृद्धि गर्ने

६. रणनीति

१. प्रारम्भिक बाल विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा विस्तार गर्ने
२. निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह (९-१२) को एकीकृत शिक्षा पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने
३. प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाका क्षेत्रमा लगानी तथा अवसरमा विस्तार गर्ने
४. उच्च शिक्षालाई अनुसन्धानमूलक बनाउँदै नियमनका पूर्वाधार विकास र अवसरहरूको विविधीकरण गर्ने
५. साक्षरतालाई उत्पादकत्वसँग आबद्ध गरी अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने
६. विपन्न, सीमान्तकृत समुदाय र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
७. सबै तहको शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउने
८. लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गर्दै जवाफदेही पद्धतिको विकास गर्ने

७. कार्यनीति

१. बाल विकास केन्द्रहरूको नक्साङ्कन गरी विस्तार गर्नुका साथै पूर्वाधारहरूका सम्बन्धमा तयार गरिएको न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । (१)

२. प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन र नियमित अनुगमनका लागि स्थानीय निकाय, समुदाय र गैरसरकारी संस्थासँग सहकार्य गरिने छ । (१)
३. निःशुल्क अनिवार्य आधारभुत शिक्षामा पहुँच विस्तार गर्न वैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित र समन्वयात्मक ढङ्गले कार्यान्वयन गरिने छ ।
४. प्रमुख नतिजाहरूमा स्रोत विनियोजन गर्दै विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (कक्षा १-१२) को कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइने छ । (२)
५. माध्यमिक शिक्षा (९-१२) मा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालय विस्तार गरी क्रमशः निःशुल्क गरिने छ र विज्ञान शिक्षामा सबै वर्ग, समुदाय र क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको पहुँच वृद्धि गरिने छ । (२)
६. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई समग्र शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा एकीकृत गर्दै डिजिटल डिभाइडलाई कम गर्दै लगिने छ । (२)
७. शिक्षक पुनर्मिलानका साथै विद्यार्थी र शिक्षक सङ्ख्यामा समायोजन गरिने छ । (२)
८. मातृभाषाका पाठ्य सामग्री तथा शिक्षकहरूको विकास गरी मागबमोजिम बहुभाषीय शिक्षाका अवसरहरूमा विस्तार गरिने छ । (२)
९. शैक्षिक संरचनाहरूको सबै प्रकारका विपद्को जोखिम विश्लेषण गरी भौतिक पूर्वाधार विस्तार गरिने छ । साथै, पाठ्यक्रममा जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी सामग्री समावेश गरी कर्मचारी, शिक्षक र विद्यार्थीहरूको जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । (२)
१०. निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, स्थानीय निकाय र विकासका साझेदारहरूसँगको सहकार्यबाट प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरू विस्तार गरिने छ । (३)
११. कक्षा ९ देखि आरम्भ भएको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षासहितको दुईधारको माध्यमिक शिक्षालाई परीक्षणबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा विस्तार गरिने छ । (३)
१२. अनौपचारिक क्षेत्रमा विद्यमान सिपहरूको अभिलेखीकरण, सिप परीक्षण र प्रमाणीकरणका लागि कार्यविधि, प्रक्रिया र संयन्त्रहरूलाई सुदृढ गरिने छ । साथै वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारहरूको सिप परीक्षण र प्रमाणित गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । (३)
१३. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यताको रूपरेखा तयार गरी विभिन्न विधा र तहका विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षासम्म अध्ययन गर्ने अवसर प्रदान गरिने छ । (३)
१४. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सम्बन्धी नीति, कार्यक्रम र लगानीलाई समन्वय गर्न संस्थागत तथा वित्तीय औजारको विकास र प्रयोग गरिने छ । (३)
१५. उच्च तथा प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई सामाजिकीकरण गर्न र सेवा प्रवाह पद्धतिको अनुभव दिलाउन स्वयम्सेवक रूपमा अध्ययनसँग सम्बन्धित कार्य क्षेत्रमा तोकिए बमोजिमको अवधिका लागि खटाइने छ । (३)
१६. एकीकृत उच्च शिक्षा नीति र उच्चशिक्षा ऐन जारी गरी उच्च शिक्षामा विविधीकरण, गुणस्तरमा सुनिश्चितता र प्रभावकारी नियमन गरिने छ । (४)
१७. विदेशी शिक्षण संस्थाहरूसँग आवद्ध भई सञ्चालनमा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूलाई नियमन गरिने छ । (४)

१८. मानित विश्व विद्यालय र खुला विश्व विद्यालयको अवधारणालाई प्रोत्साहित गर्नुका साथै कानुनी संरचनामा सुधार गरी कार्यान्वयन गरिने छ । (४)
१९. अनुसन्धानलाई उच्चशिक्षाको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्दै लगिने छ । (४)
२०. शिक्षक नियुक्तिमा योग्यतम व्यक्तिहरूलाई आकर्षित गरी अभै प्रतिष्पर्धी बनाउन हालको न्यूनतम शैक्षिक योग्यतालाई पुनरावलोकन गरिने छ । (४)
२१. गुणस्तरीय संस्थागत विद्यार्थीहरूलाई सामाजिक उत्तरदायित्वको रूपमा सामुदायिक विद्यालयहरूलाई पठन पाठन र व्यवस्थापन सुधार गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सक्षम बनाउन सहकार्य गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । (४)
२२. शिक्षा क्षेत्रमा संलग्न सुपरिवेक्षण, अनुगमन तथा नियमन गर्ने कर्मचारी, पदाधिकारी, शिक्षक तथा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूलाई नतिजा प्रति जिम्मेवार गराउन आवश्यक कार्यविधि अवलम्बन गरिने छ । (४)
२३. साक्षर नेपाल अभियानलाई प्रभावकारी बनाउन सबै सरोकारवालाहरूलाई परिचालन गरिने छ । (५)
२४. साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रम मार्फत् कम्तीमा ६० वर्षमुनिका सबैलाई साक्षर बनाइने छ । (५)
२५. पुस्तकालय सञ्चालन, क्षमता अभिवृद्धि तथा व्यवस्थापनका लागि एकीकृत नीतिगत व्यवस्था गरिने छ । (५)
२६. सबै तहको शिक्षामा महिला, आदिवासी जनजाति, मधेसी, दलित, विशेष आवश्यकता भएका व्यक्ति लगायत लक्षित समुदायको पहुँच सुनिश्चित गर्न आरक्षण, छात्रवृत्ति लगायत विकल्पहरूको विस्तार गरिने छ । (६)
२७. निश्चित मापदण्डका आधारमा चिकित्सा शास्त्र, इन्जिनियरिङ, कृषि, विज्ञान र प्रविधि आदि विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि सहूलियत ऋण उपलब्ध गराइने छ । (६)
२८. गुरुकुल, गोम्पा र मदरसाबाट सञ्चालन हुने शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई राष्ट्रिय प्रणालीमा समाहित गर्न मापदण्ड र पूर्वाधारको सुधार गरिने छ । (६)
२९. विद्यालय जान नसक्ने सीमान्तकृत र लोपोन्मुख जातजातिका लागि घुम्ती शिक्षा प्रणालीको विस्तार गर्दै विद्यालय शिक्षा पुरा गर्ने दरमा वृद्धि गरिने छ । (६)
३०. विद्यालयमा जातजाति, भाषा, लिङ्ग, धर्म, एच.आइ.भी. सङ्क्रमित लगायत कुनै पनि आधारमा गरिने विभेदलाई पूर्णतः निषेध गरिने छ । (६)
३१. विद्यालयमा बाल मैत्री वातावरण सृजना गरी भर्ना दर, विद्यार्थी उत्तीर्ण दरमा वृद्धि तथा कक्षा दोहोर्याउने दर र स्कूल छाड्ने दरलाई कम गरिने छ । (७)
३२. विद्यार्थी केन्द्रित सिकाइ विधिमा जोड दिँदै सबै तहको शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन न्यूनतम शैक्षिक वातावरणका मापदण्डहरू कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । (७)
३३. सिकाइ उपलब्धिमा समेत समतालाई सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूबिच साभेदारीलाई प्रोत्साहन गर्दै सामुदायिक विद्यालयको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गरिने छ । (७)
३४. सबै तहका शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न पेसागत विकास तालिमका अवसरहरू प्रदान गरिने छ । (७)
३५. शिक्षामा उत्कृष्ट नतिजा हासिल गरेका प्रतिभाहरूलाई शिक्षण पेसामा आकर्षण गरिने छ । (७)

३६. शैक्षिक व्यवस्थापनमा संलग्न कर्मचारी, शिक्षकका पेसागत सङ्घ सङ्गठनहरू र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीका लागि आचारसंहिता लागु गरिने छ । (८)
३७. क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमलाई नतिजासँग आबद्ध गरी शिक्षा प्रणालीको दक्षता र प्रभावकारिता अभिवृद्धिमा पुग्ने योगदानका आधारमा सञ्चालन गरिने छ । (८)
३८. केन्द्रदेखि समुदाय र विद्यालय तहसम्मको अनुगमन प्रणालीलाई सक्षम र जिम्मेवार बनाइने छ र कार्य सम्पादनलाई पुरस्कार र दण्डसँग आबद्ध गरिने छ । (८)
३९. निजी क्षेत्रका विद्यालय, प्राविधिक शिक्षालय, अनुसन्धान केन्द्र, मानित तथा खुला विश्वविद्यालयको स्थापना एवम् सम्बन्धनका लागि कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गरिने छ । (८)
४०. सम्पत्ति व्यवस्थापन र पूर्वाधार मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । सार्वजनिक खर्च अनुगमन तथा सेवा प्रवाह सर्वेक्षण र अन्य सहभागितामूलक औजारहरूको प्रयोग गरी वित्तीय सुशासन कायम गरिने छ । (८)
४१. विद्यमान शैक्षिक प्रशासनको संस्थागत संरचनालाई पुनरवलोकन गरी आवश्यकताअनुसार समायोजन र सुधारका कार्यक्रमहरू ल्याइने छ । (८)
४२. शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई सुदृढ, प्रभावकारी र कार्यमूलक बनाइने छ । (८)

८. प्रमुख कार्यक्रमहरू

- ❖ **बाल विकास कार्यक्रम:** समुदाय र विद्यालयमा आधारित पूर्व प्राथमिक शिक्षा र बाल विकास केन्द्रहरूको संस्थागत विकास, पहुँचमा विस्तार, सहजकर्ता र व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास र गुणस्तर सुधार, आर्थिक एवम् सामाजिक रूपमा अति विपन्न वर्गका बाल बालिकाहरूको पहुँच विस्तारका लागि स्थानीय निकायसँग साभेदारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ❖ **आधारभूत शिक्षा:** आधारभूत शिक्षालाई सर्वसुलभ गराउनका लागि अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको अवसर विस्तार, गुणस्तरमा सुधार, सिकाइ उपलब्धिमा सुधार, न्यूनतम सिकाइ वातावरणको निर्माण तथा सुधार, प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू, बहुभाषिक र बहुकक्षा शिक्षा कार्यक्रम विस्तार, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि, पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री र निर्देशिकाहरूको सुधार, स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयन, निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति सुदृढीकरण, विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट कक्षा शिक्षणको अवसर विस्तार, लैङ्गिक समविकास तथा समावेशीकरण कार्यक्रम, शिक्षक व्यवस्थापन, स्थानीय निकायसँगको सहकार्यमा शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन, गुणस्तर सुधारका लागि सार्वजनिक र निजी विद्यालयहरूबिच सहकार्य लगायतका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने छ ।
- ❖ **माध्यमिक शिक्षा :** माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच विस्तार, गुणस्तर तथा सान्दर्भिकतामा सुधार, शिक्षक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता विस्तार, विद्यालय व्यवस्थापनमा समुदायको सहभागिता तथा स्थानीय स्रोत र साधनको परिचालन, संस्थागत विद्यालयको नियमन, एकीकृत माध्यमिक शिक्षाका पूर्वाधारहरूको सुदृढीकरण, सिकाइ वातावरणको निर्माण, व्यवस्थापकीय सुधार, शिक्षामा समतामूलक र समावेशी पहुँच विस्तारका लागि लक्षित समूहका विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति, छात्रावास, आवासीय शिक्षा, अनुदान र निःशुल्क पाठ्य पुस्तक वितरणजस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ । पाठ्यक्रम, पाठ्य सामग्री, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट शिक्षण, पुस्तकालय

तथा विज्ञान प्रयोगशाला लगायत भौतिक पूर्वाधार विकास र परीक्षा प्रणाली सुधार जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

- ❖ **अनौपचारिक शिक्षा :** साक्षर नेपाल अभियान कार्यक्रम, खुला शिक्षा तथा दूर सिकाइ, गृहिणी शिक्षा, किसान, मजदूर तथा विपन्न समुदाय लक्षित शैक्षिक कार्यक्रमहरू जस्ता वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन एवम् विस्तार गर्ने, निरन्तर शिक्षा, प्राप्त ज्ञानको समक्षता निर्धारण तथा प्रमाणीकरण गर्ने, वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम र औपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमविच सहसम्बन्ध स्थापना गर्ने, वैकल्पिक शिक्षा तथा खुला शिक्षा प्रदायक विद्यालयहरूको क्षमता विकास गर्ने, शैक्षिक उपलब्धि कमजोर रहेका समुदाय, दलित, लोपोन्मुख जनजाति, महिलावर्ग लक्षित सिप विकासका लागि साक्षरता कार्यक्रम र नवसाक्षरहरूलाई निरन्तर शिक्षा लगायत आयआर्जन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ❖ **प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम :** प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि, बजारमुखी तथा भौचरमा आधारित छोटो अवधिको तालिम तालिमका लागि सहयोग तथा पूर्व सिकाइलाई मान्यता दिने, प्राविधिक एस.एल.सी. र सोभन्दा माथिल्लो तहमा पहुँच वृद्धिका साथै लक्षित वर्गलाई केन्द्रित गरी सिपमूलक रोजगारोन्मुख शिक्षाको विकास र विस्तारका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ❖ **उच्च शिक्षा :** उच्च शिक्षामा पहुँच विस्तारका लागि छात्रवृत्ति, कानुनी, नीतिगत र संस्थागत ढाँचाको विकास, विद्यार्थी सहूलियत ऋण, भौतिक पूर्वाधार विकास, उच्च शिक्षा र सामुदायिक विकासविच सम्बन्ध विस्तार, मानित तथा खुला विश्व विद्यालय स्थापना, प्रौद्योगिक विश्वविद्यालय, संस्कृत शिक्षा लगायत उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रम र परीक्षा प्रणालीमा सुधार, गुणस्तर निर्धारण संयन्त्र विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुदृढीकरण र अनुसन्धानमूलक कार्यहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ❖ **शैक्षिक व्यवस्थापन :** शैक्षिक सेवा प्रवाहलाई चुस्त, समयसापेक्ष, नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउनका लागि शैक्षिक व्यवस्थापनको सुदृढीकरण, शैक्षिक विकेन्द्रीकरणमा आधारित योजना निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली र सूचना प्रणालीको सुदृढीकरण, नीतिगत र प्रक्रियागत ढाँचामा सुधार, जनशक्तिको क्षमता विकास, सेवा प्रवाहका लागि मापदण्डहरूको विकास, संस्थागत विद्यालयको नियमन संयन्त्र विकास, सार्वजनिक पुस्तकालयको सुदृढीकरण, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको कार्ययोजना र कार्यान्वयन गरिने छ । शिक्षाका नयाँ बन्ने भौतिक संरचनाहरू अपांग र किशोरी मैत्री बनाइने र पुराना संरचनालाई क्रमिक रूपमा सुधार गरिने छ ।
- ❖ **अपेक्षित उपलब्धि :** योजनाको अन्त्यमा १५ वर्षमाथिको साक्षरता दर ७५ प्रतिशत, १५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको साक्षरता दर ९५ प्रतिशत, कक्षा एकमा बाल विकासको अनुभवसहित भर्ना हुन आउने बाल बालिका ६४ प्रतिशत र आधारभूत तहमा (कक्षा १-५) खुद भर्ना दर १०० प्रतिशत पुगेको हुने छ । आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर ९० प्रतिशत हुने छ । माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर ४० प्रतिशत पुगेको हुने छ । उच्च शिक्षाको स्पष्ट नीति र छाता ऐन आइसकेको हुने छ । सामुदायिक विद्यालयबाट माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (एसएलसी) उत्तीर्ण हुनेको प्रतिशत बढेको हुने छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति, २०६८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको व्यावसायिक शिक्षाको इतिहास धेरै लामो छ । लिच्छवि कालदेखि नै अनौपचारिक रूपमा सिकेका सिपहरूलाई उपयोग गर्दै हस्तकला, मूर्तिकला तथा वास्तुकलाका वस्तुहरूको उत्पादन र व्यवसाय गरेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी मल्ल कालमा आएर सिपमूलक कार्यहरूले अझ व्यापकता पाएको सो अवधिका मूर्ति र वास्तुकलाबाट थप पुष्टि हुन्छ । शाहकालीन तथा राणाकालीन समयमा पनि कालीगढी व्यवसायले व्यापकता पाएको र बेलायतबाट कालीगढहरू भिकाई नेपालीहरूलाई डकर्मी, सिकर्मी जस्ता तालिमहरू दिइएको थियो । औपचारिक रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात वि.सं. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय (हालको पुल्चोक इन्जिनियरिङ कलेज) बाट भएको हो । त्यस्तै गरी वि.सं. २०१९ सालमा बालाजुमा स्थापित मेकानिकल प्रशिक्षण केन्द्र र बुटवल टेक्निकल इन्स्टिच्युटबाट व्यावसायिक तालिम व्यवस्थित रूपमा दिन सुरु भयो । त्यस्तै गरी सन् १९६० को दशकमा बहुउद्देश्यीय विद्यालयहरू स्थापना गरी विद्यालयहरूमा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात गरियो, जुन धेरै प्रभावकारी हुन सकेन । तत्पश्चात् नयाँ शिक्षा प्रणाली वि.सं. २०२८ मा सुरु भई प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा कम्तीमा एक विषयमा व्यावसायिक शिक्षा पढाउनुपर्ने व्यवस्था गरियो । जुन धेरै समय लागु हुन सकेन ।

सोही क्रममा वि.सं. २०३७ सालमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई प्रभावकारी रूपमा विकास गर्ने उद्देश्यले आधुनिक प्राविधिक शिक्षालयको सुरुवात भयो । सरकारी स्तरबाट प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन भएको एक दशकपछि अर्थात् वि.सं. २०४५ सालमा यसलाई गरिब जनताको पहुँचमा प्रभावकारी रूपमा पुर्‍याउने उद्देश्यले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को गठन भयो । परिषद्ले कार्य अघि बढाउँदै जाँदा वि.सं. २०५० देखि निजी स्तरमा पनि प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन स्वीकृति दिने कार्यको थालनी भयो ।

२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको वर्तमान अवस्था

नेपालले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका क्षेत्रमा राम्रो विकास गरेको पाइन्छ । हाल सरकारी स्तरमा १२ र निजी स्तरमा २१६ ओटा प्राविधिक एस. एल. सी. कार्यक्रम सञ्चालित छन् । त्यस्तै ४५ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालित छ, जुन यस वर्ष ७५ ओटै जिल्लामा पुर्‍याउने कार्यक्रम रहेको छ । सोहीअनुरूप सरकारी स्तरमा १६ र निजी स्तरमा १६२ ओटा डिप्लोमा (सर्टिफिकेट) तहको प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालित छ । त्यसै गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्मा आबद्ध भई ५५ ओटा संस्थाहरूले व्यावसायिक तालिम चलाइरहेका छन् । व्यावसायिक सिप विकास तालिम निर्देशनालयअन्तर्गत १२ केन्द्र, घरेलु तथा साना उद्योग विभागले २७ जिल्लामा र घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिअन्तर्गत ४८ जिल्लाले व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गरिरहेका छन् । आफ्नै हिसाबले व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने संस्थाको सङ्ख्या करिब ४०० छन् । त्यसै गरी विभिन्न निकायबाट वार्षिक करिब २५,००० जनाले प्राविधिक शिक्षा र ४०,००० जनाले व्यावसायिक तालिम प्राप्त गरिरहेका छन् ।

३. युवा र रोजगारीको अवस्था

नेपालमा प्रत्येक वर्ष श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने युवाहरू र रोजगारीको उपलब्धताविच तादात्म्य हुन सकेको देखिदायैन । कुल जनसङ्ख्याको ३३ प्रतिशत हिस्सा युवाहरूले ओगटेका छन् भने त्यसमा महिला र पुरुषको अनुपात करिब बराबर नै छ । नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण, २०१० का अनुसार पन्ध्र वर्षभन्दा माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर करिब ५७ प्रतिशत छ । सोही प्रतिवेदनका अनुसार विगत दशकमा निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनि रहेका जनसङ्ख्यामा करिब १६ प्रतिशतले कमी आई करिब २५ प्रतिशतमा झरेको छ । यस उपलब्धिमा विप्रेषणको उल्लेख्य योगदान रहेको तथ्य विभिन्न अध्ययनहरूले औल्याएका छन् र नेपालका ५५.८ प्रतिशत घरधुरीले विप्रेषण प्राप्त गरिरहेको तथ्यले समेत यसको पुष्टि गर्दछ । वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवामा २ प्रतिशत मात्र दक्ष एवम् अर्ध दक्ष कामदारका रूपमा जाने गरेको अवस्थाले पनि सिप विकासको आवश्यकतालाई स्पष्ट सङ्केत गर्दछ ।

४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमका मुद्दाहरू

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमले सङ्ख्यात्मक प्रगति गरे पनि गुणात्मक सुधारका लागि अझ धेरै काम गर्न बाँकी छ । विद्यमान प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक संस्थाहरूमध्ये ठूलो सङ्ख्यामा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन भई न्यून सङ्ख्यामा मात्र सरकारद्वारा सञ्चालित छन् । साथै अधिकांश त्यस्ता संस्थाहरू सहर केन्द्रित रहेकाले धेरै कम सङ्ख्यामा मात्र गरिब तथा पिछ्छडिएका वर्गका प्रशिक्षार्थीहरूको पहुँच त्यस्ता संस्थामा पुग्न सकेको छ । त्यस्तै गरी तालिम कार्यक्रमहरू बजारको मागअनुरूप सञ्चालन हुन नसकेकाले एकातिर उत्पादित जनशक्तिले काम पाउन कठिनाई भएको छ भने अर्कोतर्फ व्यवसायीहरूबाट दक्ष जनशक्ति प्राप्त नभएको गुनासो आउनुका साथै वैदेशिक श्रम बजारमा समेत नेपाली युवाहरू प्रतिस्पर्धी बन्न कठिनाई भइरहेको छ । त्यसै सन्दर्भमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले निम्नानुसारको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सिप विकाससम्बन्धी नीति, २०६४ जारी गरेको थियो ।

५. नेपालको प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सिप विकाससम्बन्धी नीति, २०६४

उपलब्धिहरू	मुख्य नीतिगत क्षेत्र	रणनीतिहरू
नागरिकहरूका लागि: इच्छुक नेपाली नागरिकहरूका लागि कम्तीमा तिन महिना अवधिको रोजगारीमूलक निःशुल्क तालिमको अवसर र जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सशुल्क तालिमका अवसरहरू प्रदान हुने छन् ।	तालिम का अवसर हरूमा व्यापक विस्तार (Expansion)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ लचिलोपन, नियमन, स्वायत्तता, विकेन्द्रीकरण अवलम्बन गरिने ❖ संस्थागत र भरपर्दो तालिम प्रदायकहरूलाई प्रारम्भिक तहको सहयोग निःशुल्क गरिने ❖ उत्पादनको गुणस्तरको सुनिश्चितता (राष्ट्रिय व्यावसायिक स्तरसँग सुहाउँदो) प्रदान गरिने । ❖ उपभोक्ताको हक, हित, सुरक्षित गर्ने तत्वका रूपमा वस्तुगत कार्य सम्पादन, पारदर्शिता र गुणस्तर चिन्हहरूको व्यवस्था गरिने

तालिम प्रदायकहरूका लागि: विद्यालयबाट बाहिरिएका युवाहरूका लागि सिप विकास गर्ने काममा सहयोग गर्न र राष्ट्रिय जनशक्तिको विकासमा सहयोग गर्न प्रोत्साहन मिल्ने छ ।	तालिम आवश्यक पर्ने सबै नागरिकका लागि पहुँचको सुनिश्चितता र समावेशीकरण (Inclusion and Access)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ न्यूनतम सुविधाबाट वञ्चित समूहका नागरिकहरूका लागि प्रशिक्षण शुल्क र निर्वाह भत्ता सुनिश्चित गरिने ❖ खुल्ला परीक्षणको व्यवस्थाका लागि पूर्व सिकाइको अनुभवलाई मान्यता दिइने ❖ प्रवेश तहमा व्यावसायिक मापदण्डहरू निर्धारण गरिने ❖ शैक्षिक मूलप्रवाहका लागि तयारीका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र प्रशिक्षणका सहयोगी सामग्रीहरू निर्माण गरिने
व्यवसाय गर्ने समुदायका लागि: दक्ष र आत्मविश्वासी कामदारको आपूर्ति गर्ने काममा व्यापक विस्तार हुने छ । यसबाट राष्ट्रिय उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि हुने छ ।	विभिन्न प्रकृतिका तालिम र व्यावसायिक वृत्ति विकासको प्राज्ञिक मार्गको (Pathways) भरपर्दो एकीकरण र संयोजन (Integration)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ व्यावसायिक योग्यताको प्रारूप तयार गरी सो प्रारूपभित्र औपचारिक र अनौपचारिक तालिमका विषय वस्तुलाई सिकाइका श्रेणीका मार्गका रूपमा विकास गरिने ❖ साधारण शिक्षाले निर्धारण गरेअनुसारको प्राज्ञिक योग्यताको समकक्षी बनाउन नपुग पाठ्यक्रमहरू तयार गरिने ❖ विशिष्टीकृत पेसागत वृत्ति विकासका तहहरूको प्रवर्धन गर्ने ❖ जनशक्तिलाई वृत्ति विकासमा टेवा पुग्ने गरी जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि मार्गदर्शन (Career guidance) तयार गर्ने
विस्तार: प्राविधिक शिक्षा, व्यावसायिक तालिम र सिप विकासका लागि सबल र सक्रिय बजारको विकास हुने छ ।	सिकारुका दक्षता वृद्धि र पाठ्यवस्तुको सान्दर्भिकता (Relevance) मा जोड	<ul style="list-style-type: none"> ❖ औद्योगिक अनुभवसहितका र कार्य सञ्चालन अनुमतिपत्र भएका (Licensed trainers) प्रशिक्षकहरू तयार गर्ने ❖ आवश्यकता पहिचान गरी पेसागत मापदण्डमा आधारित पाठ्यक्रमहरू तयार गर्ने ❖ व्यावहारिक तालिम (कार्यगत र परियोजनाहरू) को व्यवस्था गर्ने ❖ स्वायत्त परीक्षा र प्रमाण पत्र प्रणालीको विकास गरिने
	दिगो लगानी (sustained) Funding) कोष र संयन्त्रहरू	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सरकारी लगानीमा व्यापक अभिवृद्धि गरिने ❖ निःशुल्क तिन महिने तालिम को व्यवस्था गरिने ❖ दातृ निकायबाट हुने सहयोगको सामूहिक र एकीकृत उपयोग गरिने ❖ जिल्ला स्तरमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम विकास कोष (Fund) को व्यवस्था गरिने ❖ विगतमा छात्रवृत्ति पाएर तालिम प्राप्त गर्नेहरूबाट हुन सक्ने सहयोगका सम्भावनाको खोजी गरिने

माथि उल्लिखित २०६४ को नीतिमा थप स्पष्टता ल्याउन र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका निमित्त उद्देश्य र रणनीतिहरूलाई अद्यावधिक गरी कार्यनीतिहरू समेत थप गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको उल्लिखित नीति, २०६४ मा परिमार्जन गर्न आवश्यक देखिएकाले मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६६।१०।१३ गतेको निर्णयअनुसार माननीय शिक्षा मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा गठित प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सुभाष समितिले दिएको सुभाषअनुरूप विद्यमान प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम नीति, २०६४ लाई परिमार्जन गरी यो प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति, २०६९ जारी गरिएको छ ।

उद्देश्य १

देशको आर्थिक उन्नतिका लागि योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्न र सबैका लागि रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरूको व्यापक विस्तार गरी सबै इच्छुक नागरिकहरूका लागि समावेशी एवम् समतामूलक पहुँच स्थापित गर्ने ।

नीति

१. १ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरूमा व्यापक विस्तार गर्ने ।

रणनीति

- १.१.१ सबै भौगोलिक क्षेत्र एवम् समुदायको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- १.१.२ विकेन्द्रीकरण, साभेदारी, स्वायत्तता, लचिलोपना र सरल नियमन व्यवस्था, र आवश्यकताअनुसार मागको समेत सिर्जना गर्ने गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा व्यापक सहभागिताको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- १.१.३ अनुकूल मापदण्ड लागु गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायकहरूलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कार्य गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

कार्यनीति

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमलाई अलग-अलग धारका रूपमा विकास गरी सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी तथा निजी तालिम प्रदायकहरूमार्फत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरूको विस्तार गर्ने
२. विभिन्न विषय एवम् भौगोलिक क्षेत्रलाई समेट्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालन गर्ने
३. केन्द्रमा आधारित, एप्रेन्टिससिप र घुम्ती लगायतका विभिन्न ढाँचाका व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
४. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्अन्तर्गत सञ्चालित आङ्गिक शिक्षालय र व्यावसायिक तालिम केन्द्रहरूलाई नमुना तालिम संस्थाका रूपमा विकास गर्ने
५. सामुदायिक विद्यालयहरूमा सञ्चालन गरिएको प्राविधिक शिक्षाको कार्य ढाँचामा सुधार गरी यी विद्यालयहरूमार्फत व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू समेत सञ्चालन गर्ने
६. श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने व्यक्तिहरूलाई व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्न सरकारी, गैर सरकारी, सामुदायिक र निजी क्षेत्रसँग साभेदारी र सहकार्य गर्ने

नीति

१.२ व्यावसायिक तालिममा पहुँचको सुनिश्चिता र समावेशीकरण गर्ने

रणनीति:

- १.२.१ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरूमा आर्थिक, सामाजिक एवम् भौगोलिक रूपमा पछाडि परेका नागरिकहरूको पहुँच बढाउन विभिन्न प्रोत्साहन प्याकेजहरू उपलब्ध गराउने
- १.२.२ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा पिछ्छिडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायको समावेशीकरणका लागि विशेष सहूलियतको नीति अवलम्बन गर्ने ।

कार्यनीति

१. विभिन्न क्षेत्र तथा वर्गका नागरिकहरूका आवश्यकता पहिचान गरी सोको सम्बोधन गर्न उपयुक्त कार्यक्रम, सामग्री एवम् सूचना प्रणालीको विकास र विस्तार गर्ने
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम कार्यक्रममा महिला, दलित, जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, विपन्न एवम् सामाजिक तथा भौगोलिक रूपमा पछाडि परेका इच्छुक नागरिकहरूको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि छात्रवृत्ति, निःशुल्क कोटा, न्यूनतम शुल्क र सहूलियत ऋण जस्ता सुविधाहरू उपलब्ध गराउने
३. दुर्गम ग्रामीण क्षेत्रहरूको आवश्यकताअनुरूप प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम दिने कार्यमा संलग्न संस्था तथा व्यक्तिलाई विशेष प्रोत्साहन गर्ने

उद्देश्य २

परम्परागत सिप, क्षमता र योग्यताको पहिचान, संरक्षण, संवर्धन र विकास गर्नुका साथै औपचारिक तथा अनौपचारिक रूपमा सिकेका सिपलाई समेटि समेटी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय रोजगार बजारको मागअनुरूप उपयुक्त, सान्दर्भिक एवम् गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदान गर्ने ।

नीति

- २.१ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम तथा व्यावसायिक वृत्ति विकासको प्राज्ञिक मार्गको समायोजन तथा स्तर निर्धारण गर्ने ।

रणनीति

- २.१.१ राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक योग्यता प्रारूप तयार गर्ने ।
- २.१.२ प्राविधिक तथा व्यावसायिक योग्यता प्रणाली लागु गर्न आवश्यक पर्ने कानुनी तथा संस्थागत संरचना, भौतिक पूर्वाधार एवम् मानवीय संसाधन तयार गर्ने

कार्यनीति

१. तालिम पूर्व औपचारिक, अनौपचारिक, एप्रेन्टिससिप एवम् परम्परागत ढाँचामा वा यिनीहरूको संयोजनबाट सिकेको सिपलाई सिप परीक्षण पद्धतिअन्तर्गत परीक्षण र प्रमाणीकरण गर्ने

२. प्रशिक्षार्थीहरूलाई राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक योग्यता प्रारूपान्तरगत उपलब्धो तहमा उक्लने स्पष्ट आधारहरू तयार गरी तालिम तथा अध्ययनमार्फत वृत्ति विकासका अवसरहरू उपलब्ध गराउने
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमबाट सिकेका ज्ञान तथा सिपलाई साधारण शिक्षातर्फ समेत समकक्षताको पाठ्य भारानुरूप मान्यता दिने व्यवस्था मिलाउने
४. इच्छुक नागरिकहरूलाई तालिम कार्यक्रममार्फत वृत्ति विकासमा टेवा पुग्ने किसिमले निरन्तर सिकाइमा संलग्न हुनका लागि उपयुक्त सूचना र सेवा सञ्चालन गर्ने
५. राष्ट्रिय सिप परीक्षण समितिलाई राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता परीक्षण प्राधिकरणका रूपमा क्रमशः विकास गर्ने

नीति

- २.२. प्रविधिक शिक्षा एवम् व्यावसायिक तालिमको पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा गुणस्तर र सान्दर्भिकतामा जोड दिँदै सरोकारवालाहरू समेत सम्मिलित संयन्त्रबाट त्यसको स्वतन्त्र मूल्याङ्कन गर्ने

रणनीति

- २.२.१ शिक्षालय स्थापना र सञ्चालनको निमित्त स्पष्ट मापदण्ड र पारदर्शी कार्य प्रक्रिया लागु गर्ने
- २.२.२ मुख्य प्रशिक्षक, प्रशिक्षक र तालिम सहजकर्ता भई काम गर्ने व्यक्तिहरूको योग्यता निर्धारण गरी प्रशिक्षण अनुमति पत्रको व्यवस्था लागु गर्ने
- २.२.३ आवश्यकता पहिचान गरी पेसागत मापदण्डमा आधारित लामो तथा छोटो अवधिका शिक्षा एवम् तालिम पाठ्यक्रमहरू तयार गरी बजारको माग र आपूर्तिबिच सन्तुलन कायम गर्ने
- २.२.४ उत्पादनको गुणस्तरको सुनिश्चितताका लागि स्वायत्त परीक्षा एवम् मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्ने

कार्यनीति

१. स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगार बजारको मागलाई सम्बोधन गर्ने गरी राष्ट्रिय प्राविधिक तथा व्यावसायिक योग्यता प्रणालीको प्रारूपभित्र पाठ्यक्रममा नियमित सुधार तथा परिमार्जन गर्ने । श्रम बजारको आवश्यकताका साथै उद्यमशीलता विकासमा समेत लक्षित गरी पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन गर्ने
२. पाठ्यक्रमलाई आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगार बजारको मागानुरूप बनाउनका लागि अनुसन्धान र विकासलाई यसको अभिन्न अङ्गका रूपमा अधि बढाउने
३. सरकारी तथा अर्धसरकारी तालिम प्रतिष्ठानहरूमा संलग्न प्रशिक्षकहरूका लागि प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम तथा प्रशिक्षण अनुमति पत्र अनिवार्य गर्ने
४. सामुदायिक, निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रका व्यावसायिक तालिम प्रदायकहरूमा समेत प्रशिक्षक तालिम र प्रशिक्षण अनुमति पत्र प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूलाई संलग्न गराउन प्रोत्साहन गर्दै यस व्यवस्थालाई क्रमशः अनिवार्य गर्ने
५. सरकारी, सामुदायिक, निजी र गैरसरकारी क्षेत्रमा कार्यरत प्रशिक्षकहरूलाई समेत वृत्ति विकास, तालिम र अध्ययन जस्ता क्षमता अभिवृद्धिका अवसरहरू उपलब्ध गराउने

६. कार्यगत अभ्यास आवश्यक पर्ने व्यावसायिक तालिमहरूमा यस किसिमको अभ्यासलाई अनिवार्य गर्दै लग्ने
७. मानव संसाधन एवम् आर्थिक तथा भौतिक सुविधासहितका मापदण्ड पुरा गरेका संस्थाहरूलाई मात्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने ।
८. प्राविधिक शिक्षालय तथा तालिम केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार, मानव संसाधन शैक्षिक प्रक्रिया स्तर, समावेशीता, विद्यार्थी उपलब्धि तथा समग्र गुणस्तर समेतको राष्ट्रिय मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने
९. स्तरीकरण तथा गुणस्तर एकाइको प्रभावकारी परिचालनमार्फत निर्धारित मापदण्डअनुरूप सञ्चालन भएका शिक्षालय एवम् संस्थाहरूलाई स्तरीकरण -एक्रिडेसन) प्रणालीमा ल्याई सोको आधारमा वर्गीकरण गर्ने र उच्च दक्षता प्रदर्शन गर्ने संस्थाहरूलाई उत्कृष्टताको प्रमाण पत्र प्रदान गर्ने
१०. विदेशमा काम गरेर अनुभव प्राप्त गरेका सिपयुक्त जनशक्तिहरूलाई समेत प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको विकासका निमित्त स्रोत व्यक्तिका रूपमा उपयोग गर्ने
११. आन्तरिक एवम् वैदेशिक श्रम बजारको मागसँग सम्बन्धित तथा प्रचलनमा रहेका पेसाहरूसमेत विचार गरी विभिन्न किसिमका सिपमा आधारित योग्यताका मापदण्डहरू तयार गरी तालिम सञ्चालन गर्ने
१२. सबै किसिमका सिपहरूको परीक्षण गर्न सकिने गरी सिप परीक्षण प्रणालीलाई अद्यावधिक, स्तरीय र वैज्ञानिक बनाइने
१३. आवश्यक भौतिक एवम् शैक्षिक पूर्वाधार विकास गरी सिप परीक्षण प्रणालीलाई देशका विभिन्न भागमा विस्तार गर्ने
१४. रोजगारीका निमित्त सिप परीक्षण प्रमाण पत्र अनिवार्य गर्ने तयारी गर्दै तत्कालका लागि त्यस्तो प्रमाण-पत्र प्राप्त व्यक्तिहरूलाई काम दिन रोजगारदाताहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने
१५. वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहेका व्यक्तिहरूलाई सिप परीक्षण प्रमाण पत्र प्राप्त गर्न प्रोत्साहन गर्दै पाँच वर्षभित्र यसलाई अनिवार्य गर्दै लगिने ।
१६. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको क्षेत्रमा भएका कार्यहरूको समय समयमा स्वतन्त्र मूल्याङ्कन गर्ने र सो प्रयोजनका लागि सरोकारवालाहरू समेत सम्मिलित मूल्याङ्कन समिति गठन गर्ने

उद्देश्य ३

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक निकाय तथा संस्थाहरूलाई समन्वयात्मक रूपबाट अधि बढाई स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्ने

नीति

- ३.१ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका लागि नेपाल सरकार र दातृ निकायको संयुक्त लगानीमा कोष स्थापना गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने

रणनीति

- ३.१.१ एकद्वार प्रणालीबाट दिगो लगानीको व्यवस्था गर्ने

- ३.१.२ सरोकारवाला संस्थाहरूको अधिकार र जिम्मेवारी स्पष्ट गरी कार्यमा समन्वय गर्ने
- ३.१.३ श्रम बजार सूचना प्रणाली तथा तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गर्ने
- ३.१.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने

कार्यनीति

१. शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोग, सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, स्थानीय निकायका महासङ्घहरू, उद्योग वाणिज्य महासङ्घ, सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरू, निजी क्षेत्रका तालिम प्रदायकहरू र यस क्षेत्रका पेसाविद्हरूसमेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी एक प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कोष गठन गरिने छ र सो कोषको सचिवालय शिक्षा मन्त्रालयमा रहने छ ।
२. उक्त कोषमार्फत कोष सम्बन्धी नीति निर्माण र त्यसको परिचालन तथा यस क्षेत्रमा संलग्न विभिन्न निकायहरूसँग समन्वयका साथै दातृ निकायहरूबाट यस प्रयोजनका लागि प्राप्त रकमको एकद्वारा प्रणालीबाट व्यवस्थापन समेतको कार्य गर्ने
३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् र सभाको कार्य क्षेत्रलाई प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् ऐन, २०४५ (संशोधनसहित) ले व्यवस्था गरे अनुरूप व्यापक विस्तार गर्ने र प्रभावकारी बनाउने
४. विभिन्न तालिम प्रदायकहरूबाट दिइने तालिमहरूलाई सम्बन्धित निकायको प्रशासनिक स्वतन्त्रतामा असर नपर्ने गरी परिषद्ले निर्धारण गरेको राष्ट्रिय योग्यताको लचिलो प्रारूपअन्तर्गत रहने व्यवस्था मिलाउने
५. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रममा सहयोग गर्न इच्छुक राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूले आफ्नो प्रस्तावमा कोषको सहमति लिएर मात्र काम गर्ने
६. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने निकायहरूले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट जारी भएको मार्गदर्शन र मापदण्ड पालना गर्नुपर्ने तथा परिषद्बाट त्यसको पालना भए-नभएको निरीक्षण एवम् अनुगमन गर्ने
७. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने निकायहरूले सञ्चालन गरेका तालिमहरूको गुणस्तर, प्रभावकारिता, समावेशिता तथा निर्धारित मार्गदर्शन र मापदण्डहरूको अनुसरण भएनभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यहरूको विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने
८. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू र त्यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकायहरूको हरेक वर्ष कम्तीमा एक पटक अनुगमन गर्ने
९. तालिम प्रदायकहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा उपलब्धि, असर तथा प्रभाव समेतको सूचना सङ्कलन गरी विश्लेषण गर्ने
१०. सबै तालिम प्रदायक निकायहरू, सरोकारवालाहरू तथा आमसञ्चार माध्यमसँग समेत सहकार्य गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीतिको व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।

११. बजारको माग तथा तालिम निकायहरूबाट उत्पादन हुने जनशक्तिविच तादात्म्य ल्याउनका लागि प्रभावकारी श्रम बजार सूचना प्रणाली तथा तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरी सिपयुक्त जनशक्तिको मागको नियमित प्रक्षेपण गर्ने
१२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको क्षेत्रलाई थप सुदृढ गर्न गठन गरिने विभिन्न संयन्त्रहरूमा सरोकारवालाहरूको प्रतिनिधित्व गराई उनीहरूविच समन्वयको व्यवस्था मिलाउने
१३. तालिम प्राप्त व्यक्तिहरूलाई कार्यगत तालिम तथा रोजगारीको अवसर उपलब्ध गराउनका लागि कोषले निजी क्षेत्र एवम् सम्भाव्य रोजगारदाताहरूसँग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्ने
१४. स्वरोजगार वा लघु उद्यम स्थापनाका लागि आवश्यक सहूलियत ऋण उपलब्ध गराउन कोषले वित्तीय संस्थाहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने
१५. इच्छुक तथा लक्षित वर्गका नागरिकहरूलाई सहूलियत दरमा कम्तीमा तिन महिने आधारभूत तहको व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्न यस कोषलाई परिचालन गर्ने
१६. निजी क्षेत्रमा सञ्चालित तालिम प्रदायकहरूले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरूको विकास तथा रोजगार प्रवर्धनमा गरेको योगदानका आधारमा प्रोत्साहन गर्ने
१७. वित्तीय संस्था र तालिम प्रदायक निकायहरूका बिचमा समझदारी विकास गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा अध्ययनका लागि सहूलियत ऋण उपलब्ध गराउने

नीति कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार निकायहरू

कार्यहरू	कार्यान्वयन गर्ने निकायहरू
१. राष्ट्रिय स्तरमा परिभाषा र मापदण्ड तयार गरी नियमावलीमा समावेश गर्ने र स्वीकृत परिभाषा र मापदण्डलाई सरोकारवालासम्म पुर्याउने	शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता. प.
२. हरेक जिल्लामा कम्तीमा एउटा व्यावसायिक तालिम संरचना, हरेक अञ्चलमा एक प्राविधिक शिक्षालय/ बहु महा विद्यालय स्थापना गर्ने	अर्थ मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रा.शि.तथा व्या.ता. प.
३. हरेक निर्वाचन क्षेत्रमा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम र व्यावसायिक तालिम केन्द्र स्थापना गर्ने ।	अर्थ मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रा.शि.तथा व्या.ता. प.
४. जीविकोपार्जनका कार्यक्रमहरू तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	प्रा.शि.तथा व्या.ता. प., घरेलु तथा साना उद्योग विभाग, सिप विकास तालिम निर्देशनालय र निजी संस्थाहरू ।
५. दुर्गम क्षेत्रमा जान निजी क्षेत्रका तालिम प्रदायकहरूलाई विशेष सुविधाको व्यवस्था मिलाइने	अर्थ मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रा.शि.तथा व्या.ता. प.
६. भइरहेका तालिम केन्द्रहरूको क्षमता मूल्याङ्कन गरी आवश्यकताअनुसार क्षमता वृद्धि गर्ने	प्रा.शि.तथा व्या.ता. परिषद्

७. निजी र गैरसरकारी क्षेत्रका प्राविधिक तथा व्यावसायिक संस्थालाई व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्न व्यापक रूपमा परिचालन गर्ने	प्रा.शि.तथा व्या.ता. परिषद्
८. साभेदारीमा औद्योगिक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	प्रा.शि.तथा व्या.ता. परिषद् र नेपाल उद्योग वाणिज्य महासङ्घ
९. तालिम खर्च तथा छात्रवृत्ति नीति र मापदण्ड बनाउने	शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
१०. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कोष स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याउने	अर्थ, कानून न्याय, संविधान सभा तथा संसदीय मामिला, शिक्षा मन्त्रालय र राष्ट्रिय योजना आयोग
११. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक तालिमलाई छुट्टाछुट्टै हेर्ने गरी संरचना परिवर्तन गर्ने ।	शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता. परिषद्
१२. राष्ट्रिय व्यावसायिक योग्यता प्राधिकरणको स्थापना गरी हालको राष्ट्रिय सिप परीक्षण समितिले गर्ने सम्पूर्ण कार्यसहित सिप परीक्षण कार्यक्रमलाई गुणस्तरीय रूपमा सञ्चालनमा ल्याउने	अर्थ, श्रम तथा रोजगार, शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
१३. व्यावसायिक योग्यता प्रणालीको विकास गरी सोका लागि कानुनी आधार सुनिश्चित गर्ने र सिप परीक्षणलाई व्यापक बनाई स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगारीमा जानका लागि सिप परीक्षण प्रमाण-पत्र अनिवार्य आधार बनाउने	श्रम तथा रोजगार, कानून,न्याय,संविधान सभा तथा संसदीय मामिला, शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
१४. पाठ्यक्रम, पेसागत सिप मापदण्ड र पाठ्य सामग्री तयार गर्ने ।	प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
१५. समक्षता प्रणालीलाई प्रभावकारी र समय सापेक्ष बनाउने	शिक्षा मन्त्रालय, विश्वविद्यालयहरू र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद् ।
१६. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्को परीक्षा प्रणालीलाई राष्ट्रिय परीक्षा प्रणालीसँग समन्वय गर्ने	शिक्षा मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
१७. प्रशिक्षकहरूको दक्षताको परिक्षण गरी अनुमति पत्रको कानुनी व्यवस्था गर्ने, प्रशिक्षकहरूलाई तालिम दिने	शिक्षा मन्त्रालय, प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद् र प्राविधिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
१८. श्रम बजार सूचना प्रणालीको स्थापना र सुदृढीकरण गरी सिपयुक्त जनशक्ति आवश्यकताको हरेक वर्ष प्रक्षेपण गर्ने ।	श्रम तथा रोजगार र उद्योग मन्त्रालय
१९. तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको स्थापना गरी श्रम बजार सूचना प्रणालीसँग समन्वयात्मक रूपमा कार्य गर्ने	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्

२० व्यावसायिक सिपमूलक तालिममा एकरूपता ल्याउन, तालिममा दोहोरोपन हटाउन, तालिमलाई गुणस्तरीय तथा प्रभावकारी बनाउन केन्द्र र क्षेत्रहरूमा समन्वय समितिको व्यवस्था गर्ने ।	शिक्षा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय, साना तथा घरेलु उद्योग विभाग, प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद् र जिल्ला विकास समिति
२१. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको क्षेत्रमा एकद्वार प्रणालीमार्फत लगानी गर्ने र आवश्यकताअनुसार लचकता अपनाउने	अर्थ, श्रम तथा रोजगार, उद्योग, शिक्षा, सस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास, कृषि विकास मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रा.शि.तथा व्या.ता.परिषद्
२२. विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रस्ताव पेस गरी नेपालमा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न लचकता हुने	अर्थ मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय र सम्बन्धित गैर सरकारी संस्था

अनुसूचीहरू

१. आर्थिक सर्वेक्षण, २०७०।७१ मा शिक्षा
२. शिक्षा सम्बन्धी अनुसन्धानहरूको सूची
३. विभिन्न निकायका वेबसाइट, इमेल तथा फोन नम्बरहरू
४. शिक्षा मन्त्रालयका टेलिफोन नम्बरहरू
५. क्षेशिनि तथा जिशिकाका टेलिफोन नम्बरहरू

अनुसूची - १

आर्थिक सर्वेक्षण, २०७०/७१ मा शिक्षा

शिक्षा

१. विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक लगानी गरी बदलिँदो परिस्थिति अनुकूल राष्ट्र विकासमा सक्रिय योगदान गर्न सक्ने मानव संसाधन तयार पार्न मुलुकको प्रमुख दायित्व हो । यही विषयलाई मनन गरी शिक्षा मन्त्रालय र मातहतका निकायहरू मार्फत शिक्षामा समतामूलक पहुँच विस्तार, गुणस्तर सुधार तथा सक्षमता अभिवृद्धि जस्ता विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । यसै सिलसिलामा पूर्वप्राथमिक शिक्षा, विद्यालय शिक्षा अनौपचारिक शिक्षासँग सम्बन्धीत विविध कार्यक्रमहरू मार्फत शिक्षाको आधार मजबुत बनाउने तर्फ विशेष जोड दिइएको छ । साथै उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक शिक्षाको विकासका लागि विभिन्न विश्वविद्यालयहरू तथा प्राविधिक शिक्षालयहरू मार्फत देशमा आवश्यक मध्यम स्तरीय तथा उच्च स्तरीय जनशक्ति उत्पादनका विभिन्न कार्यक्रमहरू समेत सञ्चालन भई आएका छन् ।
२. विद्यालय शिक्षा र तत्सम्बन्धी समग्र व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन शिक्षा विभाग मार्फत ५ क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू, जिल्ला स्तरमा ७५ जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू र स्थानीय तहमा जिल्लाभन्दा तल्लो इकाइका रूपमा रहेका १ हजार ५३ स्रोतकेन्द्रहरूबाट हुँदै आएको छ । यसै गरी, शिक्षा क्षेत्रका विशिष्टीकृत कार्यहरू जस्तै: पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकासका कार्यहरू पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, विद्यालय तथा शैक्षिक व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिको मानव संसाधन विकास सम्बन्धी कार्यहरू शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, विद्यालय शिक्षाका शिक्षक व्यवस्थापनका कार्य - शिक्षक सेवा आयोग, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी कार्य - परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, अनौपचारिक शिक्षाका कार्यहरू - अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यहरू - प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम परिषद्, उच्च माध्यमिक शिक्षा व्यवस्थापनका कार्यहरू - उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्, उच्च शिक्षाको समग्र व्यवस्थापन, नीति तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन विश्वविद्यालय अनुदान आयोग मार्फत् विभिन्न विश्वविद्यालयहरूबाट सम्पादन हुँदै आएका छन् । शिक्षा क्षेत्रका उल्लेखित विभिन्न तहका कार्य सम्पादन एवम् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक मार्ग निर्देशन विभिन्न कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाको आधारमा गर्ने गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षा

३. विद्यालय शिक्षामा पहुँच बढाउन, दिगो टिकाउ दर कायम गर्न र गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विगत देखि नै विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन हुँदै आएको फलस्वरूप यस क्षेत्रमा क्रमिक सुधार हुँदै आएको छ । साक्षरता दर र खूद भर्ना दरमा क्रमिक रूपमा सुधार भएको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०११ अनुसार नेपालमा ६ वर्ष भन्दा बढी उमेर समुहको कुल साक्षरता दर ६५.९ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण, २०१०/११ अनुसार १५ वर्ष भन्दा बढी उमेर समुहको साक्षरता दर ५६.५ प्रतिशत पुगेको छ ।

तालिका (क) शैक्षिक सूचकहरूको अवस्था

सूचकहरू	इकाई	उपलब्धी						
		२०६४/ ६५	२०६५/ ६६	२०६६/ ६७	२०६७/ ६८	२०६८/ ६९	२०६९/ ७०	२०७०/ ७१ (प्रथम आठ महिना)
१. कक्षा १ मा भर्ना								
कक्षा १ नयाँ प्रवेश सहित पूर्व बाल्यावस्थाको शिक्षा विकास अनुभव	प्रतिशत	३३.१	३६.२	४९.९	५२.१	५४.३	५५.६	५६.९
कुल भर्नादर	प्रतिशत	१४१.०	१४७.७	१४४.०	१४२.४	१४०.७	१३७.७	१४१.८
खुद भर्नादर	प्रतिशत	७८.०	८१.०	८६.४	८९.०	९०.७	९१.२	९१.६
२. कुल भर्नादर (सहजै देखिने भर्ना दर)								
पूर्व बाल्यावस्था शिक्षा विकास /पूर्व प्राथमिक	प्रतिशत	६०.२	६३.४	६६.२	७०.०	७२.९	७३.७	७६.७
आधारभूत शिक्षा (१-९)	प्रतिशत	११६.०	१२३.०	१२३.०	१२४.०	१२३.७	१२०.१	११५.७
माध्यमिक शिक्षा	प्रतिशत	३६.०	४०.०	४४.७	४६.२	४९.४	५१.७	५०.४
३. खुद भर्नादर								
प्राथमिक शिक्षा	प्रतिशत	८९.१	९१.९	९३.७	९४.५	९५.१	९५.३	९५.६
आधारभूत शिक्षा	प्रतिशत	७१.०	७३.०	८३.२	८६.०	८६.६	८७.५	८६.३
माध्यमिक शिक्षा	प्रतिशत	२०.०	२१.०	२३.९	२७.१	३०.६	३२.४	३३.२
४. आवश्यक योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक								
आधारभूत शिक्षा	प्रतिशत	६२.०	६६.०	७५.०	७९.०	९१.१	९१.५	९२.५
माध्यमिक शिक्षा	प्रतिशत	७४.०	७७.०	८५.०	८८.०	९०.१	९०.७	९१.५
५. आवश्यक प्रमाणपत्र प्राप्त शिक्षक								
आधारभूत शिक्षा	प्रतिशत	९०.०	९१.०	९२.०	९४.०	-	९६.९	९८.१
माध्यमिक शिक्षा	प्रतिशत	९०.०	९१.०	९२.०	९४.०	-	९८.०	९८.७
६. विद्यार्थी शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयको स्वीकृत शिक्षक दरवन्दी र राहत शिक्षक अनुदानमा कार्यरत शिक्षक संख्याका आधारमा)								
आधारभूत शिक्षा	प्रतिशत	४४.१	४३.१	४४.१	४६.१	४४.१	४२.१	४१.१
माध्यमिक शिक्षा	प्रतिशत	४२.१	३९.१	३४.१	३५.१	३६.१	३१.१	३१.१
७. दोहोर्‍याउने दर								
कक्षा १	प्रतिशत	२९.५	२८.३	२६.५	२२.६	२१.३	१९.९	१७.५
कक्षा ८	प्रतिशत	१३.०	११.०	७.०	६.६	६.०	६.०	४.९
८. कोहर्ट तरिका अनुसार कक्षा ५ र ८ सम्म पुग्ने दर								
कक्षा ५	प्रतिशत	५४.०	५८.०	७७.९	८०.६	८२.८	८४.२	८५.४
कक्षा ८	प्रतिशत	३७.०	४१.०	६२.०	६६.०	६७.५	६९.६	७२.१

९. कोइफिसिएन्ट अफ इफिसिएन्सी								
आधारभूत शिक्षा	अनुपात	०.५	०.५	०.६१	०.६५	०.६६	०.७७	०.७१
१०. सिकाई उपलब्धी								
कक्षा ५	प्रतिशत	५०.०	५३.०					
कक्षा ८	प्रतिशत	४४.०	४६.०				४४ र ६३	४४ र ६३
११. उत्तीर्ण दर								
प्रवेशिका	प्रतिशत	६३.७३	६८.४७	६४.३१	५५.५०	४७.६५	४१.५७	४३.९२
उच्च माध्यमिक (कक्षा ११)	प्रतिशत			४०.०५	३९.२६	३८.१५	३९.९४	३९.८०
उच्च माध्यमिक (कक्षा १२)	प्रतिशत			४६.६८	४३.९०	४७.५५	४३.३९	४४.२९
१२. साक्षरता दर								
उमेर समूह (१५-२४)	प्रतिशत	७३	७३	७३	७३			
उमेर समूह (६ वर्ष भन्दा बढी)	प्रतिशत	५१	५१	५१	५१	६०.९	६५.९	६५.९
उमेर समूह (१५ वर्ष भन्दा बढी)	प्रतिशत	४८	४८	४८	४८	५६.५	५६.५	५६.५
१३. लैङ्गिक समता सूचकको आधारमा साक्षरता (१५ वर्ष भन्दा बढी)	अनुपात	०.५२	०.५२	०.५२	०.५२	०.६२	०.६२	०.६२

विद्यालय व्यवस्थापन

४. सरोकारवाला समुदायहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा सामुदायिक विद्यालयहरूको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनको अधिकार स्थानीय समुदायमा हस्तान्तरण गर्ने कार्य आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखिनै गरिँदै आएको छ । हालसम्म मुलुकभरका १२ हजार ७ सय ५४ विद्यालयहरू समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ ।

तालिका (ख) : व्यवस्थापन समुदायमा हस्तान्तरण गरिएका विद्यालयहरूको विवरण

आर्थिक वर्ष	हस्तान्तरण गरिएको संख्या
२०५९/६०	९३
२०६०/२०६१	९०७
२०६१/२०६२	१०९२
२०६२/६३	२४१
२०६३/६४	९४९
२०६४/६५	३३०८
२०६५/६६	२०१७
२०६६/६७	१६४७
२०६७/६८	११९५
२०६८/६९	५०७
२०६९/७०	६१९
२०७०/७१	१७२
जम्मा	१२७५४

प्रथम आठ महिनाको ।

स्रोत शिक्षा मन्त्रालय

५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सबैभन्दा बढी ३ हजार ३ सय ८ वटा विद्यालय समुदायमा हस्तान्तरण गरिएकोमा त्यसपछिका वर्षहरूमा हस्तान्तरणको अवस्था उत्साहजनक देखिँदैन । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिनामा जम्मा १ सय ७९ वटा विद्यालय समुदायमा हस्तान्तरण गरिएको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा जम्मा ४ सय ७३ वटा विद्यालय समुदायमा हस्तान्तरण गरिएको थियो । समुदायले विद्यालय सञ्चालनमा अनिच्छा प्रकट गर्नु, स्थानीय स्तरमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू नहुनु लगायतका कारणले हालका वर्षहरूमा हस्तान्तरणको स्थिति सन्तोषजनक हुन सकेको देखिँदैन ।

पूर्व प्राथमिक शिक्षा तथा बालविकास कार्यक्रम

६. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि, उपयुक्त हेरचाह तथा सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै प्राथमिक तहको शिक्षाका लागि तयार पार्ने लक्ष्यका साथ कक्षा १ को भर्ना, पढाइ निरन्तरता तथा सक्षमता समूह अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले ३-४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई लक्षित गरी पूर्वप्राथमिक तथा प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमहरू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि सुरु गरिएको थियो । विशेषतः पिछडिएका समुदायका बालबालिकाहरूलाई लक्षित गरी समुदाय तथा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरू विस्तार गर्ने नीतिअनुरूप आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिनासम्ममा ३० हजार ३५ ओटा समुदायमा आधारित तथा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरू संचालनमा रहेका छन् । यसको अतिरिक्त ५ हजार ८७ पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू सस्थागत विद्यालयहरूमा समेत संचालनमा रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिनासम्ममा १० लाख ४७ हजार १ सय २३ बालबालिकाहरू बालविकास केन्द्र मार्फत लाभान्वित भएका छन् । त्यसैगरी, चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा ५ सय वटा बालविकास केन्द्रहरू थप भएका छन् । जुन संख्या गत वर्ष २ सय ६२ मात्र थियो ।

तालिका (ग) : पूर्वप्राथमिक शिक्षाको स्थिति

आर्थिक वर्ष	थप भएका बालविकास केन्द्र (संख्या)	जम्मा बालविकास केन्द्र (संख्या)	लाभान्वित बालबालिका (संख्या)	प्रारम्भिक बालविकासको भर्नादर	कक्षा एकमा भर्ना हुने मध्ये बालविकास केन्द्रको अनुभव लिएका विद्यार्थीहरूको प्रतिशत
२०६६/६७	२०००	२६७७२	९४७२७८	६६.०२	४९.९
२०६७/६८	२०००	२८७७५	१०१८५४३	७०.०	५२.१०
२०६८/६९	५००	२९२७३	१०५६४३०	७२.९	५४.३०
२०६९/७०	२६२	२९५३५	१०५३०५४	७३.७	५५.६०
२०७०/७१	५००	३००३५	१०४७१२३	७६.७	५६.९०

७. गत शैक्षिक सत्रमा कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये बालविकास केन्द्रको अनुभव लिएकाहरूको संख्या ५५.६ प्रतिशत रहेकोमा यस शैक्षिक सत्रमा सो मा वृद्धि भई ५६.९ प्रतिशत पुगेको छ ।

छात्रवृत्ति कार्यक्रम

८. शिक्षाका विभिन्न तहमा विद्यार्थीहरूको समतामूलक पहुँच विस्तार, टिकाउदरमा सुधार र अर्थपूर्ण सिकाइको अवसर विस्तार गर्न विद्यालय शिक्षाका विभिन्न तहमा विभिन्न छात्रवृत्तिहरू उपलब्ध गराउँदै आएको छ । जसअनुसार तोकिएको मापदण्डका आधारमा विद्यालयहरूको छनोट भएका विद्यार्थीहरूलाई वार्षिकरूपमा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउँदै आइएको छ । यस अन्तर्गत विद्यालयमा

अध्ययन गर्ने शहीदका छोराछोरी, द्वन्द्व पिडीत बालबालिका, दलित, अति सिमान्तकृत तथा लोपोन्मुख जनजातिका सन्ततीहरू लगायतलाई विद्यालय शिक्षाको विभिन्न तहमा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

तालिका (घ) : विद्यार्थी छात्रवृत्ति सम्बन्धी विवरण

छात्रवृत्ति	आर्थिक वर्ष				
	२०६६/६७	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१
कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै बालिका छात्रवृत्ति (कर्णाली प्याकेज १-१० समेत)	१०६६७९९	२२९३७४४	२२७६४७९	१९०७४६९	१२०७९८१
अपाड छात्रवृत्ति (१-८)	३८५८६	६२१६३	६९९४४	५९०९८	५३९०३
अपाड छात्रवृत्ति (१-१०)	३३७४६	४४९४	६१९३	४८४१	२८७१
विशेष लक्षित समूहका लागि छात्रवृत्ति (२२ जनजातिहरू) (१-८)	८६९३७	१०४१५७	८६७१२	१०६५१७	४९८८७
दलित छात्रवृत्ति (१-८)	९८४००७	११००३४९	१२००८१६	१०००७४१	६२९४६२
दलित छात्रवृत्ति (१-१०)			७५५११	७९५८७	४९८२५
सहिदका छोराछोरीका लागि छात्रवृत्ति	५६	३७	६२	८९	९९
कमलरीका लागि क्षमता विकास र छात्रवृत्ति	२९४६	७६७३	७८८६	६८८२	५१४६
द्वन्द्व पीडित छात्रवृत्ति	७५८	३८०८	८०९७	७४१२	३८४२
हिमाली छात्रावासका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति दुर्गम		४१३	४०७	४३७	४१०
फिडर छात्रावासका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति दुर्गम		४००	४००	३९९	३४०
नमुना विद्यालयका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति		१४८	२२२	३८२	२८७
हिमाली आवासिय विद्यालय छात्रावासका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति		२२०	१४०	१६०	१००
माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति		५८८३६	५९०२३	५८४१२	४३४२८
लोपोन्मुख तथा अति सिमान्तकृत छात्रवृत्ति, मुक्त कमेया, हलिया, चरुवा र वादीका सन्तती (९-१०)		१३५९५	३२७०३	९२५२	४६२०
लक्षित समूहलाई उमावि तहको विज्ञान विषय अध्यापन गर्नेहरूका लागि छात्रवृत्ति		८०	७६	६८	

शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र

९. विद्यालय शिक्षामा संलग्न निकायहरूमा कार्यरत जनशक्तिहरूको क्षमता विकास तथा कार्यकुशलता र प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नको साथै ज्ञानलाई सीपयुक्त बनाउन विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन हुँदै आएका छन् । यस अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ९ वटा, शैक्षिक तालिम केन्द्र (क) २० वटा र शैक्षिक तालिम केन्द्र (ख) ४६ वटा सञ्चालनमा रहेका छन् भने अगुवा स्रोत केन्द्रबाट आधारभूत तह (६-८) र माध्यमिक तहको तालिम सञ्चालन हुँदै आएको छ । यसैगरी १ हजार ५३ वटा स्रोत केन्द्रबाट आधारभूत तह (१-५) को तालिम र २९ ओटा शैक्षिक तालिम केन्द्रहरूबाट आधारभूत तहको कक्षा ६ देखि ८ सम्म शिक्षकको पेसागत तालिम तथा प्रधानायापक तालिम लगायतका जनशक्ति विकासमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।

शिक्षक व्यवस्थापन

१०. सामुदायिक विद्यालयहरूमा रिक्त स्वीकृत दरवन्दीमा शिक्षकहरूको स्थायी नियुक्ति तथा त्यस्ता पदमा नियुक्त शिक्षकको बढुवाका लागि सिफारिस गर्ने, शिक्षक पदको उम्मेदवारको लागि अध्यापन

अनुमति पत्र प्रदान गर्ने लगायतका कार्यहरू शिक्षक सेवा आयोगबाट हुँदै आएको छ । शिक्षा ऐनमा भएको सातौँ संशोधनले आयोगबाट अध्यापन अनुमति पत्र नलिई शिक्षक हुन नपाइने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी स्थायी शिक्षक पदपूर्तिका लागि रिक्त जम्मा १३ हजार ५९ पदमा खुला प्रतियोगिताबाट पदपूर्ति गर्ने कार्य भैरहेको छ । साथै, आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिनासम्म ६ लाख ४५ हजार २ सय २४ जनालाई अध्यापन अनुमति पत्र प्रदान गरिएको छ ।

पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास

११. विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक एवम् अन्य शैक्षिक सामग्रीको विकास, परिमार्जन तथा सुधार गरी शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तमा ठोस सहयोग पुऱ्याउने कार्य पाठ्यपुस्तक विकास केन्द्रबाट हुँदै आएको छ । यसले विकास, परिमार्जन र सुधार गरेका सामग्रीको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कार्यशाला, गोष्ठी, सेमिनार, छलफल, अन्तरक्रिया, प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै अनुसन्धानमूलक कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ । मुख्यतः विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम, सामुदायिक विद्यालय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम र सबैका लागि शिक्षा शिशु विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका विभिन्न कार्यक्रमहरू यस केन्द्रबाट सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।

शहीद तथा द्वन्द पीडित सन्तति शिक्षा

१२. विगतको द्वन्दकालमा शहीद एवं वेपत्ता, घाइते र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्न ५ विकास क्षेत्रमा शहीद स्मृति प्रष्ठान स्थापना गरी आवासीय सुविधा सहितको शिक्षा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । शैक्षिक सत्र २०७० मा शहीद प्रतिष्ठानमा अध्ययनरत बालबालिकाको संख्या १ हजार ४ सय रहेकोमा शैक्षिक सत्र २०७१ मा सो संख्या १ हजार ४ सय १७ पुगेको छ ।

तालिका (ड) : विद्यालय तथा लाभान्वित विद्यार्थीहरूको विवरण

विद्यालय	शैक्षिक सत्र				
	२०६७	२०६८	२०६९	२०७०	२०७१
शहीद स्मृति आवासिय विद्यालय, सुनसरी	२३९	२३४	२६२	३००	३२८
शहीद स्मृति आवासिय विद्यालय, जिरी, दोलखा	१८२	२००	२१७	२४०	२०५
शहीद स्मृति प्राथमिक आवासिय विद्यालय, कास्की	२०८	२१८	२२८	२४०	२९८
शहीद स्मृति आवासिय विद्यालय, मानपुर दाङ्ग	२४४	२८५	३५०	४००	३८२
शहीद स्मृति आवासिय विद्यालय, राजपुर डोटी	१८५	१६९	१९५	२२०	२०४
जम्मा	१०५८	११०६	१२५२	१४००	१४१७

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय ।

शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रम

१३. शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विश्व खाद्य कार्यक्रमको सहयोगमा सञ्चालित परियोजना हो । नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रम बीच भएको सम्झौता अनुसार, प्राथमिक शिक्षाको पहुँचमा कमी भएका १७ जिल्लाका छनोटमा परेका गाउँ विकास समितिहरूको

कक्षा १ देखि ५ सम्म मात्र अध्यापन अनुमति प्राप्त गरेका विद्यालयहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूको दैनिक उपस्थिति बढाउन कक्षा छाड्ने दर घटाउन, सिकाई, उपलब्धि/क्षमता बढाउन साथै खाद्यान्न अभाव र शिक्षाको पहुँचमा अति न्यून देखिएका जिल्लाहरूका विद्यार्थीहरूको पोषण र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउन खाजा कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

तालिका (च) : शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रमको विवरण

आ.व.	कार्यक्रम	विद्यार्थी संख्या
२०६७/६८	दिवा खाजा कार्यक्रम छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम	१५७,००० ५६९४९ १९१६२
२०६८/६९	दिवा खाजा कार्यक्रम छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम	१३२००० ४०९९७ १५४९७
२०६९/७०	दिवा खाजा कार्यक्रम छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम	१५१७०१ ५०९८० १४३२५
२०७०/७१	दिवा खाजा कार्यक्रम छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम	१२३०७१ छैन छैन

प्रथम आठ महिनाको ।

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय ।

१४. विगतमा गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाहरूको स्वास्थ्य स्थिति तथा कुपोषणका कारणबाट हुने महिला र बाल मृत्युदरमा कमी ल्याउने उद्देश्यले गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र ६ देखि ३६ महिनासम्मका शिशुलाई प्रति महिना न्यूट्रिमिक्स प्लस (पौष्टिक आहार) उपलब्ध गराइदै आइएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ देखि विगतमा सञ्चालनमा रहेका छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम र मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम सबै जिल्लाबाट समाप्त भएको र दिवा खाजा कार्यक्रम १० जिल्ला (दैलेख, रुकुम, डोटी, डडेल्धुरा, अछाम, बैतडी, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला, जाजरकोट) मा मात्र सञ्चालनमा रहेको छ ।

प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम

१५. देशमा रोजगारमूलक मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरी देश विकासमा सक्रिय योगदानको लागि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदले विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । जस अन्तर्गत परिषद्को आङ्गिक, सामुदायिक विद्यालय (एनेक्स) तथा सम्बन्धमा दिइएका निजी शिक्षालयहरू मार्फत प्राविधिक एस.एल.सी. डिप्लोमा/प्रमाणपत्र तहका शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । साथै छोटो अवधी र जीवन निर्वाहको लागि व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन हुँदै आइरहेका छन् ।

तालिका (छ) : प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम कार्यक्रमहरू

कार्यक्रम	सूचक	इकाई	आर्थिक वर्ष		
			२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१
नियमित अध्यापन					
आङ्गिकतर्फ					
प्राविधिक एसएलसी	भर्ना	जना	९२२	१२७८	१०८४
	उत्पादन	जना	८२०	८९९	६७२

डिप्लोमा प्रमाणपत्र तह	भर्ना	जना		१२२०	१२७५
	उत्पादन	जना		६४०	६८५
सामुदायिक विद्यालयतर्फ	भर्ना	जना	१७००	२६४५	२४२१
	उत्पादन	जना	१२००	१९०२	
सामुदायिक विद्यालय तर्फ					
कक्षा ९ र १० मा प्राविधिक शिक्षा थालनी	प्राविधिक एसएलसी	बटा	०	७३	
सम्बन्धन दिएका निजी शिक्षालयहरू					
प्राविधिक एसएलसी तह	भर्ना	जना	९२४७	१००४०	१२८८०
	उत्पादन	जना	७०५१	६५४	६२
डिप्लोमा र प्रमाण पत्र तह	भर्ना	जना	१२१३८	११९१०	११२४०
	उत्पादन	जना	६२५२	५७२७	७७७२
प्राविधिक शिक्षालय / पोलिटेक्निक विस्तार					
आङ्गिकतर्फ	शिक्षालय विस्तार	बटा	६	१८	-
सम्बन्धन दिएका निजी शिक्षालयहरू					
१) स्थायी सम्बन्धन प्राविधिक एसएलसी डिप्लोमा प्रमाणपत्र तहको	शिक्षालय विस्तार	बटा	१२	४	५०
२) छोटो अवधिको सम्बन्धन र स्वीकृति दिने	सीपविकास गर्ने	बटा	९	१	४४
व्यवसायिक तालिम सञ्चालन					
छोटो अवधिको तालिम दिई सीप परीक्षण गर्ने	सीपविकास गर्ने	जना	८२१	१४४०	१७६०
जीवननिर्वाहको लागि व्यावसायिक तालिम	सीपविकास गर्ने	व्यक्ति हप्ता	३८२५	३०१४	१८३६
लक्षित वर्ग र समूका लागि छात्रवृत्ति					
डिप्लोमा/ प्रमाणपत्र तह	सामाजिक सुरक्षा	जना	२२५	२२५	२२५
प्राविधिक एसएलसी तम	सामाजिक सुरक्षा	जना	१५०	१५०	१५०
सिमान्तकृत वर्गलाई निशुल्क प्राविधिक शिक्षा					
डिप्लोमा/ प्रमाणपत्र तह	सामाजिक सुरक्षा	जना	५८०	चालु	-
प्राविधिक एसएलसी तम	सामाजिक सुरक्षा	जना	४५९	चालु	-
सामुदायिक सेवा					
मानव स्वास्थ्य	सेवा	जना	७१२५	११३३८	१०१७१
पशु स्वास्थ्य	सेवा	बटा	३७२९	७८७५	७०४९
कृषकलाई प्राविधिक सेवा र सल्लाह	सेवा	जना	४८६	२१८०	२९२३
स्वास्थ्य शिविर	घुम्तीसेवा	बटा	७	०	६
सीप परीक्षण एवं प्रमाणीकरण	प्रमाणीकरण	जना	२४०००	३६१५९	३१७७३
प्राविधिक प्रशिक्षकहरूलाई तालिम		व्यक्ति हप्ता			२४२

१६. विश्व बैङ्कले आर्थिक सहयोगमा स्थापना भएको व्यवसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजनाबाट सीपयुक्त र तत्काल रोजगार बजारमा माग भए बमोजिम कामदार आपूर्ति गर्ने, गुणस्तरीय तालिमको पहुँच विस्तार गर्ने र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम कार्यक्रमलाई

सुदृढ गर्ने कार्यमा सहयोग हुँदै आएको छ । जुलाई २०११ देखि अक्टोबर २०१५ सम्म कार्यान्वयनमा रहने यस परियोजनाबाट विभिन्न तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । यस अन्तर्गत Skill Test Accessors तालिम, Skill Test Manager तालिम, मुख्य प्रशिक्षक तालिम लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

तालिका (ज) : व्यवसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धिको विवरण

कार्यक्रम	इकाई	आर्थिक वर्ष		
		२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१
Skill Test Assossors तालिम	जना	१०५०	१४५६	९२९
Skill Test Manager तालिम	जना	७२	१३१	१०५
मुख्य प्रशिक्षक तालिम	जना	४०	४०	४५
प्रशिक्षक तथा सहायक प्रशिक्षक तालिम	जना	२००	३२०	५५७
डिप्लोमा तथा प्राविधिक एसएलसी अध्ययन गर्ने विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	९०४	९०८	८३२
नतिजामा आधारित छोटो अवधिको तालिम	जना		६९२४	१४७१५
भौचरमा आधारित छोटो अवधिको तालिम	जना			९३९

प्रथम आठ महिनाको ।

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय ।

१७. प्रस्तुत परियोजना खासगरी राज्यले प्रदान गर्ने सुविधाहरूबाट वञ्चित रहेका युवा समूह जस्तै गरिब, पिछ्छाडिएको क्षेत्रमा बसोवास गर्ने समुदाय, महिला, दलित, अति सीमान्तकृत तथा सीमान्तकृत जनजाति र अपाङ्गता भएका समूहलाई लक्षित गरी समावेशी तरिकाबाट प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमको पहुँच वृद्धिमा क्रियाशील रहँदै आएको छ ।

अनौपचारिक शिक्षा तथा खुला विद्यालय

१८. शिक्षाका अवसरबाट वञ्चित भई निरक्षर रहेका प्रौढहरूलाई आधारभूत साक्षरता, साक्षरोत्तर तथा निरन्तर शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराई सबैका सिकाई आवश्यकता परिपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने र विद्यालयबाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका किशोर किशोरीहरूलाई विद्यालय समकक्षताका वैकल्पिक शिक्षा मार्फत शिक्षामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने राष्ट्रिय शिक्षा नीति अनुरूप आधारभूत साक्षरता, साक्षरोत्तर र वैकल्पिक शिक्षाका नीति तर्जुमा, कार्यक्रम विकास र विस्तार, कार्यान्वयन एवम् अनुगमन, अनौपचारिक शिक्षाका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास तथा उत्पादन, अनौपचारिक शिक्षाका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास तथा उत्पादन, अनौपचारिक क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्य गर्ने निकायका रूपमा अनौपचारिक शिक्षा केन्द्रले नेतृत्वदायी भूमिका खेल्दै आएको छ । उल्लिखित उद्देश्य हासिल गर्न यस केन्द्र मार्फत राष्ट्रिय साक्षरता अभियान अन्तर्गत निरक्षर प्रौढहरूा लागि आधारभूत साक्षरता कक्षा र सीप विकास तालिम, नवसाक्षरहरूका लागि प्रौढ साक्षरोत्तर र महिला शिक्षा, नवसाक्षर महिलाहरूको साक्षरता सीपलाई दिगो बनाउन र आयस्तर उकास्न समूह गठन गरी आयआर्जन तथा बचत तथा ऋण कार्यक्रम, विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका किशोर किशोरीहरूलाई शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणमा ल्याउन वैकल्पिक, खुला तथा प्रौढ विद्यालय कार्यक्रमहरू संचालित हुँदै आएका छन् ।

तालिका (भ) : अनौपचारिक शिक्षा अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रमहरूको विवरण

कार्यक्रम	इकाई	आर्थिक वर्ष		
		२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१
साक्षरता कक्षा	कक्षा	-	-	-
	सहभागी संख्या	७६९३६७	११०५०६३	१६९३९६५
सीप तालिम	कक्षा	२३५२		
	सहभागी संख्या	६८७७०		
प्रौढ साक्षरोत्तर	कक्षा	३०००	१२०००	१२०००
	सहभागी संख्या	६००००	२४००००	२४००००
महिला शिक्षा दोस्रो	कक्षा	३०००		
	सहभागी संख्या	६००००		
प्राथमिक शिक्षा विस्तार कार्यक्रम	कक्षा	२४८	२४८	
अनौपचारिक प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम	कक्षा	५२६	३५३	३४६
खुला विद्यालय निमावि	विद्यालय	३७	३७	३७
आयआर्जन समूह	समूह	५०५०	५०५०	५०५०
विषयगत तालिम	संख्या	४५४५०	३०९६२	३०९६२
वचन तथा ऋण तालिम	जना	१०१००	१०१००	१०१००
सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना	केन्द्र	८३	१७५	२८४
अनौपचारिक शिक्षा स्थापना र अनौपचारिक शिक्षा शाखा प्रमुखहरूको अभिमुखीकरण	क्षेत्र	५	५	५
	जना		८०	८०
कार्यक्रम कार्यान्वयन अभिमुखीकरण	क्षेत्र	५	५	५
	जना		२६०	१६०
समीक्षा तथा पुष्टपोषण	क्षेत्र	५	५	५
कृषि, पशु स्वास्थ्य तथा जनस्वास्थ्यमा ३५ दिने ग्रामीण कार्यकर्ता तालिम	जिल्ला	३	-	-
	जना	२६४	-	-

प्रथम आठ महिनाको ।

स्रोत : अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र/शिक्षा मन्त्रालय ।

भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रम

१९. भौतिक सुविधाको कारणले कुनै पनि शिक्षण संस्थाको पठन पाठन कार्यलाई प्रत्यक्ष असर पार्ने हुँदा सो मा गुणस्तरियता ल्याउन तथा समुदायमा रहेका विद्यालय उमेर समूहका जनसमुदायलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउन विगत देखिनै विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रमहरू सञ्चालन भै आएका छन् । यस अन्तर्गत विद्यालयहरूमा थप कक्षा कोठाहरूको निर्माण, विद्यालय मर्मत, विद्यालय वरपरको वातावरणमा सुधार जस्तै शौचालय निर्माण, खानेपानी, तारबार लगायतका कार्यहरू हुँदै आइरहेका छन् ।

तालिका (ज) विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रमको विवरण

आर्थिक वर्ष	कक्षा कोठा (वटा)	बाह्य वातावरण (विद्यालय संख्या)	मर्मत (विद्यालय संख्या)
२०६६/६७	६५५०	४२८०	४०११
२०६७/६८	४२६७	४८८१	३००
२०६८/६९	६०३७	४००९	४८६
२०६९/७०	३६९४	१०००	१०००

प्रति विद्यार्थी अनुदान कार्यक्रम

२०. सामुदायिक विद्यालयहरूमा नतिजामुखी अनुदान प्रणालीलाई स्थापित गरी विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूलाई टिकाउने र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी तोकिए बमोजिमको स्तर कायम राख्न प्रेरित गर्ने मनसायले विगत देखिनै विद्यालयहरूलाई प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा रु. ९७ करोड ३९ लाख १० हजार वितरण गरिएको छ ।

विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षकहरूको विवरण र अनुपात

२१. शैक्षिक सत्र २०७० मा नेपालमा प्राथमिक तहमा सञ्चालन भएका ३४ हजार ७ सय ४३ विद्यालयहरूमध्ये भौगोलिक क्षेत्रअनुसार हिमाल, पहाड, काठमाडौं उपत्यका र तराईमा क्रमशः १२.१ प्रतिशत, ५०.४ प्रतिशत, ५.९ प्रतिशत र ३१.५ प्रतिशत, निम्नमाध्यमिक तहतर्फ १४ हजार ८ सय ६७ मध्ये हिमाल, पहाड, काठमाडौं उपत्यका र तराईमा क्रमशः १०.८ प्रतिशत, ४५.६ प्रतिशत, ११.३ प्रतिशत र ३२.२ प्रतिशत रहेको छ भने माध्यमिक तहतर्फ ८ हजार ७ सय २६ मध्ये हिमाल, पहाड, काठमाडौं उपत्यका र तराईमा क्रमशः ९.१ प्रतिशत, ४३.५ प्रतिशत, १५.६ प्रतिशत र ३१.८ प्रतिशत विद्यालयहरू रहेका छन् ।

तालिका (ट) : भौगोलिक क्षेत्रअनुसार विभिन्न तहका विद्यालयहरूको विवरण

भौगोलिक क्षेत्र	कुल विद्यालय (एकाइ)	प्राथमिक तह कक्षा (१-५)	निम्न माध्यमिक तह कक्षा (६-८)	आधारभूत तह कक्षा (१-८)	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०)	उच्च माध्यमिक तह (कक्षा (११-१२))	माध्यमिक तह कक्षा (९-१२)
नेपाल	३५२२३	३४७४३	१४८६७	३४९२३	८७२६	३५९६	९०२१
हिमाल	४२३९	४२०१	१६११	४२३२	७९४	३१८	८०१
पहाड	१७६५३	१७५१०	६७८३	१७६०१	३७९९	१५७५	३८५०
काठमाडौं उपत्यका	२२१३	२०७७	१६८१	२०९१	१३६०	४३८	१४७९
तराई	११११८	१०९५५	४७९२	१०९९९	२७७३	१२६५	२८९१

२२. मुलुकभरमा माध्यमिक विद्यालयहरूको संख्या ८ हजार ७ सय २६ रहेकोमा हिमालमा ७ सय ९४, पहाडमा ३ हजार ७ सय ९९, तराईमा २ हजार ७ सय ७३ रहेको छ । जसमध्ये काठमाडौं उपत्यकामा मात्र यस्ता विद्यालयहरूको संख्या १ हजार ३ सय ६० रहेको छ ।

२३. शैक्षिक सत्र २०७० मा प्रति विद्यालय विद्यार्थी अनुपात प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक (९-१०) तहमा क्रमशः १२६.७, १२०.१ र ९७.४ रहेको छ जुन अनुपात गत शैक्षिक सत्रमा क्रमशः १३३.०, १२६.० र १०४.० रहेको थियो । त्यसैगरी शैक्षिक सत्र २०६९ मा प्रति विद्यालय शिक्षक अनुपात प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक (९-१०) तहमा क्रमशः ४.७, ३.३ र ६.४ रहेकोमा शैक्षिक सत्र २०७० मा क्रमशः ५.३, ३.४ र ४.२ रहेको छ ।

तालिका (ठ) : तहगत विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात (शैक्षिक सत्र २०७०)

अनुपात	प्राथमिक कक्षा (१-५)	निम्न माध्यमिक कक्षा (६-८)	आधारभूत कक्षा (१-८)	माध्यमिक कक्षा (९-१०)	उच्च माध्यमिक कक्षा (११-१२)	माध्यमिक कक्षा (९-१२)
विद्यार्थी/विद्यालय	१२६.७१	१२०.१	१७८.४.१	९७.४.१	११५.५.१	१३८.१.१
शिक्षक/विद्यालय	५.३.१	३.४.१	६.७.१	४.२.१	५.३.१	६.१
विद्यार्थी/शिक्षक	२३.९.१	३५.४.१	२६.४.१	२३.४.१	२२.०.१	२२.९.१

२४. प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा आउने परिवर्तनले शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तरियतामा पनि परिवर्तन ल्याउँछ । शैक्षिक सत्र २०७० मा सामुदायिक (सरकारी) विद्यालय तर्फ प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक तहमा प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात क्रमशः २७.२, ४२.६ र ३०.५ रहेको छ र

निजी/सरकारी विद्यालय तर्फ क्रमशः २३.९, ३५.४ र २३.४ रहेको छ । यो अनुपात शैक्षिक सत्र २०६९ मा सामुदायिक विद्यालय तर्फ प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक र माध्यमिक तहमा क्रमशः २९.४, ४३.६ र ३९.४ तथा निजी/सरकारी विद्यालय तर्फ क्रमशः २५.६, ३६.२ र २३.७ रहेको थियो । यो अनुपात पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत हिमालमा रहेका सामुदायिक विद्यालय तर्फ प्राथमिक तहमा सबैभन्दा कम ३.३ र मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत तराईमा रहेका सामुदायिक विद्यालय तर्फ निम्न माध्यमिक तहमा सबैभन्दा बढी ७२.९ रहेको छ ।

तालिका (ड): प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

क्षेत्र	प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात					
	निजी/सरकारीको जम्मा			सरकारी मात्र (सामुदायिक विद्यालय सबैको)		
	प्राथमिक	निम्न माध्यमिक	माध्यमिक	प्राथमिक	निम्न माध्यमिक	माध्यमिक
नेपाल	२३.९	३५.४	२३.४	२७.२	४२.६	३०.५
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	२२.३	२७.५	२७.३	२५.९	४२.७	३२.२
हिमाल	९८.८	२९.७	२९.२	९९.६	३९.०	२९.९
पहाड	९७.३	३२.७	२६.५	९७.७	३३.७	२७.९
तराई	२७.३	४३.४	२९.०	३५.४	५८.०	३९.९
मध्यमाञ्चल	२८.९	३२.२	९८.९	३३.८	४३.०	२९.९
हिमाल	९७.२	३२.८	२३.४	९७.६	३४.६	२५.३
पहाड	९७.८	३९.५	२९.५	९९.९	३६.८	२९.४
तराई	५३.३	६०.२	३७.४	५९.०	७२.९	४२.६
उपत्यका	९६.६	९७.४	९०.६	९५.२	९८.६	९४.८
पश्चिमाञ्चल	९६.५	२९.६	९९.९	९८.०	३४.९	२४.०
हिमाल	३.७	७.५	४.७	३.३	७.७	४.६
पहाड	९३.५	२७.७	९८.६	९३.९	३०.३	२९.९
तराई	२४.९	३४.९	२०.७	३०.७	४६.९	३९.६
मध्यपश्चिमाञ्चल	२९.९	५२.२	३६.२	३९.५	५६.९	४०.४
हिमाल	२३.०	४२.९	२८.९	२४.२	४३.५	२८.८
पहाड	३२.९	५४.९	४२.०	३४.२	५७.४	४२.४
तराई	२८.७	५२.२	३२.७	३०.८	६२.२	४३.२
सुदुरपश्चिमाञ्चल	२५.५	४९.२	३६.२	२८.२	४९.९	३४.८
हिमाल	२०.९	३०.२	२४.६	२९.४	३०.८	२४.७
पहाड	२४.३	३४.५	२५.८	२६.५	३५.४	२६.५
तराई	३९.७	५९.२	६९.२	३८.२	५८.०	५७.०

२५. शैक्षिक सत्र २०७० सम्म सरकारीस्तरमा सञ्चालित कुल प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक विद्यालयको संख्या क्रमशः २४ हजार ८ सय ७५, ७ हजार र ३ हजार ७ सय ३४ रहेको छ जुन संख्या गतवर्ष क्रमशः २४ हजार ४ सय ३४, ६ हजार ७ सय ९७ र ३ हजार ६ सय ४ रहेको थियो । त्यसैगरी, सामुदायिकस्तरमा सञ्चालित कुल प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक विद्यालय संख्या शैक्षिक सत्र २०६९ सम्म क्रमशः ४ हजार ६ सय ७२.४ हजार ५३ र २ सय ९ रहेकोमा शैक्षिक सत्र २०७० मा क्रमशः ४ हजार ५ सय ९२.४ हजार ८६ र २ हजार ९ सय ९५ रहेको छ ।

तालिका (ढ) : विभिन्न प्रकारका विद्यालयहरूको क्षेत्रगत विवरण

विकास क्षेत्र	सरकारीस्तरमा सञ्चालित			सामुदायिकस्तरमा सञ्चालित			निजीस्तरमा सञ्चालित		
	प्राथमिक तह	निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह	प्राथमिक तह	निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह	प्राथमिक तह	निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	५५७७	१५४३	८६१	८६१	८६९	४६४	१०४७	६८२	४४२
मध्यमाञ्चल	६८६४	२०६०	१२६६	१२६६	९१७	५७५	२१३०	१७१३	१३९०
पश्चिमाञ्चल	५९११	१६०१	९७२	५०९	७११	३६५	११८३	८७८	६५१
मध्यपश्चिम माञ्चल	३८४५	९६७	४८३	१०९५	८८६	३९७	४७७	२७७	१८२
सुदुर पश्चिमाञ्चल	२६७८	८२९	३८९	८६१	७०३	३९४	४३९	२३१	१३२
जम्मा	२४८७५	७०००	३७३४	४५९२	४०८६	२१९५	५२७६	३७८१	२७९७

२६. विकासक्षेत्र अनुसार विद्यालयको संख्या मध्यमाञ्चलमा सबैभन्दा बढी रहेको छ । सामुदायिकस्तरमा सञ्चालित प्राथमिक विद्यालयहरू मध्ये पश्चिमाञ्चलको तुलनामा मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदुरपश्चिमाञ्चलमा बढी भएको देखिन्छ ।

परम्परागत विद्यालय

२७. शैक्षिक सत्र २०७० मा मुलुकभर परम्परागत आश्रम/गुरुकुल, गुम्बा, विहार र मदरसातर्फका प्राथमिक तहमा ८ सय ६७, निम्न माध्यमिक हका ४७, माध्यमिक तहमा २० तथा आधारभूत तहका कुल ८ सय ७९ विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । गत शैक्षिक सत्रमा यो संख्या क्रमशः ८ सय ६, ४१, १५ र ८ सय १८ रहेको थियो ।

तालिका (ण) : परम्परागत विद्यालयहरूको विवरण

परम्परागत विद्यालय	विद्यालय एकाइ	तहगत विद्यालय			
		प्राथमिक	निम्न माध्यमिक	माध्यमिक	आधारभूत
सदरमा	७३५	७३४	२५	१२	७३५
गुम्बा र विहार	७६	४४	७	१	७६
आश्रम र गुरुकुल	६८	५९	१५	७	६८
जम्मा	८७९	८३७	४७	२०	८७९

शिक्षक विवरण

२८. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिनासम्ममा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकमध्ये सामुदायिकतर्फ महिला शिक्षकको संख्या १ लाख ३० हजार १ सय ६६ र पुरुष २ लाख ९३ हजार ६ सय २ गरी ४ लाख २३ हजार ७ सय ६८ रहेकोमा संस्थागततर्फ महिला शिक्षकको संख्या ७० हजार ५ सय ८० र पुरुष शिक्षकको संख्या ९१ हजार ३ सय ४२ गरी जम्मा १ लाख ६१ हजार ९ सय २२ भएको पाइन्छ ।

तालिका (त) : सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक विवरण

२९. आधारभूत तहका शिक्षकहरूमध्ये संस्थागत विद्यालयहरूमा पुरुषभन्दा महिला शिक्षक बढी रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयहरूमा एक तिहाई भन्दा पनि कम महिला शिक्षक रहेकोमा संस्थागत विद्यालयमा ४३ प्रतिशतभन्दा बढी महिला शिक्षक रहेका छन् ।

३०. सबै प्रकारका विद्यालयहरूमा शिक्षक पेशामा संलग्न महिला शिक्षकको अवस्था हेर्दा यसमा थप सुधार गर्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ । यस तहमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क ०.६३ रहेको देखिन्छ भने प्राथमिक र निम्नमाध्यमिक विद्यालयमा यो सूचक क्रमशः ०.७१ र ०.३८ रहेको छ । तर संस्थागत विद्यालयमा यो सूचकाङ्क सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा उत्तम देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालय अन्तर्गत आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क ०.५२ रहेकोमा संस्थागत विद्यालयमा १.०१ रहेको छ ।

तालिका (थ) : विद्यालयगत र तहगत शिक्षकहरूको लैङ्गिक विवरण

विद्यालयको किसिम	प्राथमिक (१-५)			निम्नमाध्यमिक (६-८)			आधारभूत (१-८)		
	महिला प्रतिशत	पुरुष प्रतिशत	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	महिला प्रतिशत	पुरुष प्रतिशत	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	महिला प्रतिशत	पुरुष प्रतिशत	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क
सबै प्रकारका विद्यालयमा कार्यरत कुल शिक्षक संख्यामा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	४१.५	५८.५	०.७१	२७.५	७२.५	०.३८	३८.५	६१.५	०.६३
संस्थागत विद्यालयमा कार्यरत कुल शिक्षक संख्यामा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	५२.४	४७.५	१.११	४३.५	५६.५	०.७७	५०.३	४९.७	१.०१
सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत सबै किसिमका जम्मा शिक्षक संख्यामा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	३७.९	६२.१	०.६१	२०.७	७९.३	०.२६	३४.३	६५.७	०.५२
सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षक संख्यामा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	३८.५	६१.५	०.६३	२०.४	७९.६	०.२६	३४.८	६५.२	०.५३

३१. सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरूमध्ये अधिकांश तालिम प्राप्त रहेका छन् । केही शिक्षकहरू आंशिक तालिम प्राप्त छन् भने ज्यादै कम संख्याका शिक्षकहरू मात्र तालिम नलिएका छन् । प्राथमिक र आधारभूत तहमा क्रमशः ३.४ प्रतिशत र ६.० प्रतिशत मात्र शिक्षकहरू तालिम नलिएका छन् । त्यसै गरी माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०), माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) र उच्चमाध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा क्रमशः ७.७ प्रतिशत, १४.५ प्रतिशत र २८.३ प्रतिशत शिक्षकहरू तालिम नलिएका छन् । विभिन्न तहका शिक्षक तालिमसम्बन्धी विस्तृत विवरण तल तालिका १३ (द) र १३ (ध) मा प्रस्तुत गरिएका छन् ।

तालिका (द) : आधारभूत तहमा शिक्षक तालिम सम्बन्धी संख्यात्मक विवरण

तालिम अवस्था	प्राथमिक			निम्नमाध्यमिक			आधारभूत		
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
तालिम प्राप्त	७२९८ (४३.९)	१००८१९ (९३.९)	१०७११७ (९३.६)	१११६९ (७८.७)	३०१०२ (८०.३)	४१२७१ (७९.९)	८२४६७ (९०.८)	१३०९२१ (९०.४)	२१३३८८ (९०.६)
आंशिक तालिम प्राप्त	१९६५ (२.६)	३६६२ (३.४)	५६२७ (३.९)	४७६ (३.४)	१८९० (५.०)	२३६६ (४.६)	२४४१ (२.७)	५५५२ (३.८)	७९९३ (३.४)
तालिम अप्राप्त	३३२२ (४.३)	२८५६ (२.७)	६१७८ (३.४)	२५४४ (१७.९)	५४७२ (१४.६)	८०१६ (१५.५)	५८६६ (६.५)	८३२८ (५.८)	१४१९४ (६.०)
जम्मा	७६५२५	१०७३३७	१८३९२२	१४१८९	३७४६४	५१६५३	९०७७४	१४४८०१	२३५५७५

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय

कोष्ठकभित्रको अंकले प्रतिशतलाई जनाउँदछ ।

तालिका (ध) : माध्यमिक तहमा शिक्षक तालिम सम्बन्धी संख्यात्मक विवरण

तालिम अवस्था	माध्यमिक (९-१०)			उच्चमाध्यमिक (११-१२)			माध्यमिक (९-१२)		
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
तालिम प्राप्त	५७५५ (८५.८)	२७८८१ (८७.९)	३३६७७ (८७.८)	१९१६ (६५.२)	१०५५६ (६६.१)	१२४७२ (६६)	७६३१ (७९.५)	३८४३७ (८०.६)	४६०६८ (८०.४)
आंशिक तालिम प्राप्त	३२७ (२४.९)	१४६३ (४.६)	१७९० (४.६)	२१२ (७.२)	८७३ (५.५)	१०८५ (५.७)	५३९ (५.६)	२३३८ (४.९)	२८७५ (५)
तालिम अप्राप्त	६१८ (९.३)	२३५९ (७.४)	२९७७ (७.७)	८११ (२७.६)	४५३९ (२८.४)	५३५० (२८.३)	१४२९ (१४.९)	६८९८ (१४.५)	८३२७ (१४.५)
जम्मा	६६६०	३१७०३	३८३६३	२९३९	१५९६८	१८९०७	९५९९	४७६७१	५७२७०

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय

कोष्ठकभित्रको अंकले प्रतिशतलाई जनाउँदछ ।

विद्यार्थी विवरण

३२. शैक्षिक सत्र २०७० मा भर्ना भएका आधारभूत तहमा ६२ लाख ३० हजार १ सय ३१ र माध्यमिक तहमा ८ लाख ९६ हजार ९ सय १९ रहेको फल्यास प्रतिवेदन २०७० ले देखिएको छ । गत शैक्षिक सत्रमा यो संख्या क्रमशः ६३ लाख ९९ हजार ८ सय ८५ र ८ लाख ७८ हजार ४७ रहेको थियो ।

तालिका (न) : विद्यालय तहमा विद्यार्थी भर्नाको अवस्था

तह	२०६४	२०६५	२०६६	२०६७	२०६८	२०६९	२०७०
प्राथमिक (१-५)	४४१८७१३	४७८२३१३	५९००६६३	४९५१९५६	४७८२८८५	४५७६६९३	४४०१७८०
निम्न माध्यमिक (६-८)	१४४३५१५	१४६६८६२	१६०४४२२	१६९९९२७	१८१२६८०	१८२३१९२	१८२८३५१
आधारभूत (१-८)	५८६२२२८	६२४९१७५	६५०५०८५	६६५१८८३	६५९५५६५	६३९९८८५	६२३०१३१
माध्यमिक (९-१०)	६७१८२	७५३७८	७९०३४८	८११९१०	८४८५६९	८७८०४७	८९६९१९

३३. चालु शैक्षिक सत्र २०७० मा सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा कक्षा (१-१०) र कक्षा (१-१२) सम्म अध्ययनरत कुल विद्यार्थी संख्या क्रमशः ७१ लाख २७ हजार ५० र ७५ लाख ४२ हजार ३ सय ९३ पुगेको तथ्य फल्यास प्रतिवेदन २०७० ले देखाएको छ । कुल अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये छात्रको भन्दा छात्राहरूको संख्या कक्षा (१-१०) र कक्षा (१-१२) दुवैमा बढी क्रमशः ५०.६५ प्रतिशत र ५०.६६ प्रतिशत रहेको तथ्यांकले देखाएको छ ।

तालिका (प) : तहगत विद्यार्थी भर्नाको अवस्था (शैक्षिक सत्र २०७०)

तह	विद्यार्थी संख्या		
	छात्रा	छात्र	जम्मा
प्राथमिक तह (१-५)	२२२९९१६	२१७८६४	४४०१७८०
निमा तह (६-८)	९२५०३५	९०३३१६	१८२८३५१
आधारभूत (१-८)	३१५४९५१	३०७५१८०	६२३०१३१

माध्यमिक तह (९-१०)	४५४९६१	४४१९५८	८९६९१९
उच्च माध्यमिक तह (११-१२)	२११००१	२०४३४२	४१५३४३
माध्यमिक तह (९-१२)	६६५९६२	६४६३००	१३१२२६२
कक्षा १ - १० सम्मको जम्मा	३६०९९१२	३५१७३८	७१२७०५०
कक्षा १ - १२ सम्मको जम्मा	३८२०९१३	३७२१४८०	७५४२३९३

३४. शैक्षिक सत्र २०७० मा खुद भर्नादर प्राथमिक तह (५ देखि ९ वर्ष उमेरसमूह) का बालबालिकाहरूको ९५.६ प्रतिशत, निम्नमाध्यमिक तह (१० देखि १२ वर्ष उमेरसमूह) को ७२.६ प्रतिशत र माध्यमिक तह (१३ देखि १४ वर्ष उमेरसमूह) को ५५.० प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी कुल भर्नादर (उपरोक्त उमेरसमूह बाहेकका समेतको) प्राथमिक तहमा १३६.८, निम्नमाध्यमिक तहमा ८४.३ प्रतिशत र माध्यमिक तहमा ६८.७ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका (फ) : तहगत विद्यार्थी भर्नादर

विद्यालय तह	कुल भर्ना दर			खुद भर्ना दर		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
प्राथमिक तह (१-५)	१४२.४	१३१.६	१३६.८	९५.०	९६.२	९५.६
निमा तह (६-८)	८६.२	८२.४	८४.३	७३.५	७१.७	७२.६
आधारभूत (१-८)	११९.६	१११.९	११५.७	८६.३	८६.४	८६.३
माध्यमिक तह (९-१०)	६९.०	६८.३	६८.७	५४.६	५५.१	५५.०
उच्च माध्यमिक तह (११-१२)	३२.३	३१.७	३२.०	११.६	११.४	११.०
माध्यमिक तह (९-१२)	५०.७	५०.१	५०.४	३३.२	३३.३	३३.२

३५. शैक्षिक वर्ष २०६९ मा नियमित तर्फ एस.एल.सी मा सम्मिलित कुल विद्यार्थी संख्या जम्मा ४ लाख ३ हजार ९ सय ३६ रहेकोमा शैक्षिक सत्र २०७० मा सो संख्या २.२३ प्रतिशतले घटेर जम्मा ३ लाख ९४ हजार ९ सय ३३ रहेको छ । नियमित तर्फ विगत ५ वर्षमा सबैभन्दा कम प्रतिशत विद्यार्थी शैक्षिक वर्ष २०६९ मा उत्तीर्ण भएकोमा सबैभन्दा कम प्रतिशत शैक्षिक सत्र २०६६ मा रहेको थियो । शैक्षिक सत्र २०६६ देखि २०६९ सम्म नियमित र एक्जाम्टेड दुवैतर्फ उत्तीर्ण प्रतिशतमा निरन्तर कमी आएकोमा शैक्षिक सत्र २०७० मा यो प्रतिशत सिमान्त वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी हरेक वर्ष उत्तीर्ण विद्यार्थी मध्ये नियमित र एक्जाम्टेड दुवैतर्फ छात्राहरूको उत्तीर्ण प्रतिशत छात्रहरूको तुलनामा कम रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०७० मा नियमित तथा एक्जाम्टेड परीक्षाका लागि जम्मा ५ लाख ६६ हजार ८८ जना परीक्षार्थीले आवेदन फाराम भरेकामा १७ हजार ८ सय ३७ परीक्षार्थी परीक्षामा सामेल हुन अयोग्य सावित भए भने ५ लाख ४८ हजार २ सय ४८ जना परीक्षार्थी परीक्षामा सम्मिलित भएका छन् ।

तालिका (ब) : एस.एल.सी. परीक्षामा सम्मिलित र उत्तीर्ण छात्र छात्राहरूको विवरण

वर्ष	सामेल	नियमित			एक्जाम्टेड		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
२०६६	सामेल	२०५२८१	१७९८६५	३८५१४६	१७७७४	२४१३१	४१९०५
	उत्तीर्ण	१३८७६	१०८९७३	२४७६८९	५६०९	६६१८	१२२२७
	प्रतिशत	६७.५७	६०.५९	६४.३१	३१.५६	२७.४३	२९.१८
२०६७	सामेल	२१०२५३	१८७५०६	३९७७५९	२३८९४	३२३६९	५६२६२
	उत्तीर्ण	१२४३०५	९६४६१	२२०७६६	४४३१	५३०२	९७३३
	प्रतिशत	५९.१२	५१.४४	५५.५०	१८.५४	१६.३८	१७.३०
२०६८	सामेल	२१५००८	२०४११३	४१९१२१	३३५१९	४३४८१	७७०००
	उत्तीर्ण	११२६२७	८७०८७	१९९७१४	५१९५	५६१२	१०८००
	प्रतिशत	५२.३८	४२.६७	४७.६५	१५.५०	१२.९१	१४.०४

२०६९	सामेल	२०६१९०	१९७७४६	४०३९३६	४३७६४	६३४८३	१०७२२९
	उत्तीर्ण	९६४५४	७१४८१	१६७९३५	३८२१	४४९७	८३१८
	प्रतिशत	४६.७८	३६.१५	४१.५७	८.७३	७.०८	७.७६
२०७०	सामेल	१९९८४६	१९५०८७	३९४९३३	५४५००	७९१२६	१३३६२६
	उत्तीर्ण	९८७७७	७४६५९	१७३४३६	६५९३	७९९८	१४५९१
	प्रतिशत	४९.४३	३८.२७	४३.९२	१२.१०	१०.११	१०.९२

उच्च माध्यमिक शिक्षा

३६. विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना अनुसार कक्षा ९ देखि १२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा संरचना समायोजनको खाका प्रस्तुत गरेता पनि उच्च माध्यमिक शिक्षा ऐन २०४६ अनुसार कक्षा ११ र १२ लाई उच्च माध्यमिक तह कायम गरी उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् मार्फत वर्तमान समयसम्म कक्षा ११ र १२ को संचालन एवं व्यवस्थापकीय कार्य हुँदै आइरहेको छ ।

सम्बन्धन प्राप्त विद्यालय

३७. शैक्षिक सत्र २०७० सम्म सामुदायिक, निजी, दशजोड दुई का विद्यालय र क्याम्पस गरी कुल ३ हजार ५ सय ९६ वटा शैक्षिक संस्थाहरूले उच्च माध्यमिक विद्यालय तहमा सम्बन्धन प्राप्त गरेका छन् । शैक्षिक सत्र २०७० मा कुनै पनि शैक्षिक संस्थाहरूलाई उच्च माध्यमिक विद्यालय तहमा सम्बन्धन प्रदान गरेको पाइँदैन ।

तालिका (भ) : सम्बन्धन प्राप्त उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूको क्षेत्रगत विवरण

विकासक्षेत्र	भौगोलिक क्षेत्र	२०६८					२०६९				
		सामु	निजी	+२	क्याम्पस	जम्मा	सामु	निजी	+२	क्याम्पस	जम्मा
	हिमाल	६२	२	०	४	६८	६४	२	०	४	७०
	पहाड	२५४	१०	३	४	२७१	२६२	१०	३	४	२७९
	तराई	२२४	८७	२८	१५	३५४	२३३	१०१	२८	१५	३७७
	जम्मा	५४०	९९	३१	२३	६९३	५५९	११३	३१	२३	७२६
मध्यमाञ्चल	हिमाल	९४	१	०	२	९७	९४	१	०	२	९७
	पहाड	३७३	२१९	८१	४८	७२१	४०३	२३३	८१	४८	७६५
	तराई	२४७	५६	२४	१६	३४३	२७०	५९	२४	१६	३६९
	जम्मा	७१४	२७६	१०५	६६	११६१	७६७	२९३	१०५	६६	१२३१
पश्चिमाञ्चल	हिमाल	४	०	०	०	४	४	०	०	०	४
	पहाड	४७८	८२	७	२०	५८७	५०३	९०	७	२०	६२०
	तराई	१३४	६०	५	११	२१०	१४०	६५	५	११	२२१
	जम्मा	६१६	१४२	१२	३१	८०१	६४७	१५५	१२	३१	८४५
मध्य पश्चिमाञ्चल	हिमाल	१	०	०	२	५०	५६	१	०	२	५९
	पहाड	७	०	०	३	१८२	१८८	१०	०	३	२०१
	तराई	३४	५	५	३	१३७	९८	४०	५	३	१४६
	जम्मा	४२	५	५	८	३६९	३४२	५१	५	८	४०६
सुदुर पश्चिमाञ्चल	हिमाल	०	०	०	१	७६	८०	०	०	१	८१
	पहाड	४	१	१	२	१३८	१४०	४	१	२	१४७
	तराई	२६	५	५	५	१४५	११३	३७	५	५	१६०
	जम्मा	३०	६	६	८	३५९	१३३	४१	६	८	३८८
	कुल जम्मा	५८९	१५९	१५९	१३६	३३८३	२६४८	६५३	१५९	१३६	३५९६

स्रोत : उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्/शिक्षा मन्त्रालय ।

उच्च माध्यमिक विद्यालयमा छात्रछात्राको स्थिति

३८. उच्च माध्यमिक विद्यालयअन्तर्गत कक्षा ११ र १२ मा शैक्षिक सत्र २०६६ देखि २०७० सम्म परीक्षामा सम्मिलित एवम् उत्तीर्ण छात्रछात्राहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ :

तालिका (म) : उच्च शिक्षाको वार्षिक परीक्षामा सम्मिलित र उत्तीर्ण विद्यार्थी

वर्ष	कक्षा ११						कक्षा १२					
	सम्मिलित			उत्तीर्ण			सम्मिलित			उत्तीर्ण		
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
२०६६	१३२१५८	१२२६१३	२५४७७१	५७२४०	४४७९३	१०२०३३	९४८१२	९२००५	१८६८१७	४७८०३	३९४०५	८७२०८
				(४३.३)	(३६.५)	(४०.०)				(५०.४)	(४२.८)	(४७.७)
२०६७	१५५९८९	१४२०६२	२९८०५१	६५५९५	५१४३३	११७०२८	११७०९३	११२६५	२२९७५	५५०५८	४५७८८	१००८४६
				(४२.१)	(३६.२)	(३९.३)				(४७.०)	(४०.६)	(४४.०)
२०६८	१६१९८४	१४१८७०	३०३८५४	६४९०८	५१५०८	११५९२२	१३५०८७	१२८८९	२६३९७९	६७००५	५८५१८	१२५५२३
				(४०.०)	(३६.३)	(३८.२)				(४९.६)	(४६.४)	(४८.०)
२०६९	१५१२३३	१३४०४४	२८५२७७	६२९६३	५१७९०	११३९५३	१३५६६४	१२६११	२६१७७६	६०३५८	५०६०८	११०९६६
				(४१.१०)	(३८.६)	(४०.०)				(४४.५)	(४०.१)	(४२.४)
२०७०	१३९८८५	१२४८६६	२६४७५१	५८५९६	४६७८७	१०५३८३	१२८२८८	११८७९६	२५१४१५	५९३११	४९९७१	१११३४४
				(४१.८९)	(३७.४७)	(३९.८०)				(४६.२३)	(४२.०६)	(४.२९)

कोष्ठ भित्रको अंकले उत्तीर्ण प्रतिशतलाई जनाउँदछ ।

स्रोत : उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्/शिक्षा मन्त्रालय ।

सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालय र शिक्षक व्यवस्था

३९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ सम्म कुल सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालय २ हजार ६ सय ४८ मा प्रति विद्यालय न्यूनतम २ वटा थप दरबन्दी हुनुपर्ने र त्यसका लागि कुल ५ हजार २ सय ९६ शिक्षकहरूको दरबन्दी थप हुनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै विज्ञान विषय सञ्चालनमा रहेका २ सय २५ ओटा उच्च माध्यमिक विद्यालयका लागि थप १/१ दरबन्दी र कर्णाली अञ्चलका कुल ५९ उच्च माध्यमिक विद्यालयका लागि थप १/१ वटा गरी कुल जम्मा ५ हजार ५ सय ८० न्यूनतम र कक्षा ११ मा २ सय भन्दा बढी विद्यार्थी संख्या भएका उच्च माध्यमिक विद्यालयलाई थप १ वटा शिक्षक उपलब्ध गराउने गरी कुल ५ हजार ८ सय शिक्षक दरबन्दी यस आर्थिक वर्षमा व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उच्च प्राविधिक शिक्षामा छात्रवृत्ति

४०. स्वदेशमा विभिन्न विश्वविद्यालयहरूसँग सम्बन्धन लिई निजीस्रोतमा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरी देशका विभिन्न स्थानमा सञ्चालित मेडिकल कलेजहरूबाट र विदेशबाट प्राप्त हुने छात्रवृत्तिमा अध्ययन गर्न शिक्षा मन्त्रालयले सञ्चालन गरेको परीक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूलाई निःशुल्क अध्ययनको लागि छनौट गरी चिकित्सा शास्त्रमा स्नातक, स्नातकोत्तर, नर्सिङमा स्नातक अध्ययनका लागि मनोनयन गरी पठाउने गरिएको छ ।

तालिका (य) : विभिन्न तह र विषयमा मनोनयन भएका विद्यार्थीहरू

विषय	आर्थिक वर्ष					देश
	२०६६/६७	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१	
एम.बि.वि. एस.	१५२	२०२	७९	२०३	७१	नेपाल
वि.डि.एस.	१८	१०	५७	५४	२६	नेपाल
वि.ए.एम. एस.	३	७	४	१७	८	नेपाल
वि.एन	१२	१२	११	१५	१९	नेपाल
वि.पि.एच	४	४	८	६	४	नेपाल
वि.फर्मा		४	१३	२०	२०	नेपाल
वि.एस्सी, फरेस्ट		४	२	५	५	नेपाल
वि.एस्सी, नर्सिङ	२	४	५	१७	१७	नेपाल

एम.वि.वि.एस	२१	८	३	१२	५	विदेश
वि.डि.एस	२	१		१		विदेश
पि.जि. मेडिसिन	२१			१२		विदेश
वि.एस्सी ईन्जी				६		विदेश
वि.फार्मा				१३		विदेश
वि.एम.आई. टी					१	विदेश
पि.एच.डी					१	विदेश

४१. आर्थिक वर्ष २०६९/७० वि.एस्सी ईन्जीनियरिङ ६ जनाले र वि.फार्मा १३ जनाले विदेश छात्रवृत्तिमा र आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा वि.एम.आई.टी १ जनाले र पि.एच.डी. मा १ जनाले विदेशमा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका छन् ।

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग

४२. विश्वविद्यालय अनुदान आयोगले विश्वविद्यालयहरू बीच समन्वय सरकारी अनुदान वितरण नयाँ विश्वविद्यालय स्थापनार्थ नेपाल सरकारलाई राय सुभाष प्रदान, शैषिक गुणस्तर निर्धारण जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ । साथै, यस आयोगले नियमिततर्फ गुणस्तर सुधार कार्यक्रम र विकासतर्फ दोस्रो उच्च शिक्षा परियोजना अन्तर्गत कार्यक्रमहरूको कार्यतर्जुमा, कार्यान्वयन र सञ्चालन गर्दै आएको छ । गुणस्तर सुधार कार्यक्रमतर्फ पाठ्यक्रमको परिमार्जन र पुनर्ताजगीकरण, अध्ययन अध्यापनमा संलग्न शिक्षकहरूको सीप, दक्षता, अभिवृद्धि, अनुसन्धान, संस्कृतिको विकास एवम् विस्तार स्नातकोत्तर तहमा अपाङ्ग विद्यार्थी सहयोग कार्यक्रम र उच्च शैक्षिक संस्थाहरूको शैषिक, प्राज्ञिक र भौतिक क्षमता अभिवृद्धिलाई दृष्टिगत गरी गुणस्तर सुधार कार्यक्रमलाई यस आर्थिक वर्षमा परिमार्जनसहित सञ्चालन गरिरहेको छ । प्रतिभाशाली तर आर्थिक कारणले उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अवसर नपाएका वर्गलाई छावृत्ति, निःशुल्क वृत्ति र विद्यार्थी सहूलियत ऋणजस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा पुनर्ताजगी तालिममा २२ जना एम.फिल र पि.एच.डि. विद्वत वृत्तिमा ७० जना, लघु अनुसन्धान २०, गोष्ठी, कार्यशाला सम्मेलन सञ्चालन तथा सहभागिता सहयोग ६० वटा, पुस्तकालय सुदृढीकरण एवम् भौतिक सुविधा विकास सहयोगमा ३ सय २३ वटा क्याम्पस तथा अनुसन्धान विधि तालिम २७ र क्षमता विकास तालिम १५ ओटा स्वीकृत गरिएको छ । त्यस्तै, विश्व बैंकको सहयोग समेतमा दोस्रो उच्च शिक्षा परियोजना अन्तर्गत सुधार अनुदान (प्रोत्साहत, कार्यसञ्चालन र जोडकोष अनुदान), विद्यार्थी वित्तीय सहायता कार्यक्रम, उच्च माध्यमिक शिक्षा सुधार र उच्च शिक्षामा प्रणालीगत क्षमता अभिवृद्धि जस्ता ४ वटा क्षेत्रहरूलाई समेटी कार्यसम्पादन गर्दै आएको छ । गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्ययन पत्र प्राप्त गरेका छन् ।

४३. आर्थिक वर्ष २०६९/७० सम्म मुलुक भित्र सञ्चालनमा रहेका विभिन्न विश्वविद्यालयहरू अन्तर्गतका क्याम्पसहरू र सोमा अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थीहरूको कुल संख्या ६ लाख ७८ हजार ४७ पुगेको छ । जसमध्ये सबैभन्दा बढी त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा ६ लाख ४ हजार ४ सय ३७ र सबैभन्दा कम पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा ६० जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन् ।

तालिका (र) : विभिन्न विश्वविद्यालय अन्तर्गतका क्याम्पसहरू तथा विद्यार्थी संख्या

विश्वविद्यालय	क्याम्पसहरू		आर्थिक वर्ष २०६८/६९			आर्थिक वर्ष २०६९/७०		
	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा
त्रिभुवन विश्वविद्यालय	६०	९९१	१४३८९९	२२९९४७	३७३८४६	२७३३४९	३३१०८८	६०४४३७
काठमाडौं विश्वविद्यालय	६	१५	४२९३	७०१७	११३१०	५०५०	८२८७	१३३३७
नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय	१३	१०	३१५७	६१५	३७७२	६१५	३४२४	४०३९
पोखरा विश्वविद्यालय	४	४९	१४५९	१८७७०	२०२२९	१७७४	२३५०८	२५२८२
लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय	१	५	८	-	८	११६	-	११६
कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय	-	-	-	-	-	१८०	-	१८०
सुदुर पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय	-	-	-	-	-	९५१	-	९५१
मध्य पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय	-	-	-	-	-	२४७२	-	२४७२
विपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	१	-	११५५	-	११५५	११५५	-	११५५
चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	१	-	१०३	-	२०३	२९८	-	२९८
पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	१	-	६०	-	६०	६०	-	६०

स्रोत : विश्वविद्यालय अनुदान आयोग ।

४४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अध्ययनरत कुल विद्यार्थी संख्या ३ लाख ७३ हजार ८ सय ४६ रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा यो संख्या करिब ६२ प्रतिशतले बढेर ६ लाख ४ हजार ४ सय ३७ पुगेको छ । जसमा आङ्गिक क्याम्पसमा वास्तविक नयाँ भर्ना संख्या १ लाख १५ हजार २ सय ८९ र क्यारी ओभर संख्या १ लाख ५८ हजार ६० गरी जम्मा २ लाख ७३ हजार ३ सय ४९ पुगेको छ । साथै, सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरूको जम्मा विद्यार्थी संख्या ३ लाख ३१ हजार ८८ समेत गरी कुल विद्यार्थी संख्या ६ लाख ४ सय ३७ पुगेको देखिन्छ ।

विश्वविद्यालयहरू

४५. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को प्रथम आठ महिना सम्ममा उच्च शिक्षा प्रदान गर्नको लागि ९ विश्वविद्यालयहरू (त्रिभुवन विश्वविद्यालय, काठमाडौं विश्वविद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय, नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय, पोखरा विश्वविद्यालय, लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय, कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय, मध्य पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय (विपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान र पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान) स्थापना भै स्वायत्त रुपमा विभिन्न विषयहरूमा अध्ययन अध्यापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी मुलुकलाई चाहिने तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने उच्च स्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्दै आइरहेका छन् ।

तालिका (ल) : विश्वविद्यालयमा विद्यार्थीहरूको भर्ना र उत्पादन (आर्थिक वर्ष २०६९/७०)

(संख्यामा)

तह	विवरण	त्रिभुवन	काठमाडौं	पूर्वाञ्चल	पोखरा	लुम्बिनी बौद्ध	नेपाल संस्कृत	कुल
प्रमाणपत्र	भर्ना	२४१९	११९	-	-	-	९७२	३५१०
	उत्पादन	१०७०२	-	-	-	-	३३९	११०४१
स्नातक	भर्ना	५०७२४०	११३९१	२२९३७	२३१९७	-	१५३४	५६६३०७
	उत्पादन	५०३६१	१३११	२९२८	-	-	१०२८	५५६२८
स्नातकोत्तर	भर्ना	९१४६४	१३७६	२७८३	२००९	११६	२९३	९८०४१
	उत्पादन	१७५५१	३७८	४४१	-	-	१७१	१८१४१
पिजिडी	भर्ना	-	६१	-	-	-	-	६१
	उत्पादन	-	२२	-	-	-	-	२२
एम.फिल.	भर्ना	२९७	२७१	-	७६	-	-	६४४
	उत्पादन	४०	३१	-	-	-	-	७१
पिएच.डी.	भर्ना	१०८१	११९	-	-	-	२१६	१४१६

	उत्पादन	१३	१२	-	-	-	१२	३७
अन्य	भर्ना	१९३६	-	-	-	-	१०२४	२९६०
	उत्पादन	-	-	-	-	-	४५५	४५५
कुल	भर्ना	६०४४३७	१३३३७	२५७२०	२५२८२	११६	४०३९	६७२९३१
	उत्पादन	७८२६७	१७५४	३३६९	अप्राप्त	-	२०७१	८५३९५
वी.पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान (भर्ना)		११५५						
चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (भर्ना)		२९८						
कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय (भर्ना)		१८०						
पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान (भर्ना)		६०						
सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय (भर्ना)		९५१						
मध्य पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय (भर्ना)		२४७२						
जम्मा भर्ना		६७८०४७						

नोट : उपयुक्त तालिकामा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको क्यारी ओभर विद्यार्थीहरू समावेश नगरिएको

स्रोत : शिक्षा मन्त्रालय ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

४६. नेपाल सरकारले शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने कुरालाई शिक्षा क्षेत्रमा महत्वपूर्ण र प्राथमिकतायुक्त प्राप्त कार्यक्रमका रूपमा लिएको छ । नेपाल सरकारको शैक्षिक सुधारको मूल दस्तावेज विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना र आवधिक योजनाहरूले दृष्टिगत गरेअनुसार शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र स्थापना गरी शैक्षिक गुणस्तर विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालयगत कार्य सम्पादन परीक्षण र शैक्षिक निकायहरूको कार्य सम्पादन, परीक्षण गर्ने गरी शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र व्यवस्थापन कार्यविधि निर्देशिका, २०६७ जारी भई सोका आधारमा कार्य हुँदै आएको छ । शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न कक्षा ३, ५ र ८ का विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण अवधि भरमा अर्थात् सन् २०१५ सम्म दुई चक्रपरा गर्ने लक्ष्य भएकोले सो अनुसार काम भइरहेको छ । मन्त्रालयबाट तयार पारिएको मार्गचित्र अनुसार यस वर्ष कक्षा ८ का ४८ हजार विद्यार्थी, १ हजार २ सय शिक्षक र १ हजार २ सय प्रधानाध्यापकको दोस्रो चक्रको परीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

सार्वजनिक पुस्तकालयहरू

४७. विभिन्न प्रकाशनहरूको सङ्कलन तथा सुरक्षण गरी पाठक तथा सेवाग्राहीहरूलाई पुस्तकालय सेवा प्रदान गर्नको लागि केशर पुस्तकालय केशमहल, राष्ट्रिय पुस्तकालय हरिहरभवन र डिल्लीरमण कल्याणीदेवी पुस्तकालय लाजिम्पाट सञ्चालनमा रही आएका छन् । पुस्तकहरूको खरिद, वाईफाई सेवा सञ्चालन, पुस्तकालय दिवस मनाउने, फोटोकपी सेवा, विभिन्न जिल्लामा सञ्चालित पुस्तकालयहरूमा पुस्तक सहयोग जस्ता कार्यक्रमहरू उल्लेखित पुस्तकालयहरूले सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन् ।

जनक शिक्षा सामाग्री केन्द्र

४८. विसं. २०३५ असोज ८ गते कम्पनी ऐन, २०२१ अन्तर्गत सरकारी संस्थानका रूपमा परिणत भएदेखि नै यस केन्द्रले नियमितरूपमा विद्यालयस्तरीय पाठ्यपुस्तक लगायत शैक्षिक सामाग्री उत्पादन गरी उचित मूल्यमा देशभर बिक्रीवितरण गर्दै आएको छ । यसका साथै एसएलसी परीक्षा, उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् र एम.बि.बि.एस छात्रवृत्ति परीक्षाका परीक्षाका प्रश्नपत्रहरू छपाइ गर्ने कार्यहरू सुरक्षित तथा गोप्यरूपमा यस केन्द्रबाट हुँदै आइरहेको छ । त्यसैगरी, पाठ्य पुस्तक छपाइ तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०६३ बमोजिम निजी प्रकाशकहरूले पूर्वाञ्चल तथा पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा कक्षा १ देखि ८ सम्म र सुदूरपश्चिमाञ्चल विका क्षेत्रमा कक्षा १ देखि ५ सम्मका पाठ्य पुस्तक छपाइ तथा वितरण गर्ने जिम्मेवारी पाएकाले उक्त क्षेत्रहरूमा प्रस्तुत केन्द्रले निजी क्षेत्रका प्रकाशकहरूसँग प्रतिस्पर्धा गर्नु परेको स्थिति छ । यस बाहेक अन्य कार्यहरू केन्द्रसँग नै यथावत भएकाले आफ्नो जिम्मेवारी पुरा गर्न केन्द्र प्रयत्नशील रहेको छ ।

अनुसूची - २

शिक्षा सम्बन्धी अनुसन्धानहरूको सूची

S.N	Resarch Title	Commissioned by	Year
1.	Action research on the fulfillment of partial needs of proposed curriculum structure planning and management training of school education	CDC	2061
2.	Study on the use of multiple textbooks in school	CDC	2061
3.	Study of affecting factors of learning achievement in primary level students of Nepal	CDC	2061
4.	Longitudinal Study on System Indicators	CERID	2004
5.	Stock - taking of Studies Related to BPEP - II (Phase III)	CERID	2004
6.	Monitoring and Supervision of Alternative Schooling Programme	CERID	2004
7.	Female Teachers in Primary Schools: Distribution Pattern Training and Transfer	CERID	2004
8.	Effective Classroom Teaching Learning Phase III: School Based Assessment	CERID	2004
9.	Situation Analysis of Special Needs Education for the Expansion of Inclusive Education	CERID	2004
10.	Reconceptualising Resource Centre Model in the Context of Decentralization and Education for All Framework of Action	CERID	2004
11.	Status of Co-Curricular and Extra-curricular Activities in Primary Schools of Nepal: Problems and Prospects	CERID	2004
12.	Management Transfer of Community Schools	CERID	2004
13.	An Analytical Study of Existing Multi-grade and Multi-class Teaching Practices in Nepal	CERID	2004
14.	School Effectiveness: Head teachers' Leadership	CERID	2004
15.	Implementation of School Improvement Plan Identification of Successful Cases	CERID	2005
16.	Implementation of School Improvement Plan Identification of Successful Cases	CERID	2005
17.	Disbursement of Block Grants	CERID	2005
18.	Study on identification of importance of Sanskrit education in school level national curriculum structure	CDC	2062
19.	Tracer Study of DAG fellowship Programme	NCED	2063
20.	Study on improvement on textbooks	CDC	2063
21.	Effectiveness of School/Community - Based Monitoring System	CERID	2006
22.	Situation of Inclusive Classroom in Nepal	CERID	2006
23.	Enhancing Educational Reform Process: A Study on Operation of System and Structural Provision at Implementation Levels	CERID	2007

24.	Basic Enabling Conditions for Quality School Education: A Study on the Successful Schools for Developing Norms and Standards for School Monitoring	CERID	2007
25.	Classroom Transformation for Better Conditions of Pedagogical Processes and Student - Centered Learning	CERID	2007
26.	Rights - Based Education and Structural Reforms in Basic and Primary Education: A Study on Institutional Needs and Community Readiness	CERID	2007
27.	Institutional Scope and Need of Mainstream Education in Madrasas	CERID	2007
28.	Education in Gumbas, Vihars and Gurukuls in Nepal: Linking with Mainstream Education	CERID	2007
29.	Longitudinal Study on System Indicators Cohort Analysis	CERID	2007
30.	A Study on Problems and Prospects of Mainstreaming Inclusive Education at Primary Level	CERID	2008
31.	Education in Gumbas, Vihars and Gurukuls in Nepal: Linking with Mainstream Education – Study 2	CERID	2008
32.	Exploring the Possibility of Expanding Per - child Funding Mechanism	CERID	2008
33.	Formal Education in Madrasas of Nepal: A Study on Emerging Trends and Issues	CERID	2008
34.	A Comparative Study of School Cost between Community and Institutional Schools	DoE	2008
35.	School Governance in Nepal	CERID	2008
36.	Longitudinal Study on System Indicators	CERID	2009
37.	Assessing Quality of Education in Madrasas of Nepal	CERID	2009
38.	Exploring the Opportunities for Professional Development of Primary School Teachers in Nepal	CERID	2009
39.	A Study on the Financial Management of department of Education, District Education Office, School; and Tracking of School Grants (especially, School Improvement Plan and Rahat Grants),	DoE	2009
40.	A Survey on Health and Nutrition Status of Students	DoE	2009
41.	External Evaluation of AIT-NCED Institutional Linkage for Capacity Building Program 2006-2009	NCED	2010
42.	Contribution of Teacher Training on development of the Primary Education	NCED	
43.	A study on the Assessment of current challenges and future prospects on In service Teacher training System	NCED	
44.	A study on the Quality Compliance Status in the Entire NCED with Reference to the Quality status Defined in the QAS	NCED	
45.	Formative Research on the Trend and effectiveness of	NCED	

	Preservice primary Teacher Training Programme		
46.	Effectiveness study of the primary Teacher Training in Nepal	NCED	
47.	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन	ERO	2067/68
48.	जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट हुने सेवा प्रवाहको (शिक्षक व्यवस्थापन र तलबभत्तासम्बन्धी) प्रभावकारितासम्बन्धी एक अध्ययन	ERO	2067/68
49.	Resources strength of CTEVT owned Diploma/Certificate programs and Feasibility study of higher education program of CTEVT	CTEVT	2067/68
50.	Tracer Study on the Employment Status of arket Oriented Short Term (MOST) Training raduates of Skills for Employment Project	CTEVT	2067/68
51.	An Assessment of Proficiency Certificate Level Graduates of General Medicine Program under CTEVT	CTEVT	2067/68
52.	A study on trends Analysis of foreign employment and Analysis of the Skill-gaps in Nepal (2011)	CTEVT	2067/68
53.	Client Satisfaction Survey	NCED	2067/68
54.	Review study on mandate, scope, service delivery mechanism and performance of Ministry of Education and its allied institutions	NCED	2067/68
55.	A study on effectiveness of the community managed school	DOE	2067/68
56.	A Study on effectiveness of girls' scholarship program	DOE	2067/68
57.	A study on reliability of educational data in school level	DOE	2067/68
58.	A study on role of resource center for improving quality education in school level	DOE	2067/68
59.	A study on identifying targeted interventions for ensuring students retention in the classroom	DOE	2067/68
60.	National assessment on class 10 students	DOE	2067/68
61.	A study on teacher management of community school	DOE	2012
62.	A study on social audit in community school	DOE	2012
63.	A study on policy and program of multilingual education	DOE	2012
64.	A study on out of school children	DOE	2012
65.	A study on free and compulsory basic education for Chepang girls in the context of SSRP	DOE	2012
66.	Assessing the Scope for Improving the Process, Quality and Timeliness of School Textbook Printing and Distribution (A study report)	MOE	2013
67.	Report on the study of CBC and Materials Development 2012 Final	CDC	2012

अनुसुची - ३

विभिन्न निकायका वेभसाइट, इमेल तथा फोन नम्बरहरू

संस्थाहरू	वेभसाइट	सम्पर्क		
		फोन नं.	फ्याक्स	इमेल
शिक्षा मन्त्रालय	www.moe.gov.np	४२००३५३, ४२००३५४, ४२११९९०, ४२००३७९	४२००३७३ ४२००३७५	infomoe@moe.gov.np
शिक्षा विभाग	www.doe.gov.np	६६३१०७५, ६६३१९७१, ६६३३६२५, ६६३१९७४	६६३१९७२, ६६३४१८१, ६६३१७०६, ६६३४९७३	info@doe.gov.np
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	www.nced.gov.np	६६३१२७६, ६६३४३३९, ६६३८१५०	६६३०१९३, ६६३१४८६, ६६३०४५७	decedu@mail.com.np
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	www.moescdc.gov.np	६६३०५८८, ६६३४९१६	६६३०७९७	info@moescdc.gov.np
परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	www.soce.gov.np	६६३०७३९, ६६३०८१९, ६६३००७०	६६३११४६	info@soce.gov.np
अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	www.nfec.gov.np	६६३१२८८	६६३१२८०	nfec@mos.com.np
विद्यालय शिक्षक किताबखाना	www.stro.gov.np	४२८३०२३		info@stro.gov.np
शैक्षिक गुणस्तर परिक्षण केन्द्र	www.ero.gov.np	६६३९५५७, ६६३९५५६	६६३९५५६	
व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना	www.event.fgov.np	४११७५५०, ४१११७७५, १६६००१६७७७७ (Toll Free)	४१११७७५	
शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना	www.ffep.gov.np	४४३१८५३, ४४३१८९५	४४३०६५०	ffep@wlink.com.np
विश्वविद्यालय अनुदान आयोग	www.ugcnepal.edu.np	६६३८५४९, ६६३८४३४, ६६३८५५०, ६६३८५५१	६६३८५५२	info@ugcnepal.edu.np
शिक्षक सेवा आयोग	www.tsc.gov.np	६६३७८७२, ६६३७८७३	६६३७८७३	info@tsc.gov.np
युनेस्कोको निमित्त राष्ट्रिय सचिवालय	www.nncu.org.np	४४१८७८२, ४४२८१०७	४४१२४६०	unesco@nncu.wlink.com.np
त्रिभुवन विश्वविद्यालय	www.tribhuvanuniversity.edu.np	४३३०८४०, ४३३०८४३		

संस्थाहरू	वेबसाइट	सम्पर्क		
		फोन नं.	फ्याक्स	इमेल
नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय		०८२-५२९०१ ४२२१५१०		
काठमाडौं विश्वविद्यालय	www.ku.edu.np	११-६६१२९९, ६६१३९९	११-६६१४४३	web@ku.edu.np
पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय	www.purbuniv.edu.np	०२१-५२१२०४		
पो खरा विश्वविद्यालय	www.pu.edu.np	६१-(५६०४८९, ५६०६३९	६१-५६०३९२	info@pu.edu.np
		सम्पर्क कार्यालय, काठमाडौं ४४१२१९६	४४४०९०४, ४४४०९०५	contact-office@pu.edu. np
उच्च शिक्षा माध्यमिक शिक्षा परिषद्	www.hseb.edu.np	६६३०५९८, ६६३१३६२, ६६३१५८६, ६६३५१२९	६६३१५८६	hseboard@mos.com.np
CTEVT	www.ctevt.org.np	६६३०४०८, ६६३०७६९	६६३०२९४	admin@ctevt.wlink.co m.np
जनक शिक्षा केन्द्र लिमिटेड		६६३०७८७, ६६३०७९६		
केसर लाइब्रेरी	www.klib.gov.np	४४११३१८	४४४२०१०	info@klib.gov.np
नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय	www.nnl.gov.np	५५२११३२	५०१००६१	nnl@nnl.wlink.com.np
डिल्लीरमण-कल्याणी पुस्तकालय	www.drkrmlibrary.np	४४११०९०, ४४१७८३५		dkrmlibrary@http.com. np.

अनुसुची - ४

शिक्षा मन्त्रालयका टेलिफोन नम्बरहरू

सि.नं.	महाशाखा तथा शाखा	टेलिफोन नम्बर	फ्याक्स
१.	शिक्षा मन्त्रीको निजी सचिवालय	४२००३५१, ४२००३५३	४२००३७३
२.	शिक्षा सचिवको निजी सचिवालय	४२००३५४	४२००३७५
३.	प्रशासन महाशाखा	४२००३५६	
४.	योजना महाशाखा	४२००३५७	४२००३७८
५.	उच्च शिक्षा तथा शैक्षिक व्यवस्थापन महाशाखा	४२००३५८	
६.	अनुगमन, मूल्यांकन तथा निरीक्षण महाशाखा	४२००३५९	
७.	कर्म चारी प्रशासन तथा जनशक्ति विकास शाखा	४२११९९०	४२००३७९
८.	ऐन नियम परामर्श शाखा	४२११९६०	
९.	आन्तरिक प्रशासन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन शाखा	४२००४५३	
१०.	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००३६०	
११.	बैदेशिक सहायता समन्वय शाखा	४२००३८१	
१२.	नीति विश्लेषण तथा कार्यक्रम शाखा	४२००३८३	
१३.	पुस्तकालय समन्वय शाखा	४२११९६४	
१४.	छात्रवृत्ति शाखा	४४१८१६९	
१५.	विद्यालय शिक्षा शाखा	४२११९८५	
१६.	उच्च तथा प्राविधिक शिक्षा शाखा	४२००३६२	
१७.	अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा	४२००३८२	
१८.	निरीक्षण शाखा	४२००३४०	
१९.	अनुसन्धान तथा शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन शाखा	४२००३८७	
२०.	नीति निर्धारण समितिको सचिवालय	४२११९८३	
२१.	यूनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग	४४२८१०७, ४४१८७८२	
२२.	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र	६६३९५५७	
२३.	EPSO	४२११९००, ४२११९०२, ४२११८९५	

अनुसूची - ५

क्षेत्रीय तथा जिलाका टेलिफोन नम्बरहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन नम्बर
१.	पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, धनकुटा	०२६-५२०२२०/५२०२१९
२.	मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, हेटौडा, मकवानपुर	०५७-५२७१०५
३.	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, पोखरा	०६१-५२०१०४/५२००९६/४६५०९६
४.	मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय, सुर्खेत	०८३-५२०२७६
५.	सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय दिपायल डोटी	०९४-४४०१३५/४४०३०९

क्र.सं.	जिल्ला	फोन नम्बर	क्र.सं.	जिल्ला	फोन नम्बर
१.	ताप्लेजुङ	०२४-४६०१०५	३९.	तनहुँ	०६५- ५६०१०५
२.	पाँचथर	०२४-५२०१०५	४०.	कास्की	०६१- ५२०१४७
३.	इलाम	०२७- ५२००२९	४१.	स्याङ्जा	०६३- ४२०१०५
४.	भुपा	०२३- ५२००३७	४२.	पाल्पा	०७५- ५२०११९
५.	संखुवासभा	०२९- ५६०१०५	४३.	गुल्मी	०७७- ५२०१०५
६.	भोजपुर	०२९- ४२०१०५	४४.	अर्घाखाँची	०७९- ४२०११३
७.	धनकुटा	०२६- ५२०१०५	४५.	नवलपरासी	०७८- ५२०१०५
८.	सुनसरी	०२५- ५६०१५२	४६.	रूपन्देही	०७१- ५२१४५४
९.	मोरङ	०२१- ५२२२७५	४७.	कपिलवस्तु	०७६- ५६००११
१०.	तेह्रथुम	०२६- ४६०१०५	४८.	मुस्ताङ	०१९- ४४१००१
११.	सोलुखुम्बु	०३८-६२०१०५	४९.	बागलुङ	०६९- ५२०१०५
१२.	ओखलढुङ्गा	०३७- ५२०१०५	५०.	म्याग्दी	०६८ -५२०१०५
१३.	खोटाङ	०३६- ४२०१०५	५१.	पर्वत	०६७- ४२०१०५
१४.	उदयपुर	०३५- ४२०१०५	५२.	रूकुम	०८८- ६४९०९०
१५.	सिरहा	०३३- ५२०१०५	५३.	सल्यान	०८८- ५२९०७४
१६.	सप्तरी	०३१- ५२१३४२	५४.	रोल्पा	०८६- ४४९११४
१७.	दोलखा	०४९- ४२०१०५	५५.	प्युठान	०८६- ४२००६९
१८.	रामेछाप	०४९- ५२०३११	५६.	दाङ	०८२- ५६०००९
१९.	सिन्धुली	०४७- ५२०१७५	५७.	बाँके	०८१- ५२०३४१

क्र.सं.	जिल्ला	फोन नम्बर	क्र.सं.	जिल्ला	फोन नम्बर
२०.	महोत्तरी	०४४- ५२००५९	५८.	बर्दिया	०८४- ४२०११३
२१.	धनुषा	०४१- ५२०१४३	५९.	सुर्खेत	०८३- ५२००४९
२२.	सर्लाही	०४६- ५२९११५	६०.	दैलेख	०८९- ४२०१५०
२३.	रसुवा	०१०- ५४०१५७	६१.	जाजरकोट	०८९- ६४९३१६
२४.	नुवाकोट	०१०- ५६००५७	६२.	डोल्पा	०१९- ५५००३२
२५.	धादिङ	०१०- ५२०१२४	६३.	मुगु	०१९- ४५००२२
२६.	सिन्धुपाल्चोक	०११- ६२०११७	६४.	जुम्ला	०८७- ५२०००९
२७.	काभ्रेपलाञ्चोक	०११- ६६१११७	६५.	कालिकोट	०८७- ४४९३१६
२८.	काठमाडौं	०१- ४२८२९८५	६६.	हुम्ला	०१९-५५०००१
२९.	ललितपुर	०१- ५५३८४९२	६७.	बझाङ	०९२- ४२०७११
३०.	भक्तपुर	०१- ६६१००४६	६८.	बाजुरा	०९७- ५४१०३५
३१.	मकवानपुर	०५७- ५२०५०१	६९.	अछाम	०९७- ६२०१३५
३२.	चितवन	०५६- ५२०१५१	७०.	डोटी	०९४- ४२०१३५
३३.	पर्सा	०५१- ५२२३३८	७१.	कैलाली	०९१- ५२११४३
३४.	बारा	०५३- ५५००२५	७२.	दार्चुला	०९३- ४२०१३५
३५.	रौतहट	०५५- ५२०१२०	७३.	बैतडी	०९५- ५२०१३५
३६.	मनाङ्ग	०६६- ४४९३४४	७४.	डडेलधुरा	०९६- ४२०१३५
३७.	गोरखा	०६४- ४२०१०५	७५.	कञ्चनपुर	०९९- ५२१२२४
३८.	लम्जुङ	०६६ - ५२०१०५			